

SCI-CONF.COM.UA

EURASIAN SCIENTIFIC DISCUSSIONS

**PROCEEDINGS OF X INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
OCTOBER 23-25, 2022**

**BARCELONA
2022**

EURASIAN SCIENTIFIC DISCUSSIONS

Proceedings of X International Scientific and Practical Conference

Barcelona, Spain

23-25 October 2022

Barcelona, Spain

2022

UDC 001.1

The 10th International scientific and practical conference “Eurasian scientific discussions” (October 23-25, 2022) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. 474 p.

ISBN 978-84-15927-32-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Eurasian scientific discussions. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/x-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-eurasian-scientific-discussions-23-25-10-2022-barselona-ispaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: barca@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 Barca Academy Publishing ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Бабенко В. О., Мустафаєв Алім Нурі огли, Новицька Н. В.* 12
ВПЛИВ ПІДЖИВЛЕННЯ НА ФОТОСИНТЕТИЧНУ АКТИВНІСТЬ ПОСІВІВ СОЇ
2. *Цимбалюк Д. М., М'ялковський Р. О.* 16
ОПТИМІЗАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ГІБРИДІВ СОНЯШНИКУ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

VETERINARY SCIENCES

3. *Малімон З. В., Кухтин М. Д.* 21
РОЗРОБКА МІКРОБІОЛОГІЧНОГО КРИТЕРІЮ ГІГІЄНИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ЗАМОРОЖЕНОЇ РИБИ НА ПІДСТАВІ ОЦІНЮВАННЯ КІЛЬКОСТІ ПСИХОТРОФНОЇ МІКРОФЛОРИ

BIOLOGICAL SCIENCES

4. *Venhryniuk I. V., Sirenko A. G.* 26
ON THE ISSUE OF THE FAUNA OF JUMPING SPIDERS (SALTICIDAE, ARANEI, ARACHNIDA) "COZAKOVA DOLYNA" REZERVE
5. *Панівська О. В., Бойко П. К.* 30
НАПРУЖЕНІСТЬ ЕПІЗООТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ЩОДО КАМПІЛОБАКТЕРІОЗУ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ ТА УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 2011-2022 РР.

MEDICAL SCIENCES

6. *Bozhyk S. S.* 34
CYTOLOGICAL SCREENING OF KERATOSIS OF THE MUCOUS MEMBRANE OF THE ORAL CAVITY. WHAT DOES A DENTIST NEED TO KNOW?
7. *Levandovska K., Naluzhna T., Tymochko N.* 36
THE USE OF COPEPTINE TO DIAGNOSE THE ONSET OF DECOMPENSATED HEART FAILURE IN PATIENTS AFTER MYOCARDIAL INFARCTION
8. *Malachkova N. V., Osama Mohammad Miteb Al-Jarrah* 38
STUDY OF SUSCEPTIBILITY TO THE OCCURRENCE OF AGE-RELATED MACULAR DEGENERATION ON THE BASIS OF THE VEGF GENE POLYMORPHISM
9. *Yaskiv N. A.* 44
CHRONIC RECURRENT APHTHOUS STOMATITIS IS A MULTIDISCIPLINARY PROBLEM. WHAT SHOULD A DENTIST KNOW?

10. *Аскарьянц В. П., Уйбикова Э. Ф., Нуьмонова Хилола Сарвар кизи, Малдашева Сарвиноз Усмон кизи* 46
УСЛОВНЫЕ РЕФЛЕКСЫ В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ
11. *Вигнан Б. Г., Приймак С. Г.* 55
ВИЗНАЧЕННЯ ГРУПИ РИЗИКУ ЗДА У ЖІНОК ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ. НАСЛІДКИ ЗАЛІЗОДЕФІЦИТУ ДЛЯ ПЛОДА ТА ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ
12. *Гладкий В. В., Приймак С. Г.* 59
ВПЛИВ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ НА ВАГІТНІСТЬ ТА МОЖЛИВІ УСКЛАДНЕННЯ
13. *Деева Ю. В., Бондаренко Я. В.* 63
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ З ТРАВМАМИ ЛОБНОЇ ПАЗУХИ
14. *Дідківська А. Р., Приймак С. Г.* 66
ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВАГІТНИХ ЖІНОК ІЗ ХРОНІЧНОЮ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ ТА ПРОФІЛАКТИКА ПОЄДНАНОЇ ПРЕЕКЛАМПСІЇ
15. *Дудник В. М., Фурман В. Г., Куцак О. В., Волощук В. Я.* 70
ІНФЕКЦІЙНО-ЗАПАЛЬНЕ УРАЖЕННЯ КИШЕЧНИКА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРОТОКОЛЬНОЇ ХІМІОТЕРАПІЇ ГОСТРОГО ЛІМФОБЛАСТНОГО ЛЕЙКОЗУ У ДІТЕЙ
16. *Костенко С. Б., Гнеушева О. О.* 72
РОЗРОБКА ПРОГНОСТИЧНОЇ МОДЕЛІ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІНІМАЛЬНОІНВАЗИВНИХ ВТРУЧАНЬ ПІД ЧАС ЛІКУВАННЯ КАРІОЗНОЇ ПАТОЛОГІЇ
17. *Малик Н. В., Вільхова К. Р., Данелян Л. А.* 79
ЗНЕБОЛЮВАННЯ В ПАЛІАТИВНІЙ ТА ХОСПІСНІЙ ТЕРАПІЇ
18. *Малик Н. В., Пономарьова К. С., Татарінцева Ю. О.* 81
НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ ХВОРИМ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ
19. *Малик Н. В., Степанович Т. Я., Дьоміна Ю. С.* 85
ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СТАЦІОНАРНОЇ ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТІНСУЛЬТНИМ ХВОРИМ В УКРАЇНІ
20. *Мельник В. С., Зомбор К. В., Мельник С. В.* 89
ОЦІНКА СТОМАТОЛОГІЧНОГО ЕСТЕТИЧНОГО ІНДЕКСУ У ПАЦІЄНТІВ, ЯКІ ЗВЕРТАЮТЬСЯ ЗА ОРТОДОНТИЧНИМ ЛІКУВАННЯМ
21. *Песоцкая Л. А., Кочкарова Я. Д., Хомазюк Д.* 93
МОРФОЛОГІЧНІ ГЕМАТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЄЛОДИСПЛАСТИЧНОГО СИНДРОМУ
22. *Смагло Д. Д., Олійникова Я. В., Орловська К. В.* 98
ПОРІВНЯННЯ ПОБІЧНИХ ЕФЕКТІВ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ ДОЗИ АДЕНОВІРУСНИХ ВАКЦИН ASTRAZENECA ТА JOHNSON & JOHNSON

23. *Шваб А. М., Приймак С. Г.* 102
ВІРУСНІ ІНФЕКЦІЇ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ: ВИКЛИК, ЩО
ЗАГРОЖУЄ ЗДОРОВ'Ю МАТЕРІ ТА ПЛОДУ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

24. *Мусаев А. М.* 108
О ПОРЯДКЕ ПРИБЛИЖЕНИЯ ФУНКЦИЙ ИНТЕГРАЛЬНЫМИ
ОПЕРАТОРАМИ МЕЛЛИНА В НОРМЕ ПРОСТРАНСТВА

TECHNICAL SCIENCES

25. *Chaika O.* 114
TAKING INTO ACCOUNT THE REINFORCEMENT DURING THE
OPERATION OF REINFORCED BRICK MASONRY UNDER
CONDITIONS OF COMPRESSION
26. *Deryaev A. R.* 119
MEASURES TO PREVENT AND COMBAT COMPLICATIONS
DURING FOUNTAIN AND GAS LIFT OPERATION OF WELLS AT
GAS CONDENSATE FIELDS
27. *Бабич А. І., Кернеш В. П.* 124
ВИКОРИСТАННЯ КРЕАТИВНИХ ІДЕЙ І МАТЕРІАЛІВ В
ДИЗАЙНІ ТА ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ІНДУСТРІЇ МОДИ
28. *Кипенский А. В., Куличенко В. В.* 129
БИОСИНХРОНИЗАЦИЯ ЭЛЕКТРОМАГНИТНОГО ИЗЛУЧЕНИЯ
СВЕТОДИОДНОЙ ТЕРАПЕВТИЧЕСКОЙ АППАРАТУРЫ
29. *Ковальчук А. О., Бельцова Я. С., Жигунов Д. О., Волошенко О. С.* 136
СУЧАСНІ МЕТОДИ ЕКСПЕРТИЗИ ЯКОСТІ ЗЕРНА І БОРОШНА
30. *Стрелець Р. Є., Тарапатов А. О.* 143
АНАЛІЗ ПАРАМЕТРІВ ЯКОСТІ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО
ДРУКОВАНИХ 3D-МОДЕЛЕЙ
31. *Тарахтій О. С., Кузьменко В. В.* 149
АВТОМАТИЗОВАНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ ПОСТРІЛІВ
АРТИЛЕРІЙСЬКОЇ ГАРМАТИ НА ОСНОВІ ПАРАМЕТРІВ, ЯКІ
МАЮТЬ РІЗНУ ФІЗИЧНУ ПРИРОДУ ВИНИКНЕННЯ
32. *Фільчакова Д. Є., Бронніков А. І.* 157
АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «КІБЕРФІЗИЧНА СИСТЕМА» В РАМКАХ
ІНДУСТРІЇ 4.0
33. *Четверик М. С., Бубнова О. А., Левченко К. С.* 163
ХАРАКТЕРИСТИКА НАКОПИЧУВАЧІВ ВІДХОДІВ УРАНОВИХ
РУД І ПЕРСПЕКТИВА ПЕРЕРОБКИ ЇХ ВМІСТУ
34. *Шаповал Н. В.* 169
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ НЕЧІТКИХ НЕЙРОННИХ
МЕРЕЖ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧІ МЕДИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

35. *Proskurnia O. I., Malysheva O. G., Martyniuk M. M., Kozub P. A.* 172
COMPLEX OF BASIC ALGORITHMS OF MODERN
MATHEMATICAL STATISTICS SUITABLE FOR STUDYING IN THE
PROBABILITY THEORY SECTION OF A SCHOOL MATHEMATICS
COURSE BASED ON A LOGICAL-INTUITIVE APPROACH
36. *Акперли Рейхан* 178
РЕШЕНИЯ ЭВОЛЮЦИОННОГО УРАВНЕНИЯ С
НЕЛИНЕЙНОСТЬЮ КОРТЕВЕГА-ДЕ ФРИЗА И ЧИСЛЕННЫМ
МЕТОДОМ
37. *Зубак Д. В., Фетько О. В.* 181
ГРАФІЧНИЙ РЕДАКТОР CORELDRAW

PEDAGOGICAL SCIENCES

38. *Pshenychna I.* 183
MECHANISMS OF THE PROCESS OF FORMATION AND
DEVELOPMENT OF INDEPENDENT EDUCATIONAL ACTIVITY OF
STUDENTS OF HUMANITARIAN SPECIALTIES
39. *Турютсыа О., Попович І.* 189
FEATURES OF THE INITIAL STAGE OF LEARNING A SECOND
FOREIGN LANGUAGE BY UNIVERSITY STUDENTS
40. *Брюховецька І. В., Кравчук О. В.* 193
ВИКОРИСТАННЯ СЕРКІТ-ТРЕНІНГУ ПРИ ВИВЧЕННІ
НАЙВАЖЛИВІШИХ КЛАСІВ НЕОРГАНІЧНИХ СПОЛУК В КУРСІ
ХІМІЇ БАЗОВОЇ ШКОЛИ
41. *Забара М. В., Федорченко Н. Д.* 200
ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ
ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗДО У ПЕРІОД
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
42. *Загородня А. А.* 207
АНТРОПОЦЕНТРИЧНІ ІДЕЇ І ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД У
ТВОРАХ М. КОЦЮБИНСЬКОГО
43. *Опалюк Т. Л.* 210
ТЕОРЕТИЧНА СКЛАДОВА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
44. *Самойлова І. В., Петіна Н. Ю.* 217
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
45. *Сізов В. В., Славська Я. А., Бондаренко О. А.* 222
ПРАВОСЛАВНИЙ СВІТОГЛЯД ЯК ДЕТЕРМІНАНТ
СЛОВ'ЯНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО АРХЕТИПУ І ЙОГО
ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕДАГОГІЧНИХ ФОРМАХ
46. *Ульянова В. С., Горлачова Н. І., Пашелюзна К. А.* 230
МОДЕРНІЗАЦІЯ КИТАЙСЬКОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

47. *Абсалямова Л. М., Зеленська Є. В.* 234
КІБЕРБУЛІНГ ЯК ФОРМА НАСИЛЬСТВА
48. *Абсолямова Л. М., Кіндякова Т. В.* 240
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ ПОРУШЕНЬ
ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ
49. *Андрійчук І. П., Тесельська М. І.* 247
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФІЗИЧНОГО «Я»
ЖІНОК СЕРЕДНЬОЇ ЗРІЛОСТІ
50. *Крамченкова В. О., Бовшик О. Л.* 253
СПРИЯННЯ КОГНІТИВНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАТЕРІВ
51. *Маслянцева Л. Ю., Меднікова Г. І.* 259
ОСОБЛИВОСТІ БАЗОВИХ СТАВЛЕНЬ ЗАДОВОЛЕНИХ І
НЕЗАДОВОЛЕНИХ ВЛАСНОЮ ЗОВНІШНІСТЮ ЖІНОК ЗРІЛОГО
ВІКУ
52. *Підчасов Є. В., Філімонова В. В.* 265
ДИНАМІКА ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ ЖІНОК СЕРЕДНЬОГО
ВІКУ ЗА УМОВ ЗАНЯТЬ ГІМНАСТИКОЮ «ЦИГУН»
53. *Пріснякова Л. М., Агапова І. М.* 269
ЕМОЦІЇ ЯК РУХАЮЧА СИЛА ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
54. *Пугач А. М., Дунаєнко А. С.* 274
МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В
ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
55. *Чистовська Ю. Ю., Полікарпова М. С.* 279
ВПЛИВ МОНТЕССОРІ-ПРАКТИК НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ
ДИТИНИ
56. *Шопша О. Л., Геніна Г. Є.* 284
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ
ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ
57. *Шопша О. Л., Кириченко Т. О.* 291
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
58. *Шопша О. Л., Лонська Т. І.* 298
ТРИВОЖНІ СТАНИ У ДОРΟΣЛИХ З ПОГЛЯДУ
ТРАНЗАКЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

59. *Таранцов Є. Ю., Гребенюк Д. І.* 305
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ

JOURNALISM

60. *Вишневська Г. Б., Стебельська Л. В.* 310
ВИКОРИСТАННЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНИХ
І ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ
61. *Подаряща О. І., Путькалець Л. А., Колеснік М. О.* 319
ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ МАТЕРІАЛ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІТЕРАТУРНОГО
РЕДАГУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «СВОБОДА»)

ART

62. *Івченко С. В., Брижаченко Н. С.* 327
ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО БРЕНДУ "BUSCELLATI": ОСНОВНІ
ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ
63. *Нестеренко А. В.* 334
НАРОДЖЕННЯ ЕНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В
СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ

HISTORICAL SCIENCES

64. *Коник А. А.* 338
КРАСЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

CULTUROLOGY

65. *Разіцький В. Й., Бардіна А. А.* 344
ВЕСІЛЬНИЙ СПАДОК УКРАЇНЦІВ – КЛЮЧ ДО ВИВЧЕННЯ
КУЛЬТУРИ КРАЇНИ

POLITICAL SCIENCES

66. *Olіinyk S. Ya.* 350
PUBLIC ADMINISTRATION AND DECENTRALIZATION:
ANALYSIS OF THE ESSENCE
67. *Виходов Є. А., Дунаєнко А. С.* 354
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗГЛЯДУ МЕХАНІЗМУ
АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

PHILOLOGICAL SCIENCES

68. *Diachenko G. F.* 358
PROBABILISTIC-STATISTICAL MODEL COMPILATION OF THE
TECHNICAL SPECIALTY "ACOUSTICS" DISCOURSE
69. *Бонис І. І., Сеньків О. М.* 362
ОБРАЗ ГЕРОЯ-РЯТІВНИКА В ГУМОРИСТИЧНОМУ ФЕНТЕЗІ (НА
ПРИКЛАДІ ТРИЛОГІЇ ТВОРІВ ПРО БЛАРТА ДОМІНІКА
БАРКЕРА)

70. **Величко Н. О., Сеньків О. М.** 365
РОЛЬ КОЛЬОРУ В ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ (НА МАТЕРІАЛІ ГРАФІЧНОГО РОМАНУ КАЗУ КІБУЇШІ «ОХОРОНЕЦЬ КАМЕНЮ»)
71. **Галян О. В.** 368
ПРОДУКТИВНІ ПРИКМЕТНИКОВІ СУФІКСИ ФІЗИЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)
72. **Любімова О. В.** 371
МОНОРОЗМІРНІ СИЛАБІЧНІ ФОРМИ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ 80-Х РОКІВ ХІХ СТОРІЧЧЯ
73. **Сеньків О. М.** 378
ТЕКСТОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОВЛЕННЯ ГЕРОЇВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ “ТАЄМНИЧА ІСТОРІЯ БІЛЛІ МІЛЛІГАНА”)
74. **Скляр А. Ю.** 383
ЕПІТЕТ ЯК МОВНО-ВИРАЖАЛЬНИЙ ЗАСІБ ІДІОСТИЛЮ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО
75. **Тарасенко Ю. А.** 389
ФІЛОЛОГІЯ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ
76. **Чубань Т. В., Кардаш Л. В.** 393
ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

ECONOMIC SCIENCES

77. **Shkaraban T., Honcharenko I.** 397
MODELING OF THE CULTURAL CONTEXT OF CORPORATE CULTURE IN THE STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT PROCESS
78. **Альбещенко О. С.** 400
РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-ГОТЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ
79. **Жувагіна І. О., Химорода І. І.** 405
СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
80. **Литвин З. Б.** 412
ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ
81. **Пістунов І. М., Григорян В. Є.** 422
МЕТОДИКА ЗНАЙДЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ЗАПАСУ ЗАПАСНИХ ЧАСТИН ЧЕРЕЗ ТЕОРІЮ НАДІЙНОСТІ
82. **Ракуть Д. О., Гуріна Н. В.** 430
ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИМ ОБЛІКОМ

83. *Рунчева Н. В., Марченко О. А., Бритвенко А. С., Верховод І. С.* 433
 ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ РОЗВИТКУ
 ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ
84. *Суворова І. М., Поліщук А. В., Темченко А. А.* 438
 ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЛОГІСТИЧНОЇ
 ДІЯЛЬНОСТІ
85. *Урікова О. М., Корпало І. Р., Кулинич А. С.* 443
 ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В
 УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
86. *Шкурко В. І.* 450
 ПЕРЕСТРАХУВАННЯ ЯК МЕТОД УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ
87. *Щербакова Т. А.* 453
 АДВОКАТУВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ: ПРИНЦИПИ ТА
 ІНСТРУМЕНТИ
88. *Юдіна С. В., Гуржий Т. О., Галаганов В. О.* 457
 ДАНІ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РЕСУРС

LEGAL SCIENCES

89. *Губенко В. В., Діхтяренко О. О.* 460
 ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ
 СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ
90. *Жадяєв Д. В., Хирса А. В.* 463
 ПРАКТИЧНЕ ТА ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗАКОНІВ ЛОГІКИ
 ДЛЯ ЮРИСТІВ
91. *Потапенко С. А.* 466
 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ
 В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД
92. *Сиводєд І. С.* 471
 ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
 ВІДНОСНО ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ БУЛИ ВЧИНЕНІ НА
 ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

AGRICULTURAL SCIENCES

ВПЛИВ ПІДЖИВЛЕННЯ НА ФОТОСИНТЕТИЧНУ АКТИВНІСТЬ ПОСІВІВ СОЇ

Бабенко Владислав Олександрович

Мустафаєв Алім Нурі огли

магістри

Новицька Наталія Валеріївна

д. с.-г. н., доцент

Національний університет

біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Вступ. Повнота реалізації потенціалу продуктивності сортів сільськогосподарських культур, і сої зокрема, залежить від інтенсивності процесу фотосинтезу. Тому, при програмуванні врожаїв сої необхідно особливу увагу приділити створенню умов для підвищення коефіцієнта використання ФАР посівами.

Для цього потрібно, щоб посіви сої мали відповідну оптико-біологічну структуру, певну асиміляційну поверхню листків, здатних тривалий час виконувати свої функції і формувати відповідний фотосинтетичний потенціал, та приділити увагу інтенсифікації темпів наростання сухої речовини.

Мета та методи досліджень. В дослідженнях вивчали вплив підживлення комплексними хелатними мікродобривами Вуксал Оіл Сід та Квантум-Олійні на фотосинтетичний потенціал та чисту продуктивність фотосинтезу середньоранніх сортів сої Ментор (оригіна́тор сорту: Євраліс Семанс, Франція) та Кассіді (оригіна́тор сорту: Семанс Прогрейн, Канада). Польові дослідження проводили в 2021-2022рр. на базі стаціонарної сівозміни

ДГ «Агрономічна дослідна станція» Національного університету біоресурсів і природокористування України в Київській області, що відносить до зони Лісостепу.

Польовий дослід закладали за трифакторною схемою, повторність 4-кратна. Площа облікової ділянки становила 25 м², загальної – 50 м². Попередником сої в досліді була озима пшениця.

Система удобрення включала внесення аміачної селітри (NPK 16:16:16) 150 кг/га, сульфат амонію 110 кг/га. Обробку насіння інокулянтном Легум Фікс проводили в день сівби з нормою 2,5кг препарату на 1 т насіння сої. Сівбу проводили за прогрівання ґрунту в верхньому шарі до 12 °С. Сою висівали з шириною міжрядь 12,5 см та нормою висіву 650 тис. схожих насінин/га. Проведення позакореневих підживлень проводилося в фазу бутонізації хелатними мікродобривами Вуксал Оіл Сід та Квантум-Олійні в нормі 1 л/га. Система захисту включала застосування пестицидів за перевищення ЕПШ.

Результати та обговорення. Нами встановлено, що в середньому за роки досліджень у період вегетації середньоранніх сортів сої фотосинтетичний потенціал поступово зростав і досягав максимальних значень в період утворення бобів–формування насіння. На контрольних варіантах досліді (без підживлення комплексними хелатними мікродобривами) у період гілкування – цвітіння фотосинтетичний потенціал у сорту Кассіді становив 0,693 (без інокуляції) та 0,754 (інокуляція Легум Фікс) млн.м²днів/га, вищий показник відмічено у сорту Ментор – 0,722 (без інокуляції) та 0,793 (інокуляція Легум Фікс) млн.м²днів/га. В фазу цвітіння – формування бобів фотосинтетичний потенціал на варіантах без підживлення комплексними хелатними мікродобривами становив 1,926 (без інокуляції) та 2,201 (інокуляція Легум Фікс) млн.м²днів/га у сорту Кассіді та 1,950 (без інокуляції) та 2,233 (інокуляція Легум Фікс) млн.м²днів/га у сорту Ментор.

Максимальний фотосинтетичний потенціал посіви сої формували в період наливу насіння – фізіологічної стиглості. У сорту Кассіді даний

показник на варіанті контролю становив 2,733 (без інокуляції) та 2,911 (інокуляція Легум Фікс) млн.м²днів/га, у сорту Ментор 2,776 та 2,952 відповідно. Проведення передпосівної інокуляції сприяло підвищенню даного показника.

Так у сорту Ментор на варіанті без підживлення комплексними хелатними мікродобривами застосування інокуляції насіння підвищувало показник фотосинтетичного потенціалу на 0,07–0,08 млн.м²днів/га, у сорту Кассіді – на 0,06–0,08 млн.м²днів/га. При проходженні послідуєчих фаз росту та розвитку даний показник зростає у всіх досліджуваних сортів. Внесення комплексних хелатних мікродобрив на фоні інокуляції насіння позитивно впливало на формування даного показника.

За підживлення посівів сої Квантум–Олійні (1 л/га) у сорту Ментор показник фотосинтетичного потенціалу становив – 2,852 млн.м²днів/га, у сорту Кассіді–2,791 млн.м² днів/га. Впродовж періоду кінець цвітіння – повний налив насіння за внесення Вуксал Оїл Сід фотосинтетичний потенціал у сорту Ментор був нижчим і становив 2,293 млн.м²днів/га, у сорту Кассіді, з меншою висотою рослин і площею листової поверхні – 2,390 млн.м² днів/га.

Відмічено, що в середньому за роки досліджень найвищий показник чистої продуктивності фотосинтезу формує сорт Ментор і даний показник суттєво залежить від факторів, що були поставлені нами на вивчення. Дещо нижчий показник виявлено у сорту Кассіді, який в цілому характеризується меншою морфоструктурою та фотосинтетичною діяльністю посівів. Розглядаючи динаміку чистої продуктивності фотосинтезу протягом вегетаційного періоду сої, слід вказати, що вона має вигляд двовершинної кривої: від сходів до початку цвітіння чиста продуктивність фотосинтезу зростає, досягаючи абсолютного максимуму; в період цвітіння чиста продуктивність фотосинтезу зменшується, а у фазі формування бобів знову зростає і досягає другого свого піку, після чого її показник дещо зменшується.

Висновки. Найбільші показники чистої продуктивності фотосинтезу в середньому за роки досліджень були в першій половині вегетації – до початку цвітіння та відповідно становили у сорту Ментор – 4,28 та Кассіді – 3,80 г/м² за добу у варіантах ділянках досліду, де сою висівали із застосуванням Квантум-Олійні (1 л/га). Під час утворення та формування бобів цей показник був в межах 2,23-2,47 для сорту Ментор і 2,17–2,31 г/м² за добу для сорту Кассіді залежно від інокуляції насіння Легум Фікс.

ОПТИМІЗАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ГІБРИДІВ СОНЯШНИКУ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Цимбалюк Діана Миколаївна
аспірантка 2-го курсу навчання
М'ялковський Руслан Олександрович,
Доктор сільськогосподарських наук, професор
Заклад вищої освіти
Подільський державний університет
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. В Україні з насіння соняшнику виробляють понад 90% рослинних жирів. Ця культура є привабливою для агровиробників Лісостепової зони через низькі виробничі витрати на вирощування, його високою вартістю на ринку та стабільністю попиту. Сучасні технології вирощування соняшнику повинні базуватися на використанні високопродуктивних гібридів, адаптованих до кліматичних умов регіону. При вирощуванні культури важливо правильно підібрати гібриди, які відповідали б конкретним ґрунтово-кліматичним умовам, забезпечували високу економічну ефективність та відповідали рівню технічної оснащеності господарств.

Соняшникову олію широко використовують як продукт харчування в натуральному вигляді. Харчова цінність її зумовлена високим вмістом поліненасиченої жирної лінолевої кислоти (55-60%), яка має значну біологічну активність і прискорює метаболізм ефірів холестерину в організмі, що позитивно впливає на стан здоров'я. До складу соняшникової олії входять і такі дуже цінні для організму людини компоненти, як фосфатиди, стерини, вітаміни (А, D, Е, К). Соняшникову олію використовують в кулінарії, хлібопеченні, для виготовлення різних кондитерських виробів і консервів. Вона є основним компонентом при виробництві маргарину. Соняшникову олію використовують також при виготовленні лаків, фарб, стеарину, лінолеуму, електроарматури, клейонки, водонепроникних тканин тощо.

Мета: провести аналіз основних напрямків елементів технології вирощування гібридів соняшнику в умовах Правобережного лісостепу України.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та оцінка результатів вчених.

Побічні продукти переробки насіння соняшнику – макуха при пресуванні і шрот при екстрагуванні (близько 35% від маси насіння) є цінним концентрованим кормом для худоби. Стандартна макуха містить 38-42% перетравного протеїну, 20-22% безазотистих екстрактивних речовин, 6- 7% жиру, 14% клітковини, 6,8% золи, багато мінеральних солей. За поживністю 100 кг макухи відповідають 109 корм. од. Шрот містить близько 33-34% перетравного протеїну, 3 % жиру, 100 кг його відповідають 102 корм. од. Лузга (вихід 16-22% від маси насіння) є сировиною для виробництва гексозного й пентозного цукру. Із гексозного цукру виробляють етиловий спирт і кормові дріжджі, із пентозного – фурфурол, який використовують при виготовленні пластмас, штучного волокна та іншої продукції.

В останні десятиліття вирощування соняшнику в різних ґрунтово-кліматичних зонах України мало як свої недоліки так і переваги. Саме соняшник в західних областях давав можливість отримувати агровиробникам найбільшу рентабельність. Під цією культурою площі стрімко збільшувались, причому, на виробничому рівні на наукове обґрунтування сівозмін або небезпеку погіршення родючості ґрунту не звертали увагу внаслідок чого відбулось перенасичення соняшником і, навіть, його висіванням в монокультурі. В більш південних областях України завдяки економічним перевагам збільшили посівні площі під соняшником та стали вирощувати на заході – у Хмельницькій області. За врожайності 10-12 ц/га ціни на соняшник залишались стабільно високими і навіть забезпечували високу рентабельність. Підвищення виходу рослинницької продукції за рахунок оптимізації технологій вирощування, впровадження високопродуктивних сортів і гібридів, раціональний підхід до використання всіх видів ресурсів є однією з найважливіших умов раціонального використання ґрунтово-кліматичного

потенціалу України. В умовах заходу України на виробничому рівні існуючі технології вирощування характеризуються порівняно високими витратами енергоносіїв, технічних засобів, коштів на фоні порівняно низьких показників урожайності насіння та виходу олії. Негативне становища в багатьох господарствах західного регіону України є низька продуктивність гібридів та сортів, що мають низький вміст у насінні олії та недостатній генетичний рівень продуктивності. Спостерігається зниження продуктивності рослин та виходу продукції з одиниці площі за рахунок використання традиційної схеми сівби за широкорядною схемою та низьких показників густоти стояння рослин.

Насіння соняшнику є основою вітчизняного виробництва олійних культур. У загальному виробництві частка цієї групи культур становить майже 70%. В Україні упродовж останніх років спостерігалася тенденція до збільшення виробництва насіння соняшнику. Станом на третю декаду жовтня 2020 року українські агровиробники зібрали 11,64 млн тонн соняшника з площі 5,9 млн га (92% до прогнозу). Середня врожайність становила 1,97 т/га, що на 0,34 т/га (на 15%) нижче, ніж цьогорічний показник.

Цьогорічними лідерами за показником урожайності соняшника серед областей України є Хмельниччина — 3,43 т/га (наразі тут зібрано 195,4 тис. тонн з площі 57 тис. га — 35% до прогнозу), Івано-Франківщина — 3,2 т/га (зібрано 61,1 тис. тонн з площі 19,1 тис. га — 60% до прогнозу) та Тернопільщина — 3,07 т/га (зібрано 92,3 тис. тонн з площі 30,1 тис. га — 36% до прогнозу). Основне вирощування досліджуваної культури зосереджено у середніх та великих сільськогосподарських підприємствах, частка сільськогосподарських підприємств у загальному виробництві становить 65%, фермерських господарств – 19%. Для порівняння: господарствами населення за підсумками 2020 р. було зібрано 1,4 млн т урожаю, що становить 16% загального обсягу.

Величина врожаю залежить від насіння: його урожайні властивості та посівні якості. Насіння завжди відрізняється за біохімічним складом, фізіологічним станом та морфологічними ознаками, здатністю проростати та

забезпечувати певну продуктивність у наступному поколінні.

Найефективніший шлях підвищення врожайності для господарств різних розмірів і спеціалізації в умовах ринкової економіки – створення й прискорене впровадження у виробництво нових високопродуктивних сортів і гібридів з високою агроекологічною адаптивною, генетичною стійкістю скороспілістю й толерантністю до вовчку, несправжньої борошнистої роси, фомопсісу, білої та сірої гнилей та інших хвороб. В Україні за останні роки та в інших країнах світу все більше уваги приділяється селекції, насінництву та впровадженню на виробничому рівні нових гібридів соняшнику вітчизняної та закордонної селекції включені в Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні та рекомендовані до широкого використання у виробництві які володіють високим потенціалом продуктивності. За результатами досліджень академіка М. І. Вавилова доведено, що культурні рослини істотно відрізняються від власних диких форм тим, що завдяки впливу додаткової антропогенної енергії вдається виділити ті корисні ознаки або продуктивність, яких в умовах дикої природи рослини не мали. Тому догляд за посівами є надзвичайно важливим у вирощуванні сільськогосподарських культур. В першу чергу, для соняшника він передбачає у зв'язку з низьким рівнем конкурентоздатності культури, особливо на ранніх фазах розвитку ретельний захист від бур'янів.

Збільшення об'єму виробництва товарного насіння олійного соняшника в Україні без розширення посівних площ можливо за створення більш продуктивніших гібридів з певними господарсько цінними ознаками, які поєднують якість продукції з стабільною великою урожайністю, та за рахунок адаптованості нових гібридів і батьківських форм до відповідних погоднокліматичних умов вирощування, що дозволить збільшити врожайність понад 4.5 т/га.

Основним напрямком збільшення виробництва насіння соняшника є впровадження у виробництво нових високоврожайних гібридів та інтенсивних технологій їх вирощування. За врожайністю насіння гібриди соняшника на

20-30%, а по олійності – на 15-20% переважають кращі районовані сорти.

На формування врожаю соняшник витрачає велику кількість поживних речовин, особливо при використанні інтенсивних гібридів і сортів, урожайність яких перевищує 3,5 т/га. Систему удобрення формують з врахуванням особливостей конкретними ґрунтово-кліматичних умов, рівня програмованого врожаю, організаційногосподарських чинників й агротехнічних. В процесі вегетації соняшник поглинає поживні речовини досить нерівномірно. Велика кількість азоту й фосфору споживається до фази цвітіння, а також під час утворення листя, стебел і коріння. Після появи кошиків поглинання фосфору різко зменшується. Калій поглинається соняшником майже протягом всього вегетаційного періоду, проте найінтенсивніше – до цвітіння.

Фосфор сприяє формуванню потужної кореневої системи, закладці репродуктивних органів з великим числом зачаткових квіток у кошику. Тому велике значення має забезпечення рослин фосфором у початкові етапи органогенезу від проростання насіння до 3-4 пар справжніх листків.

При дефіциті калію стебла рослин соняшнику стають тонкими і крихкими. Недостатнє живлення калієм приводить до формування зерна з невеликим вмістом олії. Також знижується рівень врожаю соняшнику та змінюється співвідношення вмісту насичених і ненасичених жирних кислот в олії. При локально-стрічковому способі добрива вносять одночасно із сівбою насіння за допомогою туковисівних апаратів сівалок на відстань 6-10 см від ряду на глибину 10-12 см. Якщо добрива вносили восени, то й у цьому випадку проводять обов'язкове внесення в ряди фосфорних добрив при сівбі (P10-15).

Висновки. Для забезпечення підвищення продуктивності рослин соняшнику та якісного насіння необхідна оптимізація густоти стояння рослин та застосування системи удобрення позакореневого підживлення комплексних добрив з мікроелементами та підбір гібридного складу. Вирішення наукових і практичних задач оптимізації технології вирощування соняшнику в умовах заходу України потребує проведення відповідних досліджень з цього напрямку

VETERINARY SCIENCES

РОЗРОБКА МІКРОБІОЛОГІЧНОГО КРИТЕРІЮ ГІГІЄНИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ЗАМОРОЖЕНОЇ РИБИ НА ПІДСТАВІ ОЦІНЮВАННЯ КІЛЬКОСТІ ПСИХОТРОФНОЇ МІКРОФЛОРИ

Малімон Зоя Василівна

к.вет.н.,

Державний науково-дослідний інститут з лабораторної
діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи

Київ, Україна

Кухтин Микола Дмитрович

д.вет.н., професор

Тернопільський національний технічний університет
ім. І. Пулюя

Тернопіль, Україна

Вступ./Introduction. В Україні згідно з ДСТУ 4868:2007 у рибі регламентують такі мікробіологічні показники: кількість МАФАНМ – до 50 тис. КУО/г; БГКП – не дозволені в 0,001 г риби; золотистий стафілокок – не дозволений у 0,01 г; патогенні мікроорганізми, у т.ч. роду *Salmonella spp.* та *Listeria monocytogenes* –мають бути відсутні у 25,0 г, а *Vibrio parahaemolyticus* - у 1,0 г. Дані МАФАНМ вказують на розвиток, в основному, мезофільних сапрофітних мікроорганізмів, зокрема гнільних спорових і не спорових бактерій групи кишкової палички, кокової мікрофлори (стафілококів, мікрококів, сарцин) та деяких патогенних бактерій, наприклад, сальмонел тощо. Тому вважається, що чим більше мікробне обсіменіння харчового продукту, тим більша ймовірність присутності в ньому патогенних мікроорганізмів. Проте дані кількісного вмісту МАФАНМ не мають значення для харчових продуктів, які зберігаються за низьких температур холодильника, тому, що значна частина мезофільної мікрофлори гине під час зберігання за

температури від (- 5°C) і нижче.

Вважається, що у рибі холодильного зберігання переважають психротрофні види бактерій, і саме з ними пов'язують вади при її зберіганні. Для запобігання виникнення вад мікробіологічного характеру пропонується, щоб у рибі, яка призначена для холодильного зберігання мікробне обсіменіння психротрофною мікрофлорою було як найменше. Мікроорганізмами псування охолодженої і примороженої риби є бактерії роду *Pseudomonas*, які є домінуючою мікрофлорою при зберіганні замороженої риби. Тому мікробіологічна оцінка замороженої риби за вмістом психротрофної мікробіоти, яка приймає участь у зниженні її безпечності та якості, дасть можливість запропонувати превентивні заходи щодо її псування.

Мета роботи./Aim. Розробити мікробіологічний критерій гігієни технологічного процесу замороженої риби на підставі оцінювання вмісту психротрофної мікробіоти.

Матеріали і методи. /Materials and methods. Підготовлення проб замороженої риби до мікробіологічних досліджень проводили згідно з ДСТУ ISO 6887-3:2014. У пробах визначали мікробне число за температури (30 ± 1) °C інкубація посівів упродовж 72 години та за температури (6,5 ± 0,5) °C інкубація упродовж 10 діб (психротрофна мікробіота).

Результати і обговорення./Results and discussion.

Результати проведених досліджень щодо контамінації психротрофними мікроорганізмами замороженої риби та порівняння їх кількості з мезофільними бактеріями, дозволили удосконалити мікробіологічні критерії гігієни технологічного процесу, що ґрунтуються на наступних доведених наукових фактах:

1) психротрофні мікроорганізми є холодолюбивими та тривалий час зберігають свою життєдіяльність за умов температур заморожування (-12-18°C), а тому відносяться до «нормальної» мікрофлори замороженої риби, і безпечна їх кількість завжди присутня на її поверхні та не становить загрози для споживачів;

2) серед психротрофних мікроорганізмів замороженої риби, в основному, переважають неферментуючі грамнегативні сапрофітні бактерії родів *Acinetobacter*, *Pseudomonas*, *Alcaligenes* і *Enterobacter* (від 85 до 95 %). Проте серед видів психротрофних мікроорганізмів роду *Pseudomonas*, трапляються умовно-патогенні види, що є небезпечними для здоров'я людини;

3) психротрофні бактерії продукують протеолітичні і ліполітичні ензими, які внаслідок протеолізу та ліполізу призводять до псування (вад) риби. Тому, мікробіологічний критерій обсіменіння психротрофною мікрофлорою замороженої риби має бути визначений з урахуванням технології заморожування, транспортування та її зберігання, а наявність кількості психротрофної мікрофлори в рибі, яка призводить до невідповідностей, буде свідчити про неналежну гігієну технологічного процесу та ризику для споживачів;

4) визначений гігієнічний критерій оцінювання замороженої риби за кількістю психротрофної мікрофлори одночасно має характеризувати гігієну технологічного процесу і відповідність харчового продукту вимогам чинних нормативно-правових актів. Крім того, має бути додатковим мікробіологічним показником до вже існуючих методів визначення безпечності замороженої риби і дотримання вимог гігієни під час технологічного процесу виробництва, зберігання і обігу замороженої риби.

Враховуючи результати наших досліджень, було встановлено, що кількість психротрофної мікрофлори замороженої риби перевищує в 1,3–2,0 рази кількість мезофільної мікрофлори визначеної за температури 30°C протягом 72 год. Також, виявлено, що при зберіганні замороженої риби за температури -18°C протягом 8 місяців кількість психротрофної мікрофлори практично не змінюється і знаходиться на початковому рівні. Водночас кількість мезофільної мікрофлори протягом цього терміну зберігання зменшується в 1,8–2,6 рази – це залежить від її кількості на початок заморожування. Тому, ми вважаємо, що за кількістю психротрофної мікрофлори замороженої риби можна судити про її безпечність, а також про

дотримання гігієнічних вимог під час технологічного процесу виробництва (від вилову до обігу) замороженої риби.

Отже, результатами наших досліджень встановлено, що обсіменіння замороженої риби психротрофною мікрофлорою, яка імпортується в Україну, є більш стабільним, порівняно з контамінацією риби мезофільними мікроорганізмами. Кількість психротрофної мікрофлори більш об'єктивно характеризує гігієнічні умови виробництва, дотримання температури заморожування.

Отже, на підставі наших досліджень з урахуванням європейської методології нами було удосконалено мікробіологічні критерії гігієни технологічного процесу виробництва замороженої риби за кількістю психротрофної мікрофлори, які наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Мікробіологічне оцінювання замороженої риби за критеріями гігієни технологічного процесу з визначення психротрофної мікрофлори

Категорія харчових продуктів	Мікроорганізми	План відбору зразків		Допустимі межі		Стадія, де застосовується показник	Дії у випадку незадовільних результатів
		<i>n</i>	<i>c</i>	<i>m</i>	<i>M</i>		
Риба заморожена	Психротрофні	5	3	10 000 КУО/г	50 000 КУО/г	Під час зберігання у замороженому стані або реалізації	Заборона реалізації. Рекомендації щодо удосконалення гігієни технологічного процесу

Примітка. *n* – кількість проб, що відбиралося від одної партії.

c – кількість проб, параметричні значення, яких знаходяться між *m* і *M*.

m – мінімальне значення вмісту психротрофних мікроорганізмів у 1 г риби.

M – максимальне значення вмісту психротрофних мікроорганізмів у 1 г риби.

Якщо під час мікробіологічного дослідження п'яти проб риби від однієї партії хочаб в одній пробі виявлятимуть кількість психротрофних

мікроорганізмів понад 50 000 КУО/г ($\geq M$), то таку партію замороженої риби вважають незадовільною і вживають заходи щодо удосконалення гігієни технологічного процесу.

У разі виявлення у трьох пробах замороженої риби кількості психротрофних мікроорганізмів від 10 000 КУО/г до 50 000 КУО/г, (у межах між m і M), то таку партію вважають прийнятною.

Якщо при мікробіологічному дослідженні п'яти проб замороженої риби виявлятимуть кількість психротрофних мікроорганізмів менше 10 000 КУО/г (m) у всіх пробах, то таку партію вважають задовільною.

Таким чином, запропонована нами модель з використанням мікробіологічних критеріїв гігієни технологічного процесу з урахуванням контамінації психротрофною мікрофлорою замороженої риби, характеризує дотримання комплексу гігієнічних вимог на всіх етапах (від заморожування до її обігу) та в разі потреби, дозволяє вжити відповідних коригувальних дій. Визначений мікробіологічний критерій кількості психротрофної мікрофлори у замороженій рибі доповнює існуючі методи оцінювання гігієни технологічного процесу та має на меті більш широко оцінити мікробіологічну безпеку замороженої риби.

Висновки./Conclusions. Обґрунтовано та розроблено мікробіологічні критерії гігієни технологічного процесу виробництва замороженої риби на підставі оцінювання кількості психротрофної мікрофлори ($n=5$; $c=3$; $m=10000$ КУО/г; $M=50000$ КУО/г). Дані критерії вказують про дотримання комплексу гігієнічних заходів від заморожування до обігу риби.

BIOLOGICAL SCIENCES

ON THE ISSUE OF THE FAUNA OF JUMPING SPIDERS (SALTICIDAE, ARANEI, ARACHNIDA) "COZAKOVA DOLYNA" REZERVE

Venhryniuk Ihor Vasylovych,
postgraduate student

Sirenko Artur Gennadiovych,
Associate Professor of the Department of Biology and Ecology
of Precarpathian National University named Vasyl Stefanyk

Introduction The nature reserve "Kozakova dolyna" is located near the village Vovchyntsi, Ivano-Frankivsk region, northeast of the city of Ivano-Frankivsk. The territory of the reserve is gypsum hills with numerous karst formations (rocks, craters, caves). The hills are overgrown with a mixed forest - partly natural, partly planted (beech, oak, pine, maple, birch, etc.) with forest edges and areas of steppe and petrophilic vegetation. Hills up to 305 m above sea level near the valley of the Bystrytsia Nadvirnyanska and Bystrytsia Solotvynska rivers. A number of rare species of plants and animals have been found on the territory of the reserve. The fauna of jumping spiders (Salticidae, Aranei, Arachnida) of the "Kozakova Dolyna" reserve was studied. Salticidae is a group of spiders with a peculiar morphology and a peculiar way of life. These spiders have 8 eyes arranged in three rows. The first row is represented by four large eyes occupying the front part of the head. The front medial eyes are large and mobile, perceive not only the shape, but also the color of objects. The legs are thick and short, the front legs are used for grabbing prey. These spiders do not make trap nets, move by jumping, jump on the victim and kill the victim with chelicerae. They hunt bugs, dipterans, and locusts.

Purpose The purpose of this work was to investigate the biodiversity of spiders of the jumping spider family of the "Kozakova Dolyna" nature reserve.

Materials and methods Collections of spiders (Aranei, Arachnida,

Arthropoda), including jumping spiders (Salticidae, Aranei, Arachnida) collected by different collectors on the territory of the reserve in 2002-2022 were analyzed. The collection was carried out during the warm season every year by a combined method (including "mowing" on the edges of the forests) and stored in 70% ethanol. The identification of species was carried out as described in (V. P. Tyshchenko, 1971).

Results and discussion As a result of research carried out on the territory of the "Kozakova Dolina reserve", 18 species of jumping spiders (Salticidae) were discovered, namely:

1. *Ballus depressus* (Walckenaer, 1802) – ♀♀♂, on grass, 4 specimens – species with European-Iranian-Turanian polyzonal species distribution.

2. *Ballus chalybeius* (Walckenaer, 1802) – ♀♀, on grass, on rock, 2 specimens – a species with a Western Palearctic-Turanian polyzonal species distribution.

3. *Carrhotus bicolor* (Walckenaer, 1802) – ♀, on grass, 1 specimen – a species with a European-Caucasian polyzonal species distribution.

4. *Euophrys frontalis* (Walckenaer, 1802) – ♀♂, on grass, under stones, 2 specimens – a species with a Eurasian polyzonal species distribution.

5. *Euophrys erratica* (Walckenaer, 1825) – ♀, on grass, 1 specimen. – a species with a secondary Holarctic (accidentally introduced to North America) polyzonal species distribution.

6. *Evarcha arcuata* (Clerck, 1757) – ♀♀♂♂, on grass, under stones, 5 specimens – a species with a Palearctic-Neotropical polyzonal species distribution.

7. *Evarcha flammata* (Clerck, 1757) – ♀♂, on grass, 2 specimens – a species with a Holarctic polyzonal species distribution.

8. *Marpissa muscosa* (Clerck, 1757) – ♀, on grass, 1 specimen – a species with a European-Siberian-Asia Minor-Caucasian polyzonal species distribution.

9. *Marpissa radiata* (Grube, 1859) – ♀♀♂♂, on grass, under stones, on rocks, 7 specimens – a species with a European-Siberian polyzonal species distribution.

10. *Neon reticulatus* (Blackwall, 1853) – ♀, on grass, 1 specimen – a species with a Holarctic polyzonal species distribution.

11. *Pseudicius encarpatus* (Walckenaer, 1802) – ♀♀♂♂, on grass, on bushes 9 specimens. – a species with a European-Asia Minor-Caucasus-Turanian polyzonal species distribution.

12. *Salticus scenicus* (Clerck, 1757) – ♀♀♂♂, on grass, under stones, on bushes 11 specimens. – a species with a Holarctic polyzonal species distribution.

13. *Salticus cingulatus* (Panzer, 1797) – ♀♀♂♂, on grass, 6 specimens. – a species with a European-Siberian polyzonal species distribution.

14. *Sibianor aurocinctus* (Ohlert, 1865) – ♀, on grass, 1 specimen. – a species with a Eurasian polyzonal species distribution.

15. *Sitticus floricola* (C. L. Koch, 1837) – ♀♀♂♂, on grass, 8 specimens. – a species with a European polyzonal species distribution. Accidentally introduced to North America.

16. *Sitticus pubescens* (Fabricius, 1775) – ♀, on grass, 1 specimen – a species with a European polyzonal species distribution. Accidentally introduced to North and South America.

17. *Sitticus terebratus* (Clerck, 1757) – ♀, on grass, 2 specimens. – a species with a European-Siberian boreal-montane species distribution.

18. *Sitticus rupicola* (C. L. Koch, 1837) – ♀, on grass, 3 specimens – a species with a European polyzonal species distribution. Accidentally introduced to North America.

Conclusions Practically all discovered species have polyzonal species distribution and most of the discovered species have different variants of Eurasian or Palearctic species distribution. No new species for the fauna of Ukraine were found.

LITERATURE

1. Бублик І. М. До екології павуків (Aranei) екосистем Передкарпаття // Вісн. Львів. унту. Сер. біол. – 1981. – 12. – с. 86 - 91.

2. Гірна А. Я. Антропогенна динаміка угруповань павуків (Aranei) ясенево-дубових лісів Верхньодністровської рівнини. Автореферат дис. ... к.б.н. Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

3. Гірна А., Лєсник В. Аранеокомплекси річищ водотоків басейну Верхнього Дністра // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 2002. – Вип. 29. – с. 118–126.
4. Леготай М. В., Тарасюк Г. Д. Экологическое распределение арахнофауны Прикарпатья // Экол. насекомых и др. наземных беспозвоночных Сов. Карпат: Матер. межвузовск. конф. (окт. 1964). – Ужгород: Ужгородск. ун-т, Закарпатск. фил. ВЭО, 1964. – с. 54 - 59.
5. Тыщенко В. П. Определитель пауков европейской части СССР / Тыщенко В. П. - М.: Наука, 1971. - 235 с.
6. Nowicki M. Zapiski faunicze // Spraw. Kom. Fizyogr. – Kraków, 1869. Т. 3. – s. 145-152.
7. Nowicki M. Zapiski faunicze // Spraw. Kom. Fizyogr. – Kraków, 1870. Т. 4. – s. 15-19.
8. Wajgiel L. Spis pajaków // Sprawozdanie Komisji fizyograficznej c.k. Towarzystwa naukowego Krakowskiego: Materiały do fizyografii Galicyi. Kraków, 1867. – Т. 1. – s. 138-141.
9. Wajgiel L. Pajęczaki galicyjskie (Arachnoidea Haliciae). – Kołomyia, 1874. – 36 s.
10. Woźny M., Czajka M. Pająki (Aranei) Lwowa i jego okolic // Acta Univ. Wratislaviensis. – Prace Zool. – 1993. – V. 26, № 1496. – s. 65 - 84.

НАПРУЖЕНІСТЬ ЕПІЗООТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ЩОДО КАМПІЛОБАКТЕРІОЗУ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ ТА УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 2011-2022 РР.

Панівська Ольга Вікторівна,
аспірант,

Бойко Петро Костянтинівч,
док. вет. наук, проф.

Волинський національний університет ім. Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ./Introduction. Проблема абортів у великої рогатої худоби особливо актуальна для економіки країн, де баранина та телятина є основним джерелом тваринного білка [2]. Інфекційні аборти, як правило мають вірусну, бактеріальну або протозойну природу. Серед бактеріальних збудників найбільш поширеними є *Campylobacter spp.*, *Listeria monocytogenes*, *Brucella spp.*, *Salmonella spp.* і *Chlamydia abortus* [3].

Представники роду *Campylobacter* – це мікроаерофільні грамнегативні бактерії, які є завершеними патогенами для людини та тварин [4]. З них у ветеринарній медицині важливе значення мають два види. *Campylobacter fetus* підвид *venerealis* викликає ензоотичне безпліддя та аборти великої рогатої худоби, а *Campylobacter fetus fetus* асоціюється з епізоотичним абортom у великої рогатої худоби та овець [5].

Campylobacter fetus найчастіше викликає аборти в овець у Великобританії, Австралії та Новій Зеландії, тоді як у Сполучених Штатах Америки – етіологічним чинником є *Campylobacter jejuni* [1].

Здорові вівці можуть бути безсимптомними носіями *Campylobacter jejuni*, тоді як інші штами можуть викликати системні інфекції [6].

Campylobacter fetus має важливе значення не лише у ветеринарній інфектології, але й у медичній, бо виступає як етіологічний чинник різних інфекцій у людей, спричиняючи бактеріємію, захворювання шлунково-

кишкового тракту, менінгіт у немовлят і дорослих, целюліт, серцево-судинні захворювання та аборти [2].

Незважаючи на широку програму вакцинації тварин, спалахи кампілобактеріозу щорічно фіксуються в Азії, Америці, Європі та Африці [1].

Мета роботи./Aim. Вивчити напруженість епізоотичної ситуації щодо кампілобактеріозу тварин в Україні та деяких країнах світу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріалом для роботи слугували дані офіційної звітності ВООЗ, МЕБ, МОЗ України та Держпродспоживслужби. Отримані дані оброблялися статистично та піддавалися епізоотологічному аналізу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Треба відзначити, що у багатьох країнах кампілобактеріози тварин не є предметом офіційної звітності, тому інформацію про спалахи цієї інфекції доводилося брати із літературних джерел.

Слід відзначити, що кампілобактеріоз постійно реєструють як у високорозвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються. Особливо це стосується країн із розвиненим скотарством, таких як Аргентина, Уругвай, Бразилія, Австралія та багатьох інших.

Так, в Уругваї за 2015–2021 р. було бактеріологічно досліджено матеріал від 100 випадків абортів в овець, з них 58 плодів, 36 плодів з плацентою та 6 плацент. Етіологічний діагноз був встановлений у 46 випадках. З них у 27 випадках аборти були спричинені *Toxoplasma gondii*, у 5 випадках - *Campylobacter fetus* subspecies *fetus* і в одному випадку - неідентифікованим видом *Campylobacter*. Таким чином, основними причинами, що спричинили аборти в овець та загибель плодів, були токсоплазми та кампілобактерії [1].

У регіоні Пампаси, найбільш продуктивному районі Аргентини, починаючи з 2014 року, причиною генітального кампілобактеріозу великої рогатої худоби був *Campylobacter fetus*. Молекулярно-генетичний аналіз показав, що більшість місцевих штамів групуються у філогенетичні групи, які

складаються виключно з штамів, виділених з Аргентини. При цьому три штами показали тісний генетичний зв'язок зі штамми, виділеними від великої рогатої худоби, отриманими з Уругваю та Бразилії [1].

Для оцінки епізоотичної ситуації щодо кампілобактеріозу тварин в Україні ми провели аналіз даних звітів Державного науково-дослідного інституту з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи за період 2011–2021 рр [7]. Встановлено, що протягом аналізованого періоду в лабораторії Держпродспоживслужби щорічно поступало від 300 до 3000 біоматеріалів для бактеріологічного дослідження на кампілобактеріоз. Проте із жодного матеріалу, за винятком однієї серії сперми від бугаїв-плідників (2012р.) та чотирьох зразків препуціальної слизи (2015 р.), збудника кампілобактеріозу не виділено.

Такий стан можна пояснити незадовільною лабораторною діагностикою кампілобактеріозу або ж об'єктивним епізоотичним благополуччям щодо кампілобактеріозу в Україні. З іншого боку, низька ефективність мікробіологічних досліджень може бути обумовлена високою вибагливістю збудника кампілобактеріозу до ростових якостей поживних середовищ та умов культивування. Одне і друге є підставою для розробки більш ефективних мікробіологічних експрес-методів виділення та ідентифікації збудників кампілобактеріозу в біологічних матеріалах.

Висновки./Conclusions. У країнах із розвиненим скотарством епізоотична ситуація щодо кампілобактеріозу є складною, а нерідко й напруженою.

Епізоотична ситуація щодо кампілобактеріозу тварин в Україні залишається не вивченою, а тому не контрольованою.

Контроль епізоотичного процесу за кампілобактеріозом тварин в Україні повинен ґрунтуватися, в першу чергу, на чіткій мікробіологічній діагностиці, що, передбачає застосування експрес-методів діагностики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dorsch M. A., Francia M. Ею, Tana L. R., González F. C., Cabrera A., Calleros L., Sanguinetti M., Barcellos M., Zarantonelli L., Ciuffo C., Maya L., Castells M., Mirazo S., da Silva Silveira C., Rabaza A., Caffarena R. D., Doncel Díaz B., Aráoz V., Matto C., Armendano J. I., Salada S., Fraga M., Fierro S., Giannitti F.. Diagnostic Investigation of 100 Cases of Abortion in Sheep in Uruguay: 2015-2021. *Front Vet Sci.* 2022 May 19. № 9. P. 67–70.
2. Garcia M. M., Eaglesome M. D., Rigby C. Campylobacters important in veterinary medicine. *Vet. Bull.* 1983. № 53. P. 793–818.
3. Francioli P., Herzstein J., Grob J. P., Vallotton J. J., Mombelli G., Glauser M. P. Campylobacter fetus subspecies fetus bacteremia. *Arch. Intern. Med.* 1985. №145. P. 289–292.
4. Grogono-Thomas R., Dworkin J., Blaser M. J., Newell D. G. Roles of the surface layer proteins of Campylobacter fetus subsp. fetus in ovine abortion. *Infec. Immun.* 2000, № 68. P. 1687–1691.
5. Meier P. A., Dooley D. P., Jorgensen J. H., Sanders C. C., Huang W. M., Petterson J. E. Development of quinolone-resintant Campylobacter fetus bacteriemia in human immunodeficiency virus-infected patients. *J. Infect. Dis.* 1998. № 177. P.951–954.
6. Harvey S. M., Greenwood J. R. Probable Campylobacter fetus subsp. fetus gastroenteritis. *J. Clin Microbiol.* 1983. № 18. P. 1278–1279.
7. Звіт епізоотичної ситуації кампілобактеріозу 2011-2022 р.р. Державного науково-дослідного інституту з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи *Держпродспоживслужба* : веб-сайт. URL: <https://vet.gov.ua/>

MEDICAL SCIENCES

CYTOLOGICAL SCREENING OF KERATOSIS OF THE MUCOUS MEMBRANE OF THE ORAL CAVITY. WHAT DOES A DENTIST NEED TO KNOW?

Bozhyk Stepan Stepanovych

phd student

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University,
Ternopil, Ukraine

Introductions. The mucous membrane of the oral cavity is an arena for the implementation of a fairly large number of immunological reactions, which are inducers of a number of diseases characterized by a violation of keratinization, in particular lichen planus. The lack of clear ideas about etiological factors and chains of pathogenesis prompts clinicians to involve an arsenal of laboratory diagnostic methods in the diagnostic process, which in most cases allow for high-quality differential diagnosis. Therefore, the issue of cytospecific changes in epithelial cells of the mucous membrane of the oral cavity in the early stages of the development of the pathological process and in dynamics, which makes it possible to carry out early screening for malignancy, remains relevant.

Aim. The purpose of this study is to optimize the screening algorithms of the oral mucosa in patients with lichen planus for cytological predictors of cellular transformation.

Materials and methods. The patients underwent a general clinical dental examination and material for cytological examination was taken from the elements of the lesion, depending on the clinical and morphological form. In the future, the material was processed according to the stages of cytological preparation and stained according to the method of Romanovsky Giemza.

Results and discussion. When studying the cytological composition of material taken from the bottom of ulcers in the erosive-ulcerative form of lichen planus, epithelial cells at different stages of differentiation are determined, namely single basal cells corresponding to the first stage and the majority of intermediate cells. The absence of parabasal cells is noteworthy. It should be noted that the intermediate epitheliocytes have a polygonal shape with a violation of the contours of the plasmolemma and numerous scratches, with an eccentrically displaced nucleus in the stage of karyopyknosis, which indicates a potential possibility of malignancy.

Single lymphocytes and neutrophilic granulocytes at different stages of phagocytosis were determined.

In the typical form of lichen planus, the cell composition is characterized by a large number of epithelial cells with a predominance of cells of the fourth, fifth and sixth stages of differentiation and horny scales, while some of them have preserved nuclei, which characterizes a change in the type of keratinization. In this case, the increase in the processes of desquamation of the horny scales indicates the presence of an inflammatory process in the own lamina of the mucous membrane.

Conclusions. Therefore, during cytological screening of the oral mucosa of patients with lichen planus, it is advisable to take into account cell changes in the form of pyknotic nuclei and their fragmentation as predictors of possible malignancy. At the same time, the transformation of the clinical and morphological forms of lichen planus can occur under the influence of both general (somatic pathology) and local factors (the presence of dissimilar metals in the oral cavity, sharp edges of teeth, orthopedic structures).

THE USE OF COPEPTINE TO DIAGNOSE THE ONSET OF DECOMPENSATED HEART FAILURE IN PATIENTS AFTER MYOCARDIAL INFARCTION

Levandovska Khrystyna

Phd, assistant

Naluzhna Tetiana

Phd, assistant professor

Tymochko Nataliia

Phd, assistant professor

Ivano-Frankivsk national medical university,
department internal medicine №2 and nursing,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introduction. The decompensation of heart failure (HF) is based on a cascade of pathological reactions involving many mechanisms of interaction, such as hemodynamic overload, venous stasis, inflammation, renal dysfunction, endothelial dysfunction, oxidative stress and its effect on cardiac remodeling and vascular wall. HF is a major public health problem affecting more than 23 million patients worldwide. Current projections show that the prevalence of HF will increase from approximately six million to more than eight million patients by 2030. Decompensated HF remains one of the urgent problems of modern cardiology. In patients with CHF (FC) IV, mortality within six months reaches 44 %. Copeptin is a novel markers of biomechanical cardiac stress. Copeptin is a predictor of total, cardiovascular and CHF-dependent death, and re-hospitalization in acute or decompensated CHF. Copeptin is a stable C-terminal part of the prohormone vasopressin (precursor of arginine vasopressin); it is very stable in plasma ex vivo at room temperature and is easy and reliable to measure. Its determination is important in assessing the severity of the disease and stratification of patients with favorable or unfavorable outcomes in sepsis, lower respiratory tract infection, stroke, myocardial infarction, and is a possible predictor of the occurrence and death in HF and its decompensation.

Aim. To study the relationship between the concentration of copeptin and occurrence of decompensated HF in patients with acute myocardial infarction.

Materials and methods. The study is based on the results of the examination of 160 patients with MI, including 120 patients with decompensated CHF II A-B stage according to Vasylenko-Strazhesko classification of (FC) III-IV (according to NYHA) and 40 patients with MI without signs of decompensated CHF, as well as 20 medically healthy individuals. All patients with Q-QS and non-Q MI were divided into 2 groups depending on the presence of decompensated HF. The level of copeptin in the blood serum was studied using the kit EK 065-32, EIA Copeptine (RayBiotech, Inc. USA). In order to determine the functional class of HF, to assess the tolerance to physical exertion and the effectiveness of treatment and rehabilitation measures, the 6MWT (6-minute walk test) was performed.

Results and discussions. As a result of 6MWT analysis, it was found that the presence of decompensated HF significantly worsened the test results. The decrease in the proper distance covered was accompanied by an inadequate hemodynamic response to physical exertion, which was reflected in the disproportionate increase in heart rate, systolic blood pressure and diastolic blood pressure. The increase in these indicators after a six-minute walk was 11.30, 13.92 and 5.74, respectively.

The levels of biomarkers in patients after MI, depending on the severity of decompensated HF. The mean value of copeptin concentration in patients with decompensated CHF was recorded (18.11 ± 0.12) pg/ml, compared to (12.03 ± 0.14) pg/ml in patients with MI without signs of CHF decompensation and (5.17 ± 0.12) pg/ml in healthy individuals ($p < 0.05$).

Conclusions. High levels copeptin indicate an unfavorable prognosis. Therefore, an inadequate response to dosed physical exertion and increased immunological indicators as quantitative markers of HF can be useful not only for diagnosis, but also for risk stratification, decision-making on optimization of treatment of such patients and decision on discharge.

STUDY OF SUSCEPTIBILITY TO THE OCCURRENCE OF AGE-RELATED MACULAR DEGENERATION ON THE BASIS OF THE VEGF GENE POLYMORPHISM

Malachkova Nataliia Valentinivna,
PhD, Professor, Head of the Department of Ophthalmology
Osama Mohammad Miteb Al-Jarrah,
assistant professor of the Department of Ophthalmology
Vinnytsya National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsya, Ukraine

Introductions. Age-related macular degeneration (AMD) is a major cause of both deterioration and loss of vision, especially in people over 55 years of age [1, 2]. AMD is clinically classified into early («dry» form) and late («wet» form) stages [1]. The «wet» form of AMD is a disease which development is influenced by numerous risk factors. They include: old age, smoking, family history, cardiovascular diseases, micronutrient deficiency, elevated total cholesterol level in blood serum, and others [1, 3].

When considering this disease, credit should be given to the genetic component. It is known that some genes and their polymorphisms play a significant role in the predisposition to the development and progression of AMD. Thus, scientists claim that the genetic susceptibility to age-related macular degeneration has at least 34 genetic loci and 52 gene variants [3, 4].

Pathological angiogenesis is the key process underlying the development of the «wet» AMD. It promotes choroidal neovascularization and has been reported to be partially associated with hypoxia, which, in turn, increases the production of vascular endothelial growth factor (VEGF), leading to the development of neovascularization [5]. The role of VEGF in the regulation of angiogenesis has been the object of intensive research for more than ten years [6, 7]. According to the latest data, it is known that the growth and maturation of new blood vessels are based on very complex and coordinated processes with the sequential activation of a number of

receptors [6, 8].

The VEGF gene, also known as VEGFA, VPF, and MVCD1, is located on the short arm of chromosome 6 at locus 21.1 [9]. The gene contains nine exons and is a member of the PDGF/VEGF family of growth factors [6]. It encodes a heparin binding protein that exists as a disulfide-linked homodimer. This growth factor induces the proliferation and migration of vascular endothelial cells and is necessary for both physiological and pathological angiogenesis [9]. In addition, this multifunctional cytokine also enhances antigenic sensitization, increases vascular permeability, and modulates thrombogenicity [7]. VEGF expression in response to various stimuli varies greatly among individuals. Single nucleotide polymorphism (SNP) in the gene can contribute to this variation [10].

A large body of evidence suggests that increased VEGFA expression plays a critical role in the development of the «wet» AMD. High concentrations of VEGFA and its receptors are found in the membrane of choroidal neovascularization, surrounding tissues and cells of the retinal pigment epithelium [11].

In the course of our work, we decided to investigate the understudied SNP rs2010963 (also known as +405G/C, -634G/C), which is located in the 5'-untranslated region [12]. It affects the production of the VEGF protein, because in the presence of the GG genotype, which is considered the wild type, a greater amount of the protein is noted in the subjects [7]. -634G/C was also found to be associated with AMD risk in European populations [11].

Aim. Therefore, the aim of the study was to identify the prevalence of the mutant genotype of the VEGF gene rs2010963 polymorphism among patients with «wet» AMD.

Materials and methods. The study included 162 people with a confirmed «wet» AMD and 105 people without this disease. All patients signed an informed consent for the study. AMD was diagnosed according to all international standards using an optical coherence tomography (SOCT Copernicus "Optopol"). DNA was obtained using a buccal scraping processed with a Chelex ® 100 Bio-Rad kit according to a standard protocol. To determine the VEGFA gene rs2010963

polymorphism, Real Time polymerase chain reaction was used with a set of reagents («Lytech», Russia), using a Bio-Rad CFX96 thermal cycler (BioRad, USA). Statistical processing of the results was carried out using the Statistica 10 program (StatSoft, Inc., USA) with methods of descriptive statistics. The Hardy–Weinberg equilibrium was used to determine the distribution frequencies of genotypes and alleles in the studied groups.

Results and discussion. The distribution of genotypes of the VEGF gene selected polymorphism in subjects with a «wet» AMD, compared to the control group, was determined by molecular genetic analysis (see Table 1).

Table 1

Distribution of the VEGFA gene rs2010963 polymorphism genotypes.

Genotypes	AMD	Control group
GG	74 (45.7%)	64 (61%)
GC	70 (43.2%)	35 (33.3%)
CC	18 (11.1%)	6 (5.7%)
Overall	162 (100%)	105 (100%)

When evaluating the obtained data, a predominance of polymorphic genotypes GC and CC among patients with AMD was revealed. For example, the heterozygous variant occurred almost 10% more often in the group of patients with AMD, while the homozygous minor allele (CC) prevailed in the same group of subjects by 5.4% more, compared to patients without pathology. At the same time the wild type (GG) was 15.3% more frequent among patients from the comparison group, which probably indicates its protective role in the development of AMD.

The results of the frequency distribution of VEGFA gene rs2010963 polymorphism genotypes and alleles were obtained in consequence of the calculated Hardy-Weinberg equilibrium. The calculated values from patients were compared with the values of these indicators among the comparison group. The obtained indicators of the frequency distribution of the mutant C allele were 0.3272 for patients with AMD and 0.2238 for representatives of the comparison group. The same indicators in the analysis of genotypes for patients with wild-type GG were 0.452, in turn, for the comparison group – 0.602; with the GC

genotype - 0.441 against 0.348 for the control group; CC – 0.108 and 0.05, respectively. A significant predominance of mutant genotypes and C allele among subjects with a «wet» AMD probably indicates the role of SNP in the development of retinal neovascularization and may be related to the functional features of VEGFA and, in particular, the rs2010963 polymorphism.

The influence of rs2010963 on the occurrence of the «wet» AMD in the European population was first pointed out by Janik-Papis K. et al., who found an association of SNP with the development of the disease (OR 2.90, 95% CI 1.89–4.48) [13]. At the same time Boltz A. et al. among 141 patients of American ethnicity determined that the presence of SNP can be used as one of the factors of resistance to therapy, which was also confirmed in their work by Habibi I. et al. [14, 15].

Conclusions. Considering the existing characteristics of the distribution of the VEGF gene rs2010963 polymorphism genotypes and alleles among patients with «wet» AMD and the comparison group, heterozygous and mutant variants of the polymorphism probably contribute to the occurrence and more severe course of the «wet» AMD, however, further research is needed to confirm this theory.

BIBLIOGRAPHIC REFERENCES

1. Mitchell P., Liew G., Gopinath B., & Wong T. Y. (2018). Age-related macular degeneration. *Lancet*, 392(10153), 1147-1159. doi: 10.1016/S0140-6736(18)31550-2.
2. Deng Y., Qiao L., Du M., Qu C., Wan, L., Li, J., & Huang, L. (2022). Age-related macular degeneration: Epidemiology, genetics, pathophysiology, diagnosis, and targeted therapy. *Genes & Diseases*, 9(1), 62-79. doi: 10.1016/j.gendis.2021.02.009.
3. Hobbs, S. D., & Pierce, K. (2022). Wet Age-related Macular Degeneration (Wet AMD). StatPearls Publishing.
4. DeAngelis M. M., Owen L. A., Morrison M. A., Morgan D. J., Li M., Shakoor A., Vitale A., Iyengar S., Stambolian D., Kim I. K., & Farrer L. A. (2017). Genetics of age-related macular degeneration (AMD). *Hum Mol Genet*, 26(R1),

R45-R50. doi: 10.1093/hmg/ddx228.

5. Pugazhendhi A., Hubbell M., Jairam P., & Ambati B. (2021). Neovascular Macular Degeneration: A Review of Etiology, Risk Factors, and Recent Advances in Research and Therapy. *Int J Mol Sci*, 22(1170), 1-25. doi: 10.3390/ijms22031170.

6. Wu M., Xiong H., Xu Y., Xiong X., Zou H., Zheng M., Wang X., Zhou X. (2017). Association between VEGF-A and VEGFR-2 polymorphisms and response to treatment of neovascular AMD with anti-VEGF agents: a meta-analysis. *Br J Ophthalmol*, 101(7), 976-984. doi: 10.1136/bjophthalmol-2016-309418.

7. Farhangi A. M., Vajdi M., Nikniaz L., & Nikniaz Z. (2020). Interaction between Vascular Endothelial Growth Factor-A (rs2010963) Gene Polymorphisms and Dietary Diversity Score on Cardiovascular Risk Factors in Patients with Metabolic Syndrome. *Lifestyle Genomics*, 13(1), 1-10. doi: 10.1159/000503789.

8. Ferrara N. (2004). Vascular Endothelial Growth Factor: Basic Science and Clinical Progress. *Endocrine Reviews*, 25(4), 581-611. doi: 10.1210/er.2003-0027.

9. Huang L., & Wang L. (2020). Association between VEGF gene polymorphisms (11 sites) and polycystic ovary syndrome risk. *Biosci Rep*, 40(BSR20191691), 1-12. doi: 10.1042/BSR20191691.

10. Che P., Du Z., Zhang Y., Liu B., Guo Z., Lou J., He X., & Chen H. (2017). Association of VEGF and VDR gene- gene and gene- smoking interaction on risk of multiple myeloma in Chinese Han population. *Oncotarget*, 8(22), 36509-36516. doi: 10.18632/oncotarget.16510.

11. Huang C., Xu Y., Li X., & Wang W. (2013). Vascular endothelial growth factor A polymorphisms and age-related macular degeneration: a systematic review and meta-analysis. *Mol Vis*, 19, 1211-1221.

12. Hou Q., Li M., Huang W., Wei F., Peng J., Lou M., & Qiu J. (2017). Association between three VEGF polymorphisms and renal cell carcinoma susceptibility: a meta-analysis. *Oncotarget*, 8(30), 50061-50070. doi: 10.18632/oncotarget.17833.

13. Janik-Papis K., Zaras M., Krzyzanowska A., Wozniak K., Blasiak J., Szaflik J., & Szaflik J. P. (2009). Association between vascular endothelial growth

factor gene polymorphisms and age-related macular degeneration in a Polish population. *Exp Mol Pathol*, 87(3), 234-238. doi: 10.1016/j.yexmp.2009.09.005.

14. Boltz A., Rieß M., Jonas J. B., Tao Y., Rensch F., Weger M., Garhöfer G., Frantal S., El-Shabrawi Y., & Schmetterer L. (2012). Role of vascular endothelial growth factor polymorphisms in the treatment success in patients with wet age-related macular degeneration. *Ophthalmology*, 119(8), 1615-1620. doi: 10.1016/j.ophtha.2012.02.001.

15. Habibi I., Kort F., Sfar I., Chebil A., Bouraoui R., Abdallah T. B., Gorgi Y., & Matri L. E. (2016). Effect of Risk Alleles in CFH, C3, and VEGFA on the Response to Intravitreal Bevacizumab in Tunisian Patients with Neovascular Age-related Macular Degeneration. *Klin Monbl Augenheilkd*, 233(4), 465-470. doi: 10.1055/s-0041-111801.

CHRONIC RECURRENT APHTHOUS STOMATITIS IS A MULTIDISCIPLINARY PROBLEM. WHAT SHOULD A DENTIST KNOW?

Yaskiv Nataliya Andriivna

PhD Student

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

Ternopil, Ukraine

Introductions. Despite the diversity of different methods of CRAS treatment, the problem of complete cure of this disease remains open. After all, in most cases it is symptomatic and ineffective, which is largely due to insufficient understanding of the etiopathogenetic factor of the disease. A single theory that would explain the role of all known factors in the formation and progression of CRAS has not yet been created. Views on the etiology and pathogenesis of CRAS are changing along with the development of medical science, expanding the possibilities of functional and laboratory diagnostics. However clinical diagnostic criteria should be unified, as they are a guide for the dentist at the pre-laboratory stage.

The aim of this study is to unify clinical diagnostic criteria of chronic recurrent aphthous stomatitis.

Materials and methods. The dental status of patients was objectified and clinical diagnostic criteria of chronic recurrent aphthous stomatitis were unified using basic clinical methods.

Results and discussion. It is necessary to distinguish three clinical and morphological forms of chronic recurrent aphthous stomatitis: fibrinous, herpetiform and necrotic at the stage of main clinical methods applying.

The fibrinous form is characterized by the presence of single or multiple aphthae on the mucous membrane of the oral cavity, sharply painful on palpation. The size is from 2-3 mm to 1cm. These elements of the lesion are mainly localized on the mucous membrane, which is represented by the nonkeratinized stratified squamous epithelium. The healing occurs in 7-14 days, the lesion heals without the formation of scars.

The herpetiform form is clinically manifested by the presence of small multiple superficial defects in the epithelium. The lesions have round or oval shape, tend to merge and affect all types of mucous membranes. This form has a recurrent course with short remissions.

The necrotic form of aphthous stomatitis is manifested by the presence of 3-4 elements of the lesion. The appearance of aphthae may be preceded by nodules and inflammation of small salivary glands. The size of the defects is 1 cm or more. The lesions are characterized by a creeping nature with scarring of one edge and spreading to the other. The regeneration occurs within 1 month, the lesion heals with the formation of scars.

Conclusions. Thus, the described clinical and morphological forms of chronic recurrent aphthous stomatitis will determine the algorithm of additional examination methods and accordingly provide a differentiated approach to treatment in the future.

УСЛОВНЫЕ РЕФЛЕКСЫ В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Уйбикова Эмилия Фархадовна

Нуъмонова Хилола Сарвар кизи

Малдашева Сарвиноз Усмон кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Условный рефлекс (временная связь) – это индивидуальная реакция, приобретенная в течение жизни путем научения (в отличие от безусловного (врожденного) рефлекса). Вырабатывается при определенных условиях: совпадении во времени безусловного раздражителя и нейтрального стимула (классический пример: предъявление пищи с одновременным зажиганием лампочки) в результате чего реакция (например, слюноотделение) появляется через время на предъявление лишь нейтрального стимула.

Термин ввел И.П. Павлов (1903), он же описал данное явление как доказательство физиологической основы психики (высшей нервной деятельности), где условный рефлекс является приспособительным механизмом; также изучение у.р. привело к возможности систематизировать разные типы нервной системы. У человека, кроме того, посредством второй сигнальной системы условные рефлексы вырабатываются при таких условных раздражителях как - слово, речь ("сигнал сигналов").

В конце XIX нач. XX в. И. П. Павлов, продолжая идеи, которые были начаты в работах И. Сеченова ("Рефлексы головного мозга") и других ученых материалистов, экспериментаторов, поставил цель "свести психические процессы к физиологическим основам". Определяющим поворотом к этому послужило открытие факта так называемого "психического слюноотделения" во время изучения им работы пищеварительных желез. И. П. Павлов, его

сотрудники и диссертанты (Глинский, С. Г. Вульфсон, А. Т. Снарский, И. Ф. Толочинов) провели серию экспериментов на собаках предваряющие последующие выводы о природе условных рефлексов (1901-1903).

Кто бы мог подумать в 1901–1902 году, что из «плёвой железки» (так называл Павлов слюнную железу) может вырасти целая теория и даже учение о высшей нервной деятельности - В. К. Болондинский, 2011г.

На международном медицинском конгрессе в Мадриде 1903 года Павлов сделал первый доклад о теории условных рефлексов "Экспериментальная психология и психопатология на животных". После чего наметилась перспектива развития экспериментальной патологии высшей нервной деятельности ("экспериментальной психопатологии"). В 1904 году в Нобелевской лекции Павлов уже говорил о "Первых твердых шагах на пути нового исследования".

Дальнейшие исследования в школе Павлова по систематизации у.р. привела к новым наблюдениям и фактам: угасание и восстановление условных рефлексов; рефлекторная теория; механизм замыкания; методика "искусственных" условных рефлексов; генерализация условного рефлекса; последовательное торможение; внешнее торможение; дифференцировка; запаздывающее торможение; открыты условные следовые рефлексы; "закон силы" и др.

1908 г. Н. И. Красногорским сделаны первые исследования на детях ("Условные рефлексы у детей").

1927 г. доклад И. П. Павлова об изучении на базе условных рефлексов типов НС и неврозов "О физиологическом учении о типах нервной системы или темпераментах".

1930 доклад В. В. Строганова о методе условных рефлексов в физиологии труда.

Учение И. П. Павлова дало толчок для развития многим исследователям и школам ("рефлексология" В. М. Бехтерева, "дрессурметод" О. Калишера; школа И. С. Бериташвили и др). Метод условных рефлексов (классическое

обусловливание) является одним из методов бихевиоризма (Thorndike, Hunter, Jerkes, Hudgins, др.).

Явление у.р. было упомянуто независимо Эдвином Твитмайером приблизительно в то же время, что и в лаборатории И. П. Павлова, но не получило своего развития.

Полноценная замыкательная функция возможна при условии, если высшие отделы нервной системы находятся в нормальном рабочем состоянии. Метод хронического эксперимента потому и дал возможность обнаружить и изучить процессы высшей нервной деятельности, что при этом сохранялось нормальное состояние животного. Работоспособность нервных клеток мозга резко снижается при недостаточном питании, при действии ядовитых веществ, например, бактериальных токсинов при болезнях, и т.д. Поэтому общее состояние здоровья является важным условием нормальной деятельности высших отделов мозга. Всем известно, как это условие влияет на умственную работу человека.

На образование условных рефлексов существенное влияние оказывает состояние организма. Так, физическая и умственная работа, условия питания, активность гормонов, действие фармакологических веществ, дыхание при повышенном или пониженном давлении, механические перегрузки и ионизирующее излучение в зависимости от интенсивности и сроков воздействия могут видоизменить, усилить или ослабить условно-рефлекторную деятельность вплоть до полного ее подавления.

Авторами отмечено, что образование условных рефлексов и реализация актов высшей нервной деятельности в чрезвычайной степени зависят от потребности организма в биологически значимых агентах, используемых в качестве подкрепления. Так, у сытой собаки очень трудно выработать пищевой условный рефлекс, она будет отворачиваться от предлагаемой пищи, а у голодного животного с высокой пищевой возбудимостью он образуется быстро. Общеизвестно, как интерес учащегося к предмету занятий способствует лучшему его усвоению. Эти примеры показывают большое значение фактора

отношения организма к проявляемым раздражителям, который обозначается как мотивация.

В зависимости от характера сигнального раздражителя условные рефлексы делят на натуральные и искусственные.

Натуральными называют условные рефлексы, которые образуются в ответ на воздействие агентов, являющихся естественными признаками сигнализируемого безусловного раздражения. Примером натурального условного пищевого рефлекса может служить выделение слюны у собаки на запах мяса. Этот рефлекс с неизбежностью образуется естественным путем в течение жизни собаки.

Искусственными называют условные рефлексы, которые образуются в ответ на воздействие агентов, не являющихся естественными признаками сигнализируемого безусловного раздражения. Примером искусственного условного рефлекса может служить выделение слюны у собаки на звук метронома. В жизни этот звук не имеет никакого отношения к еде. Экспериментатор искусственно сделал его сигналом приема пищи.

Натуральные условные рефлексы природа вырабатывает из поколения в поколение у всех животных соответственно их образу жизни. В результате натуральные условные рефлексы легче образуются, скорее укрепляются и оказываются более прочными, чем искусственные. Щенок, никогда не пробовавший мяса, безразличен к его виду. Однако достаточно ему один-два раза съесть мясо, и натуральный условный рефлекс уже закреплен. При виде мяса у щенка начинается слюноотделение. А для того чтобы выработать искусственный условный рефлекс слюноотделения на вид вспыхивающей лампочки, нужны десятки сочетаний. Отсюда становится понятным значение «биологической адекватности» агентов, из которых делаются раздражители условных рефлексов.

Анализ литературы показал, что избирательная чувствительность к экологически адекватным сигналам проявляется в реакциях нервных клеток мозга.

Условные рефлексы на внешние раздражители называют экстероцептивными, на раздражители от внутренних органов.

Интероцептивными, на раздражители скелетно-мышечной системы проприоцептивными. Экстероцептивные рефлексы делят на рефлексы, вызываемые дистантными (действующими на расстоянии) и контактными (действующими при непосредственном соприкосновении) раздражителями. Далее они разбиваются на группы по основным видам сенсорного восприятия: зрительного, слухового и т.д.

Интероцептивные условные рефлексы можно также группировать по органам и системам, являющимся источниками сигнализации: желудочные, кишечные, сердечные, сосудистые, легочные, почечные, маточные и т.д. Особое положение занимает так называемый рефлекс на время. Он проявляется в различных жизненных отправлениях организма, например, в суточной периодичности обменных функций, в выделении желудочного сока при наступлении времени обеда, в способности просыпаться в назначенный час. По-видимому, организм «отсчитывает время» главным образом по интероцептивным сигналам. Субъективное переживание интероцептивных рефлексов не имеет образной предметности экстероцептивных. Оно дает лишь расплывчатые «темные чувства» (термин И. М. Сеченова), из которых складывается общее самочувствие, отражающееся на настроении и работоспособности.

Проприоцептивные условные рефлексы лежат в основе всех двигательных навыков. Они начинают вырабатываться с первых взмахов крыльев птенца, с первых шагов ребенка. С ними связано овладение всеми видами локомоций. От них зависит слаженность и точность движения. Совершенно новое использование получают проприоцептивные рефлексы руки и голосового аппарата у человека в связи с трудом и речью. Субъективное «переживание» проприоцептивных рефлексов состоит главным образом в «мышечном чувстве» положения тела в пространстве и его членов друг относительно друга. Вместе с тем, например, сигналы от аккомодационных и

глазодвигательных мышц имеют зрительный характер восприятия: дают информацию об удаленности рассматриваемого объекта и его перемещениях; сигналы от мускулатуры кисти и пальцев дают возможность оценить форму предметов. Особую категорию условных рефлексов составляют модельные опыты с электрическим раздражением мозга в качестве подкрепления или сигнала; с использованием в качестве подкрепления ионизирующей радиации; созданием доминанты; выработкой временных связей между пунктами нейронально-изолированной коры; исследованием суммационного рефлекса, а также образованием условных реакций нервной клетки на сигнал, подкрепляемый локальной электрофоретической аппликацией медиаторов.

Как было показано, условный рефлекс можно выработать на какой-либо один из перечисленных экстеро-, интеро- или проприоцептивных раздражителей, например на включение света или на простой звук. Но в жизни это бывает редко. Чаще сигналом становится комплекс из нескольких раздражителей, например запах, тепло, мягкая шерсть матери-кошки становятся раздражителем условного сосательного рефлекса для котенка.

Соответственно разделяют условные рефлексы на простые и сложные, или комплексные, раздражители.

Условные рефлексы на простые раздражители не требуют пояснений. Условные рефлексы на сложные раздражители делятся по признаку отношений между членами комплекса.

Основой для образования условного рефлекса его подкреплением может стать любая деятельность организма, осуществляемая нервной системой. Отсюда безграничные возможности условно-рефлекторной регуляции практически всех жизненных отправлений организма. На рис. 4 схематически представлены различные виды подкреплений, на базе которых можно выработать условные рефлексы.

Каждый условный рефлекс, в свою очередь, может стать основой для образования нового условного рефлекса. Новая условная реакция, выработанная с помощью подкрепления сигнала другим условным рефлексом,

называется условным рефлексом второго порядка. Условный рефлекс второго порядка, в свою очередь, можно использовать в качестве основы для выработки условного рефлекса третьего порядка и т.д.

Условные рефлексы второго, третьего и далее порядков широко распространены в природе. Они составляют наиболее значительную и совершенную часть натуральных условных рефлексов. Например, когда волчица кормит волчонка мясом растерзанной добычи, у него вырабатывается натуральный условный рефлекс первого порядка. Вид и запах мяса становятся для него сигналом еды. Затем он «учится» охоте. Теперь эти сигналы вид и запах мяса пойманной добычи играют роль основы для выработки охотничьих приемов подстерегания и преследования живой добычи. Так приобретают свое вторичное сигнальное значение разнообразные охотничьи признаки: обглоданный зайцем кустик, следы отбившейся от стада овцы и т.д. Они становятся раздражителями условных рефлексов второго порядка, выработанных на основе натуральных.

Наличными называют условные рефлексы, при выработке которых подкрепление применяют во время действия сигнального раздражителя. Наличные рефлексы разделяют в зависимости от срока присоединения подкрепления на совпадающие, отставленные и запаздывающие. Совпадающий рефлекс вырабатывается тогда, когда сразу после включения сигнала к нему присоединяют подкрепление. Например, при работе со слюнными рефлексам собаки включают звонок, а примерно через 1 с начинают собаку кормить. При таком способе выработки рефлекс образуется быстрее всего и скоро укрепляется.

Отставленный рефлекс вырабатывается в тех случаях, когда подкрепляющая реакция присоединяется лишь по истечении некоторого времени (до 30 с). Это наиболее употребительный способ выработки условных рефлексов, хотя он требует большего числа сочетаний, чем способ совпадения.

Запаздывающий рефлекс вырабатывается при присоединении подкрепляющей реакции после длительного изолированного действия сигнала.

Обычно такое изолированное действие продолжается 1–3 мин. Этот способ выработки условного рефлекса еще труднее, чем оба предыдущих.

Следовыми называют условные рефлексы, при выработке которых подкрепляющую реакцию предъявляют лишь спустя некоторое время после выключения сигнала. В этом случае рефлекс вырабатывается на след от действия сигнального раздражителя; используют короткие интервалы (15–20 с) или длинные (1–5 мин). Образование условного рефлекса по следовому способу требует наибольшего числа сочетаний. Зато следовые условные рефлексы обеспечивают у животных весьма сложные акты приспособительного поведения. Примером может служить охота за скрывающейся добычей.

Таким образом, в конце литературного анализа можно отметить, что исключительное разнообразие условных рефлексов, подкреплением которых служат другие условные рефлексы, встречается в высшей нервной деятельности человека. Здесь лишь необходимо отметить, что в отличие от условных рефлексов животных условные рефлексы человека образуются не на основе безусловных пищевых, оборонительных и других подобных рефлексов, а на основе словесных сигналов, подкрепляемых результатами совместной деятельности людей. Поэтому мысли и поступки человека направляются не животными инстинктами, а мотивами его жизни в человеческом обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Амосов Н. М. Алгоритмы разума. Киев, 1979.
2. Бассин Ф. В. Проблемы бессознательного. М., 1968.
3. Бехтерева Н. П. Нейрофизиологические аспекты психической деятельности человека. Л., 1974.
4. Иваницкий А. М. Мозговые механизмы оценки сигналов. М., 1976.
5. Костандов Э. А. Восприятие и эмоции. М. 1977.
6. Леонтьев А. И. Проблемы развития психики. М., 1981.
7. Линдсей П., Норман Д. Переработка информации у человека. М., 1974.
8. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. М., 1973.

9. Небылицын Н. Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий. М., 1976.
10. Поршнева Б. Ф. О начале человеческой истории. М., 1974.
11. Симонов П. В. Эмоциональный мозг. М., 1981.
12. Спрингер С., Дейч Г. Левый мозг, правый мозг. М., 1983.
13. Bullock T. H., Mc Clune M. C., Achimowicz J.Z. et.al. Temporal fluctuation in coherence of brain waves. Proc.Nat.Acad.Sci.USA, 1995, v.92, No.25, p.11568-11572.
14. Bunch M. E., Magdsick W. K. The retention in rats of an incompletely learned maze solution for short intervals of time. J.Comp.Psychol., 1933, v.16, No.3, p.385-409.
15. Bures J., Buresova O., Krivanek J. Brain and behavior. Paradigms for research in neural mechanisms. Praga, Academia, 1988, 304 p.
16. Buresova O., Bures J. The effect of an electroconvulsive shock on retention. Physiol.and Behav., 1966, v.3, p.155-162.
17. Buxton C. E. Repetition of two basic experiments on reminiscence in serial verbal learning. J.exp.psychol., 1949, v.39, p.676-682.
18. Cherkin A. Biphasic time course of performance after one-trial avoidance training in the chick. Comm.Behav.Biol., 1971, v.5, No.6, p.379-391.

ВИЗНАЧЕННЯ ГРУПИ РИЗИКУ ЗДА У ЖІНОК ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ. НАСЛІДКИ ЗАЛІЗОДЕФІЦИТУ ДЛЯ ПЛОДА ТА ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Вигнан Богдана Григорівна,
студентка 6 курсу медичного факультету №1
Приймак Світлана Григорівна,
кандидат медичних наук,
асистент кафедри акушерства та гінекології
ВДНЗ України
Буковинський державний медичний університет

Вступ. Від дефіциту заліза в світі страждає 1/5 частина людства, більшість - жінки репродуктивного віку та діти. У 80-95% випадків всіх анемії становить анемія, що обумовлена дефіцитом заліза. За даними ВООЗ частота ЗДА у вагітних у різних країнах коливається від 21% до 80%.

Ціль роботи. У структурі патології вагітних ЗДА займає провідне місце і є причиною ускладнень вагітності, пологів, відбивається на розвитку і зростанні дітей, призводить до погіршення якості життя в подальшому.

Матеріали та методи. Дослідження (Auerbach et al., 2019) за участю 102 неанемічних жінок у I триместрі вагітності. Когортне дослідження однорічних, півторарічних і дворічних дітей від матерів, як перенесли ЗДА в III триместрі).

Результати і обговорення. Залізодефіцитний стан - це стан негативного балансу заліза, коли його надходження в організм не задовольняє його потреби. При латентному дефіциті заліза феритин нижче 30 мкг/л, що свідчить про виснаження депо заліза. Саме феритин відображає наявність дефіциту заліза, клінічні прояви при цьому відсутні, а рівень гемоглобіну нормальний. При вираженому дефіциті заліза присутні такі показники еритроцитарного індексу: зменшення середнього еритроцитарного об'єму (СЕО), середнього клітинного гемоглобіну (СКГ), середньої концентрації клітинного гемоглобіну (СККГ), гіпохромія, мікроцитоз.

Слід пам'ятати, що показник рівня гемоглобіну пізно реагує на зменшення запасів заліза.

Норма гемоглобіну дещо різниться залежно від триместру. У I триместрі цей показник (<110 г/л), в II (<105 г/л) та в III (<105г/л). Латентний залізодефіцит змінює морфологію та метаболізм клітин мозку плода, негативно впливає на клітини нервової тканини, порушує нейромедіацію та розвиток гіпокампу, що у майбутньому збільшується ризик нейрокогнітивних та психічних порушень дитини.

Кожна четверта жінка на ранніх термінах вагітності має показники феритину < 30 мкг/л, що свідчить про нестачу заліза. Латентний залізодефіцит без лікування неодмінно призводить до ЗДА.

Вагітність - стан вже існуючого дефіциту заліза. Дефіцит заліза під час вагітності пов'язаний з формуванням плаценти та пуповини(потреба 90мг), фізіологічною крововтратою у III періоді пологів(150 мг) потребами на ріст плода (300 мг), лактацією (400 мг), гіперволемією (ОЦК зростає на 30%). Сумарна втрата заліза під час вагітності складає 1200-1400 мг.

Дослідження (Auerbach et al., 2019) за участю 102 неанемічних жінок у I триместрі вагітності показало, що в 14% з них були виснажені запаси заліза, про що свідчив рівень феритину < 30 мкг/л, а 37% мали низьку насиченість трансферином < 20%. Жінки з дефіцитом заліза мають високий ризик виникнення ЗДА, їх потрібно виявляти шляхом ретельного вивчення анамнезу. Однак при додаткових стресах або втратах заліза (особливо під час вагітності) латентний залізодефіцит може перейти в маніфестний.

До групи високого ризику розвитку ЗДА жінок відносять:

1. Вагітних з показниками гемоглобіну на нижній межі норми-115 г/л. При латентному залізодефіциті вже має місце виснаження запасів депо заліза, хоча синтез гемоглобіну на цій стадії не порушений і гемоглобін зберігається на нижніх межах норми. Однак при додаткових стресах або втратах заліза особливо під час вагітності латентний залізодефіцит може перейти в

маніфестний.

2. Жінок з повторною вагітністю та коротким інтерконцепційним періодом. При кожній вагітності, пологах, лактації жінка втрачає 1400 мг заліза, й організм у змозі відновити його запаси протягом 4-5 років. Якщо жінка народжує раніше цього терміну, у неї розвивається анемія.

3. Вагітних жінок з ожирінням. При ожирінні наявність хронічного запалення збільшує продукцію гепсидину та ліпокаїну-2, які порушують абсорбцію.

4. Вагітні жінки, які мали ЗДА в анамнезі. Існує велика ймовірність повторного розвитку залізодефіциту через виснажені запаси заліза.

5. Жінки з рясними менструаціями в анамнезі. Щоденна втрата заліза становить близько 1 мг/добу, однак у менструюючих жінок 2-3 мг/добу.

6. Жінки з екстрагенітальною патологією, захворюваннями ШКТ.

Хронічні хвороби пригнічують продукцію еритроцитів і порушують абсорбцію і обмін заліза.

Для досягнення добової потреби у залізі (1-1,5 мг), необхідно споживати 10 мг заліза на добу, так як з них поглинається тільки 10-15%.

Наслідки залізодефіцитних станів під час вагітності. У 4 рази частіше - невиношування, плацентарна дисфункція, гестози, та передчасні пологи. У 1,5 рази частіше-загроза переривання вагітності, внутрішньоутробна затримка розвитку плода складає 20%, а перинатальна смертність досягає 21,4%

Наслідки залізодефіциту для плода та новонародженого.

За останні роки зросла кількість наукових публікацій, присвячених деталізації небажаних наслідків залізодефіциту для плода та новонародженого. Для забезпечення синтезу Нв та розвитку органів, організм дитини використовує запаси заліза, що збереглися від внутрішньоутробного життя. Дефіцит заліза під час вагітності призводить до виникнення таких ризиків: довготривало затримка розвитку мозку плода , порушення розвитку, постнатального дефіциту. І як наслідок-порушення розвитку нервової системи. Дані 2010 року ілюструють віддалені наслідки ситуацій, коли потреба в

корекції залізодефіциту своєчасно не була задоволена: 185 осіб, що мали дефіцит заліза на першому році життя, достовірно поступалися одноліткам за різними показниками когнітивних здібностей та інтелектуального розвитку всі наступні 19 років спостереження.

У китайському когортному дослідженні (n = 850) однорічні, півторарічні і дворічні діти від матерів, як перенесли ЗДА в III триместрі) демонструють вірогідно нижчий індекс інтелектуального розвитку, ніж однолітки без ЗДА.

Рекомендації для вагітних.

Дефіцит заліза під час вагітності тільки за допомогою дієти компенсувати неможливо. Жінкам без анемії, але з підвищеним ризиком залізодефіциту слід емпірично призначати елементарне залізо 40-80 мг/добу або перевірити феритин, якщо <30 мкг/л - призначити препарат заліза. Немає достатніх доказів для оцінки переваг та потенційної небезпеки рутинного прийому заліза для всіх жінок упродовж вагітності. Дієтичні добавки, комплекси полівітамінів та мінералів для лікування ЗДА не застосовуються.

Висновки. Таким чином, у 4 рази частіше зростає невиношування, і плацентарна дисфункція, гестози, та передчасні пологи. У 1,5 рази частіше - загроза переривання вагітності, внутрішньоутробна затримка розвитку плода складає 20%, а перинатальна смертність досягає 21,4%

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Georgeft Iron deficiency in pregnancy. Am J Obstet Gynecol. 2020 Mar 14 UK guidelines on the management of iron deficiency in pregnancy, 2019.
2. Moos T., 2018; UK guidelines on the management of iron deficiency in pregnancy, 2019.
3. UK guidelines on the management of iron deficiency in pregnancy, 2019
4. Burden M. J. et al. Iron deficiency in infancy and longterm deficits in executive function and recognition memory.-2010.
5. Effect of iron deficiency anemia in pregnancy on child mental development in rural China // Pediatrics.- 2013.

ВПЛИВ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ НА ВАГІТНІСТЬ ТА МОЖЛИВІ УСКЛАДНЕННЯ

Гладкий Василь Володимирович
студент

Приймак Світлана Григорівна
Кандидат медичних наук,
асистент кафедри акушерства та гінекології
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ COVID-19 — це вірусна інфекція, спричинена коронавірусом, який є схожим на безліч вірусів, які викликають звичайну застуду. Відмінність полягає лише у тому, що, попри те, що люди з іншими захворюваннями, наприклад, що пов'язані з легенями, цукровий діабет, мають вищий ризик мати тяжкий перебіг захворювання з розвитком серйозних легеневих ускладнень. При цьому вагітність не є виключенням з високого ризику і погіршення стану у вагітних жінок пов'язано з впливом SARS-CoV-2. Дослідження та наукові дані про вплив коронавірусної хвороби на вагітність продовжують накопичуватися [1]. На початку пандемії достовірний ступінь ризику при вагітності на стан матері та плода був невстановлений, що негативно впливало на психічне здоров'я хворих жінок.

Низка наукових досліджень демонстрували відсутність впливу вірусу SARS-CoV-2 на перебіг вагітності. Але наявність шкідливих ефектів коронавірусних хвороб, зокрема SARS і MERS-інфекцій під час вагітності, змусило лікарів ставитися до цієї патології з обережністю. Виходячи з цього інфікування SARS-CoV-2 займає важливе місце у патології вагітності та стану плода.

Мета роботи Продемонструвати вплив коронавірусної хвороби на стан матері, плода та перебіг вагітності а також ризик анте- та постнатальної смертності.

Матеріали та методи Для цього дослідження було взято та обстежено

164 вагітних жінки, серед яких — 24 неінфікованих здорових пацієнток як контрольної групи та 140 жінок, які були заражені COVID-19 у період вагітності. Обидві групи народжували приблизно в один і той же час — близько 37-38 тижнів, проте у пацієнток з COVID-19 передчасні пологи траплялися в 3 рази частіше, ніж у пацієнток без нього [2].

Дослідження виявляли наявність віріонів SARS-CoV-2 у ворсинах синцитіотрофобласта плаценти з допомогою полімеразної ланцюгової реакції [5] та електронної мікроскопії [4]. Дане дослідження [5] було одним із перших, де було виявлено присутність РНК вірусу SARS-CoV-2 на фетальній стороні плаценти у двох випадках, де матері були хворі на коронавірус і при цьому новонароджені були позитивними щодо SARS-CoV-2.

Викладення основного матеріалу Коронавірусна хвороба негативно впливає на розвиток судин і відкладення фібрину у судинній системі плода, що розташована у плаценті [3]. Є також дані про збільшення передчасного розриву плодових оболонок, що призводить до передчасних пологів [6].

Вагітність поєднана з COVID-19 підвищує ризик тромбоемболій через постійно наростаючий рівень факторів згортання крові [7]. Як наслідок — висока концентрація D-димеру у таких пацієнток є діагностичним критерієм, який пов'язаний з розпадом фібрину [8].

Прееклампсія як ускладнення вагітності розвивається у 7–8 % та пов'язана з COVID-19 включає в себе високий АТ, тромбоцитопенію, порушення імунорегуляції у вигляді цитокинового шторму. При цьому як і артеріальна гіпертензія, так і зниження тромбоцитів є сильними предикторами смертності пацієнток із COVID-19 [7].

Типовою реакцією організму на вірусну інфекцію під час вагітності є початок синтезу прозапальних цитокінів (IL-1 β , IL-6, TNF α), що призводить до активації імунної системи матері та які можуть долати плацентарний бар'єр [9]. Виходячи з цього було встановлено, що підвищення рівнів прозапальних цитокінів (IL-6, TNF α та інших) у вагітних жінок призводить до пошкодження міометрію судин матки, гіпоксії, порушення скоротливої здатності матки і

підвищеного ризику у подальшому післяпологовій кровотечі [9].

Аntenатальна смертність, як ускладнення вагітності при SARS-CoV-2 протікає при передчасних пологах через РДС-синдром плода. Вважається, що внутрішньоутробна інфекція може спричиняти до 40 % передчасних пологів [10].

Передчасні пологи та низька маса плода у момент народження є провідними причинами постнатальної смертності і дітей віком до 5 років. Недоношених дітей що народилися від матерів із COVID-19 необхідно ретельно обстежувати на наявність як ранніх, так і віддалених ускладнень.

Висновки Таким чином, наведені вище дослідження показали, що коронавірусна хвороба впливає на стан матері та опосередковано на сам плід. З чим пов'язані наведені ускладнення у анте- та постнатальний період та патогенез цих ускладнень. Виходячи з цього необхідне комплексне лікування таких пацієнток під час вагітності та у післяпологовий період. Не менш важливим є спостереження за станом дитини після народження так як безпосередньо чи опосередковано SARS-CoV-2 має негативний вплив на саму дитину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ryabokon O. V., Cherkasky V. V., Ryabokon Yu. Yu. (2021). Coronavirus disease in pregnant women: the current state of the issue. *Infektsiini khvoroby – Infectious Diseases*, 1 (103), 45-52.
2. Coler B., et al. (2022) Diminished Antiviral Innate Immune Gene Expression in the Placenta Following a Maternal SARS-CoV-2 Infection. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*.
3. Smithgall M. C., Liu-Jarin, X., Hamele-Bena D., Cemic A., Mourad M., Debelenko L., & Chen, X. (2020). Third-trimester placentas of severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2)- positive women: histomorphology, including viral immunohistochemistry and in-situ hybridization. *Histopathology*, 77 (6), 994-999.

4. Rasmussen S. A., Smulian J. C., Lednicky J. A., Wen T. S., & Jamieson D. J. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and pregnancy: what obstetricians need to know. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 222 (5), 415-426.
5. Elshafeey F., Magdi R., Hindi N., Elshebiny M., Farrag N., Mahdy S., Nabha A. (2020). A systematic scoping review of COVID-19 during pregnancy and childbirth. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 150 (1), 47-52.
6. Gajbhiye R. K., Modi D. N., & Mahale S. D. (2020). Pregnancy outcomes, newborn complications and maternal-fetal transmission of SARS-CoV-2 in women with COVID-19: A systematic review of 441 cases. *MedRxiv*.
7. Benhamou D., Keita H., Ducloy-Bouthors A. S., & Critical Care Club Working Group. (2020). Coagulation changes and thromboembolic risk in COVID-19 obstetric patients. *Anaesthesia, Critical Care & Pain Medicine*, 39 (3), 351.
8. Figliozzi S., Masci P. G., Ahmadi N., Tondi L., Koutli E., Aimo A., Georgiopoulos, G. (2020). Predictors of adverse prognosis in COVID-19: a systematic review and meta-analysis. *European Journal of Clinical Investigation*, 50 (10), e13362.
9. Al-Haddad B. J., Oler E., Armistead B., Elsayed N. A., Weinberger, D. R., Bernier, R., ... & Waldorf, K.M.A. (2019). The fetal origins of mental illness. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 221 (6), 549-562.
10. Pierce-Williams R. A., Burd J., Felder L., Khoury R., Bernstein P. S., Avila K., Berghella V. (2020). Clinical course of severe and critical coronavirus disease 2019 in hospitalized pregnancies: a United States cohort study. *American Journal of Obstetrics & Gynecology MFM*, 2 (3), 100134.

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ З ТРАВМАМИ ЛОБНОЇ ПАЗУХИ

Дєєва Юлія Валеріївна

д.мед.н., проф., завідувач кафедри оториноларингології,

Бондаренко Ярослава Вікторівна

аспірант кафедри оториноларингології

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Вступ: Лобна кістка має досить товстий кортикальний шар, проте ударна хвиля великої потужності здатна травмувати лобну пазуху. Серед основних причин виникнення травм стінок лобної пазухи виділяють побутовий, виробничий травматизм, дорожньо-транспортні пригоди, кримінальні та спортивні травми. На території України тривалий час ведуться активні бойові дії. А оскільки проти цивільного населення активно застосовується переважно артилерійська зброя та масивні ракетні удари, то частка травм в структурі захворюваності за останні 7 місяців значно підвищилась не тільки в прифронтових містах, а і на всій території України.

Серед усіх переломів лицьової частини кісток черепа, за даними різних авторів, від 5 до 15% припадає на лобну пазуху. 30% травм лобної пазухи складають переломи передньої поверхні лобної кістки. Часто травма є комбінацією перелому передньої, задньої стінки лобної пазухи та лобної западини. Ізольовані травми задньої стінки лобної пазухи трапляються вкрай рідко.

В літературі підкреслюють основні цілі лікування травми лобного синусу, виділяючи при цьому: відновлення контуру чола, тобто усунення косметичних дефектів передньої стінки лобної пазухи; функціонально обґрунтовані втручання, коли першочерговою метою є відновлення цілісності стінок пазухи та захист внутрішньочерепного вмісту; запобігання можливим ускладненням - розвитку мукоцеле, мукопіоцеле, ліквореї, менінгіту та

хронічного синуситу.

Мета роботи: дослідити особливості вибору раціональної тактики лікування при травмах лобної пазухи.

Матеріали і методи. На базі кафедри оториноларингології НМУ імені О.О. Богомольця з 2020 по 2022 роки спостерігались 8 пацієнтів з діагнозом «Травма лобної пазухи» за МКХ 10 S02.0 Перелом склепіння черепа, включаючи перелом лобової луски, лобової кістки. Серед групи пацієнтів, 5 з них отримали травму в наслідок дорожньо-транспортних пригод, 2 випадки - побутовий травматизм, 1 – внаслідок впливу вибухової хвилі під час ракетного удару. Всім пацієнтам було проведено фізикальне обстеження та комп'ютерна томографія голови. Оцінювався візуальний дефект передньої та нижньої стінки лобної пазухи та супутня симптоматика. За допомогою КТ чітко візуалізували кістковий дефект, наявність вільних кісткових уламків та obturaцію шляху відтоку з синусу.

Результати і обговорення: У 2 випадках травма була комбінована із залученням задньої стінки лобної пазухи. У 6 пацієнтів виявлено ізольований дефект передньої пластинки лобної кістки: 2 випадки – встановлено перелом без зміщення кісткових уламків; 2 пацієнти мали мінімальний кістковий дефект з глибиною зміщення до 4 мм та менше; ще 2 – зі значним зміщенням кісткових уламків більше 4 мм та візуальною деформацією контуру чола.

Для пацієнтів з перелом без зміщення кісткових уламків та з мінімальним зміщенням без явного естетичного дефекту було обрано обсерваційний підхід із довготривалим спостереженням, зважаючи на ризики хірургічного втручання, що включають ятрогенну деформацію. Існує низка вагомих публікацій, що доводять обґрунтованість такого підходу при мінімальних дефектах, проте це не виключає можливість виникнення відтермінованих ускладнень у таких пацієнтів.

Пацієнту, зі зміщенням кісткових фрагментів більше 4 мм було проведено підняття кісткових фрагментів за допомогою елеватора через надбрівний розріз. У іншому випадку видалення кісткових фрагментів та закриття дефекту за

допомогою титанової пластини. Обом пацієнтам проводилась FESS з відновленням фронтоназального відтоку в межах Draf type IIa-IIb.

Пацієнтам з комбінованою травмою було використано коронарний доступ, проведено видалення вільних кісткових уламків задньої і передньої стінки та закриття пазухи алотрансплантатом - гідроксиапатитним цементом. Попередньо проведено видалення слизової з пазухи.

Існує кілька способів доступу до задньої стінки, які включають коронарний доступ, трепанацію з ендоскопічною реконструкцією та суто ендоскопічні методи. Раніше ці переломи лікували за допомогою краніалізації, видаляючи всю слизову оболонку пазухи із уламками задньої стінки після чого тверда мозкова оболонка та лобові частки заповнюють мертвий простір протягом наступних тижнів або місяців. У сучасну епоху показання до краніалізації є досить суперечливими, більшість дослідників схиляються до того, що краніалізація залишається золотим стандартом лише при значних внутрішньочерепних пошкодженнях.

Висновки: Вибір відповідної методики залежить від ступеня зсуву кісткових уламків, косметичного дефекту і досвіду хірурга. Завдяки численним дослідженням, які повідомляють про безпеку спостереження за переломами передньої кістки, а також сприятливі косметичні результати після спадання набряку, існує тенденція до консервативного лікування цих переломів. Для виправлення деформації контуру чола існують різні доступи до передньої стінки лобної пазухи. Вінцевий клапоть забезпечує найширший огляд і може бути корисним при масивних осколкових переломах передньої пластини.

За необхідності повинна бути видалена слизова оболонка лобного синуса, щоб запобігти защемленню та подальшому розвитку мукоцеле чи мукопіоцеле.

FESS є обов'язковим етапом оперативних втручань при переломах стінок лобного синусу, а також в певних випадках може навіть стати самостійним і єдиним доступом.

ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВАГІТНИХ ЖІНОК ІЗ ХРОНІЧНОЮ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ ТА ПРОФІЛАКТИКА ПОЄДНОНОЇ ПРЕЕКЛАМПСІЇ

Дідківська Анастасія Романівна
студентка

Приймак Світлана Григорівна

Кандидат медичних наук,
асистент кафедри акушерства та гінекології
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ Артеріальна гіпертензія (АГ) в період вагітності ускладнює близько 5–10% вагітностей і є найчастішим несприятливим серцево-судинним фактором, асоційованим із вагітністю, який суттєво підвищує імовірність захворюваності та смертності серед жінок, плодів і новонароджених.

На сьогодні хронічною гіпертензією (ХГ) вважається гіпертензія, яка спостерігалася до вагітності або виникла (вперше виявлена) до 20 тижнів вагітності та зберігається більше 6 тижнів після пологів [1].

Діагностику хронічної гіпертензії під час вагітності проводять на підставі анамнестичних даних щодо підвищення АТ 140/90 мм рт.ст. до вагітності або визначення АТ 140/90 мм рт.ст. у стані спокою двічі з інтервалом не менше 4 годин чи одноразове підняття тиску до 160/110 мм рт.ст. у терміні до 20 тижнів вагітності [1, 2].

Вагітні з хронічною гіпертензією входять в групу ризику щодо розвитку прееклампсії, передчасного відшарування плаценти, затримки росту плода, а також інших материнських та перинатальних ускладнень. Так, приблизно 1/3 частини пацієнок з ХГ розвивається сполучена прееклампсія. Діагноз поєднаної прееклампсії вважається безперечним при підвищенні САТ вище 30мм рт. ст. і ДАТ вище 15 мм рт. ст. по відношенню до їх рівня до вагітності та підвищення рівня добової протеїнурії [1].

Головною метою медичної допомоги вагітним із ХГ є попередження виникнення поєднаної преєклампсії або якомога раннє встановлення цього діагнозу.

Мета роботи

Розглянути сучасні підходи та рекомендації щодо тактики лікування хронічної артеріальної гіпертензії вагітних та профілактики поєднаної преєклампсії.

Викладення основного матеріалу

На меті антигіпертензивної терапії вагітних є стійке підтримання діастолічного АТ 80–90 мм рт.ст. та стабілізація систолічного АТ на рівні 120-140 мм рт.ст., але не нижче 110мм рт.ст. [1, 2]. При тяжкій ХГ бажано не знижувати АТ менше 130/90 мм рт.ст.

Показанням до призначення постійної антигіпертензивної терапії під час вагітності хворій з ХГ є рівень систолічного АТ-150 мм рт.ст. та діастолічного АТ-100 мм рт.ст.

Вагітним з м'якою чи помірною хронічною артеріальною гіпертензією, які до вагітності отримували постійну антигіпертензивну терапію, медикаментозне лікування після встановлення діагнозу вагітності відмінюють, оскільки більшість препаратів які рекомендовані для лікування АГ під час вагітності протипоказані. Препарати, яким притаманний синдром відміни (β -адреноблокатори, клонідин), відмінюють поступово. У вагітних із АГ проти показано застосування інгібіторів ангіотензинперетворюючого ферменту (ІАПФ), блокаторів рецепторів ангіотензину II, прямих блокаторів реніну, більшість сечогінних засобів та резерпін [1, 2, 3]. Якщо хвора постійно приймала ІАПФ і продовжила їх прийом на початку вагітності, це у жодному разі не є показанням до переривання вагітності, оскільки вищеописані побічні ефекти притаманні за умови застосування препарату у II та III триместрах вагітності. Проте є обов'язковим перехід на інші антигіпертензивні засоби відразу ж після встановлення діагнозу вагітності.

Препаратами вибору антигіпертензивної терапії є метилдопа, серед

блокаторів β -адренорецепторів віддають перевагу лабеталолу, з дигідропіридинових блокаторів кальцієвих каналів (БКК) використовують ніфедипін [1, 2, 3]. Метилдопа не чинить безпосереднього негативного впливу на майбутню дитину й вважається найбільш безпечним антигіпертензивним засобом для застосування в I триместрі вагітності.

У разі невідкладної терапії при високих значеннях АТ у жінок з АГ під час вагітності залежно від стану пацієнтки та причини підвищення АТ використовуються: ніфедипін (сублінгвально або всередину), клонідин (сублінгвально або всередину), лабеталол (внутрішньовенно), урапідил (внутрішньовенно), за ознак набряку легень – нітрогліцерин (внутрішньовенно) [4]. Магнію сульфат рекомендується використовувати у разі тяжкої преєклампсії для запобігання еклампсії, а також лікування судом.

Вважається, що найбільше зниження частоти преєклампсії, яка розвивається до 37 тижнів вагітності, досягається з раннім початком проведення профілактики аспірином. Згідно з рекомендаціями ESH/ESH (2013) профілактику аспірином слід починати з 12-16 тижнів вагітності й проводити постійно до 36-37 тижнів, використовуючи препарат дозою 100-150 мг/день [4]. Результати масштабного метааналізу R. van Dorn et al. (2021) доводять, що значне зменшення ризику розвитку преєклампсії (на 62%) вдалося досягти застосуванням аспірину дозою 150 мг/добу.

На сьогодні актуальне питання щодо застосування препаратів кальцію у вагітних жінок з метою профілактики преєклампсії. У 2018 році ISSHP рекомендувала прийом аспірину та кальцію, у разі його недостатнього вживання з їжею, за високого ризику преєклампсії [4].

У післяпологовому періоді забезпечують ретельний нагляд терапевта та/або кардіолога, щоденний контроль АТ, огляд очного дна, визначення протеїнурії, дослідження крові на креатинін. Можливе продовження попереднього антигіпертензивного лікування.

Висновки При проведенні антигіпертензивної терапії необхідно застосовувати патогенетичний індивідуальний підхід до лікування, з

урахуванням зниженого арсеналу препаратів для лікування АГ. Для попередження поєднаної прееклампсії і порушень стану плода у жінок із ХГ необхідно підтримувати нормальні або близькі до норми показники центрального кровообігу, що зумовлюють рівень АГ та рекомендовано проводити профілактику поєднаної прееклампсії аспірином та препарати кальцію, за потреби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Гіпертензивні розлади під час вагітності, пологів та у післяпологовому періоді» 2021.

2. Regitz-Zagrosek V., Roos-Hesselink J.W., Bauersachs J. et al. (2018) ESC Scientific Document Group. 2018 ESC Guidelines for the management of cardiovascular diseases during pregnancy. *Eur. Heart J.*, 39: 3165–3241.

3. Shields L. E., Wiesner S., Klein C. et al. (2016) Early standardized treatment of critical blood pressure elevations is associated with a reduction in eclampsia and severe maternal morbidity. *Am. J. Obstet Gynecol.*, 216: 415.e1-415.e5.

4. Тематичний номер «Акушерство, Гінекологія, Репродуктологія» № 4 (45) 2021 р. «Гіпертонічна хвороба у вагітних: питання та відповіді». Автор: І. М. Мелліна, д. мед. н., ДУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології ім. акад. О. М. Лук'янової НАМН України», м. Київ.

ІНФЕКЦІЙНО-ЗАПАЛЬНЕ УРАЖЕННЯ КИШЕЧНИКА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРОТОКОЛЬНОЇ ХІМІОТЕРАПІЇ ГОСТРОГО ЛІМФОБЛАСТНОГО ЛЕЙКОЗУ У ДІТЕЙ

Дудник Вероніка Михайлівна

д.мед.н., професор, зав. кафедри педіатрії №2

Фурман Валентина Григорівна

к.мед.н., доцент кафедри педіатрії №2

Куцак Олеся Володимирівна,

к.мед.н., асистент кафедри педіатрії №2

Волощук Володимир Якович,

дитячий нейрохірург,

асистент кафедри неврології та нейрохірургії ФПО

Вінницького національного медичного університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Вступ. За популяційно – статистичними даними останніх років встановлено, що серед усіх випадків злоякісних новоутворень дитячого віку лейкемії становлять 30%, серед яких у понад 80% діагностується гострий лімфобластний лейкоз (ГЛЛ). Слід зазначити, що у структурі лейкемії дитячого віку переважають гострі лейкози у 95-97% випадків. Найвища захворюваність спостерігається у дітей віком 3-5 років. Сприятливий прогноз досягається завдяки застосуванню сучасного протокольного хіміотерапевтичного лікування. Однак, застосування інтенсивної хіміотерапії призводить до розвитку різних ускладнень, в тому числі з боку травного тракту. Загальні та місцеві зміни імунітету тісно по'язані зі стійкими змінами мікрофлори кишечника, що не тільки створюють сприятливі умови для розвитку інфекційних ускладнень, дисбактеріозу, але й є однією з причин летальності серед пацієнтів з гострим лімфобластним лейкозом (ГЛЛ).

Мета роботи: визначення особливостей клінічного перебігу інфекційно - запального ураження кишечника під час проведення протокольної хіміотерапії гострого лімфобластного лейкозу у дітей.

Матеріали та методи. Нами був проведений клініко-лабораторний та ретроспективний аналіз 27 історій хвороб стаціонарних хворих з гострим лімфобластним лейкозом, віком від 1 до 17 років з проявами інфекційно- запального ураження кишечника.

Результати та обговорення. При дослідженні та визначенні особливостей клінічного перебігу інфекційно – запального ураження кишечника під час проведення протокольної хіміотерапії гострого лімфобластного лейкозу у дітей, мали місце бактеріальне ураження кишківника у 17 дітей (63±3,2 %), хворих на гострий лімфобластний лейкоз. Визначення гендерних та вікових особливостей дітей з ураженням кишечника показало, що здебільшого хворіють хлопчики 11 (64,7±3,4 %) у віковій категорії від 7-11 років. В клінічній картині захворювання у всіх дітей мали місце гіпертермія, біль в животі. Нудота та блювання спостерігались у 13 (76,5±4,2 %) дітей, діарея до 7-8 разів на добу у 6 (35,3±1,8 %), мелена у 5 (29±2,5 %). Проведення мікробіологічного моніторингу під час програмної хіміотерапії у дітей, хворих на гострий лейкоз, показало, що бактерії роду *Streptococcus* висіяні у 4 пацієнтів (23,5±2,5 %) , у 7 (41,2±3,1 %) хворих - *E. coli*, у 3 (17,6±1,2%) дітей - бактерії роду *Enterobacter*. У третини дітей моніторинг виявив мікробні мікс - асоціації (грам - позитивні, грам - негативні бактерії та гриби).

Висновки: Ретроспективний та клініко – лабораторний аналіз історій хвороб пацієнтів, хворих на гострий лімфобластний лейкоз показав, що інфекційно -запальне ураження кишечника під час протокольної хіміотерапії мали місце у 63% дітей, переважно хлопчиків, у віковій категорії від 7 до 11 років. В клінічній картині захворювання спостерігались гіпертермія, багаторазова блювота, діарея, мелена. При проведенні бактеріологічного моніторингу виявлено, що причиною інфекційно-запального ураження кишечника у цієї категорії пацієнтів була переважно грам - негативна флора, що часто асоціюється та складається з 2-3 мікроорганізмів.

РОЗРОБКА ПРОГНОСТИЧНОЇ МОДЕЛІ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІНІМАЛЬНОІНВАЗИВНИХ ВТРУЧАНЬ ПІД ЧАС ЛІКУВАННЯ КАРІОЗНОЇ ПАТОЛОГІЇ

Костенко Світлана Борисівна

Кандидат медичних наук,
доцент, завідувач кафедри ортопедичної стоматології

Гнєшуєва Олександра Олександрівна

студентка

ДВНЗ Ужгородський національний університет

Вступ. Наразі відсутній чіткий підхід до диференціації мінімальноінвазивного та інвазивного методів лікування каріозних уражень. Ця проблема пов'язана із дефіцитом фактів доказової бази, аналіз та статистичне опрацювання яких сприяло б формулюванню рекомендацій та показів до використання алгоритмів ятрогенних втручань за певних клінічних умов. Нині немає основного категоризаційного визначення мінімальноінвазивного лікування, яке має бути специфічним для кожного типу втручання з урахуванням вихідних умов клінічної ситуації, протоколу та послідовності маніпуляцій, потреби в додаткових інструментальних методах, потенційних ускладнень, змін стоматологічного статусу, патогенетичних зв'язків щодо профілактики розвитку субкомпенсованої та декомпенсованої форм функціонування зубо-щелепного апарату в цілому та кожної одиниці зубного ряду зокрема. [3,5]

Ціль роботи. Репрезентація системи оцінювання рівня інвазивності стоматологічного лікування має бути полімодальною структурою з визначеним векторним направленням послідовностей етапів діагностики, лікування та прогнозування, скалярна значимість яких має бути обґрунтована за рахунок даних попередньо проведеного математичного моделювання та значимості ідентифікованих статистичних зв'язків. За суттю ця система має бути алгоритмом лікувально-діагностичного процесу, відносну прогностичну

ефективність реалізації етапів якого можна вирахувати за допомогою відповідних статистичних методів аналізу, і зв'язок між критеріями якого виражається функцією регресії.[1,4]

Ідентифікація факту виконання саме мінімальноінвазивного протоколу лікування має базуватися на реєстрації діапазону встановлених квантифікаційних параметрів, що будуть застосовані для порівняння вихідної клінічної ситуації та отриманих результатів, й для порівняння ефективності обраного методу мінімальноінвазивного втручання та класичних протоколів. Для вирішення цього завдання було впроваджено систему критеріїв оцінювання інвазивності лікування найпоширеніших стоматологічних патологій.[2] В основі структури цієї моделі запропоновано врахування таких чинників, як: можливість вибору альтернативних методів лікування; біологічної доцільності відповідного типу мінімальноінвазивного ятрогенного втручання; біологічної та біомеханічної доцільності мінімізації обсягу ятрогенного втручання; стратифікації ризиків виникнення біологічних, біомеханічних чи технічних ускладнень, можливості їх купірування і прогнозування, та порівняльний рівень значимості таких щодо аналогічних за умов реалізації класичних протоколів надання стоматологічної допомоги; необхідності технічної устаткованості та інструментарію для редукції об'єму втручань та мінімізації обсягу ятрогенної травми; ефективності втручання, відповідно до умов та потреб фінансових, часових та працевитрат; рівня причинно-наслідкових асоціативних зв'язків між використовуваним методом, досягнутим результатом та значенням профілактичного впливу виконаних ятрогенних втручань.[5]

Матеріали та методи. Для аналізу складника біологічної доцільності прогностичної моделі ефективності лікування каріозного процесу був проведений первинний компаративний міжгруповий аналіз класичного та мінімальноінвазивного підходів, критеріями оцінювання якого були факти успішності проведених ятрогенних втручань, розвитку вторинного карієсу та реєстрації ураження пульпи за умов забезпечення контрольного огляду через 5 років після проведення відповідних ятрогенних втручань.

З метою оцінки та порівняння змін біомеханічних параметрів зубів при проведенні класичного оперативного та мінімальноінвазивного лікування карієсу було визначено обсяг редукції твердих тканин в ході препарування при різних вихідних клінічних та рентгенологічних показниках індексу руйнування оклюзійної поверхні за Мілікевичем В. Ю. (ІРОПЗ) та індексу глибини руйнування коронкової частини зуба за Терещенком Е. Н. (ІГРКЧЗ).

Проводили порівняння показників клінічної потреби редукції твердих тканин за індексами ІРОПЗ та ІГРКЧЗ на початку препарування та після його завершення при реалізації відповідно оперативного та мінімальноінвазивного підходів, що сприяло визначенню показника різниці між індексними значенням та фактичним обсягом редукованих тканин.

Також було включено критерій економічної обґрунтованості вибору виду ятрогенних втручань. Абсолютні показники вартості лікування карієсу є варіативними, тому економічне обґрунтування вибору мінімальноінвазивних протоколів проводили за показником умовних одиниць працеемності, який дозволяє врахувати різницю обсягу працевитрат на виконання різних видів маніпуляцій та впливає на кінцевий показник вартості стоматологічних послуг.

Результати та обговорення. Різниця показників поширеності ускладнень у формі вторинних каріозних уражень при лікуванні початкового карієсу складала 3,06% ($p > 0,05$), при лікуванні поверхневого карієсу - 1,83% ($p > 0,05$), при лікуванні середнього карієсу – 2,44% ($p > 0,05$), при лікуванні глибокого карієсу – 0,85% ($p > 0,05$). Таким чином, відмінність показників поширеності вторинних каріозних уражень була статистично незначимою. Різниця показників поширеності ускладнень у формі ураження пульпи при лікуванні поверхневого карієсу сягала 4,84% ($p > 0,05$), при лікуванні середнього карієсу - 7,70% ($p < 0,05$), при лікуванні глибокого карієсу – 10,96% ($p < 0,05$). Резюмуючи, можна констатувати, що різниця показників поширеності ураження пульпи була статистично незначимою при лікуванні початкового та поверхневого карієсу та статистично вираженою при лікуванні середніх та глибоких каріозних уражень при порівнянні оперативного та

мінімальноінвазивного терапевтичних підходів.

Показник відношення шансів розвитку вторинного карієсу при реалізації оперативних втручань у порівнянні із мінімальноінвазивними підходами до лікування початкового карієсу становив 1,80, при лікуванні поверхневого карієсу - 0,79, при лікуванні середнього карієсу - 1,39, при лікуванні глибокого карієсу - 1,25. Аналіз показників виявив, що вищий ризик вторинного каріозного ураження при оперативному лікуванні у порівнянні із мінімальноінвазивним не був статистично підтверджений, хоча абсолютні показники відносного ризику перевищували 1 при всіх параметрах глибини ураження, окрім поверхневого карієсу. Величина відношення шансів розвитку ураження пульпи при реалізації класичних протоколів у порівнянні із застосуванням мінімальноінвазивних методик при поверхневому карієсі складала 3,87, при середньому карієсі - 2,44, при глибокому карієсі - 2,92. При аналізі показників була підтверджена їхня статистична значимість при реалізації оперативного та мінімальноінвазивного підходів до лікування середнього та глибокого карієсу відповідно.

За співвідношенням відсоткової різниці індексного показника ІРОПЗ та фактичного обсягу редукції твердих тканин зубів при реалізації оперативного підходу порівняно з мінімальноінвазивним, оперативне втручання провокувало збільшення величини редукції при 5% ІРОПЗ в 2,21 рази, при 10% ІРОПЗ – в 2,32 рази, при 15% ІРОПЗ – в 2,14 рази, при 20% ІРОПЗ – в 2,29 рази, при 25% ІРОПЗ – в 1,87 раз, при 30% ІРОПЗ – в 1,52 рази, при 35% ІРОПЗ – в 1,87 рази, при 40% ІРОПЗ – в 1,64 рази, при 45% ІРОПЗ – в 1,59 рази, при 50% ІРОПЗ – в 1,85 рази, при 55% ІРОПЗ – в 2,64. Статистично значима різниця обсягу препарування при порівнянні оперативного та мінімальноінвазивного алгоритмів лікування карієсу була відмічена при значення індексу ІРОПЗ 5%, 10%, 15%, 20% та 55%.

За співвідношенням відсоткової різниці індексного показника ІГРКЧЗ та фактичного обсягу редукції твердих тканин зубів при реалізації оперативного підходу порівняно з мінімальноінвазивним, оперативне втручання провокувало

збільшення величини редукції при 5% ІГРКЧЗ в 1,99 рази, при 10% ІГРКЧЗ – в 1,59 рази, при 15% ІГРКЧЗ – в 1,83 рази, при 20% ІГРКЧЗ – в 1,82 рази, при 25% ІГРКЧЗ – в 1,73 раз, при 30% ІГРКЧЗ – в 1,69 рази, при 35% ІГРКЧЗ – в 1,81 рази, при 40% ІГРКЧЗ – в 2,05 рази, при 45% ІГРКЧЗ – в 1,52 рази, при 50% ІГРКЧЗ – в 1,60 рази, при 55% ІГРКЧЗ – в 2,06. Статистично значима різниця обсягу препарування при порівнянні оперативного та мінімальноінвазивного алгоритмів лікування карієсу була відмічена при значення індексу ІГРКЧЗ 5%, 20%, 30%, 35%, 40% та 55%.

Фактично отримані дані свідчать про найвищу біомеханічну доцільність реалізації мінімальноінвазивних протоколів в умовах поверхневого карієсу для мінімізації редукції тканин, лікування на межі середнього-глибокого типів ураження з метою обмеження поширення карієсу, лікування каріозних порожнин глибокої локалізації з метою попередження розвитку пульпіту.

Перерахунок рівня ризику розвитку уражень пульпи по відношенню до різниці показника працевитрат при реалізації мінімальноінвазивних протоколів втручання порівняно з оперативним лікування середнього карієсу складає 4,4 од. ВР/УОП, а по відношенню до сумарного показника працевитрат – 0,8 од. ВР/УОП, тобто кожна одиниця додаткової працездатності сприяє зниженню ризику розвитку ускладнень у формі ураження пульпи в 2 рази, а кожна одиниця сукупної працездатності мінімальноінвазивного втручання – на 36,36%.

Перерахунок величини ризику розвитку вторинних каріозних уражень по відношенню до різниці показника працевитрат за реалізації мінімальноінвазивних протоколів втручання порівняно з оперативним лікування глибокого карієсу становить 1,62 од. ВР/УОП, а по відношенню до сумарного показника працевитрат – 0,35 од. ВР/УОП, тобто кожна одиниця додаткової працездатності сприяє зниженню ризику розвитку ускладнень у формі вторинних каріозних уражень у 1,33 рази, а кожна одиниця сукупної працездатності мінімальноінвазивного втручання – на 28,69%.

Перерахунок рівня відносного ризику розвитку уражень пульпи по відношенню до різниці показника працевитрат за реалізації

мінімальноінвазивних протоколів втручання у порівнянні із оперативним лікуванням глибокого карієсу становить 3,36 од. ВР/УОП, а по відношенню до сумарного показника працевитрат – 0,72 од. ВР/УОП, тобто кожна одиниця додаткової працездатності сприяє зниженню ризику розвитку ускладнень у формі ураження пульпи в 1,33 рази, а кожна одиниця сукупної працездатності мінімальноінвазивного втручання – на 28,57%.

При виникненні пульпіту однокореневого зуба після лікування глибокого карієсу кінцевий обсяг працевитрат становитиме 6,25 УОП, що в 1,78 раз перевищує початковий обсяг працевитрат при мінімальноінвазивному лікуванні глибокого карієсу. При виникненні пульпіту двокореневого зуба після лікування середнього карієсу кінцевий обсяг працевитрат становитиме 7,0 УОП, а після лікування глибокого карієсу – 7,5 УОП, що в 2,54 та 2,14 раз перевищує початковий обсяг працевитрат при мінімальноінвазивному лікуванні середнього та глибокого карієсу відповідно. У разі виникнення пульпіту трьохкореневого зуба після лікування середнього карієсу кінцевий обсяг працевитрат становитиме 8,25 УОП, а після лікування глибокого карієсу – 8,75 УОП, що в 3,0 та 2,5 рази перевищує початковий обсяг працевитрат при мінімальноінвазивному лікуванні середнього та глибокого карієсу відповідно.

Висновки. Прогностична модель порівняльної ефективності використання мінімальноінвазивних методик лікування початкового карієсу у порівнянні із оперативними методами втручання відображає наступні залежності:

- біологічний прогноз: 1) показник відносного ризику розвитку біологічних ускладнень у формі вторинного карієсу зменшений в 1,75 раз ($p=0,5071$); 2) показник відносного ризику розвитку ураження тканин пульпи є аналогічним як за реалізації мінімальноінвазивних, так і класичних протоколів лікування початкового карієсу;

- біомеханічний прогноз: 1) рівень надмірної редукції тканин за відношенням різниць фактичного обсягу препарування до величини ураження за індексом ІРОПЗ зменшений в 2,32 рази ($p=0,1$); 2) рівень надмірної редукції

тканин за показником відношення різниць фактичного обсягу препарування до величини ураження за індексом ІГРКЧЗ менший в 1,99 рази ($p=0,1$);

- фінансова доцільність: рівень часових та матеріальних витрат у перерахунку на обраховані обсяги УОП є аналогічним і при реалізації мінімальноінвазивних, і класичних протоколів лікування початкового карієсу. Розроблена прогностична модель носила порівняльний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко С. Б, Гангур І. Ю, Сорокопуд І. В, Гончарук-Хомин М. Ю, Накашидзе Г. Н. Аналіз методів оцінки та впливу полірованості композитних матеріалів на функціональний прогноз реставрацій. Клінічна стоматологія. 2018;1:13-22.

2. Kostenko S, Dzupa P, Levandovskyi R, Bun Y, Mishalov V, Goncharuk-Khomyn M. Optimized Approach of Dental Composites Identification with The Use of Original Spectrophotometric Algorithm. Journal of International Dental and Medical Research. 2018;11(2):403-8.

3. Kostenko S. B, Fera M. O, Fera O. V, Kryvanych V. M, Bilyschuk L. M, Kryvanych A. V, et al. Analysis of Environmental and Person-Oriented Factors Influence on Dental Caries Intensity among Children Population of Transcarpathia. Journal of International Dental and Medical Research. 2020;13(4):1326-33.

4. Костенко С. Б. Модифікація підходів до препарування зубів під ортопедичні конструкції шляхом вдосконалення принципу цільового простору препарування та реставрації. Вісник проблем біології і медицини. 2021;2(160):307-11.

5. Костенко С. Б, Накашидзе Г. Н, Білинський О. Я, Стецик М. О, Гончарук-Хомин М. Ю, Пензелик І. В. Концепція комплексної прогностичної моделі ефективності реалізації мінімально-інвазивних втручань при лікуванні каріозної патології. Український стоматологічний альманах. 2021;2:27-33.

ЗНЕБОЛЮВАННЯ В ПАЛІАТИВНІЙ ТА ХОСПІСНІЙ ТЕРАПІЇ

Малик Наталія Віталіївна

к.мед.наук, доцент кафедри
загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб,

Вільхова Катерина Романівна,

Данелян Лоліта Альбертівна

студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Актуальність даної теми полягає в частоті зустрічаємості больового синдрому в паліативній медицині. Вона сягає понад 70% хворих. При цьому менше, ніж 10% пацієнтів у термінальній стадії захворювання отримують професійну паліативну та хоспісну допомогу в медичних закладах. Відмічається, що при першому зверненні хворого з онкологічною патологією, пацієнта турбує саме біль. Завдяки вдалій терапії є можливість зменшити больовий синдром. Однак, для даної групи пацієнтів характерні особливості больового синдрому, такі як постійність та прогресивність. [1]

Мета роботи. Проаналізувати необхідність знеболення пацієнта з хронічним больовим синдромом, правильність лікування болю в паліативній медицині.

Матеріали та методи. У зв'язку з метою було проведено аналіз літератури. Використовувався описовий метод обробки літератури. Були розглянуті законодавчі матеріали.

Результат. Хронічний біль не несе захисної функції, в порівнянні з гострим, тому стає приводом страждання пацієнта, патологічним синдромом, котрий потребує лікування. Так як біль змішана, включає в себе різноманіття видів болю за патогенезом, це обумовлює комплексний підхід. При неприривній стимуляції больових рецепторів поріг чутливості знижується, тому навіть не больові імпульси сприймаються як больове відчуття. Внаслідок цього може розвинути резистентність до протибольової терапії. [2]

На початку лікування хворі потрапляють під нагляд до сімейного лікаря та у випадку неможливості спостереження та лікування вдома, переходять до хоспісного лікування. Задля влучного лікування слід дотримуватись таких принципів знеболення:

Неінвазивність, а саме використання трансдермальних та таблетованих форм. Прийом препаратів на випередження, коли біль ще не посилюється. По висхідній- починати лікування від ненаркотичних препаратів до наркотичних зі зростанням дози. Необхідно слідкувати за особистою чутливістю та відповіддю організму на певний препарат. [3]

Висновок. Не дивлячись на принципи знеболення, в практиці лікаря зустрічається багато проблем стосовно знеболення пацієнтів. Починаючи з оформлення належної документації, незнання пацієнтами та родичами своїх прав. Тому необхідно приділяти увагу ще інформуванню пацієнта про права стосовно знеболення згідно з наказом МОЗ України №41 відповідно за порядком якого, основним завданням є забезпечення максимально можливої якості життя пацієнту і членам його родини шляхом вирішення фізичних, психологічних та духовних проблем, які виникають у пацієнта. Серед основних складових паліативної допомоги важливе місце посідає попередження та лікування ХрБС. [4]

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Паліативна та хоспісна допомога : підручник* / Вороненко Ю. В., Губський Ю. І., Князевич В. М., та ін.
2. *Паліативно-хоспісна допомога: навчальний посібник.* — 2-е видання / В.С. Тарасюк, Г. Б. Кучанська
3. Наказ МОЗ України № 311 від 25.04.2012 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизацією паліативної медичної допомоги при хронічному больовому синдромі»
4. Наказ МОЗ України №41 від 21.01.2013 «Про організацію паліативної допомоги в Україні»

НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ ХВОРИМ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ

Малик Наталія Віталіївна

к.мед.наук, доцент кафедри загальної практики
сімейної медицини та внутрішніх хвороб

Пономарьова Катерина Сергіївна,

Татарінцева Юлія Олександрівна

студенти

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. На сьогодні туберкульоз (ТБ) залишається актуальним захворюванням і є значною проблемою як для українців, так і для людей по всьому світу. Так, згідно з даними ВООЗ майже третина населення інфікована туберкульозом (приблизно 1.9 млрд). Україна ж посідає сьоме місце серед країн європейського регіону за рівнем захворюваності на ТБ. Незважаючи на те, що туберкульоз є виліковним захворюванням, він водночас залишається однією з найпоширеніших причин смертності та страждань, адже за даними ВООЗ на 2020 рік ТБ забрав життя 1,3 млн людей. [1] Прийнято вважати, що паліативної допомоги потребують люди, які мають невиліковне захворювання, а ТБ в нашому випадку таким захворюванням не є. За визначенням МОЗ України паліативна допомога – це комплекс заходів спрямованих на покращення якості життя пацієнта з захворюваннями, що обмежують життя, або з захворюваннями, що загрожують життю, відповідно до критеріїв визначення пацієнта, що потребує паліативної допомоги, шляхом запобігання та полегшення фізичних, психологічних, духовних страждань і допомоги членам його сім'ї, іншим особам, що здійснюють за ним догляд. [4] Тому, ТБ, а саме медикаментозно стійкий (МС-ТБ), ТБ з широкою медикаментозною стійкістю (ШМС-ТБ), для яких п'ятирічна виживаність становить лише 23% входить в групу тих захворювань, яким може бути надана паліативна допомога. [5]

Ціль роботи. Метою нашої роботи стало з'ясування необхідності

призначення паліативної допомоги людям, які хворіють на туберкульоз та визначення підходів її надання.

Матеріали та методи. В основі доповіді були взяті рекомендації Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я з паліативної допомоги та статистичні звіти. Проведено систематизований аналіз наявних даних.

Результати та обговорення. Усі хворі, яким встановлено діагноз мультирезистентного туберкульозу, потребують обов'язкової госпіталізації в спеціалізовані заклади в яких проводиться специфічне лікування. Якщо хімієтерапія туберкульозу не дає очікуваних результатів, тоді приймається рішення про її відміну, а хворих переводять на паліативне лікування. На користь цього існують два важливих аргументи: по-перше, медикаменти, які використовують для лікування ТБ мають багато побічних реакцій, у зв'язку з чим погіршується якість життя хворого, а по-друге, неефективна хімієтерапія призводить до поширеної медикаментозної резистентності з формуванням суперрезистентного штаму, що складає додаткову загрозу для інших людей. [6]

Усі співробітники спеціалізованих лікувальних закладів зобов'язані бути ознайомленими з принципами надання паліативної допомоги та інфекційного контролю над хворим. Паліативну допомогу можна здійснювати й вдома, за умови, що хворий знаходиться в окремій кімнаті, а людина, що забезпечує догляд, має достатні навички та достатній запас усіх необхідних медикаментів на 2 тижні мінімум. При цьому, необхідний постійний контакт з лікарнею для отримання консультацій та госпіталізації в разі погіршення стану хворого. Місце, в якому хворий отримує паліативну допомогу повинно мати комфортні умови для відпочинку і соціальних можливостей. Усі хворі мають отримувати повноцінне харчування і догляд зі сторони груп підтримки в умовах інфекційного контролю. [2]

Паліативна допомога при резистентному до ліків туберкульозу включає перш за все, симптоматичну терапію та психологічну підтримку. Для осіб, у яких захворювання супроводжується больовим синдромом, призначають адекватне знеболення. Протибольова терапія може включати як і нестероїдні

протизапальні препарати, так і наркотичні анальгетики. [2] Варто зазначити, що за даними Human Rights Watch у 2011 році в Україні є нестача знеболювальних препаратів для паліативної допомоги при больовому синдромі, що значно погіршує фізичний і психічний стан хворих. [3] Пероральний морфій використовується як знеболювальний засіб, так і протикашльовий препарат. Його гальмівний ефект на кашльовий центр зумовлює послаблення симптомів хронічної легеневої недостатності, а саме, надмірного кашлю та задишки, які не зникають при термінальній стадії стійкого до лікування ТБ. Захворювання супроводжується сильною нічною пітливістю, тому таким хворим може знадобитися часта зміна натільної та постільної білизни. Важливо збалансовано та поживно годувати ослаблених хворих — часто і маленькими порціями.

Варто зазначити, що окрім фізичних страждань, захворювання спричинює і психічні переживання. Присутність болю, що не можна купірувати, страх смерті, інші симптоми змушують людину проходити через значні психологічні страждання. Тому важливо надавати таким хворим ще й психологічну підтримку. Від 51 до 75% хворих з хронічною дихальною недостатністю в термінальній стадії мають ознаки депресії. [3] Не менш важливий і психологічний стан оточення рідних та близьких людини. Необхідно проводити бесіди, пояснюючи стан хворого та підготувати близьких до настання летального кінця смертельно хворого.

Персонал, що доглядає, повинен доброзичливо ставитися до хворого та дотримуватися етичних принципів.

Висновки. Незважаючи на виліковність такого захворювання як туберкульоз, деякі його форми, на жаль, не піддаються терапії. В цьому випадку важливо надати хворому якісний догляд, що полегшить його страждання та підготує близьких до смерті хворого. Досить важливо пам'ятати, що краще за всього запобігти захворюванню на туберкульоз, тому потрібно проводити просвітні бесіди з населенням. Кожна установа повинна пропагувати ефективний інфекційний контроль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Global tuberculosis report 2021 ISBN 978-92-4-003702-1 (electronic version) P.1
2. Review on palliative care with focus on 18 high tuberculosis priority countries, 2020 isbn 9789289055413
3. Ukraine's Obligation to Ensure Evidence-Based Palliative Care ISBN: 156432-768-X
4. Наказ МОЗ України від 04.06.2020 № 1308 Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні.
5. Всесвітня організація охорони здоров'я Глобальний звіт щодо туберкульозу (2015) Доступна з http://www.who.int/entity/tb/publications/global_report/en/index.html Станом на 10 серпня 2016 р.
6. Паліативна допомога при ко-інфекції туберкульоз/ВІЛ: навч. посібник / упоряд. О. С. Шевченко, В. М. Козько, Л. Д. Тодоріко та ін. – Харків: ХНМУ, 2017. – 77 с.

**ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СТАЦІОНАРНОЇ ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ
ПОСТІНСУЛЬТНИМ ХВОРИМ В УКРАЇНІ**

Малик Наталія Віталіївна

к.мед.наук, доцент кафедри

загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб,

Степанович Таїсія Ярославівна

Дьоміна Юлія Сергіївна

студенти

Харківського національного медичного університету

Україна

Вступ. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я щорічно у світі помирає понад 17 млн людей від хвороб системи кровообігу, що складає 30% всіх випадків смерті. Мозкові інсульти є однією з найбільш актуальних проблем в неврології, що супроводжується високим відсотком інвалідизації пацієнтів і показником смертності. За офіційною статистикою, в Україні цереброваскулярні захворювання є причиною смертності № 2 (100 000-110 000 смертей, близько 14% усіх померлих). Щороку стається 100 000-110 000 інсультів (понад третина з них — у людей працездатного віку), 30–40% хворих на інсульт помирають упродовж перших 30 днів і до 50% - протягом року від початку захворювання; 20–40% хворих, що вижили, стають залежними від сторонньої допомоги (12,5% первинної інвалідності) і лише близько 10% повертаються до повноцінного життя. Стаціонарна хоспісна допомога (СГП) постінсультним хворим є однією з ланок спеціалізованої медичної допомоги та має свої особливості в медичній практиці. Пацієнти потребують не тільки кваліфікованої медичної допомоги (підбір і проведення необхідної знеболюючої, симптоматичної терапії, організації паліативного лікування), а також психологічної/психотерапевтичної допомоги, необхідного догляду - задоволення практичних потреб пацієнтів. Хворі з важкими наслідками порушення мозкового кровообігу потребують цілодобового

перебування в стаціонарі. Особливу складність несе ведення хворих з кінцевою стадією деменції, оскільки проходить тривало і втомлює як штат хоспіса, так і їх сім'ї. Це зумовлено поєднанням фізичних, когнітивних, психоемоційних, релігійних, етичних та соціальних проблем.

Мета роботи. Проаналізувати проблеми у системі надання паліативної допомоги в сучасній Україні та виявити чинники, що зумовлюють незадовільний стан хоспісної та паліативної допомоги.

Матеріали та методи. Дослідження проводили на базі підрозділів КНП ХОР «ЦЕМД та МК» м. Харків за 2020-2022 рік. Оцінювали частоту госпіталізацій пацієнтів з інсультом бригадами ЕМД, частоту та структуру відмов від госпіталізації, кількість пацієнтів, які доставлені до спеціалізованого стаціонару впродовж терапевтичного вікна (4,5 години) для системного тромболізу. Проаналізували вікову структуру госпіталізованих. Проведений аналіз показав, що в середньому щороку в області через систему ЕМД госпіталізували з інсультом (1160 ± 29) пацієнтів, що становить 47,7 випадку на 100 000 населення. З числа цих пацієнтів 754 перенесли ішемічний інсульт (І), 406 геморагічний інсульт (ГІ). Жінки становили 70% пацієнтів, чоловіки - 30%. Стан більшості пацієнтів оцінювався як тяжкий (75%) та середньо тяжкий (25%). Середній вік госпіталізованих за ЕМД пацієнтів становив ($62,6 \pm 3,8$) року. Діагноз був встановлений на основі клініки: таламічний синдром проявляється паралічем або парезом однієї половини тіла, порушенням координації рухів, шкірної та глибокої чутливості, гіперпатією, частою зміною настрою. При прориві крові в шлуночки мозку згасають глибокі рефлекси, не виявляються оболонкові симптоми, розвивається глибока кома. Хворим при первинній госпіталізації були проведені інструментальні методи діагностики. А саме КТ- на ньому були виявлені оклюзія або стеноз магістральних вен шиї або голови. Ангіографія - на ній ми можемо побачити аневризми (кровоносних судин, які збільшуються у розмірах та можуть розірватися), кровоносних судин, звужених атеросклерозом (утворення бляшок усередині артерії), аномальних утворень кровоносних судин усередині мозку, кровоносних судин,

пошкоджених при травмах, згустків крові, які могли утворитися у венах ніг та потрапити у легені та ін. На жаль, в Україні тільки незначна частка хворих (від 10 до 40 %) госпіталізується в межах «терапевтичного вікна».

Проведення системної тромболітичної терапії (ТЛТ) з використанням рекомбінантного тканинного плазміногену обмежено вузькими рамками 4,5-годинного терапевтичного вікна, необхідністю надійної верифікації тромботичного характеру інсульту та жорстких проти показів до застосування. Тому терапію з використанням системного тромболізуєсу може отримати невелика кількість хворих із гострим ішемічним інсультом. Вважають, що кількість таких пацієнтів складає щонайбільше 20% від загальної кількості осіб, що перенесли інсульт, що призводить до появи тяжки ускладнень.

Результати та обговорення. Проаналізувавши сучасний стан хоспісної та паліативної медицини України необхідно виділити низку таких важливих проблем, як: недостатні визнання, оцінка і підтримка розвитку системи паліативної допомоги з боку держави, особливо регіональних органів виконавчої влади; недостатня доступність опіодних анальгетиків для паліативних пацієнтів; брак фахівців, які пройшли спеціальну підготовку; нестача обладнання для здійснення паліативного лікування та догляду; недостатні можливості для проведення наукових досліджень; негативні культурні стереотипи і національні традиції; недостатня інформованість населення з питань хоспісної та паліативної допомоги; обмеження фінансування з бюджету та відсутність традицій меценатства і благодійництва. На жаль, досі лише незначна кількість пацієнтів доставлена до спеціалізованого стаціонару впродовж терапевтичного вікна. Також залишається актуальною проблема необґрунтованих відмов пацієнтів із ГПМК та їхніх родичів від термінової госпіталізації.

Висновки. Важливою функцією медичних працівників первинної ланки разом із службами хоспісної допомоги та соціального захисту є забезпечення догляду за інвалідами в наслідок перенесеного МІ. При цьому важливим є навчання членів сім'ї основам ефективного догляду за даними особами. Не

менш важливим є догоспітальний етап лікування хворих з гострим порушення мозкового кровообігу. Необхідна швидка та професійна допомога колективу бригаду екстреної медичної допомоги, лікарів чергових неврологічних відділень, своєчасне та правильне проведення тромболітичної терапії. При первинному потраплянні хворого до стаціонару має значення дотримання чіткого плану обстеження хворого цілодобового проведення лабораторного та нейровізуалізаційного обстеження з оцінкою показань чи протипоказань до проведення системного тромболізісу у кожного конкретного пацієнта.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Стратегія розвитку паліативної допомоги в Україні на 2015-2025 роки.
2. Коленіченко Т. І. До проблеми надання паліативної допомоги в Україні / Т. І. Коленіченко, А. С. Кузьменко // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 65–72.
3. Губський Ю. І. Розвиток паліативної та хоспісної медицини як інтегральна складова реформування системи охорони здоров'я в Україні / Ю. І. Губський // Сімейна медицина. – 2011. – № 3. – С. 16–18.
4. Зозуля А. І. Організаційна структура надання медичної допомоги при цереброваскулярних захворюваннях та її відповідність реформуванню галузі *Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика*. Київ. 2013. Вип. 22, том 2.
5. Зінченко О. М., Міщенко Т. С. Стан неврологічної служби в Україні в 2015 році. Харків, 2016. 23 с.
6. Мищенко Т. С. Епидемиологія цереброваскулярних захворювань і організація допомоги больним з мозковим інсультом в Україні. *Український вісник психоневрології*. 2017. Том 25. Випуск 1 (9). С.22-24.
7. Прокопів М. М. Якість життя мешканців мегаполісу, що перенесли церебральний інсульт. *Україна.Здоров'я нації*. 2020. №1(58). С.43-46.

ОЦІНКА СТОМАТОЛОГІЧНОГО ЕСТЕТИЧНОГО ІНДЕКСУ У ПАЦІЄНТІВ, ЯКІ ЗВЕРТАЮТЬСЯ ЗА ОРТОДОНТИЧНИМ ЛІКУВАННЯМ

Мельник Володимир Семенович

к.мед.н., доц.,

зав. кафедри дитячої стоматології,

Зомбор Катерина Володимирівна

к.мед.н., доц.,

доцент кафедри дитячої стоматології,

Мельник Софія Володимирівна

аспірант

кафедри терапевтичної стоматології,

ДВНЗ «Ужгородський національний факультет»,

м. Ужгород, Україна

Вступ. В даний час відзначається зростання частоти звернень дітей та підлітків до стоматологічних лікувальних закладів за ортодонтичною допомогою. У багатьох випадках мотивацією для початку лікування є незадоволеність своєю зовнішністю. Сучасні ортодонтичні індекси, серед яких найбільш часто використовують DAI та IOTN, орієнтовані на визначення ступеня потреби пацієнта в ортодонтичному лікуванні з урахуванням естетичного компонента. У зв'язку з цим індексна характеристика зубощелепних аномалій у пацієнтів, які звертаються за ортодонтичною допомогою, представляє безперечний практичний інтерес.

Мета дослідження. Оцінка порушень прикусу та потреби в ортодонтичному лікуванні пацієнтів, які звернулися за ортодонтичним лікуванням.

Матеріал та методи. За допомогою стоматологічного естетичного індексу (DAI) оцінено діагностичні моделі 257 пацієнтів 12-18 років, які звернулися за ортодонтичною допомогою в дитяче стоматологічне відділення «Університетської клінічної стоматологічної поліклініки» Ужгородського національного університету. Вибірка включила 77 (30%) моделей осіб чоловічої

та 180 (70%) моделей осіб жіночої статті.

Визначення індексу проводиться у вигляді оцінки десяти параметрів оклюзії, кожен із яких множиться на коефіцієнт регресу. Компоненти та вага DAI показані в таблиці 1.

Таблиця 1

Компоненти дентального естетичного індексу (DAI).

Компоненти		Вага компонента
1	Кількість відсутніх різців, іклів та премолярів	6
2	Скупченість у різцевих сегментах (кількість сегментів)	1
3	Проміжки в різцевих сегментах (кількість сегментів)	1
4	Наявність та розмір діастеми (мм)	3
5	Відхилення у передньому відділі на верхній щелепі (мм)	1
6	Відхилення у передньому відділі на нижній щелепі (мм)	1
7	Переднє верхньощелепне перекриття (мм)	2
8	Переднє нижньощелепне перекриття (мм)	4
9	Вертикальна передня щілина (мм)	4
10	Переднезаднє співвідношення молярів (0-норма; 1-половина бугра; 2-бугор)	3
Константа		13

Стандартний DAI розраховується за допомогою регресії, коли виміряні показники множать коефіцієнти регресії, а отримані числа додають до константи регресійного рівняння.

Значення індексу менше 25 балів свідчить про відсутність порушень прикусу або їх малу значимість. При цьому лікування не потрібне або є невелика потреба у ньому. Значення DAI в межах 26-30 балів трактуються як явне порушення прикусу, при якому потрібне вибіркове лікування. Величина DAI в 31-35 балів оцінюється як тяжке порушення прикусу та лікування дуже бажано. Дуже тяжке порушення прикусу, яке потребує обов'язкового лікування, відповідає значенням індексу понад 36 балів.

Результати та обговорення. Поширеність складових DAI за даними аналізу діагностичних моделей представлена таблиці 2.

Найбільш поширеною патологією прикусу стала скупченість зубів у різцевих сегментах (94,2±1,5%), частота виявлення якої не залежала від статі пацієнтів ($p > 0,05$). При цьому більшість пацієнтів з цим порушенням прикусу мала скупченість зубів у різцевих сегментах обох щелеп. Таких у чоловічій

групі виявилось $70,1 \pm 5,2\%$, у жіночій групі – $73,3 \pm 3,3\%$.

Таблиця 2

**Частота виявлення окремих складових DAI за даними аналізу
діагностичних моделей (абс., %).**

Щелепно-лицьові аномалії		Ч		Ж		Всього	
		п	%	п	%	п	%
1	Відсутність різців, іклів, премолярів	6	$7,8 \pm 1,7$	15	$8,3 \pm 1,7$	21	$8,2 \pm 1,7$
	Скученість у різцевих сегментах	72	$93,5 \pm 1,5$	170	$94,4 \pm 1,4$	242	$94,2 \pm 1,5$
3	Проміжки в різцевих сегментах	8	$10,4 \pm 1,9$	25	$13,9 \pm 2,2$	33	$12,8 \pm 2,1$
4	Діастема	10	$13,0 \pm 2,1$	25	$13,9 \pm 2,2$	35	$13,6 \pm 2,1$
5	Відхилення у передньому відділі на в/щ	63	$81,8 \pm 2,4$	152	$84,4 \pm 2,3$	215	$83,7 \pm 2,3$
6	Відхилення у передньому відділі на н/щ	64	$83,1 \pm 2,3$	149	$82,7 \pm 2,3$	213	$82,8 \pm 2,3$
7	Переднє в/щ перекриття	70	$90,9 \pm 1,7$	169	$93,9 \pm 1,5$	239	$93 \pm 1,6$
8	Переднє н/щ перекриття	8	$10,4 \pm 1,9$	13	$7,2 \pm 1,6$	21	$8,2 \pm 1,7$
9	Вертикальна передня щілина	4	$5,2 \pm 1,4$	7	$3,9 \pm 1,2$	11	$4,3 \pm 1,3$
10	Передньо-заднє співвідношення молярів	43	$55,8 \pm 3,1$	115	$63,9 \pm 3,0$	158	$61,5 \pm 3,0$

Примітка: Ч - особи чоловічої статі, Ж – особи жіночої статі.

Аналіз підсумкових показників естетичного індексу свідчить, що з переважної більшості пацієнтів відділення (202 людини – $78,6 \pm 2,6\%$) були порушення прикусу, що варіюють від явного до дуже важкого (табл. 3).

Дуже бажане та обов'язкове лікування було показано більш ніж половині дітей та підлітків ($51,75 \pm 3,12\%$).

Таблиця 3

Тяжкість порушень прикусу та потреба в ортодонтчному лікуванні пацієнтів за результатами аналізу діагностичних моделей із застосуванням DAI (абс., %)

Ступінь порушення прикусу		Ч		Ж		Всього	
		п	%	п	%	п	%
1	порушень прикусу немає або вони незначні (≤ 25 балів)	16	$20,8 \pm 4,6$	39	$21,7 \pm 3,1$	55	$21,4 \pm 2,6$
2	явне порушення прикусу (26-30 балів)	17	$22,1 \pm 4,7$	52	$28,9 \pm 3,4$	69	$26,8 \pm 2,8$
3	тяжке порушення прикусу (31-35 балів)	18	$23,4 \pm 4,7$	37	$20,6 \pm 3,0$	55	$21,4 \pm 2,6$
4	дуже важке порушення прикусу (≥ 36 балів)	25	$32,47 \pm 5,3$	53	$29,4 \pm 3,4$	78	$30,4 \pm 2,9$
Всього		77		180		257	

Примітка: Ч - особи чоловічої статі, Ж - особи жіночої статі.

Отримані результати виявили, що особи жіночої статі вдвічі частіше вдаються до допомоги лікаря-ортодонта, ніж їхні ровесники. Домінуючим порушенням прикусу є скупченість зубів у різцевих сегментах, яка діагностована у 94% пацієнтів.

Висновки. Незалежно від статі, більшій частині пацієнтів (78%) потрібно ортодонтичне лікування різного ступеня складності. Разом з тим, у кожного п'ятого пацієнта за допомогою індексу реєструвалися незначні порушення прикусу, які не вимагали лікування або мали незначні втручання. Можна припустити, що група пацієнтів мала високі естетичні вимоги до зовнішнього вигляду зубів. Аномалії та деформації прикусу впливають не тільки на функцію зубощелепної системи, але також і на соціальний та психологічний статус пацієнта. Через зростаючу важливість естетики та зовнішнього вигляду зубів, багато людей високо мотивовані до ортодонтичного лікування навіть при незначних порушеннях оклюзії.

МОРФОЛОГІЧНІ ГЕМАТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЄЛОДИСПЛАСТИЧНОГО СИНДРОМУ

Песоцкая Людмила Анатольевна

д. мед. н., доцент

Кочкарова Янилджан Джумаязовна

аспірантка,

Хомазюк Дарина

студентка

Дніпровський державний медичний університет

Вступ. Мієлодиспластичні синдроми (МДС) є вкрай гетерогенна група неоплазій крові, що характеризуються мієлоїдною дисплазією, неефективним кровотворенням і підвищеним ризиком прогресування гострого мієлоїдного лейкозу [1]. Дослідники вважають, що кількість пацієнтів із МДС у найближчі десятиліття лише зростатиме, у зв'язку із старінням населення, ураховуючи зв'язок МДС з віком [2]. Нажаль, діагностика захворювання не завжди своєчасна і має труднощі у випадках відсутності при дебюті на першій ланці охорони здоров'я яскравих клінічних проявів та лабораторних гематологічних ознак.

Ціль роботи. Зробити огляд літературних джерел на сучасні дослідження морфологічних гематологічних ознак мієлодиспластичного синдрому.

Матеріал та методи. В роботі представлено огляд літератури, присвяченої морфологічним гематологічним особливостям мієлодиспластичного синдрому.

Результати та обговорення. Морфологічна класифікація МДС серед хвороб крові практично залежить від кількох діагностичних підходів, які включають наявність підвищеної популяції бластів як у кістковому мозку (КМ), так і в периферійній крові (ПК), оцінку цитологічних аномалій та диспластичних змін серед елементів кровотворення, оцінку клітинної топографії та клітинності, наявність або відсутність фіброзу [1, 3].

ВООЗ визначила категорії МДС залежно від відсотка бластів в

периферичній крові та кістковому мозку, при пороговому значенні менше 20%. Наявність підвищеної популяції бластів на 2–4% у ПК або 5–9% у КМ класифікується як МДС із надлишковим бластом 1 (MDS-EB-1), тоді як наявність кількості бластів із 5–19% в периферичній крові або 10–19% у кістковому мозку, або наявність однозначних паличок Ауера за морфологічним дослідженням класифікуються як МДС з надлишком бластів 2 (MDS EB-2) [4].

Проте, наявність 20% баластних клітин в крові не є обов'язковим для лікування пацієнта як хворого на гострий мієлоїдний лейкоз або для бластної трансформації, і що терапевтичні рішення завжди повинні ґрунтуватися на клінічній ситуації після врахування всієї інформації [5]. Тому для клінічних досліджень мієлодиспластичного синдрому та гострої мієлоїдної лейкемії з цієї причини кількість бластів становить 10–30%.

Морфологічна дисплазія може виникнути в одній або кількох гемопоетичних клітинах. Диспластичні ознаки еритроїдної ланки проявляються у вигляді мегалобластодних змін, багатоядерності в еритроїдних попередниках, діління ядра на часточки, пікнозі або конденсації хроматину в ядрах. Можуть бути цитоплазматичне зношення із залученням 50% клітинної мембрани, міжядерні містки, цитоплазматична вакуолізація, наявність кільчастих сидеробластів з п'ятью або більшою кількістю гранул, що оточують одну третину або більше ядра. Диспластичні особливості в гранулоцитарному ряду можуть виникати за наявності мієлобластів і паличок Ауера, змін псевдо-Пельгера-Хюета або ядерної гіпосегментації та цитоплазматичних включень псевдо-Чедіака-Хігаші, з аномальними ядерними аномаліями, аномальними цитоплазматичними гранулами та цитоплазматичною гіпогрануляцією. Мегакаріоцитарні диспластичні ознаки описуються як мікромегакаріоцити, малі одноядерні, двоядерні мегакаріоцити, відзначається наявність розділених ядер [6, 7].

Спектр диспластичних змін може варіюватися від легких змін до явно дивних аномалій. ВООЗ заявила, що принаймні 10% клітин у певній лінії мають бути диспластичними, щоб вважатися значним; однак варіабельність між

спостерігачами є більш проблематичною у випадках, коли ступінь дисплазії наближається до 10% порогу. Цей клітинний підрахунок слід проводити при підрахунку 200-х лейкоцитів в периферичній крові і підрахунку 500 ядерних клітин в кістковому мозку [8].

Відсічення в 10% мало на меті практично запобігти включенню в МДС злегка дивно виглядаючих гемопоетичних клітин, які є поширеним явищем у кістковому мозку здорових осіб, особливо у людей похилого віку. Слід також зазначити, що морфологічна дисплазія [9]. Ось чому для діагностики МДС потрібні анамнез, цитогенетичні та молекулярні дослідження [3].

Слід окремо сказати про гіпоцелюлярний МДС (г-МДС) - підтип, на долю якого доводиться 10–15% пацієнтів з МДС. Морфологічними особливостями його є скоректоване за віком зниження клітинності кісткового мозку, при відношенні до визначення апластичної анемії, клітинність в КМ складає менш за 30% [10]. Як окрему нозологію, цей варіант МДС окремо не виділяють в класифікації мієлоїдних новоутворень та гострих лейкозів, але пацієнти з г-МДС молодші за віком і характеризуються більш тяжкою цитопенією, вищою трансфузійною залежністю та нижчим відсотковим вмістом бластів у порівнянні з нормо/гіперклітинним МДС [11, 12].

Дискретні, тобто відносні автономні та певною мірою взаємозв'язані елементи системи кровотворення, що притамане її біологічній особливості, можуть пояснювати дивергентний або різноманітний перебіг г-МДС [11]. Для нього характерна надзвичайно висока поширеність незбалансованих хромосомних аномалій [13].

Різні комбінації хромосомних уражень роблять внесок у широкий спектр клініко-патологічних ознак МДС. За даними ВООЗ мієлодиспластичний синдром може бути діагностовано у пацієнта з незрозумілою цитопенією, коли всі інші вторинні причини рефрактерної цитопенії виключені, до виявлення цитогенетичних аномалій, притаманних МДС [12].

Можна погодитись з авторами, які вказують, що діагноз МДС ставиться на підставі морфологічних ознак дисплазії при візуальному дослідженні

аспірату кісткового мозку та його біопсії. Інформація, яку отримують в результаті додаткових досліджень (каріотип, цитометрія проточна або молекулярна генетика) є додатковою, але не діагностичною [14].

Висновки. При МДС мають місце певні, навіть мінімальні, морфологічні зміни показників кровотворення, первинна скринінгова оцінка яких забезпече своєчасний комплексний поетапний підхід в подальшому гематолога до діагностики, прогнозування та терапії пацієнта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cazzola M. Myelodysplastic Syndromes. *N. Engl J Med.* 2020, 383, 1358–1374.
2. Clinical Guidelines "Myelodysplastic Syndrome" Year of approval (frequency of revision) [Internet]; 2020 [updated 2020; cited 2020].
3. Myelodysplastic Syndrome: Diagnosis and Screening Francisco P. Tria IV, Daphne C. Ang and Guang Fan // *Diagnostics* 2022, 12(7), 1581; <https://doi.org/10.3390/diagnostics12071581>
4. Swerdlow S.; Campo E.; Harris N.; Jaffe E.; Pileri S.; Stein H.; Thiele J.; Arber D.; Hasserjian R.; Le Beau, M.; et al. *WHO Classification of Tumours of Haematopoietic and Lymphoid Tissues*, 4th ed.; WHO Press: Geneva, Switzerland, 2017.
5. Estey E. H.; Hasserjian R. P.; Döhner H. Distinguishing AML from MDS: A fixed blast percentage may no longer be optimal. *Blood* 2022, 139, 323–332.
6. Steensma, D. P. Dysplasia has A differential diagnosis: Distinguishing genuine myelodysplastic syndromes (MDS) from mimics, imitators, copycats and impostors. *Curr. Hematol. Malig. Rep.* 2012, 7, 310–320.
7. Della Porta M. G.; Travaglino E.; Boveri E.; Ponzoni M.; Malcovati L.; Papaemmanuil E.; Rigolin G. M.; Pascutto C.; Croci G.; Gianelli U.; et al. Minimal morphological criteria for defining bone marrow dysplasia: A basis for clinical implementation of WHO classification of myelodysplastic syndromes. *Leukemia* 2015, 29, 66–75.

8. Arber D. A.; Orazi A.; Hasserjian R.; Thiele J.; Borowitz M. J.; Le Beau M. M.; Bloomfield C. D.; Cazzola M.; Vardiman J. W. The 2016 revision to the World Health Organization classification of myeloid neoplasms and acute leukemia. *Blood* 2016, *127*, 2391–2405.
9. Bain B. J. The bone marrow aspirate of healthy subjects. *Br. J. Haematol.* 1996, *94*, 206–209.
10. Sloand EM. Hypocellular myelodysplasia. *Hematol Oncol Clin North Am.* 2009, *23*, 347–360.
11. Bono E., McLornan D., Travaglino E., Gandhi S., Gallì A., Khan A. A, et al. Clinical, histopathological and molecular characterization of hypoplastic myelodysplastic syndrome. *Leukemia* 2019, *33*, 2495–2505.
12. Tong W.-G., Quintás-Cardama A., Kadia T., Borthakur G., Jabbour E., Ravandi F., et al. Predicting survival of patients with hypocellular myelodysplastic syndrome: development of a disease-specific prognostic score system. *Cancer* 2012, *118*, 4462–4470.
13. Calabretto G, Attardi E, Teramo A, Trimarco V. Hypocellular myelodysplastic syndromes (h-MDS): from clinical description to immunological characterization in the Italian multi-center experience ... - *Leukemia* 2022, *36*, 1947-1950.
14. Garcia-Manero G. Myelodysplastic syndromes: 2015 Update on diagnosis, risk stratification and management. *Am J Hematol.* 2015;90(9):831–41.

ПОРІВНЯННЯ ПОБІЧНИХ ЕФЕКТІВ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ ДОЗИ АДЕНОВІРУСНИХ ВАКЦИН ASTRAZENECA ТА JOHNSON & JOHNSON

**Смагло Дар'я Дмитрівна,
Олійникова Яна Вікторівна**

студенти

Орловська Катерина Володимирівна

асистент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. У зв'язку з тим, що COVID-19 – це захворювання, що характеризується високою контагіозністю та високими показниками летальності, було критично необхідним створення вакцин проти нього. Але, через стрімке розповсюдження хвороби, не було достатнього часу для тривалого кропіткого дослідження цих вакцин, їх побічних ефектів, тому аналіз їх безпечності стосовно небажаних реакцій проводиться і на даний момент часу.

AstraZeneca та Johnson & Johnson – це векторні вакцини для профілактики коронавірусної хвороби (COVID-19) у людей від 18 років та більше. Ці вакцини виготовлені з другого вірусу (сімейства Adenoviridae), котрий був модифікований, щоб містити ген для утворення білка SARS-CoV-2 для попередження коронавірусної хвороби.

Класифікація вакцин в залежності від походження аденовірусу:

- Векторна вакцина, що містить модифікований аденовірус шимпанзе ChAdOx1 – вакцина AstraZeneca;
- Векторна вакцина, що містить аденовірус людини – вакцина Johnson & Johnson.

Механізм дії вірусних векторних вакцин: рекомбінантна ДНК векторного вірусу кодує спайковий білок SARS-CoV-2, який синтезується клітиною-хазяїном. Спайковий білок потім або обробляється та презентується за допомогою молекул МНС-I, або екзоцитується. Екзоцитовані спайкові білки поглинаються фагоцитами (особливо дендритними клітинами м'язів) і

презентуються через молекули МНС-II. Презентація спайкових білкових фрагментів через МНС-I та МНС-II призводить до розвитку специфічної імунної відповіді проти спайкового білка.

Мета роботи. Порівняти частоту побічних ефектів аденовірусних векторних вакцин AstraZeneca і Johnson & Johnson між собою при першій дозі та виявити яка вакцина буде мати менше побічних ефектів та дослідити структуру побічних реакцій в залежності від статі.

Матеріали та методи. Нами було проанкетовано 60 осіб – жителів Харкова та Харківської області, 30 з них – були вакциновані першою дозою (50%) – AstraZeneca, і 30 з них – Johnson & Johnson (50%).

Відсоткове співвідношення стосовно статі:

- AstraZeneca – жінки (25% - 15 осіб), чоловіки (25% - 15 осіб);
- Johnson & Johnson – жінки (25% - 15 осіб), чоловіки (25% - 15 осіб).

Анкетування проводилось анонімно та добровільно – вакциновані учасники самостійно відповідали на відкриті питання, надані нами. Анкета включала в себе 7 питань. Вік досліджуваних складав від 18 до 55 років.

Результати та обговорення. Для кращого розуміння ми побудували таблицю в залежності від вакцини, яку використовували досліджувані особи, статі та які побічні реакції у них спостерігалися. Серед найпоширеніших побічних ефектів ми відмітили біль у місці ін'єкції (при вакцині AstraZeneca – 60%, при вакцині Johnson & Johnson – 50%), загальна слабкість (при вакцині AstraZeneca – 43%, при вакцині Johnson & Johnson – 33%), біль у м'язах (при вакцині AstraZeneca – 40%, при вакцині Johnson & Johnson – 30%) та головний біль (при вакцині AstraZeneca – 50%, при вакцині Johnson & Johnson – 40%).

Проаналізувавши дані таблиці 1, ми можемо побачити, що частота побічних ефектів у групі, що вакцинувалися Johnson & Johnson була меншою, ніж у групі осіб, що вакцинувалися AstraZeneca. Також ми можемо побачити, що жінки частіше, аніж чоловіки зустрічаються з наведеними небажаними реакціями. Це може відбуватися через те, що організм жінок інтенсивніше реагує на введення вакцини та через особливості гормональних факторів.

Беручи до уваги найчастіші побічні прояви, спостерігаємо відсоткове співвідношення в залежності від статі:

- біль у місці ін'єкції (при вакцині AstraZeneca: чол. – 23,3%, жінки-36,7%, при вакцині Johnson & Johnson: чол. – 16,7%, жінки – 33,3%);
- загальна слабкість (при вакцині AstraZeneca: чол. – 16,5%, жінки-26,5%, при вакцині Johnson & Johnson: чол. – 16,5%, жінки – 16,5%);
- біль у м'язах (при вакцині AstraZeneca: чол. – 16,7%, жінки – 23,3%, при вакцині Johnson & Johnson: чол. – 13,3%, жінки – 16,7%);
- головний біль (при вакцині AstraZeneca: чол. – 23,3%, жінки-26,7%, при вакцині Johnson & Johnson: чол. – 16,7%, жінки – 23,3%).

Таблиця 1

Частота побічних ефектів вакцин AstraZeneca та Johnson & Johnson після вакцинації першою дозою

Побічні ефекти, що виникли після вакцинації першою дозою	AstraZeneca (30 осіб)		Johnson & Johnson (30 осіб)	
	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
Головний біль	15 осіб (50%)		12 осіб (40%)	
	7 осіб (23,3%)	8 осіб (26,7%)	5 осіб (16,7%)	7 осіб (23,3%)
Загальна слабкість	13 осіб (43%)		10 осіб (33%)	
	5 осіб (16,5%)	8 осіб (26,5%)	5 осіб (16,5%)	5 осіб (16,5%)
Біль у м'язах	12 осіб (40%)		9 осіб (30%)	
	5 осіб (16,7%)	7 осіб (23,3%)	4 особи (13,3%)	5 осіб (16,7%)
Нудота	5 осіб (17%)		3 особи (10%)	
	2 особи (6,8%)	3 особи (10,2%)	1 особа (3,3%)	2 особи (6,7%)
Лихоманка	6 осіб (20%)		3 особи (10%)	
	3 особи (10%)	3 особи (10%)	2 особи (6,7%)	1 особа (3,3%)
Почервоніння шкіри у місці ін'єкції	4 особи (13%)		3 особи (10%)	
	1 особа (3,2%)	3 особи (9,8%)	1 особа (3,3%)	2 особи (6,7%)
Набряк у місці ін'єкції	3 особи (10%)		2 особи (6%)	
	1 особа (3,3%)	2 особи (6,7%)	0 осіб (0%)	2 особи (6%)
Біль у місці ін'єкції	18 осіб (60%)		15 осіб (50%)	
	7 осіб (23,3%)	11 осіб (36,7%)	5 осіб (16,7%)	10 осіб (33,3%)

Також для порівняння ми використовували клінічне дослідження US Food and Drug Administration (FDA). Вони відмітили саме таку тенденцію, як і у

нашому дослідженні.

У дослідженні FDA:

- Головний біль при вакцині Johnson & Johnson – 44%, при вакцині AstraZeneca – 52%;

- Загальна слабкість при вакцині Johnson & Johnson – 43,8%, при вакцині AstraZeneca – 53,1%

- Біль у м'язах при вакцині Johnson & Johnson – 39%, при вакцині AstraZeneca – 44%

- Лихоманка при вакцині Johnson & Johnson – 12,8%, при вакцині AstraZeneca – 33,6%

- Нудота при вакцині Johnson & Johnson – 15,5%, при вакцині AstraZeneca – 21,9%

Висновок. На підставі вище сказаних фактів, ми безперечно можемо стверджувати, що вакцина Johnson & Johnson має менше небажаних побічних ефектів, ніж AstraZeneca. Також в залежності від статі ми виявили, що жінки більш інтенсивніше реагують на досліджувані побічні реакції у зв'язку з гормональними факторами.

Але наше дослідження показало, що процент всіх показників дещо відрізнявся від процента показників дослідження FDA у меншу сторону. Це можливо внаслідок того, що у нашому дослідженні брали участь 60 осіб, натомість у дослідженні FDA – 40 тис.осіб. Також ми досліджували частоту побічних ефектів даних векторних вакцин лише на території Харкова та Харківської області, а клінічне дослідження US Food and Drug Administration показує нам те, що їх дослідження було проведене на території 19 географічних регіонах, що також могло вплинути на результати дослідження, проведене нами.

Через те, що й досьогодні немає конкретної точної інформації щодо безпеки стосовно побічних небажаних реакцій від коронавірусних вакцин, повинні проводитися і подальші ретельні дослідження безпечності, але, ефективність від вакцинації є, і вона вже підтверджена багатьма дослідниками.

ВІРУСНІ ІНФЕКЦІЇ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ: ВИКЛИК, ЩО ЗАГРОЖУЄ ЗДОРОВ'Ю МАТЕРІ ТА ПЛОДУ

Шваб Аліна Миколаївна
студентка

Приймак Світлана Григорівна

Кандидат медичних наук,
асистент кафедри акушерства та гінекології
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Сьогодні внутрішньоутробні інфекції набули характеру серйозної медико-соціальної проблеми внаслідок несприятливого впливу на перебіг вагітності та стан плода. Частота внутрішньоутробного інфікування, за даними різних авторів, коливається від 10 до 37,5% всіх вагітностей. Частота ранніх неонатальних захворювань і смертності у випадку внутрішньоутробного інфікування - 5,3 – 27,4%, мертвонародженість досягає 16,8%.

Нещодавня пандемія вірусу SARS-CoV 2 та інші вірусні епідемії показують, що вагітні жінки страждають від гірших наслідків (таких як передчасні пологи та несприятливі наслідки для плода), ніж населення загалом та невагітні жінки. Нові знання про те, як плацента взаємодіє з материнською імунною системою, можуть пояснити ці результати. Під час вагітності жінка зазнає імунологічної трансформації, при якій імунна система необхідна для просування та підтримки виношування плода. Коли цей захист порушується, як при вірусній інфекції, цей захисний механізм послаблюється, і зараження іншими мікроорганізмами може потім поширюватися і призводити до таких наслідків, як передчасні пологи. У цьому рукописі ми розглядаємо основні вірусні інфекції, пов'язані з вагітністю, та пропонуємо можливі механізми пов'язаних з ними несприятливих наслідків вагітності [1, 2].

Метою нашого дослідження було визначення ролі вірусних інфекцій у розвитку ранніх та віддалених наслідків та ускладнень, а також пошук ефективних та раціональних профілактичних і лікувальних заходів.

Результати та обговорення. Важливість розуміння ролі вірусної інфекції під час вагітності стає все більш актуальною, оскільки ми стикаємося з ризиками епідемій, які можуть значно вплинути на вагітну матір і плід . Є переконливі епідеміологічні дані про те, що вагітні жінки піддаються більш високому ризику тяжких захворювань та смертності від вірусних інфекцій, особливо під час таких пандемій, як грип, SARS-CoV 2 та лихоманки Ебола. Крім того, вірусна інфекція може призводити до передчасних пологів і відшаруванню плаценти за рахунок інфікування мікроорганізмами.

Отже, розуміння того, чому вагітні жінки наражаються на більш високий ризик, життєво важливе для розробки відповідних підходів до лікування, а також профілактики.

Цитомегаловірус - типовий представник опортуністичних інфекцій людини, клінічні прояви при яких маніфестують тільки на тлі імунодефіцитних станів. ЦМВ - представник сімейства герпесвірусів, що викликає широко розповсюджену в популяції латентну інфекцію. Антитіла до ЦМВ є у 50-95% жінок дітородного віку. У той же час реальна частота вродженої ЦМВ-інфекції серед новонароджених дітей не перевищує 0,2-2,5%. Пояснюється це тим, що ризик інфікування плода, тяжкість і прогноз захворювання при вродженій ЦМВ-інфекції залежать не стільки від наявності вірусу в організмі матері, скільки від активності інфекційного процесу в період вагітності. [6, 7].

Спеціальних способів профілактики інфікування плоду не існує, у зв'язку з чим вагітним з гострою ЦМВ-інфекцією слід приймати звичайні запобіжні заходи.

1. Жінки, які активно виділяють вірус під час вагітності, можуть народжувати самостійно, так як кесарів розтин не забезпечує в цьому випадку жодних переваг для дитини.

2. У разі несприятливого результату вагітності або загибелі новонародженого, при підтвердженій лабораторними методами цитомегаловірусної інфекції наступна вагітність допустима лише на тлі досягнення стійкої ремісії, після проведення специфічного лікування.

3. Профілактика за допомогою імунізації вкрай бажана (протицитомегаловірусна вакцина).

Генітальний герпес - у вагітних є вірусним рецидивуючим захворюванням. Слід зазначити, що у 3/4 всіх пацієнток з генітальним герпесом захворювання протікає без симптомів або нетипово, але в той же час виділення вірусу відбувається. У 90% випадків підтвердженого неонатального герпесу на момент пологів у матері відсутні симптоми генітального герпесу.

Лікування генітального герпесу у вагітних: вагітну з генітальним герпесом потрібно інформувати про ризик передачі ВПГ-інфекції плоду і про можливість кесаревого розтину. Під час вагітності протівірусна терапія призначається лише при розвитку важкої форми генітального герпесу.

Лікування в I триместрі:

- протівірусна терапія: тільки при дисемінованій ВПГ-інфекції - ацикловір внутрішньовенно крапельно;
- імунокорекція: цитотект, нормальний людський імуноглобулін 25-50 мл внутрішньовенно крапельно 3 рази через день;
- місцева терапія: анілінові барвники (діамантовий зелений);
- контроль: через 4 тижні - цервікальний зіскрібок на ВПГ (ПЛР).

Лікування в II триместрі:

- протівірусна терапія: тільки при дисемінованій ВПГ-інфекції - ацикловір внутрішньовенно крапельно;
- імунокорекція: цитотект, нормальний людський імуноглобулін 25-50 мл внутрішньовенно крапельно 3 рази через день, свічки "Віферон-1" 2 рази на добу ректально 10 днів;
- місцева терапія: крем "Ацикловір" до 6-8 раз на добу;
- контроль: через 4 тижні - цервікальний зіскрібок на ВПГ (ПЛР).

Лікування в III триместрі:

- протівірусна терапія: ацикловір 200 мг 4 рази на добу 2-3 тижнів;
- імунокорекція: цитотект, нормальний людський імуноглобулін 25-50 мл внутрішньовенно крапельно 3 рази через день, свічки "Віферон-2" 2 рази на

добу ректально 10 днів;

- місцева терапія: крем “Ацикловір” до 6-8 раз на добу;
- контроль: через 4 тижні - цервікальний зіскрібок на ВПГ (ПЛР)

Для зменшення числа кесаревого розтину з причини генітального герпесу можна рекомендувати супресивну терапію ацикловіром напередодні пологів, рекомендовані дози ацикловіру забезпечують високий ступінь безпеки для плода. Лікування вагітних в III триместрі дозами ацикловіру по 200 мг 4 рази на добу протягом 2-3 тижнів перед пологами значно скорочує число оперативного розродження.

Вагітних зі свіжими висипаннями родорозрішають шляхом кесаревого розтину.

Показаннями до кесаревого розтину також є:

- первинне інфікування жінки в останній місяць вагітності (відсутність у крові захисного рівня протигерпетичних антитіл);
- наявність висипань генітального герпесу напередодні пологів;
- виділення ВПГ з каналу шийки матки напередодні пологів;
- важкий перебіг рецидивуючої герпетичної інфекції з наявністю резистентності до препаратів ацикловіру;
- передчасне вилиття навколоплідних вод (більше 8 год безводного проміжку) при вказівці в анамнезі на наявність висипань ВПГ або безсимптомного виділення ВПГ в останній місяць вагітності.

Відомо, що вагітність є чинником ризику розвитку ПВІ і сприяє активній реплікації і персистенції вірусу папіломи людини. Дослідження А. Schneider і співавт. (1987) показали, що частота розвитку ПВІ у вагітних в 2,3 рази перевищує таку у невагітних жінок, при цьому кількість вірусної ДНК у вагітних в середньому в 10 разів більше тієї ж кількості у невагітних. Число випадків передачі ВПЛ від матері плоду, за даними різних дослідників, складає від 4 до 87%, що залежить від чутливості використаних методів діагностики.

Алгоритм введення вагітних з ПВІ.

I етап – обстеження

- Діагностика та лікування інших інфекцій статевих органів і дисбіозу піхви.

- Розширена кольпоскопія.

- Виявлення ДНК ВПЛ з типуванням.

- Цитологічне дослідження (PAP-тест)

II етап - визначення тактики ведення.

- Показання до спостереження: латентна форма ПВІ, вестибулярний папіломатоз.

- Показання до лікування: гострокінцеві конділоми вульви, піхви, шийки матки.

- Тактика ведення вагітних з CIN I повинна бути контролюючого-вичікувальна з динамічним кольпоскопічним спостереженням і цитологічним контролем, з остаточним лікуванням шийки матки після пологів.

- При наявності ознак ПВІ та CIN I-III проводиться протизапальне лікування, корекція мікробіоценозу піхви, після чого необхідно повторити PAP-тест. - При наявності після лікування ознак ПВІ, CIN II-III у вагітних або при погіршенні результатів кольпоскопічного чи цитологічного дослідження показані біопсія шийки матки з гістологічним дослідженням і консультація онколога.

- При виявленні CIN III необхідна обов'язкова консультація онколога, в разі виявлення CIN III в II-III триместрах можливо пролонгування вагітності при динамічному цитологічному і кольпоскопічному контролі 1 раз в 3 тижнів з подальшим лікуванням після розродження.

- Показаннями до біопсії шийки матки при вагітності є атипові цитологічні та кольпоскопічні картини, підозрілі на рак (неоднорідна поверхня, екзофіт, ерозія або виразки та атипова васкуляризація).

III етап - комплексне обстеження і визначення тактики ведення в післяпологовому періоді на підставі даних кольпоскопії, цитогістологічної переоцінки попередніх даних

Перенесення краснухи у I триместрі вагітності, а також контакт з хворими

краснухою серонегативної вагітності являється показником для переривання вагітності. Вірогідність інфікування плода залежить від терміну вагітності і складає 54% до 8 тижнів, 34% - в 9-12 тижнів, 10-20% - 13-24 тиждень і більше 12% в пізніші терміни гестації.

Висновки. Проведення ранньої діагностики, профілактики і лікування інфекційної патології репродуктивної системи жінок до настання вагітності, прегравідарна підготовка і планування вагітності дозволяють знизити частоту ускладнень гестаційного періода, тяжкість перебігу (частоту і тривалість рецидивів) інфекційного процесу при вагітності, попередити тяжкі форми неонатальної інфекції, зменшити неонатальну захворюваність і смертність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Kourtis A. P., Read J. S., Jamieson D. J. Pregnancy and infection. *N Engl J Med.* 2014;370:2211–2218.
2. Kwon J. Y., Romero R., Mor G. New insights into the relationship between viral infection and pregnancy complications. *Am J Reprod Immunol.* 387–390.
3. Haun L., Kwan N., Hollier L. M. Viral infections in pregnancy. *Minerva Ginecol.* 2007;59:159–174.
4. ACOG Practice Bulletin. *Perinatal Viral and Parasitic Infections.* 2000
5. Ornoy A., Diav-Citrin O. Fetal effects of primary and secondary cytomegalovirus infection in pregnancy. *Reprod Toxicol.* 2006;21:399–409.
6. Kenneson A., Cannon MJ. Review and meta-analysis of the epidemiology of congenital cytomegalovirus (CMV) infection. *Reviews in medical virology.* 2007;17:253–276.
7. Yong HEJ, Chan SY., Chakraborty A., et al. Significance of the placental barrier in antenatal viral infections. *Biochim Biophys Acta Mol Basis Dis* 2021;1867(12):166244. doi:10.1016/j.bbadis.2021.166244.
8. Silasi M., Cardenas I., Kwon JY., et al. Viral infections during pregnancy. *Am J Reprod Immunol* 2015;73(3):199–213. doi:10.1111/aji.12355.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

О ПОРЯДКЕ ПРИБЛИЖЕНИЯ ФУНКЦИЙ ИНТЕГРАЛЬНЫМИ ОПЕРАТОРАМИ МЕЛЛИНА В НОРМЕ ПРОСТРАНСТВА

Мусаев Али Мехти,

к.ф.м.н., доц.

Азербайджанский Государственный
Нефтяной и Промышленный Университет,
г. Баку

Аннотация: В работе доказан ряд результатов о порядке приближения интегральными операторами Меллина в обобщенных характеристических точках и в норме пространства.

Ключевые слова: Метрика, пространства, порядок, линейный оператор, интегральный оператор, слабой компактность, преобразования.

Пусть $\varphi(r) \geq 1$ есть определенная и непрерывная на $(0, \infty)$ весовая функция.

Определим функцию

$$v(t) = \sup_{\substack{0 < r < \infty \\ |\ln \rho| \leq t}} \frac{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)}{\varphi(r)}$$

Обозначим через $L^p(\varphi)$ ($p \geq 1$) пространство измеримых функций

$f(r)$, заданных на положительной полуоси $(0, +\infty)$ с нормой

$$\|f\|_{L^p(\varphi)} = \left(\int_0^{\infty} \left| \frac{f(r)}{\varphi(r)} \right|^p \frac{dr}{r} \right)^{1/p} < +\infty, \text{ при } 1 \leq p < \infty$$

$J \equiv (\sigma_1, \sigma_2)$ интеграл на вещественной оси. Тогда $f(r) \in L^p_J(\varphi)$ означает, что $r^\sigma f(r) \in L^p(\varphi)$ для каждого $\sigma \in J$, т.е. норма конечна

$$\|f\|_{L_j^p(\varphi)} = \left(\int_0^\infty \left| r^\sigma \frac{f(r)}{\varphi(r)} \right|^p \frac{dr}{r} \right)^{1/p}$$

Введем обозначения:

$$\Delta_\rho^m f(r) = \sum_{k=0}^m (-1)^{m-k} \binom{m}{k} f\left(\frac{r}{\rho^k}\right)$$

и

$$\psi_\rho^m f(r) = \sum_{k=0}^m (-1)^{m-k} \binom{m}{k} \left[f\left(\frac{r}{\rho^k}\right) + f(r\rho^k) \right]$$

Отметим, что если $f \in L_j^p(\varphi)$ и $\int_0^\infty \rho^{\sigma k} v^k(\rho) K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} \leq M < \infty$ тогда

$$T_\lambda^m(f; r) = \int_0^\infty \left[\sum_{k=1}^m (-1)^{k-1} \binom{m}{k} f\left(\frac{r}{\rho^k}\right) \right] K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} \quad (1)$$

m –интегральный оператор Меллина существует почти всюду на $(0, \infty)$ и принадлежит пространству $L_j^p(\varphi)$. Кроме того,

$$\|T_\lambda^m(f; r)\|_{L_j^p(\varphi)} \leq [2^m - 1] \cdot M \|f\|_{L_j^p(\varphi)}$$

Теорема1. Пусть $f(r) \in L^p(\varphi)$ и неотрицательное ядро $K_\lambda(\rho)$ удовлетворяет условиям:

$$1. \quad \int_0^\infty K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = 1, \quad \int_0^\infty v(\rho) K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} \leq M < +\infty$$

2. Функция $v(\rho)K_\lambda(\rho)$ в интервале $(0,1)$ монотонно возрастает и функция $v^{(m-1)p+1}(\rho)K_\lambda(\rho)$ в интервале $(1, \infty)$ монотонно убывает.

$$3. \quad \mu_\lambda = \int_{1-\delta}^{1+\delta} |\ln \rho|^n P(\rho) K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} \rightarrow 0 \quad \text{при } \lambda \rightarrow \lambda_0, \quad \text{где } n \text{ некоторое число}$$

$(0 < \delta < 1)$

$$4. \quad \text{Для любого } \delta > 0, \quad K_\lambda(1 \pm \delta) = o\left(\eta_\lambda^{\frac{\alpha}{n}}\right)$$

$$\int_0^{1-\delta} \frac{v(\rho)K_\lambda(\rho)}{\varphi^p\left(\frac{r}{\rho}\right)} \frac{d\rho}{\rho} = o\left(\mu_\lambda^{\frac{\alpha}{n}}\right)$$

$$\int_{1+\delta}^{\infty} \frac{v(\rho)K_{\lambda}(\rho)}{\varphi^p\left(\frac{r}{\rho}\right)} \frac{d\rho}{\rho} = O\left(\mu_{\lambda}^{\frac{\alpha}{n}}\right)$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$, $0 < \alpha \leq n$. Тогда в точке r выполняется условия

$$\int_1^{1+h} \left| \frac{\Delta_{\rho}^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right|^p \frac{d\rho}{\rho} = O\left(\left|\ln(1+h)\right|^{\alpha+1}\right) \quad (2)$$

при $h \rightarrow 0$, то в этой точке r справедливо соотношение

$$\left| T_{\lambda}^m(f; r) - f(r) \right| = O\left(\mu_{\lambda}^{\frac{\alpha}{np}}\right) \quad (3)$$

Теорема 2. Пусть $f \in L^p(\alpha)$ и неотрицательное ядро $K_{\lambda}(\rho)$ удовлетворяет

условиям:

1. $\int_0^{\infty} K_{\lambda}(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = 1$, $K_{\lambda}(\rho) = K_{\lambda}(\rho^{-1})$ и $\int_0^{\infty} v(\rho)K_{\lambda}(\rho) \frac{d\rho}{\rho} \leq M < +\infty$
2. Функция $v^{(m+1)p+1}(\rho)$ в интервале $(1, \infty)$ монотонно убывает.
3. $\bar{\mu}_{\lambda} = \int_1^{1+\delta} |\ln \rho|^n v(\rho)K_{\lambda}(\rho) \frac{d\rho}{\rho} \rightarrow 0$ при $\lambda \rightarrow \lambda_0$, где $\delta > 0$ и $0 < \alpha \leq n$
4. Для любого $\delta > 0$

$$K_{\lambda}(1+\delta) = O\left(\mu_{\lambda}^{\frac{\alpha}{n}}\right)$$

$$\int_{1+\delta}^{\infty} \frac{v(\rho)K_{\lambda}(\rho)}{\varphi^p\left(\frac{r}{\rho}\right)} \frac{d\rho}{\rho} = O\left(\mu_{\lambda}^{\frac{\alpha}{n}}\right)$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$, $0 < \alpha \leq n$. Тогда, если в точке r выполняется условие

$$\int_1^{1+h} \left| \frac{\psi_{\rho}^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right|^p \frac{d\rho}{\rho} = O\left(\left|\ln(1+h)\right|^{\alpha+1}\right) \quad (4)$$

при $h \rightarrow 0$, то в этой точке r справедливы соотношения

$$\left| \frac{T_{\lambda}^m(f; r) - f(r)}{\psi(r)} \right| = O\left(\mu_{\lambda}^{\frac{\alpha}{n\gamma}}\right) \quad (5)$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$.

Пусть $f(r) \in L_j^p(\varphi)$. Введем обозначения

$$W_1(\rho) = \left\| \frac{\Delta_\rho^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right\|_{L_j^p(\varphi)} = \left(\int_0^\infty r^\sigma \left| \frac{\Delta_\rho^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right|^p \frac{dr}{r} \right)^{1/p} \quad (6)$$

$$W_2(\rho) = \left\| \frac{\Psi_\rho^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right\|_{L_j^p(\varphi)} = \left(\int_0^\infty r^\sigma \left| \frac{\Psi_\rho^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right|^p \frac{dr}{r} \right)^{1/p} \quad (7)$$

Теорема 3. Пусть $f \in L_j^p(\varphi)$ и неотрицательное ядро $K_\lambda(\rho)$ удовлетворяет условиям 1-3 теоремы 1 и функция $\nu(\rho)K_\lambda(\rho)$ в интервале $(0,1)$ монотонно возрастает и в интервале $(1,\infty)$ монотонно убывает. Для любого $0 < \delta < 1$

$$\left(\int_1^{1-\delta} + \int_{1-\delta}^\infty \right) \left[\nu(\rho) + \sum_{k=1}^m \binom{m}{k} \nu^{k-1}(\rho) \rho^{\sigma k} \right] \nu(\rho) K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = o\left(\mu_\lambda^{\frac{\alpha}{n}} \right) \quad (8)$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$ ($0 < \alpha \leq n$). Тогда в точке r выполняется условие

$$\int_1^{1+h} W_1(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = o\left(|\ln(1+h)|^{1+\alpha} \right) \quad (9)$$

при $h \rightarrow 0$, то в этой точке справедливо соотношение

$$\|T_\lambda^m(f; r) - f(r)\|_{L_j^p(\varphi)} = o\left(\mu_\lambda^{\frac{\alpha}{n}} \right) \quad (10)$$

Доказательство. Для любого $0 < \delta < 1$, очевидно

$$\begin{aligned} \|T_\lambda^m(f; r) - f(r)\|_{L_j^p(\varphi)} &\leq \int_0^\infty \left\| \frac{\Delta_\rho^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right\| \cdot \nu(\rho) K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = \\ &= \left\{ \int_{1-\delta}^1 + \int_1^{1+\delta} + \left(\int_0^{1-\delta} + \int_{1+\delta}^\infty \right) \right\} \cdot \left\| \frac{\Delta_\rho^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right\| \cdot \nu(\rho) K_\lambda(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = \\ &= D_1 + D_2 + D_3 \end{aligned} \quad (11)$$

Применяя лемму 1 и лемму 2 ([3], стр.110, стр. 113) получим

$$D_k = o\left(\mu_\lambda^{\frac{\alpha}{n}} \right), \quad k = 1, 2. \quad (12)$$

Кроме того, для функции $f(r) \in L_j^p(\varphi)$

$$W_1(\rho) \leq \left[\sum_{k=1}^m \binom{m}{k} v^{k-1}(\rho) \rho^{\sigma k} + v(\rho) \right] \cdot \|f(r)\|_{L_j^p(\varphi)}.$$

Соответственно для любого $0 < \delta < 1$

$$D_3 = \left(\int_0^{1-\delta} + \int_{1+\delta}^{\infty} \right) \cdot \left\| \frac{\Delta_{\rho}^m f(r)}{\varphi\left(\frac{r}{\rho}\right)} \right\|_{L_j^p(\varphi)} v(\rho) K_{\lambda}(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = o\left(\mu_{\lambda}^{\frac{\alpha}{n}}\right), \quad (13)$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$.

Таким образом, учитывая оценки (12) и (13) из (11) следует требуемое соотношение (10).

Теорема 4. Пусть $f \in L_j^p(\varphi)$ и ядро $K_{\lambda}(\rho)$ удовлетворяет условию $\int_0^{\infty} K_{\lambda}(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = 1$ и $K_{\lambda}(\rho) = K_{\lambda}(\rho^{-1})$. Кроме того, функции $v(\rho) |K_{\lambda}(\rho)| = Q_{\lambda}(\rho)$ имеет мажоранту $Q_{\lambda}^*(\rho)$ и удовлетворяет следующие условиям:

$$1. \quad v(\rho) |K_{\lambda}(\rho)| = Q_{\lambda}(\rho) \leq Q_{\lambda}^*(\rho), \quad (1 \leq \rho < \infty)$$

$$\int_1^{\infty} Q_{\lambda}^*(\rho) \frac{d\rho}{\rho} \leq M < +\infty$$

2. Функция $Q_{\lambda}^*(\rho)$ в интервале $(1, \infty)$ монотонно убывает и для любого $\delta > 0$

$$\tilde{\mu}_{\lambda} = \int_1^{1+\delta} |\ln \rho|^n Q_{\lambda}^*(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = o(1)$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$.

3. Для любого $\delta > 0$

$$\int_{1+\delta}^{\infty} \left\{ \sum_{k=1}^m \binom{m}{k} v^{k-1}(\rho) [\rho^{\sigma k} + \rho^{-\sigma k} v^2(\rho)] + 2v(\rho) \right\} v(\rho) K_{\lambda}(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = o\left(\mu_{\lambda}^{\frac{\alpha}{n}}\right)$$

Тогда, если в точке τ выполняется условие

$$\int_1^{1+h} W_2(\rho) \frac{d\rho}{\rho} = o\left(|\ln(1+h)|^{\alpha+1}\right), \quad (0 < \alpha \leq n)$$

при $h \rightarrow 0$, то в этой точке справедливо соотношение

$$\|T_{\lambda}^m(f;r)-f(r)\|_{L^p(y)} = O\left(\frac{\alpha}{\mu_{\lambda}^n}\right)$$

при $\lambda \rightarrow \lambda_0$.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Kolbe W., Nessel R. Saturation theory in connection with Mellin transform methods, SJAM, J. Mat. Anal. V3, №2, 1972, pp.246-252.
2. Мамедов Р. Г. Преобразование Меллина и теория приближения. Баку 1991 г. 272 стр.
3. Мамедов Р. Г. Приближение функции линейными операторами. Баку, 1967
4. Musayev A. M. On saturation order of functions some variables by singular. International journal of Applied Mathematics, Vol.31, №2018, June.
5. Musayev A. M. On asymptotic estimation of approximation of functions by general Mellin type a singular integrals. Transformation of Azerbaijan, 2009, XXIX, №4, pp.113-121.
6. Мусаев А. М. О порядке приближение $[m, n]$ -сингулярных интегралов в метрике пространство $L_{p,\sigma,\tau}(E_2^+)$. Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference Rome, Italy, february 26-28, 2021, pp194-202.
7. Мусаев А. М. О классе насыщения функций нескольких переменных α сингулярными интегралами в пространства $L^p(R_n)$. Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference London, United Kingdom. 2-4
8. Musayev A. M. On saturation order of functions some variables by singular. International journal of Applied Mathematics, vol.31, №3, 2018 June, Bulgaria.
9. Musayev A. M. On linear operators giving higher order approximation of functions in $L_o^p(R^+)$, International Journal of Applied Mathematics, Vol.33, №1, 2020, pp.15-27.
10. Musayev A. M. Boundedness of commutators of an oscillatory integral operators in variable exponent Morrey spaces. International Journal of Applied Mathematics, vol. 34, № 4, pp.745-760, August 2021.

TECHNICAL SCIENCES

TAKING INTO ACCOUNT THE REINFORCEMENT DURING THE OPERATION OF REINFORCED BRICK MASONRY UNDER CONDITIONS OF COMPRESSION

Chaika Olha,
postgraduate student
National University
Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic

Introductions. The load-bearing capacity, monolithicity, seismic resistance of stone masonry can be increased by introducing stronger materials into the working cross-section for their joint work with the masonry. The most common method is masonry reinforcement.

Aim. The purpose of the work is a comprehensive study of the load-bearing capacity of reinforced brick columns under compression and an analysis of the consideration of reinforcement during the operation of reinforced brick masonry in compression conditions.

Materials and methods. To increase the bearing capacity, stone structures are reinforced using longitudinal or transverse reinforcement. For transverse (mesh) reinforcement, welded and knitted steel meshes of various sections are used. Having a much higher modulus of elasticity than masonry, the reinforcing mesh laid in horizontal seams resists transverse expansion arising from vertical forces. At the same time, the compressive stress is also formed in the transverse direction of the masonry, and under the action of the vertical forces of the masonry, the working conditions of the masonry are created under all-round compression, which significantly increases its strength.

The grids used can be either rectangular or zigzag. In rectangular meshes, it is

recommended to use reinforcing rods with a section of up to 6 mm, in zigzag type meshes, the optimal diameter of the rods is considered to be 8 mm. Inside the masonry, zigzag grids located in adjacent seams are laid in mutually perpendicular directions. The use of reinforcing bars larger than 6 mm in rectangular grids leads to an increase in the thickness of the masonry seam, stress concentration at the intersection of the bars and, as a result, a weakening of the strength of the masonry. Grids are laid at least through five rows of masonry, maintaining a seam thickness that exceeds the diameter of the reinforcement rods by 4-6 mm. At the same time, the percentage of reinforcement, both for transverse and for longitudinal, should not be less than 0.1 of the total volume of masonry. With mesh reinforcement, it is not allowed to exceed the reinforcement by more than 1% (fig.1).

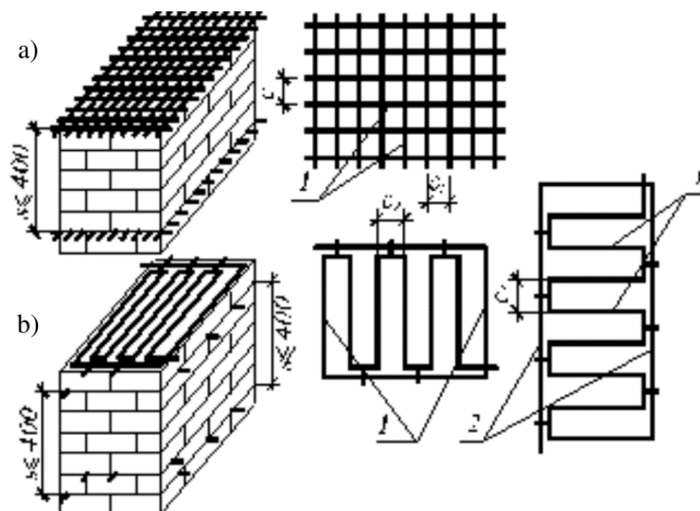

Fig. 1 Grid (transverse) reinforcement of brickwork:

a – rectangular grids; b – zigzag grids;

1 – working rods; 2 – structural rods

Longitudinal reinforcement is performed similarly to the reinforcement of reinforced concrete structures. There is a distinction between internal and external longitudinal reinforcement. The longitudinal rods are tied with clamps installed in the seams of the masonry. Reinforcement with longitudinal reinforcement is located inside the vertical seams of the masonry, or outside (under the plaster layer) or in the crossbar (with subsequent laying with mortar). Ensuring the stability of both individual parts and the building as a whole, longitudinal reinforcement counteracts

tensile forces. It is used for large eccentric loads, in bending structural elements, to strengthen thin walls and is especially important in earthquake-prone areas.

Professor V. P. was the first to propose indirect reinforcement of brickwork. Nekrasov in 1925.

In compression, the nature of the destruction of masonry with mesh reinforcement differs from the destruction of unreinforced masonry. As in unreinforced masonry, cracks first appear in individual bricks, their further development is hindered by grids, resulting in shallow inclined cracks that run only between the grids. As the load increases, winches begin to appear on the outside, and when the limit load is reached, the destruction of individual bricks or entire rows occurs, but the delamination of the element into individual high columns, as in unreinforced masonry, is not observed.

With the dimensions of the grid cells in the axes of the reinforcement c_1 and c_2 to find the percentage of reinforcement, a masonry column with a height s equal to the distance between the grids in terms of masonry height, area $c_1 \times c_2$, and volume is selected $V_k = c_1 \times c_2 \times s$. This volume has two segments with a total length of $c_1 + c_2$. The volume of the rods at the cross-sectional area of the rod A_s will be equal to $V_s = (c_1 + c_2)A_s$. Percentage of reinforcement μ (%):

$$\mu = 100 \frac{V_s}{V_k} = 100 \frac{(c_1 + c_2)A_s}{c_1 c_2 s}. \quad (1)$$

To obtain the required result, the percentage of mesh reinforcement μ should be at least 0.1%, and to avoid underuse of reinforcement, it should not be more than 1%.

According to DBN, the calculated resistance under central compression R_{sk} for reinforced masonry made of bricks of all types and ceramic stones with vertical voids is determined (with a mortar strength of 2.5 MPa and higher) by the formula:

$$R_{sk} = R + \frac{2\mu R_s}{100} \leq 1,8R. \quad (2)$$

The compressive strength of brickwork with indirect mesh reinforcement was studied by V.A. Kameiko. Wire nets with a diameter of 3...6 mm were inserted into

the horizontal seams of the brickwork, the size of the cell was determined depending on the need to strengthen the masonry, the ends of the net were extended outward by 5 mm.

Based on experimental data (a series of reinforced brick columns with a section of 250x250mm, 380x380mm and a height of 1200 and 3600 mm) V.A. Kameiko discovered the factors that determine the strength of reinforced brick masonry. These include: the diameter of the armature; grid cell size; the distance between the grids according to the height of the masonry; percentage of reinforcement; cross-sectional dimensions of reinforced masonry.

As a result of the experiments, it was found that with an increase in the percentage of reinforcement, the masonry strength increases proportionally to the limit until it reaches μ , after which the increase in masonry strength slows down 0,8R compared to the increase in the percentage of reinforcement. A smaller diameter of reinforcement with the same percentage of reinforcement has a larger surface of adhesion and is therefore more effective. The distance between the grids along the height of the sample should not exceed 3 rows of masonry. With a more sparse arrangement of grids, the effectiveness of reinforcement decreases. The purpose of the grids laid in the horizontal seams of the masonry is to prevent transverse deformations of the masonry and to increase the resistance of individual bricks to bending and shearing.

Results and discussion. As a result of testing samples with a section of 380x380 mm and a height of 770-850 mm, it was established that at a low level of load $N/N_u = 0,1-0,4$, the stress state of reinforced masonry is similar to that of unreinforced masonry and the formation of longitudinal cracks is not observed. As the load increases, structural changes occur in the masonry material, which lead to an increase in transverse deformations. The development of these deformations is prevented by the reinforcement, as a result of which tangential stresses occur on the "solution-reinforcement" contact planes, which cause tensile deformations. PVLs are better included in tensile work, as they have a larger contact surface than nets. The proposed formula for calculating the estimated compressive strength of reinforced

stone masonry:

$$R_{sk} = R + \Delta R = R + 2,4\mu_{s,xy}R\gamma_s \quad (3)$$

where 2.4 is the coefficient of effectiveness of indirect reinforcement, which creates the effect of the clamp;

$\gamma_s = 0,8$ – coefficient of completeness of the frame of reinforcement sheets.

Calculation of the local compression of stone and armstone elements is carried out according to a single dependence, the estimated resistance of the armstone masonry is taken as the larger of the two values R_c or R_{sk} (2).

Conclusions. The influence of indirect reinforcement is taken into account by the reinforcement coefficient and the resistance of the tensile reinforcement R_s . This approach can be used when the elements have a volumetric stress state, and in plane stress conditions, the role of reinforcement working in the plane of the elements is significantly different from the role of rods in the perpendicular direction. In addition, it is necessary to take into account the different nature of the operation of the reinforcement located in the separation and shear zones, because in the shear zone, in addition to tension, bending occurs in the reinforcing rods.

MEASURES TO PREVENT AND COMBAT COMPLICATIONS DURING FOUNTAIN AND GAS LIFT OPERATION OF WELLS AT GAS CONDENSATE FIELDS

Deryaev Annaguly Rejepovich

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher,
Scientific Research Institute of Natural Gas
of the State Concern Turkmenogas,
Ashgabat, Turkmenistan

Introductions. At the Altyguyi field, when choosing the gushing mode (the diameter of the fitting), it is necessary that the well has an optimal flow rate with a small gas factor, gives less water and sand, gushes calmly, without large pulsations. Only when these conditions are met, it is possible to ensure the most rational use of reservoir energy and long-term, uninterrupted gushing of the well.

Aim. When choosing the mode of operation of a fountain well, reservoir conditions are also taken into account - the proximity of contour water, the possibility of a plug in the well, the mode of the field itself, etc.

The main reasons for the disruption of the normal operation of fountain wells are the waxing of fountain pipes, the formation of a sand plug, corroding of the fitting, clogging of the fitting or ejection of paraffin complications, etc. [1].

Materials and methods. Measures to restore the operation mode of wells are carried out depending on the reason that caused its violation.

When a sand plug is formed in the fountain pipes, which caused the buffer pressure to drop to zero and the supply is stopped, a liquid (oil) pump is flushed into the annular space to restore circulation and eliminate the plug.

A significant decrease in pressure in the annular space indicates the formation of a plug at the bottom and the appearance of water, the latter is detected by taking a sample from the jet. When water appears, it is necessary to increase the pressure on the face by reducing the diameter of the fitting. To eliminate the downhole plug, the well is allowed to work without a fitting or oil is pumped into the annular space.

The pressure drop on the buffer while increasing the flow rate of the well indicates that the nozzle is corroded by sand, in this case it is necessary to transfer the fountain jet to another outlet and immediately change the nozzle.

If the specified method fails to eliminate sand jams in the lifting pipes or at the bottom, then the well is stopped for repair work, after which it is put into normal operation.

Dewaxing of the elevator is the main way to ensure the normal operation of fountain wells. The largest amount of paraffin is deposited in the upper part of the lifting pipes, at a length of 400 - 1000 m from the wellhead and in the field oil collection system, in which paraffin deposition increases during the cold season. Several methods are used against waxing of lifting pipes. First of all, these are regime measures: reduction of pulsation and frequency of gushing, regulation of the gas factor in order to reduce it as much as possible.

If these measures do not give results, it is necessary to clean the lifting pipes from paraffin.

There are 3 types of cleaning from paraffin: mechanical, thermal, chemical [2,3].

Mechanical cleaning of pipes from paraffin is carried out during the operation of wells without stopping them with scrapers of various designs.

When exposed to heat, the lifting pipes are heated with steam, hot oil pumped into the annulus of the well without stopping it. The melted paraffin is carried out by a jet of oil to the surface, while the paraffin melts in the switch line. The thermal method does not prevent the deposition of paraffin in pipes, it is used sporadically, under favorable conditions and when for some reason it is not possible to use other more effective methods.

As a solvent of paraffin, it is envisaged to use condensate (gasoline), which is extracted at the Altyguyi deposit in sufficient quantities.

The most characteristic complications in gas lift mining are the appearance of sand and cork formation, the deposition of paraffin in lifting pipes and discharge lines.

Measures against sand entering the well are of a regime nature and are reduced to limiting depression, i.e. limiting oil extraction. The amount of liquid extraction from gas lift wells is regulated by changing the amount of injected working agent, the depth of immersion of lifting pipes or their diameter. To prevent the settling of sand during the periods of its greatest inflow from the reservoir, without interrupting operation, oil is pumped into the annulus in small portions by a mobile pump.

Sometimes the pressure of the gas injected into the well increases sharply when the liquid supply is stopped at the same time. This may occur due to the formation of a so-called cartridge sand plug in the lifting pipes, which blocks the section of the lifting pipes, preventing the mixture of oil and injected gas from reaching the surface. To destroy such a plug, gas is pumped not into the annular space, but into lifting pipes. If in this way it is not possible to push the plug from the pipes to the bottom of the well, then it is necessary to remove the pipes [4].

When wells are equipped with a single-row lift, it is finished with a shank of a smaller diameter than the main tubing string. The descent of the lifting pipes with a shank to the filter facilitates the conditions for the removal of sand by the liquid to the surface and prevents the formation of sand jams.

Measures to prevent paraffin deposits in lifting pipes during gas lift operation of wells, and methods for cleaning pipes from paraffin are similar to those used in fountain operation.

Results and discussion. With the drop in reservoir pressures and the flooding of reservoirs at some stages of development in the gas condensate fields of the western part of Turkmenistan, it is planned to improve the gas lift. It is proposed to install a column of lifting pipes equipped with borehole chambers with gas lift valves (starting and working) located in them in the production column on the packer. This eliminates the influence of the injected gas on the flow of liquid into the well. It is planned to conduct research on optimizing the operating modes of gas lift wells according to known methods to determine the optimal flow rate.

It is also necessary to equip the gas lift gas distribution system with regulating and measuring equipment.

Conclusions. All the measures mentioned above are aimed at increasing and stabilizing gas lift production and reducing the volume of injected gas.

At the Altyguyi gas condensate field under development, the number of gas lift wells will increase with the expiration of the operating time, since with the cessation of well gushing, it becomes necessary to transfer them to a mechanized method [5].

Under the existing modes of gas lift lifts, the depth of the input of the working agent (gas) is in the range of 1400 - 3000 m, the gas input into the lift is carried out through holes (punchers) temporarily replacing the working valves.

Gas supply to gas lift wells is carried out from the gas pipeline via separate gas injection lines at operating pressures of 6.2 - 11 MPa.

Operated gas lift wells need to be optimized according to existing methods. According to calculations, in gas lift wells with a gas inlet point of 2300 - 2500, we accept a working pressure of $P_{\text{work}} = 6.4; 7.4; 8.4$ MPa, and in wells with a gas inlet depth of 3000 - 3500 m - 10-12 MPa. At the Altyguyi gas condensate field, it is necessary to implement a closed-cycle compressor gas lift with high-quality gas preparation for the needs of the gas lift and further gas supply to the export gas pipeline.

REFERENCES:

1. Гарипов О. М. Общие тенденции развития высокотехнологичного сервиса при разработке, установке и обслуживании многопакерных систем для одновременно-раздельной эксплуатации / О. М. Гарипов // Нефтяное хозяйство. – 2009. – № 9. стр. 58-61.

2. Геология и разработка крупнейших и уникальных нефтяных и нефтегазовых месторождений России /Под ред. В. Е. Гавуры: в 2-х т.–М.: ВНИИОЭНГ, 1996. -Т.1. стр. 280.

3. Глоговский М. М., Дияшев Р. Я. Определение параметров при совместной эксплуатации пластов по кривым изменения дебита. / Тр. МИНХиГП. Вып. 91. – М.: Недра, 1969.

4. Коротаяев Ю. П., Панфилов М. Б., Балашов А. Л., Савченко В. В.

Влияние разновременности ввода скважин на конечную отдачу пласта. Теоретический анализ. // Обз. информ. Сер. Разработка и эксплуатация газовых и газоконденсатных месторождений. – М.: ИРЦ Газпром, 1996

5. Максutow P. A. Разукрупнение объектов разработки для повышения их нефтеотдачи / П. В. Донков, В. А. Леонов, А. В. Сорокин, И. В. Сабанчин // Интенсификация добычи нефти и газа: тр.Междунар. технол. симпозиума. –М.: Интернет нефтегазового бизнеса, 2003г.

ВИКОРИСТАННЯ КРЕАТИВНИХ ІДЕЙ І МАТЕРІАЛІВ В ДИЗАЙНІ ТА ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ІНДУСТРІЇ МОДИ

Бабич Антоніна Іванівна
Кернеш Вікторія Пилипівна
кандидат технічних наук, доцент
Київський національний університет
технологій та дизайну, Україна

Вступ. Дизайн - це сфера творчості, пов'язана з соціальними, функціональними та естетичними проблемами формування предметно - просторового середовища, одна з важливих областей утворення стилю, яка впливає на загальні формоутворювальні процеси й історичні концепції [1].

Основою в професії дизайнера – є проблема формування творчої особистості, неповторного стилю і світосприйняття. Саме ці чинники обумовлюють і формують спектр творчих підходів до вивчення конкретних питань формоутворення та використання на практиці певних підходів і концепцій щодо пошуку креативної ідеї, розвитку творчого джерела і розв'язання поставленої задачі за принципом «від ідеї до готового виробу».

При створенні дизайнером виробу є пошук ідеї, аналіз можливостей втілення ідеї у «життя», ескізний проєкт тощо. У побуті матеріалів створити форму і виготовити макет виробу найлегше з паперу, оскільки за допомогою аркуша паперу можна легко відтворити конструктивні особливості виробу, форму, технологічний модуль [2, 3].

Отже, комбінаторика та трансформація паперу, зокрема макетування – є наочним методом створення об'ємної форми виробу [4].

В сучасному і динамічному світі нові технології розвиваються з шаленою швидкістю, не є виключенням й індустрія моди. Станом на зараз усі охочі творчі люди мають змогу творити в будь-якому стилі і техніці та з будь-яких матеріалів. Суспільство не нав'язує своїх правил і стандартів. Модно все те, що

цікавить споживача і швидко реалізується. Світ дизайну виробів індустрії моди, як власне і сама мода є ще не достатньо вивченим, різноманітним, унікальним, постійно новим та інноваційним. Тому завданням даного дослідження є аналіз не типових матеріалів, інноваційних технологій виготовлення та оздоблення виробів з метою їх застосування в дизайні і виготовленні виробів індустрії моди різного призначення та асортименту[5].

Мета дослідження - дослідження і використання креативний апсайклінг технологій та вживаних не типових матеріалів для виготовлення сучасних дизайнерських функціональних та декоративно-оздоблювальних (інтер'єрних) виробів.

Матеріали та методи. У дослідженні використовувалися теоретико-практичні методи дослідження та практико-орієнтовані технології виготовлення виробів, а саме: технологія плетіння, технологія модульного складання елементів виробу, паперове орігамі. У якості матеріалів використано виключно вживані газети.

Результати та обговорення. Завдяки швидкій зміні стандартів життя, трансформації суспільства і переходу на новий рівень ведення бізнесу, а саме виробництва товарів і надання онлайн послуг, а також боротьби за збереження еко системи й планети Земля в цілому, завдяки стрімкому розвитку нових технологій у ХХІ столітті все більше з'являється інноваційних дизайнерських рішень, не типових матеріалів та технологій для створення і виготовлення виробів індустрії моди [6-8]. Звичайно це не повсякденні речі у використанні, а одиничні екземпляри, які мають коротке подіумне чи виставкове «життя», однак можуть зайняти почесне місце в музеї, як витвір мистецтва і приклад польоту дизайнерської фантазії.

Інноваційні авторські технології і, не стандартне бачення дизайнера дають змогу не тільки використовувати різні нові та вживані матеріали, а й виготовити виріб тієї форми і призначення, що задумав дизайнер [7].

Вони можуть бути як функціональними, так і інтер'єрними. Чим унікальніша і не звичайна буде форма і матеріал виробу, тим більше шансів, що

саме цей виріб буде конкурентним у суспільстві.

Класичним методом роботи з папером для створення форм виробів є оригамі. Метою цього мистецтва є створення виробів шляхом використання схеми геометричних згинів і складок. Цю техніку ми викладачі, намагаємось використовувати у рамках наукового гуртка для студентів, що навчаються за спеціальністю 182 - Технології легкої промисловості, освітня програма «Індустрія моди» на практиці для розвитку творчого потенціалу, технічних навичок роботи з формою і матеріалом, естетичного погляду. Такі заняття дають можливість молодій людині перенести на папір і згодом на будь-який інший матеріал свої задуми і мрії та створити досконалий, функціональний і естетично привабливий виріб чи колекцію виробів індустрії моди та наблизити їх до поняття промислового дизайну.

Візуалізація дизайнерських ідей студентки Поліни Білоус представлена у якості готових виробів виконаних в різних техніках, але з одного матеріалу, а саме з вторсировини - вживаних газет (рис. 1. а, б).

Рис. 1. Візуалізація готового комплекту виробів дизайн ідеї жіночого образу на моделі (авторська колекція «Емансипе», студентки Білоус П. підготовлена до участі у міжнародному конкурсі «Печерські каштани - 2022», м. Київ):

Дана технологія виготовлення конкурсних виробів з паперу може бути

впроваджена в умовах будь-якої творчої лабораторії моди без переоснащення. Процес не потребує додаткових ресурсів, інвестицій і обладнання. Економічна доцільність даної розробки полягає у зменшенні кількості відходів і виготовленні з них ексклюзивних інтер'єрних та функціональних дизайнерських виробів з їх подальшою реалізацією, а також подіумних колекцій виробів та аксесуарів. Ми розширюємо наукові й творчі горизонти, а представлені колекції виробів в еко-стилі будуть ширитись планетою знаходячи своїх шанувальників.

Висновки В результаті науково-практичного дослідження теми даної розробки можна дійти висновку, що світ дизайну є різноманітним, унікальним та інноваційним. Не залежно від змін в моді завжди присутнє дизайнерське бачення світу та естетики, яке призводить до творчих експериментів, впровадження інноваційних матеріалів і технологій у процес виготовлення виробів. Такі творчі експерименти необхідні розвитку і становленню особистості та індивідуальності дизайнера, а також відображення його ідей в реальному житті.

Вважаємо даний науковий проєкт актуальним у наш час, оскільки внаслідок використання інноваційних підходів і втілення сміливих думок у подіумні колекції сприяють розвитку і дизайну мислення студента, молодого дизайнера-початківця.

Також у такий спосіб ми можемо зменшити кількість відходів на планеті використавши вживані матеріали без перероблювання для створення дизайнерських виробів чи макетів, створити робочі місця для усіх охочих і заробити кошти для втілення своїх професійних мрій.

ЛІТЕРАТУРА

1. С. Хан-Магомедов. Пионеры советского дизайна С. О. Хан-Магомедов. – М.: Галарт, 1995, – 423 с
2. Головні правила сучасного дизайну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.remontbp.com/sovremennyj-interer-2020/>

3. Знамениті дизайнери предметів інтер'єру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arx.novosibdom.ru/designers>.
4. Божко Ю. Г. Архитектоника и комбинаторика формообразования: учеб. для худож.-пром. вузов и архит. фак. [текст] / Ю. Г. Божко. Киев: Вища шк., 1991. 244 с.
5. Україна в цифрах: статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Київ, 2019. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/Ukr_cifra_2018_u.pdf.
6. Українські еко-бренди [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://shotam.info/top-10-ukrains-ki-eko-brendy-iaki-pikluiut-sia-prodovkillia/>
7. Бабич А. І. Розробка колекції жіночого взуття в еко-стилі з вживаних речей / Бабич А. І., Борщевська Н. М., Федоренко Л. О., Бабич А. О. // Вісник Хмельницького національного університету – 2020. – №3 (285) : Серія "Технічні науки".– 198-203с.
8. Бабич А. І., Кернеш В. П., Білоус П. В. Інновації в дизайні виробів індустрії моди, не типові матеріали та технології для їх виготовлення. Вісник Хмельницького національного університету – 2021. – №6 (303) : Серія "Технічні науки".– 229-235с.
9. Бабич А. І. Розробка асортименту жіночого взуття з урахуванням споживчих переваг / Бабич А. І., Кернеш В. П. // Вісник Хмельницького національного університету – 2019. – №1 (269) : Серія "Технічні науки". 77-81с.

БИОСИНХРОНИЗАЦИЯ ЭЛЕКТРОМАГНИТНОГО ИЗЛУЧЕНИЯ СВЕТОДИОДНОЙ ТЕРАПЕВТИЧЕСКОЙ АППАРАТУРЫ

Кипенский Андрей Владимирович,

д.т.н., профессор

Куличенко Вячеслав Викторович,

к.т.н., доцент

Национальный технический университет

Харьковский политехнический институт

г. Харьков, Украина

Введение. Одним из направлений современной медицинской науки является фототерапия, изучающая механизмы физиологического и лечебного действия на человека электромагнитных излучений (ЭМИ) всего оптического диапазона (ОД). Идея использовать этот участок спектра, известна с древних времен, когда люди начали применять солнечный свет в лечебных целях. За последние годы в фототерапии наметился существенный прогресс благодаря таким искусственным источникам ЭМИ, которые имеют излучение с определёнными длинами волн (лазеры), в узком спектре (излучающие диоды) или со спектром, близким к полному дневному спектру (флуоресцентные лампы). Среди указанных источников, особой популярностью пользуются излучающие (светоизлучающие) диоды, благодаря тому, что спектры их излучения, имея достаточно узкий участок, в своей совокупности перекрывают практически весь оптический диапазон ЭМИ, а относительно невысокая стоимость делает их предпочтительными для использования в фототерапевтической аппаратуре [1, 2].

С помощью аппаратуры на излучающих диодах облучение пациентов с лечебной целью проводят в двух основных режимах:

- непрерывное облучение ЭМИ одной или несколькими (для воздействия на различные участки тела) светодиодными группами (СДГ) с одинаковыми или разными спектрами излучения;
- облучение модулированным ЭМИ с использованием принципов

амплитудной, частотной или импульсной модуляций.

Следует отметить, что модуляция ЭМИ способствуют ослаблению адаптационных процессов в организме человека, а следовательно повышает лечебный эффект от проводимой процедуры [3, 4].

Одним из самых перспективных направлений развития фототерапевтической аппаратуры и методологии лечения является особый вид модуляции ЭМИ, при котором изменения его параметров синхронизированы с эндогенными биоритмами конкретного пациента. Такой вид модуляции получил название – биосинхронизация [5]. Наиболее часто синхронизацию изменения интенсивности ЭМИ осуществляют с сердечными сокращениями (систола – диастола) и дыхательными актами (вдох – выдох).

Цель работы состояла в поиске путей для расширения функциональных возможностей и повышения терапевтической эффективности лечебной аппаратуры на светоизлучающих диодах.

Материалы та методы. В качестве базы для достижения цели был использован лечебно-диагностический программно-аппаратный комплекс «Гелиос» [6]. Облучающая система комплекса «Гелиос» содержит светодиоды семи спектров ЭМИ (красный (с пиковой длиной волны 625 нм), оранжевый (605 нм), желтый (590 нм), зеленый (525 нм), голубой (505 нм), синий (470 нм) и фиолетовый (430 нм)), которые смонтированы на печатных платах. Кроме того, на каждой такой печатной плате смонтированы микропроцессорные управляющие модули и электронные семиканальные коммутаторы.

Блок управления обеспечивает работу излучателей в непрерывном, в импульсной и в сканирующих режимах (по частоте модуляции, по интенсивности излучения, по зонам облучения). При этом программное обеспечение позволяет объединять светодиоды облучающей системы в различные СДГ.

Особенностью лечебно-диагностического комплекса «ГЕЛИОС» является также то, что к блоку управления кроме облучающей системы, подключается измерительный модуль для мониторинга частоты пульса и частоты дыхания

пациента во время проведения процедуры.

Расширение функциональных возможностей и повышение терапевтической эффективности комплекса «Гелиос» было предложено осуществить за счет использования нескольких вариантов синхронизации ЭМИ с ритмами сердечно сосудистой и дыхательной систем.

Результаты и обсуждение. При разработке вариантов биосинхронизации все СДГ облучающей системы были объединены в три группы СДГ1 (красный и оранжевый спектры излучения), СДГ2 (желтый и зеленый спектры) и СДГ3 (голубой, синий и фиолетовый спектры). В общем случае, количество объединенных светодиодных групп может быть произвольным из числа возможных сочетаний, а комбинация спектров ЭМИ для каждой такой СДГ должна выбираться с учетом медицинских рекомендаций.

В процессе разработки вариантов и алгоритмов биосинхронизации были приняты следующие условия: начальное, минимальное и максимальное значения интенсивности излучения СДГ в каждом цикле могут быть произвольными в заданном диапазоне изменения. При этом минимальное значение интенсивности может быть равно нулю, а максимальное - предельному значению интенсивности излучения I_{iPP} для светодиодов i -й СДГ.

Первый вариант биосинхронизации (рис. 1):

– Излучение i_1 СДГ 1 – синхронизировано с пульсовой волной; на интервалах систолы ($t_2 - t_3, t_4 - t_5, t_7 - t_8, t_9 - t_{10}, t_{11} - t_{12}$) оно имеет максимальное значение интенсивности I_{1max} , а на интервалах диастолы ($t_1 - t_2, t_3 - t_4, t_5 - t_7, t_8 - t_9, t_{10} - t_{11}, t_{12} - t_{13}$) – минимальное значение I_{1min} .

– Излучение i_2 СДГ 2 – не изменяется на протяжении всей процедуры и имеет заданное начальное значение интенсивности I_2 .

– Излучение i_3 СДГ 3 – синхронизировано с дыхательными актами; на интервале вдоха ($t_1 - t_6$) оно имеет максимальное значение интенсивности I_{3max} , а на интервале выдоха ($t_6 - t_{13}$) – минимальное значение I_{3min} .

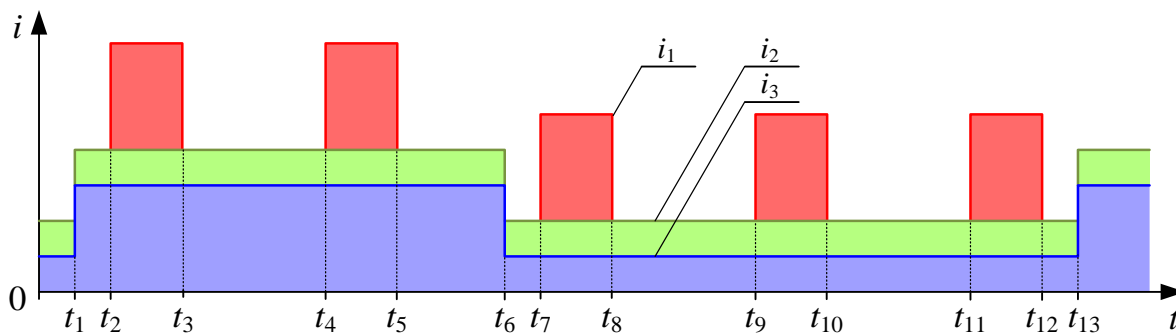

Рис. 1. Первый вариант биосинхронизации:

$$I_{1\min} = 0; I_{1\max} = I_{1\text{ПП}}; I_2 = 0,3I_{2\text{ПП}}; I_{3\min} = 0,3; I_{3\max} = I_{3\text{ПП}}$$

Второй вариант биосинхронизации (рис. 2):

Излучение i_1 СДГ 1 – синхронизировано с пульсовой волной; с приходом прямой пульсовой волны (моменты времени t_2, t_3, t_5, t_6, t_7) оно увеличивается до некоторого максимального значения интенсивности $I_{1\max}$, которое не изменяется на интервале систолы, а с приходом обратной пульсовой волны интенсивность излучения уменьшается до некоторого минимального значения $I_{1\min}$ и остается неизменным до окончания диастолы).

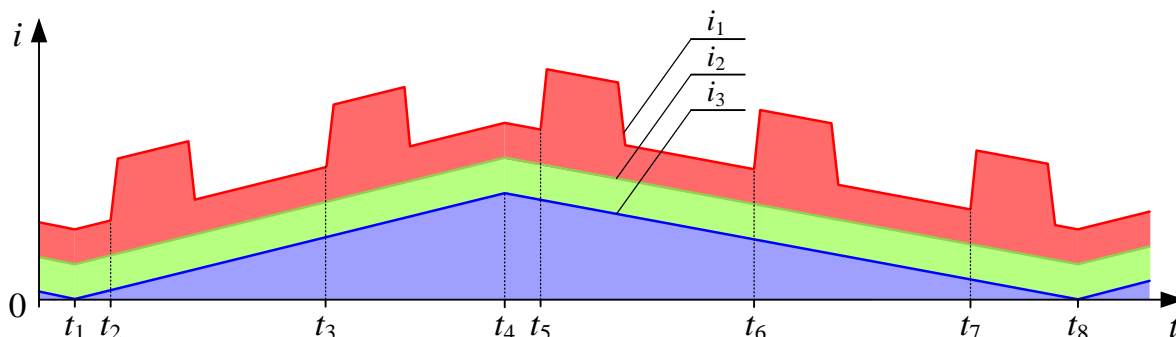

Рис. 2. Второй вариант биосинхронизации:

$$I_{1\min} = 0,3I_{1\text{ПП}}; I_{1\max} = I_{1\text{ПП}}; I_2 = 0,3I_{2\text{ПП}}; I_{3\min} = 0; I_{3\max} = I_{3\text{ПП}}$$

Излучение i_2 СДГ 2 – не изменяется на протяжении всей процедуры и имеет заданное начальное значение интенсивности I_2 .

Излучение i_3 СДГ 3 – синхронизировано с дыхательными актами; на интервале вдоха ($t_1 - t_4$) оно увеличивается до некоторого максимального значения интенсивности $I_{3\max}$, а на интервале выдоха ($t_4 - t_8$) – уменьшается до некоторого минимального значения $I_{3\min}$.

Третий вариант биосинхронизации (рис. 3):

Излучение I_1 СДГ 1 – синхронизировано с пульсовой волной; с приходом прямой пульсовой волны (моменты времени t_2, t_3, t_5, t_6, t_7) оно увеличивается до некоторого максимального значения $I_{1\max}$, которое не изменяется на интервале систолы, а с приходом обратной пульсовой волны интенсивность излучения уменьшается до некоторого минимального значения $I_{1\min}$ и остается неизменным до окончания диастолы).

Излучение I_2 СДГ 2 – не изменяется на протяжении всей процедуры и имеет заданное начальное значение интенсивности I_2 .

Излучение I_3 СДГ 3 – синхронизировано с дыхательными актами; на интервале вдоха ($t_1 - t_4$) оно увеличивается пропорционально объему вдыхаемого воздуха, при этом конечное значение интенсивности будет соответствовать объему воздуха в легких после вдоха; на интервале выдоха (t_4-t_8) интенсивность излучения уменьшается до некоторого значения, пропорционального объему воздуха в легких после выдоха.

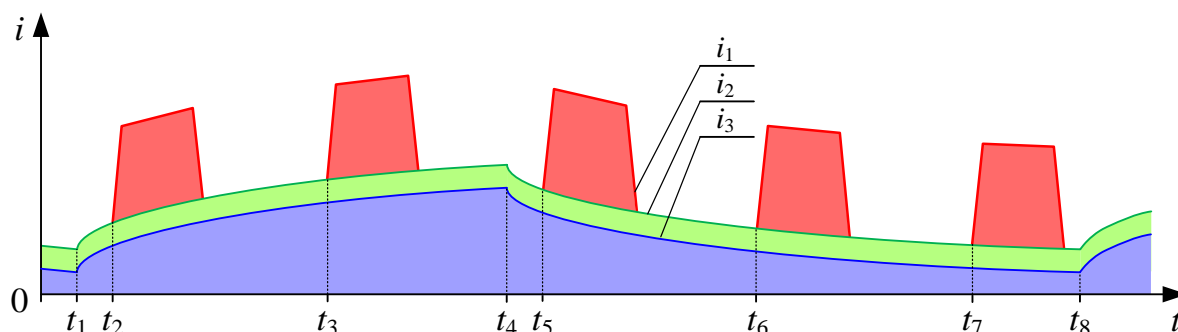

Рис. 3. Третий вариант биосинхронизации:

$$I_{1\min} = 0; I_{1\max} = I_{1\text{ПР}}; I_2 = 0,2I_{2\text{ПР}}$$

Очевидно, что для реализации первого и второго вариантов биосинхронизации достаточно датчиков, которые будут фиксировать лишь моменты начала и окончания соответствующих временных интервалов (систолы и диастолы, вдоха и выдоха). Для третьего варианта биосинхронизации необходим датчик, позволяющий измерять объемы вдыхаемого и выдыхаемого воздуха. В качестве такого датчика может быть

использован датчик турбинного типа с выходным сигналом в виде импульсной последовательности. Количество импульсов в этой последовательности будет соответствовать объему воздуха, прошедшего через датчик в прямом или в обратном направлении [7].

Дальнейшие исследования в области биосинхронизации следует направить на более детальное изучение влияния на организм человека отдельных узких спектров ЭМИ и их комбинаций, при синхронизации интенсивности излучения последних с эндогенными биоритмами человека. Еще более перспективным является использование биологических обратных связей для изменения параметров ЭМИ в соответствии с реакцией организма на воздействие.

Выводы. Использование разработанных вариантов синхронизации интенсивности электромагнитного излучения оптического диапазона с биоритмами человека, по мнению авторов, существенно расширяет функциональные возможности аппаратуры для светодиодной терапии. Модульный принцип построения такой аппаратуры с переносом части функций управления непосредственно в облучающую систему позволяют осуществлять воздействие произвольной комбинацией светодиодных групп с изменением интенсивности их излучения синхронно с биоритмами человека. Перспективным направлением в работах по созданию программно-аппаратных комплексов для светодиодной терапии является обеспечение возможности их подключения к персональному компьютеру, что существенно облегчит процесс управления комплексом, а также позволит формировать новые варианты и принципы биосинхронизации, а в перспективе и полного биоуправления. И, наконец, последнее, внедрение в медицинский технологический процесс светодиодной терапевтической аппаратуры модульного типа с режимами биосинхронизации открывает перед терапевтами новые горизонты познания в фототерапии и новые возможности по созданию более совершенных методик лечения пациентов.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ ИНФОРМАЦИИ

1. Свет, цвет: Терапия от ламповых, лазерных и диодных источников света / Л. Д. Тондий, О. Л. Тондий, Е. Л. Закревская. – Харьков: ТОВ «С.А.М.», 2012. – 168 с.

2. Фототерапевтические аппараты Коробова серии «Барва» / А. М. Коробов, В. А. Коробов, Т. А. Лесная. – Харьков: ИПП «Контраст», 2006.–176с.

3. Кипенский А. В. Повышение эффективности физиотерапевтических процедур за счет модуляции параметров воздействия Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини. Харків: «ФАКТ», 2017 № 2.-С.117-118.

4. Кипенский А. В. Цифро-импульсные преобразователи в системах модуляции электромагнитных излучений терапевтических аппаратов // Сб. науч. тр. Международной конф. «СВЧ и оптоэлектроника». – Харьков: АНПРЭ, ХНУРЭ. – 2005. – Т. 5. – С. 217–220.

5. Москвин С. В. Основы лазерной терапии / С. В. Москвин, В. А. Буйлин. Тверь: ООО «Издательство «Триада», 2006. – 256 с.

6. Аппарат для комплексной фототерапии с расширенными функциональными возможностями. / Є. І. Сокол, А. В. Кіпенський, В. В. Куліченко [и др]. // Технічна електродинаміка. – Київ: ІЕД НАНУ. – 2010. Ч. 1. – Тематичний вип. – С.278-282.

7. Патент на корисну модель № 55354 Україна. Спирометричний турбінний перетворювач / Сокол Є. І., Кіпенський А. В., Король Є. І. та ін. Заявл. 07.06.2010. Опубл. 10.12.2010. Бюл. № 23.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ЕКСПЕРТИЗИ ЯКОСТІ ЗЕРНА І БОРОШНА

Ковальчук Анна Олексіївна,
Бельцова Яна Сергіївна
здобувачі освіти СВО «Магістр»,
Жигунов Дмитро Олександрович,
д.т.н., професор,
Волошенко Ольга Сергіївна,
к.т.н., доцент
Одеський національний технологічний університет,
м. Одеса, Україна

Вступ. В умовах високо конкурентного міжнародної торгівлі питання забезпечення належного рівня сировини є особливо актуальним. Під показниками якості зерна розуміють характеристику його властивостей, які формують якість. Для визначення придатності зерна беруться до уваги фізико-хімічні, біологічні, споживчі та технологічні характеристики. Зерно, яке нормально дозріло і не піддавалося негативним зовнішнім впливам, володіє певною формою, кольором, розмірами та іншими показниками. У різних країнах існують різні норми і системи стандартизації якості сировини.

Зерно пшениці класифікується за різними показниками, за різними нормами якості, а також за різними системами його оцінки, прийнятими в конкретній країні світу. Важливо при визначенні якісних показників проводити аналізи слід однаковими уніфікованими методами. При будь-яких операціях з зерном у світовій торгівлі цими методами визначається якість зерна в декількох лабораторіях обома сторонами - продавцем і покупцем зерна, як при його завантаженні, так і при розвантаженні зерна в місці призначення [1-4].

Одним з сучасних методів експертизи є метод SRC. Утримуюча здатність розчинника або Solvent Retention Capacity (SRC) – це фізичний тест (метод), що проводиться з борошном з твердої або м'якої пшениці для визначення її кінцевого використання, якості випічки і ефективності гідратації під час змішування. Цей метод дуже широко використовується для оцінки якості

борошна. У США, Європі, Китаї, Індії, Аргентині, Японії та інших країнах існує велика кількість написаних користувачами методу публікацій про його зміст, вплив та кінцеве призначення результатів аналізу борошна, отриманих за допомогою методу SRC. Для того щоб використовувати метод SRC на підприємствах галузі для експертизи якості зерна пшениці треба уніфікувати методи підготовки проб до аналізу [5-7].

Тому метою роботи було обґрунтування режимів підготовки проб зерна пшениці до подальшого аналізу за методом SRC у лабораторії борошномельного заводу. Об'єкт дослідження - режими підготовки проб зерна пшениці для проведення експертизи якості методом SRC. Предмет дослідження - 8 зразків зерна пшениці, які відрізнялися вмістом протеїну 11-14 % та зразки борошна, отриманого в лабораторних умовах з цих зразків пшениці на трьох різних подрібнюючих машинах (Perten LM3100, Brabender Quadrumat Junior, Chopin CD1).

Матеріали та методи. Показники якості зерна та борошна визначали стандартними методами.

Зерно пшениці очищали від домішок та проводили волого-теплову обробку зерна. Зразки зволожували до необхідної вологості та відволожували певний період часу (варіант 1 - as is (без зволоження), варіант 2 - при зволоженні на 1 % з темперуванням 40 хв , та варіант 3 - при зволоженні до 16% з темперуванням 24 год). Підготовлено зерно пшениці здрібнювали використовуючи різні здрібнюючі машини Perten LM3100, Brabender Quadrumat Junior, Chopin CD1. На останніх двох млинах борошно отримували автоматично шляхом просіювання на циліндричному ситі, а після розмелу на млині Perten 3100 – шляхом просіювання на лабораторному розсійнику впродовж 5 хв. на ситі з розміром отворів 150 мкм. Далі досліджували якість борошна пшениці методом SRC.

Принцип дії методу SRC (відповідно до міжнародного стандарту ААСС 56-11) заснований на вимірюванні здатності трьох полімерних системоутворюючих компонентів борошна поглинати і утримувати певний

розчинник. Чим більше набухання і чим більший опір розчину тиску при центрифугуванні, тим більша здатність до утримування розчинника. Метод дозволяє вимірювати чотири ключові параметри якості борошна в рамках одного тесту: - функціональність пошкодженого крохмалю (SRC карбонату натрію); - функціональність глютеніну (SRC молочної кислоти); функціональність пентозану (SRC сахарози); - водопоглинання (SRC-води).

Результати та їх обговорення. Підготовлено зерно пшениці здрібнювали використовуючи різні лабораторні млини: Perten LM3100, Brabender Quadrumat Junior, Chopin CD1. (табл.1). Вихід борошна, отриманого в результаті здрібнення зерна на Chopin CD1 в таблиці не представлено, оскільки незалежно від варіанта підготовки, він був 100%. Тому після здрібнення за допомогою просіювання продуктів розмелу з проби виділяли висівки, фракцію отриману проходом використовували для аналізу SRC.

Таблиця 1

Вихід борошна та висівок, отриманих в результаті здрібнення зерна, г

Зразок №	Варіант 1				Варіант 2				Варіант 3			
	борошно		висівки		борошно		висівки		борошно		висівки	
	Р	В	Р	В	Р	В	Р	В	Р	В	Р	В
1	125	126	72	72	117	108	82	94	124	104	80	100
2	103	118	92	82	120	114	77	86	118	80	84	86
3	105	112	92	86	123	118	74	80	120	112	84	96
4	118	114	79	84	123	110	75	90	116	94	90	114
5	118	120	80	76	121	114	77	84	116	106	90	98
6	122	114	73	86	125	106	73	90	118	104	86	100
7	104	118	92	78	117	112	80	86	110	102	94	104
8	107	110	90	88	120	107	78	94	118	96	104	112

*Примітка: Р – млин Perten LM3100, В - млин Brabender Quadrumat Junior

Аналізуючи отриманні результати, можна сказати, що більший вихід борошна отримано зі зрізків пшениці, які було підготовлено за варіантом 3. Але даний варіант ВТО займає багато часу і може бути неефективним при масштабному виробництві. Тому для подрібнення зерна на млинах Perten LM3100 та Brabender Quadrumat Junior оптимальним варіантом його підготовки є варіант 2.

На наступному етапі досліджень нами було досліджено основні

показники якості пшеничного борошна, отриманого в лабораторних умовах при здрібненні на різних лабораторних млинах. Результати наведено у табл. 2.

Аналіз результатів показав, що більший вміст білка спостерігався у зразках, отриманих на млині Perten LM3100. Найменшою зольністю характеризувалися зразки борошна, отриманого на млині Chopin CD1 (варіант2).

Таблиця 2

Показники якості пшеничного борошна, отриманого за різними варіантами підготовки зерна, %

Зразок №	Варіант 1			Варіант 2			Варіант 3		
	Moist	Protein	ASH	Moist	Protein	ASH	Moist	Protein	ASH
здрібнення на Perten LM3100									
1	10,93	12,20	0,82	11,10	12,26	0,81	13,72	12,48	0,88
2	10,70	13,80	0,83	11,03	13,80	0,77	13,56	14,02	0,92
3	10,70	9,91	0,75	11,15	10,10	0,79	13,26	10,38	0,81
4	10,77	12,07	0,74	11,24	12,21	0,76	13,91	12,54	0,80
5	10,30	11,58	0,81	10,84	11,67	0,83	13,23	11,92	0,85
6	10,56	10,47	0,79	11,09	10,59	0,81	12,95	10,84	0,82
7	10,35	12,07	0,80	10,92	12,07	0,81	12,91	12,46	0,83
8	10,74	12,74	0,84	10,81	12,74	0,86	13,40	13,30	0,92
здрібнення на Brabender Quadrumat Junior									
1	11,74	10,80	0,53	12,31	10,75	0,49	13,23	11,92	0,85
2	11,69	12,06	0,54	12,28	12,01	0,50	12,95	10,84	0,82
3	11,77	8,86	0,48	12,30	8,90	0,46	14,39	9,37	0,54
4	11,89	10,69	0,45	12,49	10,59	0,44	15,56	10,99	0,56
5	11,42	10,13	0,50	12,01	10,00	0,46	14,48	10,54	0,55
6	11,86	9,91	0,49	12,44	9,28	0,46	14,42	9,78	0,54
7	11,64	10,53	0,49	12,21	10,46	0,46	14,56	10,77	0,55
8	11,52	11,35	0,50	12,07	10,48	0,48	14,86	11,54	0,59
здрібнення на Chopin CD1									
1	11,46	10,48	0,62	11,63	10,62	0,56	15,02	10,91	0,63
2	11,40	12,26	0,65	11,77	12,30	0,57	15,09	12,14	0,62
3	11,35	8,61	0,51	11,50	8,56	0,47	14,71	9,30	0,55
4	11,47	10,45	0,50	11,77	10,63	0,45	15,17	10,93	0,56
5	10,95	10,04	0,56	11,31	10,19	0,52	14,40	10,35	0,54
6	11,29	9,07	0,54	11,56	9,22	0,51	14,86	9,77	0,58
7	11,12	10,33	0,54	11,44	10,56	0,50	14,45	10,67	0,57
8	10,96	10,93	0,53	11,21	11,19	0,51	14,73	11,38	0,60

На наступному етапі дослідження зразки борошна було проаналізовано за

тестом SRC, під час проведення якого досліджувалися чотири ключові параметри (табл. 3): функціональність пошкодженого крохмалю (SRC карбонату натрію), функціональність глютеніну (SRC молочної кислоти), функціональність пентозану (SRC сахарози), водопоглинаюча здатність (SRC-води).

Таблиця 3

SRC пшеничного борошна, отриманого на різних лабораторних млинах*, %

Зразок №	Вода			Сахароза			Карбонат натрію			Молочна кислота		
	Р	В	С	Р	В	С	Р	В	С	Р	В	С
1 варіант підготовки зерна												
1	66	67	65	92	89	75	91	81	73	71	118	107
2	71	70	68	99	96	88	98	92	79	85	138	125
3	66	68	63	92	92	80	91	87	71	75	115	101
4	66	70	65	94	95	85	92	89	75	72	120	111
5	68	71	67	97	93	87	97	93	78	87	130	119
6	66	70	63	88	92	80	89	87	67	83	129	112
7	68	70	64	99	95	85	99	95	80	102	140	125
8	72	68	65	96	96	84	95	87	80	86	135	125
2 варіант підготовки зерна												
1	67	71	63	94	89	80	78	82	74	74	125	110
2	69	67	66	96	95	85	72	91	82	87	139	127
3	65	66	61	88	91	74	82	86	73	77	114	99
4	66	70	62	92	95	83	87	89	75	93	130	130
5	75	69	71	97	91	86	92	83	77	84	136	120
6	65	61	64	88	90	81	84	79	68	80	125	103
7	70	71	68	96	98	85	87	85	83	83	141	109
8	70	70	67	97	108	84	92	85	82	85	133	124
3 варіант підготовки зерна												
1	62	61	60	87	79	72	80	73	68	70	127	116
2	67	69	63	93	88	78	81	83	76	83	124	133
3	62	64	55	86	88	72	79	81	65	71	114	106
4	63	66	59	91	88	76	83	83	69	89	130	137
5	66	68	60	90	90	76	83	80	74	83	134	126
6	62	68	56	83	90	73	76	81	62	78	130	116
7	67	71	60	93	91	81	85	86	74	83	143	128
8	68	68	59	90	88	80	79	89	74	82	135	129

*Примітка: Р – млин Perten LM3100, В - млин Brabender Quadrumat Junior, С - млин Chopin CD1

Найменше значення водопоглинальної здатності спостерігалось при

подрібненні зерна (варіант 3) на млині Chopin CD1. Цей показник було прийнято як «контрольний зразок». При порівнянні інших результатів з «контрольним зразком» суттєвих відмінностей у ВПЗ борошна не виявлено. Тобто, для цього показника вид обладнання не має суттєвого впливу; оптимальний варіант підготовки зерна до помелу – варіант 2 (зволоження на 1 % з темперування 40 хв).

Чим кількість більший вміст активних пентозанів у борошні, тим більшу в'язкість буде мати тісто. Аналіз отриманих результатів тесту SRC з розчином сахарози показав, що борошно з зерна, подрібненого на млині Chopin CD1 характеризувалося найменшими значеннями. Значення показників для зразків отриманих в результаті розмелу зерна пшениці підготовленого за варіантом 3 на млинах Perten LM3100 та Brabender Quadrumat Junior, були найкращими. Але цей варіант підготовки зерна має вагомий недолік – тривалий час темперування, тому при масштабному виробництві його не вигідно використовувати. Тест SRC з карбонатом натрію вказує на кількість пошкодженого крохмалю у борошні. Пошкоджений крохмаль впливає на липкість тіста, відповідно, чим вище ступінь пошкодження крохмалю, тим нижче хлібопекарські властивості борошна. Беручи до уваги всі переваги та недоліки методів ВТО, описаних вище, можна зробити висновок, що використання відволоження на протязі 24 год не може бути використано у промислових умовах.

Результати тесту SRC з молочною кислотою свідчать про наявність та кількість глютенінів у борошні, що обумовлюють еластичність та пружність тіста. Тому при їх невеликій кількості тісто буде нееластичним, з поганими пружними та низькими хлібопекарськими властивостями. Данні тесту SRC з молочною кислотою для борошна, отриманого при подрібненні зерна на млині Perten LM3100 були низькими в порівнянні з іншими досліджуваними зразками.

Висновки. Метод SRC дає змогу оцінити якість основних функціональних компонентів борошна (пошкодженого крохмалю, глютенінів і пентозанів), які безпосередньо впливають на якість кінцевого продукту.

Актуальним буде проведення тесту SRC для оцінки якості зерна пшениці. Але у лабораторіях борошномельних заводів треба використовувати уніфіковані методи підготовки проб зерна для оцінки якості за допомогою сучасного методу SRC. Як показали пошукові дослідження, проведені у даному експерименті, використання більш простого млину молоткового типу або помел сухого зерна на усіх лабораторних млинах не підходять для спрощення процедури розмелювання зерна при оцінці його функціональності за методом SRC. Подальші дослідження мають бути зосереджені на пошуку мінімально можливої тривалості відволоження при подрібненні на млині вальцьового типу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Проверка качества зерна: основные показатели качества // Биокор: [Веб-сайт]. Київ, 2021. URL: <https://biocor-tech.com/ru/blog-ru/proverka-kachestva-zerna-osnovnye-pokazateli-kachestva> (дата звернення: 10.06.2021).
2. Борошно, види, показники якості, зберігання // Учебные материалы: [Веб-сайт]. Одеса, 2021. URL: <https://works.doklad.ru/view/ssNVmjN36bw.html>.
3. Особливості формування сучасного асортименту та якості борошна // Studall.org: [Веб-сайт]. Львів, 2013. URL: <https://studall.org/all2-105077.html> (дата звернення: 11.03.2013).
4. Мерко І. Т., Моргун В. О., Наукові основи і технологія переробки зерна [Текст]. – Одеса: Друк, 2001.
5. CHOPIN TECHNOLOGIES: [Інтернет-портал]. 2021. URL: <https://chopin.fr/ru/page-dun-produit/src-chopin-2>.
6. Автоматическое измерение раствороудерживающей способности муки SRC-CHOPIN // Парус: [Веб-сайт]. Днепр, 2021. URL: <https://agroproekt.com.ua/grain-quality/src-chopin>.
7. CHOPIN Technologies: [Інтернет-портал]. 2021. URL: https://assets-global.website-files.com/60248b8cec3ecd4ab5d61984/613f5116c2909c2d63b4f6e5_KPM-CHOPIN-SRC-CHOPIN-2-FAQs-.pdf

АНАЛІЗ ПАРАМЕТРІВ ЯКОСТІ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО ДРУКОВАНИХ 3D-МОДЕЛЕЙ

Стрілець Роман Євгенійович
Лаборант каф. КІТАМ
Тарапатов Артем Олександрович
студент
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. Актуальність теми—3D-друк на сьогодні стає все поширюваним явищем, створюються нові матеріали, що мають нові властивості, які використовуються в зовсім різних сферах застосування. Медичні, військові, та багато інших сфер вже не можуть обійтись без 3D-друку. Простота моделювання і втілення нових ідей в життя роблять 3D-друк найпривабливішим методом прототипування із всіх існуючих.

Можливість використання 3D-друку не тільки в прототипуванні а й в виготовленні унікальних конструкцій в одиничному екземплярі створюють умови поширення 3D-друку в різних сферах підприємницької діяльності та в промисловості. Простота і низька вартість отримуваних виробів з високою якістю дають можливість промисловості знижувати витрати на розробку нових інноваційних продуктів, які в подальшому впроваджуються у життя.

Мета роботи. На сьогодні проблема якості надрукованих моделей є дуже важливою. Від якості залежить не тільки зовнішній вигляд а й його цільове застосування. Використання моделей у відповідальних сферах, таких як медична, військова та ін. потребують чіткого дотримання встановлених параметрів якості. При недотриманні цих параметрів можливе виникнення аварійних ситуацій або загрози життю людини. Таким чином необхідно дослідити, отримувані за допомоги 3D-друку, вихідні параметри якості.

Матеріали і методи. Першим параметром якості є відповідність встановлених розмірів. Цей параметр має важливе значення, він відповідає за

збереження вихідних розмірів, отриманих при моделюванні деталі в САПР. Дані розміри також впливають на саму геометрію отримуваної моделі.

Відповідність встановлених розмірів залежать від кінематики принтера, його конструкції та використаних електричних та механічних компонентів, налаштуванні прошивки принтера, налаштування слайсеру, усадка матеріалу, та температури навколишнього середовища.

Кінематика принтера впливає на відповідність розміру за рахунок використання в своєму складі ременів, така як H-Bot, яка в своєму складі має один великий ремінь, який при переміщеннях по вісям Y та при переміщенні по діагоналі, при відсутності високої жорсткості конструкції дають скошення (рис. 1), при якому основна робота буде виконуватися але вихідні розміри будуть змінені по всім вісям або тільки по одній.

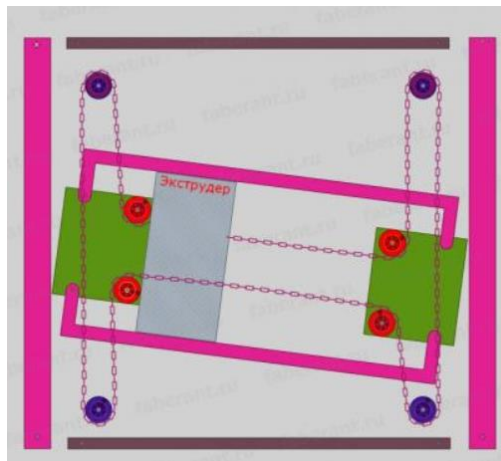

Рис. 1 – Скошення при переміщенні у кінематики H-Bot

Конструкція принтера, до якої входить і кінематика сильно впливає на кінцеві розміри. Використання двигунів з різними характеристиками, використання ШВП та гвинт-гайки на осі Z, різних шківів та ін. Всі ці параметри напряму впливають на кінцеву відповідність розмірів. Точність принтера, що використовує в своєму складі двигуни, що мають 0.9° на оберт, будуть більш точними та будуть мати менше відхилення від встановлених розмірів аніж двигуни що мають 1.8° на оберт. Ці двигуни зможуть зробити більше кроків з меншим дискретним розміром. Використання ШВП або гвинт-гайки на осі Z буде впливати на розміри моделі по осі Z. Використання ШВП дає змогу друкувати з мінімальним шаром 50 мкм.

Для найбільш ефективного використання попередніх компонентів необхідно встановити драйвери, що керують двигунами. Є драйвери, що можуть дробити крок на 1/8, що дасть мінімальний крок 100 мкм, а є драйвери що дроблять крок на 1/256, що може дати мінімальний шар у 10 мкм і зменшити пошарове відхилення моделі від розмірів. Те ж саме відноситься до шківів на осі X та Y, при збільшенні кількості зубців, також збільшується точність друку. Таким чином конструкція принтера за виключенням кінематики також є важливим фактором в збереженні встановлених розмірів друкованої моделі.

Прошивка принтера напряму впливає на вихідні розміри друкованої моделі, в ній встановлюються швидкості друку та прискоренні вісей, при неправильному налаштуванні яких будуть зменшуватися або збільшуватися розміри, будуть створюватися дефекти поверхні. Наступним параметром, що впливає на розміри є налаштування `step_per_unit`, яка визначає якої довжини сигнал потрібно передати на двигуни, щоб вони перемістилися на 1 мм. Даний параметр залежить від використаних драйверів двигуна, його можливості дроблення кроку, крокового двигуна, та використаної гвинт-гайки, ШВП або шківів.

Слайсер налаштовує температуру екструдеру, температуру робочої платформи, яка при невідповідності збільшить або зменшить усадку матеріалу, буде створюватися недоекструзія або переоекструзія пластику, яка не тільки змінить розміри а й створить на поверхні дефекти.

Також слайсер налаштовує розмір сопла, що встановлене в екструдері, цей параметр впливає на кількість пластика, що буде подаватися. В слайсері є параметри, що можуть компенсувати усадку, тим самим при неправильному налаштуванні можуть створити невідповідність розмірів.

Усадка та розширення матеріалу залежить від самого матеріалу, від його виробника, хімічного складу, від вологості та температури в приміщенні, температури екструзії при друці. Як було зазначено вище, цей параметр можливо компенсувати налаштуванням слайсеру.

Наступним параметром якості є шорсткість поверхні отримуваної деталі. В друкованих моделях шорсткість поверхні залежить від висоти шару, таким чином існує залежність між висотою шару та гладкістю поверхні. Прикладом може слугувати рисунок 1.20, де зліва зображено 200 мкм шар, посередині 100 мкм та з правої сторони—50 мкм шар.

До погіршення шорсткості поверхні може призвести коливання температури, неправильно налаштовані Steps_per_mm, із-за яких буде створюватися неоекструзія або переоекструзія.

Збільшення швидкості може призвести до створення на поверхні ефекту вертикальних полос, із-за можливого входження крокових двигунів в резонанс, що створить коливання каретки із-за пропуску кроків та втрати синхронності.

Шорсткість поверхні залежить від власних властивостей філаменту, який при друці може розширюватися або звужуватися, що дасть поверхню зображену на рисунку 9.

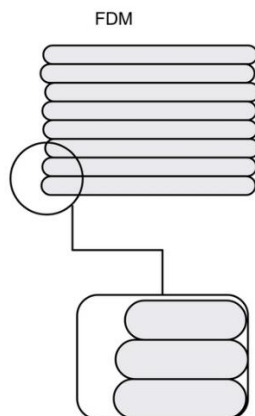

Рис.2–Змішення шару в друкованій моделі

Дефект шорсткості може створюватися на горизонтальних та вертикальних отворах, так як програмне забезпечення принтера, перетворює коло на велику кількість прямолінійних відрізків, створюючи ефект ступінчастості.

Використання розчинників для окремих філаментів здатне змінювати шорсткість поверхні, шляхом хімічного розплавлення поверхневих шарів моделі, тим самим роблячи поверхню глянцевою і гладкою. Прикладом є надруковані деталі з ABS пластику оброблені в ацетоні, що зображено на

рисунку 12.

Рис. 3–Оброблені в ацетоні друківані моделі

Наступним параметром, що впливає на шорсткість поверхні є використане сопло екструдера. Чим менше сопло, тим менша товщина нитки філамента, що робить можливим друк більш тонких стінок.

Вплив розміру сопла на друківану модель можна побачити на рисунку 14, де показана різниця між товщиною стінок, надруківаних різними соплами.

Рис.4–Друківані моделі з різною товщиною стінок

Останнім параметром якості є міцність отримуваної деталі, яка також залежить від багатьох факторів.

Результати і обговорення. Першим фактором від якого залежить отримувана міцність друківаної деталі є фізичні характеристики пластика. Прикладом може слугувати порівняння пластиків PLA та CoPET. PLA пластик за своїми характеристиками має твердість по Роквелу в 70-90 одиниць, відносне подовження при розриві має 3.8%, міцність на вигин має 55.3 МПа, міцність на розрив–57.8 МПа. При цьому пластик CoPET має твердість по Роквелу в 106 одиниць, що є більшим ніж у PLA, відносне подовження при розриві має

50%, міцність на вигин має 76.1 МПа, міцність на розрив–36.5 МПа. Таким чином за власними характеристиками CoPET пластик буде витримувати більше навантаження ніж PLA незалежно від технологічних параметрів друку.

Наступними фактором що впливає на міцність є товщина шару. Є залежність між розміром шару і отримуваної міцності, де чим менший шар друку тим деталь буде міцніша із-за більшої адгезії між шарами.

Міцність деталі залежить від використаного параметру налаштування слайсера, що має назву заповнення (рис. 1.4). Заповнення створює внутрішню структуру деталі та її внутрішню геометрію. Чим більше заповнення, тим більша міцність друкованої деталі. Також міцність залежить від структури заповнення. Їх буває декілька типів: сітка, лінії, трикутник, шостигранник, концентричне, гироїд, молнія та ін. Шостигранник та гироїд вважаються самими міцними заповненнями в 3D-друці.

Наступним фактором є товщина периметру, яка залежить від сопла. Чим більше товщина периметру, тим більше буде міцність вихідної моделі.

Також міцність буде залежати від напрямлення прикладання зусиль на шари друкованої моделі. Якщо прикладати зусилля вздовж шарів, його міцність буде більшою ніж якщо прикладати зусилля поперек шарів.

Останніми факторами що впливають на міцність друкованої деталі є температура друку та вологість пластику. При неправильно встановленої температури друку міцність деталі буде зменшено із-за поганого спікання шарів між собою, що може призвести до розшарування та деформації при прикладанні невеликих зусиль. Вологість створює в структурі пластика каверни, які зменшують міцність. Також вологий пластик втрачає задані властивості, що робить друк не міцним і призводить до дефектів.

Висновки. В результаті дослідження було проаналізовані параметри якості, які встановлюються для друкованих виробів та фактори що впливають на ці параметри.

АВТОМАТИЗОВАНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ ПОСТРІЛІВ АРТИЛЕРІЙСЬКОЇ ГАРМАТИ НА ОСНОВІ ПАРАМЕТРІВ, ЯКІ МАЮТЬ РІЗНУ ФІЗИЧНУ ПРИРОДУ ВИНИКНЕННЯ

Тарахтій Ольга Сергіївна,
к.т.н., ст. викладач,
Кузьменко Віталій Валерійович,
аспірант
Національний університет
Одеська політехніка
м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасні артилерійські гармати виконують бойову роботу, близьку до завдань тактичних ракет, з зменшеними часом та ресурсами. Аналіз військових дій російсько-української війни та останніх воєнних конфліктів в світі демонструє використання артилерійських підрозділів як головного інструмента виконання тактичних планів тому, що 80 % обсягу виконаних завдань з вогневого ураження противника покладалося на ствольну артилерію.

Необхідна ефективність бойового застосування артилерії може бути досягнута тільки за належної діагностики матеріальної частини артилерійських систем. Сучасні способи обробки вимірально-діагностичної інформації можуть надати інформацію особі, яка приймає рішення про стан гармати та її ствола, який забезпечує спрямування снаряду та надання йому необхідної швидкості під час пострілу.

Матеріали та методи. Як критерії оцінки якості отриманої діагностичної інформації на основі акустичних способів використовувалися показники достовірності та ймовірності помилки другого роду. Досягнення необхідних показників 0,99/0,01 може бути забезпечене врахуванням додаткових діагностичних ознак пострілу, що характеризують систему «заряд – зарядна комора – ствол». В їх якості може бути використаний візуальний прояв пострілу у вигляді дульного викиду та спалаху.

Ефективність розглядається як зважена згортка тактико-технічних

показників артилерійської зброї. В теперішній час інтенсивне обговорення має тактика застосування артилерійських гармат великого калібру «shoot and scoot» (короткочасний вогонь зі швидким ураженням цілі).

Мета роботи полягає в зменшенні мінімального часу перебування артилерійських установок на вогневій позиції та мінімальній витраті снарядів для враження за наявності випадкових збурень пострілів шляхом застосування методів автоматизованої діагностики гармати на основі станів які сприяють утворенню вільного вуглецю під час пострілу на основі автоматизованої діагностики параметрів стану пострілу, які мають різну фізичну природу: розширення порохових газів та вільного вуглецю в повітрі атмосфери та акустичні поля при пострілах.

Результати та обговорення. З використанням викладеного в [1] методу та моделі отримані результати, що характеризують розподіл температури порохових газів (ПГ) у процесі пострілу. В результаті було визначено, що при спалюванні 0.5 кг заряду при нерухомому снаряді буде досягнутий тиск $\sim 3.06 \cdot 10^7$ Па. Отримано значення швидкості снарядів $\tilde{V}=633.5$ м/с і $V=774.5$ м/с. На графіках (рис. 1, 2) наведено результати розрахунку за методом та моделлю [1].

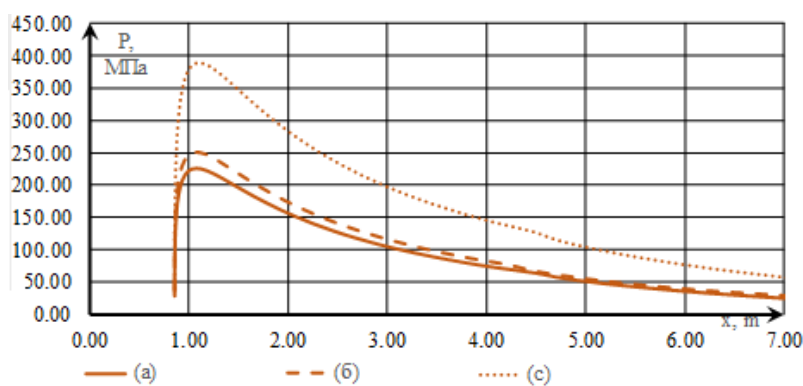

Рис.1. Результати розрахунку величини тиску порохових газів у каналі ствола в міру руху снаряда (на підставі прийнятих вихідних даних табл.3 – табл.4): а) – заряд зменшений (11 кг), що деградував; б) – заряд зменшений (11 кг), свіжий; с) – заряд повний (18.4 кг), свіжий

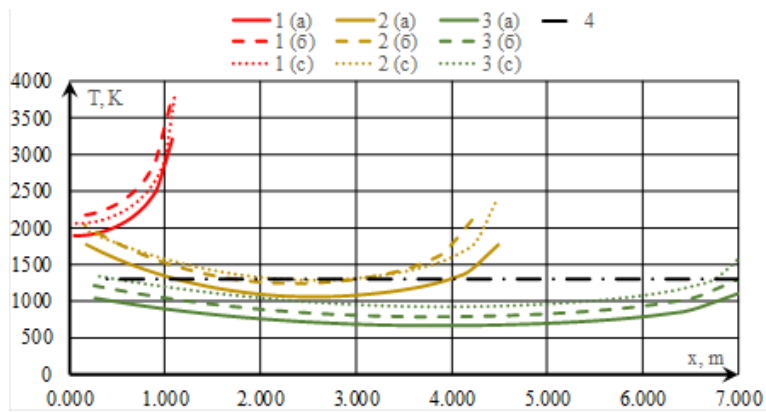

Рис. 2. Результати розрахунку розподілу температури за довжиною основного простору для різних видів заряду при різних положеннях снаряда: 1) – в момент максимального тиску в просторі за снарядом; 2) – при закінченні горіння порохового заряду; 3) – при знаходженні снаряда біля дульного зрізу; 4) – температурна межа реакції Будуара–Белла.

На рис. 2 величини температур відображаються для точок, прив'язаних до відповідних частин ПГ. Всі частини мають однакову масу, але при різних тисках вони мають різну довжину. З цієї причини початкові координати графіків 1, 2, 3 на рис. 2 по осі абсцис не співпадають. Результати розрахунків показують, що до моменту закінчення горіння свіжого порохового заряду (рис.2: графіки 1,2) відсутні умови для перебігу реакції Будуара–Белла. Температура ПГ на всьому протязі заснарядного простору вища за межу її початку. Але на стадії розширення ПГ після закінчення горіння заряду (рис. 2: графіки 3) існують умови для утворення конденсованої фази для всіх розглянутих видів зарядів. У середній частині ПГ їхня температура найбільший проміжок часу знаходиться нижче межі реакції диспропорціонування монооксиду вуглецю. У цій частині може утворюватися конденсована фаза.

Для оцінки впливу ступеня деградації порохового заряду на величину параметрів пострілу виконано розрахунок для пороху з брутто-формулою при зниженні його енергетичної ємності на 8%. Для питомої ентальпії $I = 5240$ Дж/кг одержано результати, відображені на рис. 2 – 3 у вигляді графіків з індексом (а). В результаті характерні швидкості визначені як $\tilde{V} = 618.5$ м/с і $V = 750$ м/с. По відношенню до раніше розрахованих відповідних величин для

свіжого пороху вони відрізняються не більш ніж на 2.5% – 3.5%. У аналізованому випадку величини температур більшої частини ПГ і більший час знаходяться нижче за межу, що визначає можливість протікання реакції Будуара-Белла.

Для оцінки діапазону зміни температури ПГ при різній величині заряду виконано розрахунок маси свіжого пороху $m = 18.4$ кг (повний заряд). Результати розрахунку наведено на рис. 1 – 2 у вигляді графіків з індексом (с). Особливістю отриманих результатів є перевищення температури ПГ на дні зарядної комори та дульному зрізі граничної температури реакції Будуара-Белла.

Як узагальнений критерій ефективності стрільби АП пропонується згортка наступних критеріїв: точності стрільби, виконання завдання, ефективності витрати снарядів [2]. Для формування ефективності вибрано згортку з відстанню від ідеальної точки за нормою L2:

$$Crit_0^{ideal_point} = \sum_{i=1}^n \sqrt{(Crit_i - Crit_i^{ideal_point})^2}, i = \overline{1, n}, \quad (1)$$

де $Crit_i^{ideal_point}$ – значення часткових критеріїв у так званій ідеальній точці фіктивної точці в n-мірному просторі, в якій значення часткових критеріїв досягають екстремуму (у даному випадку мінімуму). У виразі (1) значення відстані часткових критеріїв від ідеальної точки можуть бути зважені відповідними ваговими коефіцієнтами. Часткові критерії, вибрані для оцінки показників ефективності стрільби в даному випадку, мінімізувалися:

$$Crit_{CEP}^{accuracy} \rightarrow \min, Crit_{time_fire}^{time} \rightarrow \min, Crit_{n_{shoot}^{non_eff}}^{project} \rightarrow \min. \quad (2)$$

Проте за визначенням ефективність є ступенем досягнення системою свого цільового показника. З цього погляду узагальнений критерій ефективності стрільби логічно має бути максимізований. Тому в якості узагальненого критерію ефективності стрільби обрано величину, зворотну згортці $Crit_0^{ideal_point}$:

$$Crit_{gen_eff} = 1 / Crit_0^{ideal_point} . \quad (3)$$

Для розрахунку узагальненого критерію було обрано ідеальну точку з координатами $Crit_i^{ideal_point} = (0,75; 0,5; 0,2)$. Прийняті для ідеальної точки значення окремих критеріїв означають наступне. В ідеальній точці значення середньої кругової помилки стрільби CEP_{fire} складає 0,75 від розрахункового значення. Час вогневої діяльності в ідеальній точці складає 0,5 загального часу перебування на вогневій позиції. Число неефективних пострілів по відношенню до загальної витрати снарядів складає 0,2. Значення часткових критеріїв менші за зазначені, не можуть бути реалізовані практично. Відповідні значення критеріїв для першого та другого методів рівні $Crit_{gen_eff}^1 = 1,42$ і $Crit_{gen_eff}^2 = 7,24$ відповідно [3].

У зв'язку з тим, що діагностичні ознаки мають різну фізичну природу, встановлено, що найкращі показники дає мінімаксна нормалізація [3].

В основу метода класифікації артилерійських пострілів для створення автоматизованої системи діагностики взято [3], але кожний канал розглядався окремо. Доопрацьовані моделі та методи дозволили побудувати систему автоматизованої діагностики параметрів стану пострілу за набором діагностичних ознак. Загальна схема системи представлена на рис. 3.

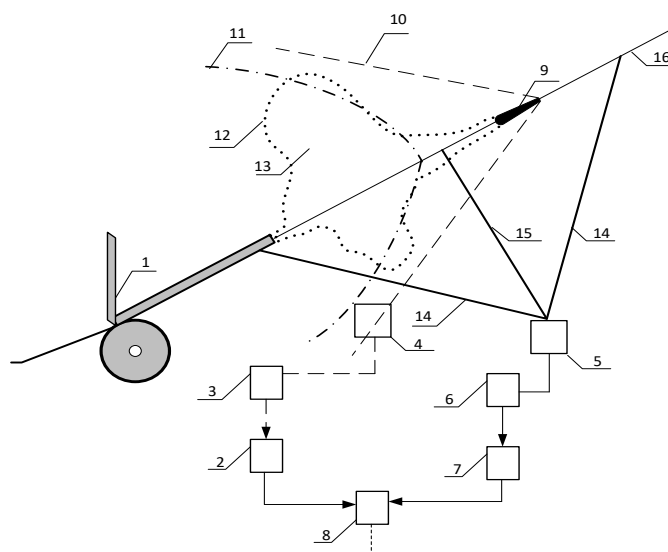

Рис. 3. Загальна схема система автоматизованої діагностики параметрів стану пострілу

Основа діагностичної ознаки пострілу гармати 1 це вимірювання швидкості снаряду 9 на стадії перехідної балістики.

На відстані від дульного зрізу дула гармати на поверхні розташовують вимірювальний мікрофон 4, які реєструють балістичну 10 та дульну 11 хвили від пострілів. Реєструють сигнали від пострілу і за допомогою АЦП 3 перетворюють сигнали в цифрову форму і передають їх в комп'ютер 2 і обчислюють характеристики.

Розраховується швидкість дульної хвилі 11. Визначається час проходження дульної хвилі від гармати 1, в момент пострілу, до мікрофона 4 за вимірюваною відстанню від гармати до мікрофона. Визначається час проходження балістичної хвилі 9 від гармати до мікрофона і часового інтервалу при реєстрації мікрофоном 4 проходження дульної хвилі 11 від гармати до мікрофона і реєстрації мікрофоном проходження балістичної хвилі 10. Визначається швидкість балістичної хвилі 10, тобто реальна швидкість снаряда 9. Отримане значення швидкості снаряда порівнюють з табличними даними для здійснюваних умов стрільби і, якщо різниця між розрахунковою початковою швидкістю снаряда і обчисленою реальною початковою швидкістю снаряда знаходиться в межах 8 – 10%, то роблять висновок, що постріл неприпустимий. Якщо різниця між розрахунковою початковою швидкістю снаряда і обчисленою реальною початковою швидкістю снаряда менше 8%, роблять висновок, що постріл припустимий.

По друге, на основі вимірювання швидкості снаряду 9 та розширення порохових газів та вільного вуглецю 13 в повітрі атмосфери пострілу розроблено другий незалежний канал методу визначення якості пострілу.

На вогневій позиції розміщують артилерійську гармату 1 таким чином, щоб зріз каналу гарматного ствола 16 був перпендикулярний лінії 15, на якій розміщують цифрову високочастотну ширококутову відеокамеру 5, з'єднану з персональним комп'ютером 6 з обробним програмним комплексом 7. Починають відеозйомку відеокамерою у видимому та інфрачервоному спектрі, передають одержуваний цифровий відеопотік в режимі реального часу в

персональний комп'ютер 7 з обробним програмним комплексом. Цифровий відеопотік перетворюють в послідовність кадрів, проводять аналіз кожного кадру для пошуку в кадрі відображення снаряда 9. Для кожної пари послідовних кадрів визначають миттєву лінійну швидкість снаряда. Визначають довжину кривих ліній: границі між проекцією поверхні порохів газів 12, що недогоріли, тиском більше атмосферного, що утворюють ударну дульну хвилю 11 і границю між проекцією поверхні полум'я порохів газів 13, що догоряє. Складають тимчасові ряди довжин та площ, за часовими рядами довжин і площ та визначають градієнт зміни тиску, при цьому, відсутність градієнта тиску показує утворення кривої лінії – границі між проекцією поверхні порохів газів що догоріли, які розширилися до атмосферного тиску, і утворюють акустичну дульну хвилю 11. По інформації з двох каналів на пристрої 8 розраховуються вірогідності достовірної діагностики. Показники якості ідентифікації стану отримані на тестовій виборці об'ємом 50 об'єктів (навчальна вибірка – 200 об'єктів). Зазначимо, що ідентифікація кожного каналу проводилась окремо. В подальшому ідентифікація була розглянута через принципи якості класифікації за наступними правилами.

Якість пострілу враховувала такі показники: кількість істинно позитивних рішень – «постріл неприпустимий», кількість помилково позитивних рішень (False Positive Class, FP) – «постріл неприпустимий класифіковано як незношений постріл позитивний», кількість помилково негативних рішень (False Negative Class, FN) – «постріл позитивний класифіковано як зношений постріл неприпустимий», кількість істинно негативних рішень (True Positive Class, TP) – «постріл позитивний класифіковано як незношений постріл позитивний». Розраховувалися такі показники якості: достовірність – $ACC = (TP + TN) / (TP + TN + FP + FN)$, як загальне співвідношення вірно класифікованих пострілів до загальної кількості пострілів, та ймовірність похибки II роду (False Positive Rate, FPR) – $FPR = FP / (TN + FP)$, як доля неприпустимих пострілів, які помилково класифіковані як припустимі. Результати якості класифікації Acc/FPR для

акустичних хвиль 0,87/0,04, а для розширення порохових газів 0,89/0,03

Висновки. 1. Визначено розподіл температури ПГ у просторі ствола між зарядною каморою і снарядом, що рухається. Визначено зміну протяжності зони утворення вільного вуглецю. Результати отримані для зарядів свіжого пороху і того, що деградував, для випадків повного і зменшеного зарядів. Для зазначених вихідних даних, визначено кількість вільного вуглецю, що виділяється по довжині ствола. Це дозволило пояснити особливості розподілу вільного вуглецю в дульних викидах, що дозволило розглядати це як діагностичну характеристику пострілу.

2. Сформовано критерій оцінки ефективності стрільби артилерійського підрозділу за наявності випадкових збурень пострілів. Критерій побудований на підставі багатокритеріальної згортки часткових критеріїв за методом ідеальної точки.

3. Розроблено систему автоматизованої діагностики пострілу за набором діагностичних ознак. Розрахунки показують, що вірогідність хоча б одного каналу правильно ідентифікувати складає 0,986, а вірогідність помилки другого роду хоча б одного з каналів складає 0,069.

1. Development of the model and the method for determining the influence of the temperature of gunpowder gases in the gun barrel for explaining visualize of free carbon at shot, Brunetkin O. Maksymov M. Brunetkin V. Maksymov O. Dobrynin Y. Kuzmenko V. Gultsov P., Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2021. – 4/1 (112). – P. 41–53.

2. Boltenev V, Brunetkin O, Maksymova O, Kuzmenko V, Gultsov P, Demydenko V., Soloviova O. Devising a method for improving the efficiency of artillery shooting based on the Markov model. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2021. Vol 6. № 3 (114). P. 6-7.

3. E. Dobrynin, M. Maksymov, V. Boltenev. Development of a Method for Determining the Wear of Artillery Barrels by Acoustic Fields of Shots. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. Vol 3, No 5 (105), 2020, p.6–18.

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «КІБЕРФІЗИЧНА СИСТЕМА» В РАМКАХ ІНДУСТРІЇ 4.0

Фільчакова Дарина Євгеніївна

студентка

Бронніков Артем Ігорович

к.т.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. Четверта індустріальна революція (Індустрія 4.0) - перехід на повністю автоматизоване цифрове виробництво, кероване інтелектуальними системами в режимі реального часу в постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, що виходить за межі одного підприємства, з перспективою об'єднання у глобальну промислову мережу Речей та послуг.

У вузькому значенні Індустрія 4.0 (Industrie 4.0) – це назва одного з 10 проєктів державної Hi-Tech стратегії Німеччини до 2020 року, що описує концепцію розумного виробництва (Smart Manufacturing) на базі глобальної промислової мережі Інтернет речей та послуг (Internet of Things and Services).

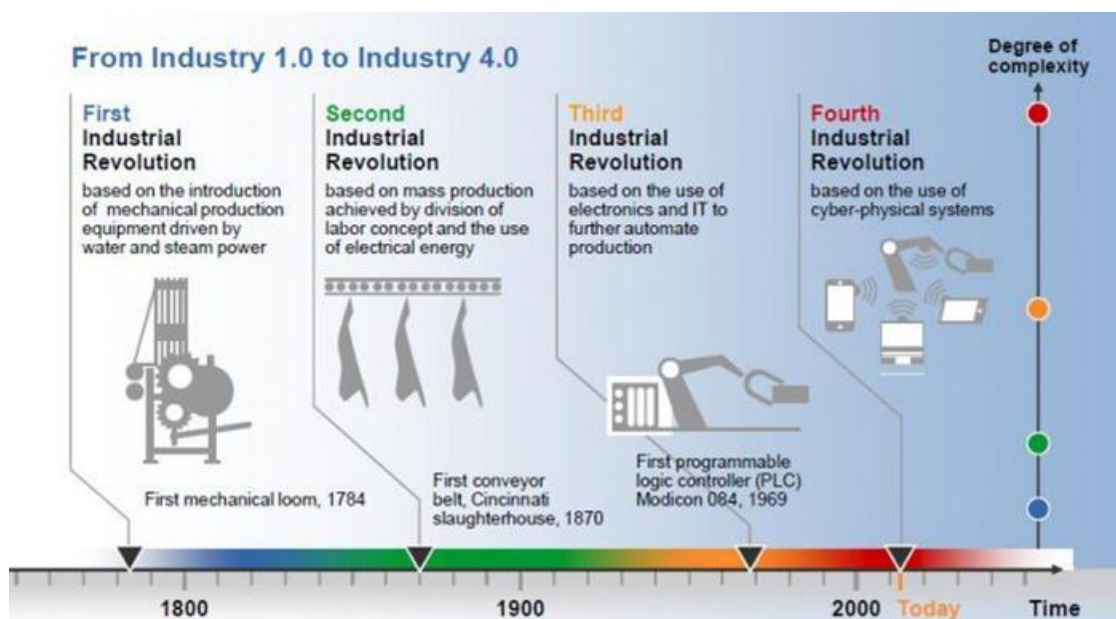

Рис.1 Перехідний шлях до Індустрії 4.0

У широкому сенсі, Індустрія 4.0 характеризує поточний тренд розвитку автоматизації та обміну даними, який включає кіберфізичні системи, Інтернет

Речей і хмарні обчислення. Являє собою новий рівень організації виробництва та управління ланцюжком створення вартості протягом усього життєвого циклу продукції, що випускається.

Компонентами «Індустрії 4.0» вважають:

- елементи Інтернету речей;
- штучний інтелект, машинне навчання та робототехніка;
- хмарні обчислення;
- Big Data;
- адитивне виробництво;
- кібербезпеку;
- інтеграційну систему;
- моделювання;
- доповнену реальність.

Мета роботи. В рамках розвитку Індустрії 4.0 з'являється стрімкий розвиток поняття «кіберфізична система». Розглянемо докладніше, що собою являє така система.

Матеріали та методи. Кіберфізичні системи (Cyber-Physical System, CPS) - це системи, що складаються з різних природних об'єктів, штучних підсистем і управляючих контролерів, що дозволяють уявити таку освіту як єдине ціле. У CPS забезпечується тісний зв'язок та координація між обчислювальними та фізичними ресурсами. Комп'ютери здійснюють моніторинг та управління фізичними процесами з використанням такої петлі зворотного зв'язку, де те, що відбувається у фізичних системах, впливає на обчислення і навпаки.

Складність такого роду завдань призводить до думки, що не йдеться про створення автоматизованих систем, більших, ніж існуючі, де комп'ютери інтегровані або вбудовані в ті чи інші фізичні пристрої або системи. Йдеться про гармонійне співіснування двох типів моделей. З одного боку - це традиційні інженерні моделі (механічні, будівельні, електричні, біологічні, хімічні, економічні та інші), з другого - моделі комп'ютерні.

Попередниками CPS можна вважати вбудовані системи реального часу,

розподілені обчислювальні системи, автоматизовані системи керування технічними процесами та об'єктами, бездротові сенсорні мережі.

З технічної точки зору CPS мають багато спільного зі структурами типу грід, що реалізуються за допомогою інтернету речей (Internet of Things, IoT), Індустрії 4.0, промислового інтернету речей (Industrial Internet), міжмашинної взаємодії (Machine-to-Machine, M2M), туманного та хмарного комп'ютера (fog і cloud computing). Але цими технічними засобами в жодному разі не можна обмежувати уявлення CPS. Для цих складних систем потрібні нові кібернетичні підходи до моделювання, оскільки моделі є центральним моментом у науці та інженерії.

Німецька академія Acatech вже говорить про перспективи національних кіберфізичних платформ, що складаються з трьох типів мереж:

- Інтернет людей;
- Інтернет речей;
- Інтернет сервісів.

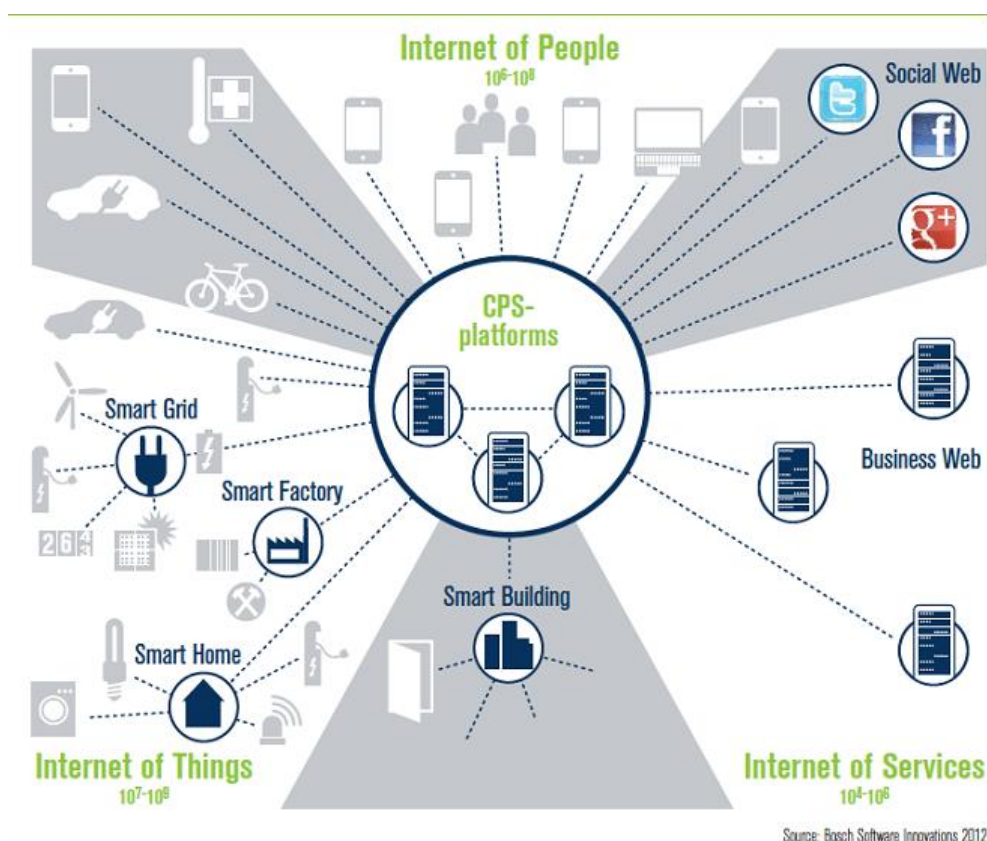

Рис.2 Складові кіберфізичної системи

Область застосування CPS поширюється практично на всі види людської діяльності, включаючи все різноманіття промислових систем, транспортні, енергетичні та військові системи, всі види систем життєзабезпечення від медицини до розумних будинків та міст, а також багато економічних систем. Говориться, що у CPS використовують міждисциплінарні підходи, у CPS поєднуються кібернетика, механотроніка, теорія та практика управління конкретними процесами. Від звичних вбудованих систем CPS відрізняється розвиненішими зв'язками між обчислювальними та фізичними елементами, тому використовується архітектура, аналогічна інтернету речей (IoT).

Такими системами є розподілені системи. Застосовувані досить методи управління: ієрархічне управління, матричне управління, ситуаційне управління і мерецентричне управління – не забезпечують ефективність управління за умов складності завдань управління при використанні розподілених систем. Цю проблему посилює проблема великих даних, яка задає великі обсяги даних та велику кількість зв'язків, що ростуть у геометричній прогресії. Крім того, виникає додаткова проблема внутрішньо мережевого керування для складних розподілених систем, яка не має місце для типових мереж. Мало того, для складних розподілених систем виявляється ефективним лише інтелектуальне керування.

Питанням усередині мережевого інтелектуального управління та моделювання приділяється мало уваги. Це з стереотипним підходом застосування мереж. Відповідно до цього підходу мережі розглядають як засоби телекомунікації, а не як засоби обчислень і, тим більше, інтелектуального аналізу. Ця позиція визначає стереотипну методологію застосування мереж, при якій цикли та асинхронні процеси в мережах розглядають як небажані явища. Це визначило стереотипну методологію організації потоків у мережах. Для керування потоками будували моделі послідовних інформаційних потоків. Паралелізм потоків у мережах розглядався як небажане явище, що призводить до нестійкості, до зниження керованості та втрати надійності.

З іншого боку, реалізація всередині мережевого інтелектуального моделювання може істотно підвищити ефективність розподілених систем та забезпечить можливість їх функціонування при вирішенні «не вирішуваних завдань». Одним із нових підходів вирішення зазначених проблем та завдань є застосування кіберфізичних систем та методів кіберфізичного управління. Кіберфізичні системи здійснюють обчислювальні процедури у своїй розподіленій структурі, вони включають «розумні вузли» і уможливають реконфігурувати потоки в мережі залежно від умов. Таким чином, кібер-фізичні системи є розподіленими системами з можливістю інтелектуальної обробки та реконфігурації потоків за рахунок інтелектуального управління.

Приклади CPS включають «розумний грід», автономні автомобільні системи, медичний моніторинг, системи управління технологічними процесами, робототехнічні системи та автоматичну пілотну авіонику. CPS застосовує трансдисциплінарні підходи, поєднуючи теорію кібернетики, мехатроніки, проектування та науки про процеси. Управління процесом часто називають вбудованими системами (embedded systems). У цих системах акцент найчастіше робиться на обчислювальних елементах і менше на інтенсивному зв'язку між обчислювальними та фізичними елементами. CPS схожа на технологію «Інтернет речей» (Internet of Things – IoT), що використовують одну й ту саму базову архітектуру. Однак CPS представляє більш високу комбінацію та координацію між фізичними та обчислювальними елементами.

Висновки. З системних позицій CPS є розподіленою субсидіарною системою. Ця система має багато рівнів, але на кожному рівні масштабу та складності з'являються нові властивості, які не зводяться до властивостей простих рівнів. На відміну від традиційних вбудованих систем, повнофункціональні CPS розробляються як мережа взаємодіючих елементів з фізичним введенням і виведенням, а не як автономні пристрої. Поняття CPS тісно пов'язане з концепціями робототехніки та сенсорних мереж із інтелектуальними механізмами власне обчислювального інтелекту, що ведуть шлях. Постійний прогрес у науці та техніці дозволяє створювати зв'язок між

обчислювальними та фізичними елементами за допомогою інтелектуальних механізмів, значно збільшуючи адаптивність, автономність, ефективність, функціональність, надійність, безпеку та зручність використання кіберфізичних систем. Слід зазначити певні проблеми застосування кіберфізичних систем. Вони вимагають розробки нових математичних методів обчислень типу квазі паралельних обчислень. Ефективність застосування кіберфізичних систем можна порівняти з ефективністю застосування паралельних обчислювальних систем. Паралельні обчислення ефективні великих обсягах інформації з можливістю розпаралелювання інформаційних потоків. За простих завдань паралельні методи не ефективні, а ефективні лінійні методи обчислень. Так само кіберфізичні системи ефективні керувати складними розподіленими системами й у вирішення складних завдань. Для простих завдань CPS також ефективні, як і паралельні обчислювальні системи.

ХАРАКТЕРИСТИКА НАКОПИЧУВАЧІВ ВІДХОДІВ УРАНОВИХ РУД І ПЕРСПЕКТИВА ПЕРЕРОБКИ ЇХ ВМІСТУ

Четверик Михайло Сергійович,

д.т.н., проф.

Бубнова Олена Анатоліївна

к.т.н., с.н.с.

Левченко Катерина Сергіївна

Інститут геотехнічної механіки
ім. М. С. Полякова НАН України,
м. Діпро, Україна

Вступ. Уран є важливою сировиною, видобуток і збагачення якого є основою для виробництва ядерного палива для атомної енергетики. В Україні уран видобувається з природного родовища. Однак он також міститься в уранових хвостосховищах, які розміщені на території Дніпропетровської області. Вони утворились внаслідок роботи «Придніпровського хімічного заводу» (ПХЗ).

Метою роботи є аналіз місць накопичення ураномістких відходів та обґрунтування можливості їх видобутку та переробки.

Матеріали і методи. Ураномісткі хвостосховища розташовані в м. Кам'янське та навколо нього (рис.1-2). Хвостосховища «Центральной яр», «Західне» та «Південно-східне» знаходяться на території ВО «Придніпровський хімзавод» і перекриті насипним ґрунтом. Хвостосховище «Дніпровське» знаходиться на території м. Кам'янське, в районі р. Коноплянка. Дамба споруджена з відходів коксохімічного заводу. Хвостосховище перекрито нерівномірним (від 2 до 19 м) шаром фосфогіпсу. Хвостосховище «Сухачівське» розташоване у верхів'ях балки Росселевата поблизу селища Таромське. Поверхня частково перекрита шлаками і шаром фосфогіпсу потужністю 3 - 4 м.

Особливу небезпеку щодо можливого забруднення річки Дніпро має хвостосховище «Дніпровське».

Рис. 1. Хвостосховища уранових відходів безпосередньо в м. Кам'янське

Рис.2. Ураномісткі хвостосховища

Придніпровським науковим центром НАН України, Дніпропетровською обласною адміністрацією та ін. (Коровін В.Ю., Шматков Г. та ін. [1]) були досліджені умови залягання відходів хвостосховища «Дніпровське». Сховище створене шляхом спорудження замкнутого контуру огорожувальних дамб висотою 6,0-11,8 м. Складування відходів переробки уранових руд проводилось гідронамивним способом. Потім поверхню перекрито фосфогіпсом, а також відходами коксохімічного і металургійного виробництв. У його основі лежать алювіальні відклади. Нижче залягають кристалічні породи - граніти.

Гідрогеологічні умови характеризуються наявністю техногенного горизонту шламових вод в чаші хвостосховища і гідравлічно пов'язаного з ним водоносного комплексу. Він поширений в алювіальних пісках і тріщинуватій

зоні кристалічних порід. Середня потужність товщі РАВ в хвостосховище «Д» становить 8,0 м. За фізичними властивостями РАВ є водонасиченими супісями, текучої консистенції. Характерно шарувату будову з чергуванням різних літологічних прошарку. За властивостями РАВ близькі до мулів. Склад РАВ обумовлений ураном і продуктами його розпаду. Хвостосховище «Дніпровське» за геологічними умовами та властивостями РАВ відпрацьовувати шляхом застосування, наприклад, свердловинного вилуговування, важко, в зв'язку з низькою проникністю мулів.

Центром радіоекологічного моніторингу (м.Жовті Води) спільно з ІГТМ НАНУ, Придніпровським науковим центром авторами Сорока Ю. М., Коровін В. Ю. та ін. проведена оцінка можливості довилучення урану з радіоактивних відходів хвостосховища «Західне» [1]. Хвостосховище «Західне», створене в 1949 р., експлуатували до 1954 р. Воно споруджено в огороженому насипними ґрунтовими дамбами глиняному кар'єрі, що розташовувався в яру. Для розміщення відходів застосовували як гідронамивний, так і насипний спосіб. Після закінчення накопичення РАВ на поверхні хвостосховища розміщували нерадіоактивні виробничий і будівельне сміття, металобрухт. Відповідно до проведених розвідувальних робіт і підрахунками визначено обсяг запасів, які становлять 106 т урану. Запропоновано вилуговувати ураномісткі відходи.

Однак, застосування для вилучення урану з РАВ існуючої технології буде недостатньо ефективним. Це обумовлено необхідністю транспортування мулистих порід, що містять РАВ, на збагачувальну фабрику і потім знову в хвостосховище. Крім того, необхідний процес перемішування, який би забезпечував високий контакт РАВ, що містяться в мулистій фракції, з сірчаною кислотою. Відомо, що мулисті породи, недостатньо ефективно віддають вологу. Наскільки повно можна витягти робочий розчин з мулистих порід невідомо. Це зумовило необхідність розробки обладнання і технології, які б дозволяли отримувати корисну копалину з низько проникних порід, представлених, наприклад, мулом.

Результати та обговорення. При збагаченні руд корисна копалина і вміщуючі породи подрібнюються до мікрон. В результаті цього, відходи збагачення мають складний дисперсний склад: від пісків до колоїдних частинок. У більшості випадків, вони представлені мулистими породами (грунтами) з високим вмістом пилюватих і глинистих часток. Такі породи високо вологонасичені, мають низьку проникність. У той же час, при складуванні відходів в результаті сегрегації і седиментації [2] в хвостосховищах накопичуються значні запаси корисних копалин. Якщо вони накопичуються в піщаної фракції, то можуть бути вилучені методами магнітної сепарації або іншими методами. Якщо корисна копалина зосереджено в пилюватих і глинистих частинках, то їх вилучення, в результаті низької проникності мулистих порід, утруднено. Досвід вилуговування таких руд малоефективний. Так, на Стрільцовському родовищі Приаргунського виробничого гірничо-хімічного об'єднання (ВАТ «ППГХО») [3] проводилося вилуговування позабалансових руд крупністю -200 мм, отриманих після рентгеносортування. У зв'язку з низьким вмістом урану, великою кількістю dtkbrjкускової руди, високим вмістом мулистих фракцій за півтора року вилуговування було вилучено тільки 30% урану. У той же час, принципова можливість вилучення урану з порід, що містять радіоактивні відходи (РАВ) підтверджується лабораторними дослідженнями. Виходячи з параметрів способу вилуговування, наведеного вище, обладнання для вилуговування корисних копалин з мулистих відходів повинно забезпечувати: постійне перемішування розчину; нагрів розчину до необхідної температури і підтримка її протягом усього циклу вилуговування; непроникність конструкції, що виключає випаровування кислот; завантаження і вивантаження сировини і руди, тобто мати входні і вихідні отвори; повний цикл вилуговування (тривалістю 6-8 годин), тобто обсяг ємності або кількість ємностей повинно відповідати проектній продуктивності фабрики. На основі вищенаведених вимог запропоновано конструкцію пристрою для вилуговування уранових руд [4] та безпосередньо саму технологію. Застосування технології вилуговування урану з відходів збагачення

з використання рудовилугоувача можна здійснювати за різними технологічними схемами. На рис. 3 приведено технологічну схему вилучення урану з мулистих відходів із застосуванням драглайна і рудовилугоувачей.

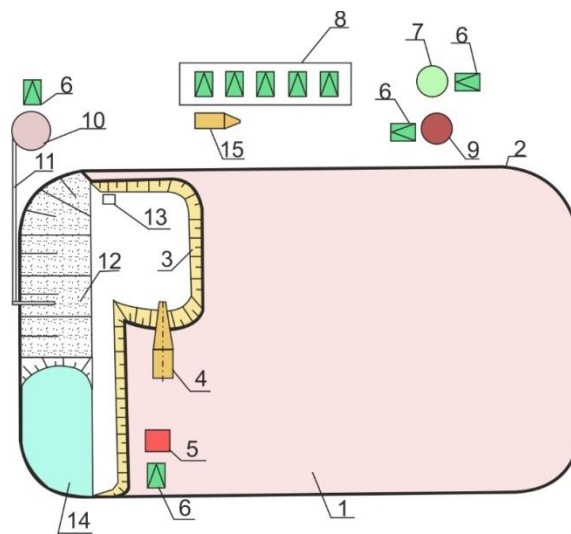

Рис. 3. Технологічна схема вилучення урану з мулистих відходів хвостосховищ з використанням рудовилугоувачей

Послідовність технологічних операцій наступна. На ділянці хвостосховища 1 (рис.3), що планується для розробки, знімають верхнє укриття (фосфогіпс та ін.). Потім драглайном 10 проводиться розрізна траншея і здійснюється виїмка вмісту. Мулиста маса розвантажується в бункер 5, а з нього подається в рудовилугоувач 6. Потім рудовилугоувач під'їжджає до ємності 7 і завантажується реагентами. Рудовилугоувач, заповнений мулом, що містить уран, реагентами направляється до майданчика 8.

Кран 15 знімає з автомобіля ємність рудовилугоувача і встановлює на майданчик 8, призначену для розміщення ємностей рудовилугоувачей на період вилуговування. Кожна ємність повинна знаходитися на цьому майданчику протягом 8 годин. Ємності підключаються до електрики за принципом тролів. За цей час відбувається безперервне перемішування мулистій суміші з сірчаною кислотою, відбувається реакція вилуговування і сорбції. Потім кран 15 знімає з майданчика 8 ємність рудовилугоувача, в якому закінчилася реакція і вантажить на автомобіль (базу рудовилугоувача). Рудовилугоувач під'їжджає до ємності 9 і розвантажує в неї робочий розчин, що містить уран. Потім під'їжджає до

ємності (згущувач) 10 і розвантажує в неї мулисту суміш, з якої уран вже витягнутий. З згущувача 10 гідротранспортом 11 мулисті породи (без урану) укладаються в відвал 12. В мулистих породах може залишатися частина кислоти. Для її збору передбачено збірник 13. Потім проводять рекультивацію відвалу.

Висновки. Основою запропонованої технології є застосування рудовилуговувачів. Їх конструкція дозволяє підтримувати необхідні параметри вилуговування, встановлені експериментами. Застосування технології вилучення урану з мулистих відходів хвостосховищ з використанням рудовилуговувачів дозволить витягти уран, ліквідувати місця накопичення відходів збагачення урану і поліпшити екологічну обстановку в регіоні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Радиоактивное загрязнение территории в результате переработки урановых руд / Шматков Г. Г., Кошик Ю. И., Коровин Ю. Ф., Шекутин Н. С., Рябошапка С. И., Семенец Г. А., Коровин В. Ю., Меркулов В. А. // III Всеукр. науч.-метод. конф. «Экология и инженерия. Состояние, последствия, пути создания экологически чистых технологий» Днепродз. 23-26 окт. 2000 р. Сб. техн. докл. ДзГТУ. - С. 191-193.

2. Бубнова Е. А. Формирование техногенных залежей полезных ископаемых в шламохранилищах с перспективой их разработки / *Металлургическая и горнорудная промышленность*, 2014. – № 5. – с. 65-68

3. Колесаев В. Б. Комбинированная технология переработки бедных урановых руд / В. Б. Колесаев, В. Г. Литвиненко, В. И. Култышев // *Горный журнал*. – 2008. – № 8. – С.50-53.

4. Пристрій для вилуговування уранових руд / Четверик М. С., Монастирський В. Ф., Смірнов А. М., Кірія Р. В., Мостовий Б. І., Жигула Т. І., Бубнова О. А., Ікол О. О. Патент України №141153, МПК 51 В65G. Україна; заявл. 22.07.2019; опубл. 25.03.2020, Бюл. № 6. – 4 с.: іл.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ НЕЧІТКИХ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧІ МЕДИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Шаповал Наталія Віталіївна

к.т.н., старший викладач
кафедра штучного інтелекту НН ІПСА
НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського

Вступ. Системи штучного інтелекту широко використовуються в медичній сфері. Найбільш поширеним є застосуванням до задачі діагностики пацієнтів, розробка ліків, аналіз медичних документів, таких як рецепти, аналіз медичних знімків та дистанційне лікування пацієнтів. У той час як комп'ютерні системи часто виконують завдання ефективніше, ніж люди, останнім часом найсучасніші комп'ютерні алгоритми досягли точності, яка відповідає рівням точності експертів-людей у галузі медичних наук.

Ціль роботи. Розглянути нечіткі нейронні мережі, які здатні оперувати не точною інформацією для діагностики захворювання COVID-19, а саме систему нечіткого логічного висновку, більш відому як нечітка нейронна мережа Takagi-Sugeno-Kang (TSK).

Матеріали і методи. Налаштування параметрів нечіткої нейронної мережі TSK може відбуватися різними методами: еволюційними алгоритмами, класичним градієнтним спуском або гібридними методами. Кожен з методів має свої недоліки. Для подолання проблем класичних методів пропонується використання підходів, які застосовуються в згорткових нейронних мережах. Так для подолання проблеми, коли найчастіше активується лише одне правило в базі правил мережі можна використати регуляризацію [1]. Для нечітких нейронних мереж доцільно використати наступні методи регуляризації:

1. Рівномірну регуляризацію (uniform regularization), яка примушує всі правила мати однакову активуючу силу правила.

$$L_{UR} = \sum_{r=1}^R \left(\frac{1}{N} \sum_{n=1}^N (\bar{f}_r(x_n) - \tau)^2 \right),$$

де N - кількість навчальних зразків, $\tau \in [0,1]$ - очікуваний рівень активації кожного правила, для C класів він дорівнює $1/C$.

2. DropRule передбачає випадкове виключення правила з бази правил, що може покращити продуктивність моделі TSK.

3. Batch normalization (BN) - на етапі навчання спочатку обчислюються рівні активації правил, а далі використовується BN згідно значень середнього і стандартного відхилення поточного міні-паketу.

$$y_r(BN(x_n)) = b_{r,0} + \gamma \sum_{d=1}^D b_{r,d} \frac{x_{n,d} - m_d}{\sqrt{\sigma_d^2 + e}} + \beta D$$

Результати та обговорення. Різні конфігурації нечітких нейронних мереж TSK навчалися на 500 епохах для вибірки даних щодо симптомів коронавірусної хвороби [2]. Порівняння метрик precision, recall та f1-score для різних конфігурацій нечіткої нейронної мережі TSK наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння різних конфігурацій мереж TSK

	precision	recall	f1
TSK	0.9774	0.9919	0.9846
TSK+DropRule	0.9885	0.9896	0.9891
TSK+BN	0.9817	0.9885	0.9851
TSK+UR	0.9896	0.9862	0.9879
TSK+UR+DropRule+BN	0.9953	0.985	0.9902

Висновки. Як видно з результатів експериментів застосування регуляризація покращує метрики якості, а їх комбінація дозволяє досягти точності діагностування COVID-19 в 99%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cui Y., Wu D., & Huang J. (2020). Optimize tsk fuzzy systems for classification problems: Minibatch gradient descent with uniform regularization and batch normalization. *IEEE Transactions on Fuzzy Systems*, 28(12), 3065-3075.
2. <https://www.kaggle.com/code/midouazerty/symptoms-covid-19-using-7-machine-learning-98/data> (accessed 15.07.22).

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 519.22(075.8)

COMPLEX OF BASIC ALGORITHMS OF MODERN MATHEMATICAL STATISTICS SUITABLE FOR STUDYING IN THE PROBABILITY THEORY SECTION OF A SCHOOL MATHEMATICS COURSE BASED ON A LOGICAL-INTUITIVE APPROACH

Proskurnia Olekcii Ivanovych,

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor
National Pedagogic University

Malysheva Olha Georgievna,

methodist teacher of mathematics
Kharkiv gymnasium №116

Martyniuk Mykola Myhailovych,

graduate student

National Pedagogic University

Kozub Pavlo Anatolijovych,

Candidate of Technical Science, Associate Professor
Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Among the competences, abilities and skills that must be given to schoolchildren, the new Ukrainian school includes mastering of mathematical statistics. Firstly, knowledge of schoolchildren of basic statistical methods and algorithms allows schoolchildren to give a scientifically based interpretation and evaluation of the obtained experimental data of scientific research works of the Small academy of sciences of Ukraine. Secondly, the teacher gets the opportunity to teach the theory of probabilities, illustrating theoretical statements with interesting examples from the life of the school, class and a particular student.

As a rule neither mathematics teachers, nor schoolchildren or school management do not object to the in-depth study of mathematical statistics and probability theory. But the section "Probability theory, combinatorics and statistics", with a volume of 10 hours, is studied at the end of the academic year, when graduates are actively preparing for taking external independent assessment exams [1,2].

So the question arises how to get knowledge of statistics without increasing the amount of time provided by the Ministry of Education for the study of the theory of probabilities. How to no overload schoolchildren of the ninth and eleventh grades? How to overcome the lack of time for schoolchildren at the end of the ninth grade school year, when they are preparing for the state final certification exam?

To solve this problem a rational approach of in-depth study of mathematical statistics in school mathematics was proposed. This involves determining the main stages of preparation for the study and actual study of modern mathematical statistics, starting from the fifth grade of the school mathematics course. What is needed is the formulation of specific tasks for the rational assimilation of each stage of studying the concepts, algorithms and methods of modern mathematical statistics, the determination of the optimal set of concepts, methods and algorithms of modern mathematical statistics [3-5]. Such a set should be minimal in volume, but sufficient in essence, for professional assessment and processing of practical results by schoolchildren when performing research works of the Small Academy of Sciences of Ukraine. Special attention should be paid to the practical training of schoolchildren regarding the competent and correct use of competences of mathematic statistics in the assessment of natural and social phenomena and in practical activities during the performance of scientific research works.

It should be noted that the problem of teaching mathematical statistics was described and investigated by an outstanding researcher, an adept of the wide implementation of modern mathematical statistics methods in the education of schoolchildren and schoolchildren, Seymour Papert [6]. He believed that studying and consolidating the skills of using statistical algorithms should be implemented through the performance of practical tasks and scientific research works. When performing

research work, the researcher faces the problem of showing a scientifically based assessment of the obtained data, assessing the reliability of the difference between the obtained data, searching for correlations between the effects of the studied factors on the research values. Seymour Papert drew attention to the fact that the natural acquisition of knowledge most often occurs through use (application, implementation), which leads to gradual deepening and understanding in the future (aspect of time). But in the school mathematics course, according to S. Papert, this principle is inverted, that is, it is implemented "in reverse".

It should be noted that this vision of the problem of learning harmonizes well with the understanding of the psychological aspect of acquiring knowledge and skills on an intuitive and logical level. From birth and throughout his life, a person masters wide layers of knowledge and skills in the process of practical performance of exercises without having any idea about "theoretical foundations or scientific foundations" regarding the rules of studying this or that phenomenon, exercise, skill. A child learns to talk, walk and show emotions without knowing anything about these phenomena, skills, and knowledge. The only thing a child has in this situation is the opportunity to practically try, make mistakes, analyze the reasons for failure (at the child's level), correct them and move towards the goal [7].

Based on these observations, we proposed changes to the study of algorithms of modern mathematical statistics in the section of the school mathematics course "Probability theory, combinatorics and fundamentals of statistics" [8].

In contrast to the traditional course of studying the theory of probability and statistics at school it should begin with learning the algorithms of descriptive statistics which should not cause difficulties for schoolchildren. Algorithms of descriptive statistics can be given quite correctly for schoolchildren to learn from their own experience. They easily perceive the variability of values using the examples of biometric data, economic statistics, demographic information, information about the success of schoolchildren in a specific subject, etc.

Schoolchildren also quite freely learn and correctly use such important concepts as: mean value, median, mode, deviation from the mean, variance, etc. High school

scoolchildren get acquainted with random variables, their various distributions, both discrete (binomial, geometric) and continuous (uniform, normal, exponential), with the concepts of mathematical expectation and variance. All the necessary information can be presented to schoolchildren in a very compact and accessible way without unnecessary courses in serious proof mathematics behind all probabilistic statistical concepts, definitions and algorithms. For example, distributions of random variables are introduced by the task of their distribution density, familiarization with their characteristics. The tasks that are offered after studying each section are devoted to calculating the probability of a random variable falling into a given interval. The student can, using the tables given and attached to the tasks and knowing which algorithm should be used in each specific case calculate statistical indicators of probability. Questions in the learning process should answer the main practical questions. What can these children do with this new knowledge apart from talking or solving tasks set by teachers (again, throwing dice or other physical objects)? How can this knowledge be used so that the student is personally interested in it?

They should arouse interest and at the same time an understanding of how certain decisions are formed on the basis of statistical studies and observations, how various projects (tasks, stories from the practical life of schoolchildren) can be used in life, in which projects such studies should be conducted.

From our point of view the theory of probabilities with the basics of statistics is the same mathematics that schoolchildren still lack so far in order to scientifically (mathematically) assess the reliability of events, the reliability of the difference between related (unrelated) events (dates) and to scientifically (mathematically) assess the correlative relationship between events (dates). This section of mathematics allows the teacher to show how certain decisions are made on the basis of the obtained statistical materials and new knowledge is formed [2].

Thus, the main tasks of modern mathematical statistics in the school course should be:

1. collection and grouping of the results of one or another experiment;
2. finding the approximate law of the distribution of the random variable being

studied according to the experimental data;

3. evaluation of numerical characteristics or distribution parameters of the observed random variable, according to experimental data;

4. verification of statistical hypotheses about the properties of the investigated random phenomenon;

5. determination of empirical dependence between variables describing a random phenomenon based on experimental data.

6. forecasting the development of the investigated issues;

7. development and creation of practical recommendations on the topic of research if possible.

In contrast to university in high school the essence of basic concepts is more important than theorems and their clear and rigorous proofs. Moreover, in the course of mathematics loose proofs and plausible reasoning are used repeatedly, for example, when finding the limit, the definite integral, the sum of an infinitely decreasing geometric progression. Full proofs of many theorems are not provided so an attempt can be made to use certain statistical algorithms without substantiating their validity with rigorous mathematical proofs. Thus we can offer such set of algorithms for the school program: descriptive statistics, data presentation; quantitative comparison of two groups of patients; comparison of quantitative parameters in dynamics with two-stage measurement ("before and after") comparison of three or more groups by quantitative characteristic; comparison of relative indicators (frequencies, shares, percentages) between two groups; comparison of relative indicators in dynamics with two-stage measurement ("before-after"); identifying the relationship between two quantitative indicators.

The given complex of algorithms is necessary and sufficient both for general familiarization and for schoolchildren who take part in competitions of the Small Academy of Sciences and plan further studies in higher educational institutions.

Thus, as a result of the analysis of the current state of studying mathematical statistics at school, it was determined that the main problem is a non-optimal algorithm for providing educational material. An analysis of the main problems

regarding study of schoolchildren of mathematical statistics was carried out and the main topics for use in the school course taking into account the schoolchildren knowledge were proposed. The effectiveness of the new approach to teaching ninth-grade schoolchildren to the correct application of the basic algorithms of modern mathematical statistics for the description and evaluation of the obtained experimental data was confirmed by the performance of scientific research works of the Small Academy of Sciences of Ukraine.

REFERENCES

1. Міністерство освіти і науки України наказ №235 від 19.02.2021р. «Про затвердження типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів середньої освіти».
2. Міністерство освіти і науки України наказ №408 від 20.04.2018р. «Типові освітні програми закладів загальної середньої освіти 111 ступені».
3. Горкавий В. К. Математична статистика: навч. посіб. / В. К. Горкавий, В. В. Ярова. – К.: Професіонал, 2004. – 384 с.
4. Статистика : підручник / С. І. Пирожков, В. В. Рязанцева, Р. М. Моторин та ін. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – 328 с. ISBN 978-966-629-986-7 С. 105 – 129; 309 – 324. DOI: <http://doi.org/10.31617/p.knute.2020-164>
5. Статистична обробка експериментальних даних: Навчальний посібник / О. П. Мельниченко, І. Л. Якименко, Р. Л. Шевченко. – Біла Церква, 2006. – 34 с.
6. Papert S. An Exploration in the Space of Mathematics Educations // International Journal of Computers for Mathematical Learning. 1996. Vol. 1, № 1. P. 95-123.
7. Атраментова Л. О. Біометрія / Л. О. Атраментова, О. М. Утєвська. – Х.: Ранок, 2007. – 176 с.
8. Wilensky U. Connected Mathematics: Building Concrete Relationships with Mathematical Knowledge. Doctoral dissertation. Cambridge, MA: MIT Media Laboratory, 1993.

РЕШЕНИЯ ЭВОЛЮЦИОННОГО УРАВНЕНИЯ С НЕЛИНЕЙНОСТЬЮ КОРТЕВЕГА-ДЕ ФРИЗА И ЧИСЛЕННЫМ МЕТОДОМ

Акперли Рейхан

ассистент

Азербайджанский Архитектурно-Строительный Университет

Азербайджан, Баку

Аннотация. В статье рассматриваются на эволюционные уравнения, описывающие процесс распространения нелинейных волн в двухфазных средах. В рассматриваемом случае перехода на координатную систему меняющееся относительно времени и пространственным координатам, с помощью метода малого параметра исследуется эволюция возникающая от возмущения волн.

Ключевые слова: Среда, возмущения, волна, нелинейный, малый параметр, эволюция.

Математически поставленная задача для одномерного и изотермического случая сводится к решению уравнений сохранения массы, импульса и термодинамическими уравнениями состояния:

$$\frac{\partial(\alpha_i \rho_i)}{\partial t} + \frac{\partial(\alpha_i \rho_i v_i)}{\partial x} = 0, \quad \alpha_1 + \alpha_2 = 1, i = \overline{1,2}, \quad (1.1)$$

$$\frac{\partial(\alpha_i \rho_i v_i)}{\partial t} + \frac{\partial(\alpha_i \rho_i v_i v_i)}{\partial x} = \delta_{li} \frac{\partial \sigma}{\partial x} + \alpha_i \frac{\partial P}{\partial x} - (-1)^i R_{12}, \quad (1.2)$$

$$R_{12} = (v_2 - v_1)K_v + K_v r(v_2 - v_1) \left| \vec{v}_2 - \vec{v}_1 \right|$$

$$\rho_1 = \rho_1(\sigma, P), \rho_2 = \rho_2(P), \quad (1.3)$$

Связь между напряжениями и деформацией твердой фазы примем в наиболее обобщенном виде, чем

$$\left(b_0 + \sum_{i=1}^m b_i \frac{D'}{Dt'} \right) (\sigma + \gamma P) = \left(a_0 + \sum_{i=1}^n a_i \frac{D'}{Dt'} \right) e_1 \quad (1.4)$$

Уравнения (1.1)-(1.4) замыкаются следующим кинематическим соотношением

$$\frac{\partial e_1}{\partial t} + \frac{\partial e_1 v_1}{\partial x} = \frac{\partial v_1}{\partial x} \quad (1.5)$$

Возмущение в двухфазных континуумах исследуется с помощью метода медленно меняющейся амплитуды. Во втором приближении выводится результирующее нелинейное уравнение эволюции

$$\frac{\partial v}{\partial x} + v \frac{\partial v}{\partial T} - R_2 v \left(1 + \frac{r}{|R_1|} \left| 1 - \frac{\alpha_1^{(0)} \rho_1^{(0)} - \frac{a_0}{b_0 c^2}}{\rho_1^{(0)} (\alpha_1^{(0)} - \gamma)} \right| |v| \right) + R_3 \sum_{l=1}^n (-1)^{l+1} A_{l+1} \frac{\partial^{l+1} v}{\partial T^{l+1}} = 0, \quad (1.6)$$

где

$$A_{l+1} = \Gamma_{m-l} \frac{a_0 b_l}{b_0} - \Gamma_{n-l} a_l, \quad \Gamma_{n-l} = 1, \quad n \geq l, \quad \Gamma_{n-l} = 0, \quad n < l.$$

Параметры твердой и жидкой фаз обозначены здесь соответственно индексами «1», «2».

Доля объема, занимаемого твердой фазой, равна α_1 , а жидкой фазой - α_2 , истинная плотность вещества в разных фазах равна ρ_1 и ρ_2 , скорости - v_1, v_2 , $\sigma = \alpha_1 (\Gamma - P)$, P - давление в жидкой фазе; Γ - истинное напряжение в твердой фазе, δ_{ij} - единичный тензор, $\alpha_1^{(0)}$ - начальное значение α_1 ; $\gamma = \beta_1 k$, β_1 и k - коэффициенты изотермической сжимаемости твердых частиц и всей твердой фазы в целом, R_{12} - силу межфазного сопротивления.

Постоянные коэффициенты $b_0, b_1, \dots, b_m; a_0, a_1, \dots, a_n$ определяются из конкретных упруго-вязких моделей.

Точное решение уравнения (1.6) KVD представляет большую математическую трудность. Поэтому прибегнем к численному исследованию уравнения KVD. Будем предполагать выполненными теоремы существования и единственности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гришин А. М., Фомин В. М., Сопряженные и нестационарные задачи механики реагирующих сред. Новосибирск, Наука Сибир. отдел. 1984, 318с.

2. Николаевский В. Н. Геомеханика и флюидодинамика. Недра, М.:1996,448с.

ГРАФІЧНИЙ РЕДАКТОР CORELDRAW

Зубак Діана Василівна

студентка I курсу магістр

Фетько Олена Василівна

студентка 3 курсу

факультет математики та цифрових технологій

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Робота з комп'ютерною графікою — одне з найпопулярніших напрямків використання персонального комп'ютера. Без неї не обходиться жодна сучасна мультимедійна програма. У сучасному світі необхідність широкого використання графічних програмних засобів особливо стала відчутною у зв'язку з розвитком Інтернету. Потреба в розробці привабливих Web-сторінок у багато разів перевищує можливості художників і дизайнерів.

У зв'язку з цим сучасні графічні засоби розробляються з таким розрахунком, щоб не тільки дати зручні інструменти професійним художникам і дизайнерам, а й надати можливість для продуктивної роботи і тим, хто не має необхідних професійних навичок і вроджених здібностей до художньої творчості [1].

Існує безліч векторних графічних редакторів (Paint, Corel PHOTO-PAINT, Adobe PHOTO-SHOP, тощо) і найбільш популярним є CorelDraw. Що нашо вхнуло мене на думку докладніше вивчити можливості цього векторного редактора і навчитися основам роботи в ньому [2].

CorelDraw — векторний графічний редактор і професійний пакет для створення векторних ілюстрацій з можливостями редагування тексту, макетування та підготовки інтернет-публікацій. Розроблений канадською корпорацією Corel.

Користувачі CorelDraw-початківці художники, професійні ілюстратори, дизайнери, редактори буклетів, книговидавці, художники з реклами та логотипів, модельєри, менеджери т.д. Робочими інструментами CorelDraw

часто служать геометричні фігури-прямокутники, еліпси, багатокутники і прямі. Більш цікаві малюнки можна створити за допомогою кривих. Малюючи мишею «від руки», дуже важко надати кривої ідеальну форму. Тому CorelDraw надає різноманітні можливості редагування кривих, завдяки яким попередньо створений ескіз малюнка можна довести до досконалості [1, 2].

Були розглянуті різноманітні методи зафарбовування малюнків це найважливіша особливість програми. Використання заливок з декількох кольорних переходів, а також візерунків і текстур дозволяє отримувати барвисті ілюстрації.

Особливої уваги в CorelDraw заслуговує застосування спецефектів. CorelDraw Graphics Suite дозволяє імпортувати файли наступних форматів (для деяких форматів необхідна установка додаткових компонентів):

- Adobe Illustrator (AI);
- Растрове зображення Windows (BMP);
- CorelDRAW (CDR) ;
- Corel

Комп'ютерна графіка дозволяє оптимізувати та розвивати абстрактне і логічне мислення. Комп'ютерні технології розширюють спектр розвитку і застосування в творчій діяльності, дозволяють поглибити професійний кругозір майбутніх фахівців.

Звичайно, освоїти абсолютно всі можливості CorelDraw і професійно використовувати їх непросто, але придбати основні навички роботи з програмою доступно кожному, при цьому зовсім необов'язково мати професійну художню освіту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Комп'ютерна графіка: Навчальний посібник / Укл.: О. Т. Башта, О. В. Джурик, В. І. Макаров. – К.: НАУ, 2001. – 88 с.
2. Ефективна робота: CorelDRAW. 2007р.

PEDAGOGICAL SCIENCES

MECHANISMS OF THE PROCESS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF INDEPENDENT EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS OF HUMANITARIAN SPECIALTIES

Pshenychna Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Kyiv National University of Technologies and Design
Kyiv, Ukraine

Introduction. The design of educational material determines the process of mastering knowledge, skills and abilities. In this process, the main thing is to provide conditions for self-development, self-study, self-education of the student within the framework of personality-oriented education.

The process of education is considered as an integral and determining part of an individual's life, which affects the formation and development of the personality. At the same time, education and training as two sides of the educational process, interacting with each other, contribute to the emergence of changes in the personality of the individual and his real essence, as well as in the nature of the relationship between the individual and the world around him.

In accordance with the above, various aspects of managing the independent work of students are considered, the principles and mechanisms of managing the dynamics of the subjectivity of the student in the process of his professional formation are revealed, the processes of forming the abilities of students' imagination in a particular subject area during the study of specific disciplines with the use of computer learning tools are illustrated.

Aim. To theoretically substantiate the mechanisms of the process of formation and development of independent educational activity of students of humanitarian

specialties.

Materials and methods. Theoretical analysis and generalization of materials of scientific and methodical sources on the specified problems.

Results and discussion. Consider first the main features of educational activities in higher education. They are related to the goals and objectives of the formation of a specialist and personality. At the same time, the content of general developmental disciplines can cause intuitive preconditions or premonitions, false or true correspondence of practical experience to reality.

Characterizing the main function and tasks of vocational education in order to determine the movement - the development of the student's subjectivity, it should be noted that the main function can be reduced to the definition and choice of forms of personality development, and the task - to the formation of general abilities that affect the development of the personality. General abilities of the student are formed in universal forms of activity - thinking, imaginative and artistic, moral. Universality consists in the allocation of universal forms in the content of the subject form, which determines the subjectivity of the student, and the universal form is the basis of its movement - development.

In the process, it is very important to use the form of the subject reality, which represents the identity and reflects the sensory visibility and semantic space. Sensual visibility as an active, productive ability of the student to imagination allows him to perceive new ideas from didactic material. In general, the form of subject reality is actually or potentially a manifestation of the nature of the subject studied by the student.

Of great importance is also the continuity of the construction and testing of hypotheses of different levels in the process of cognitive movement of the student. In this case, there are personal, intellectual and sensory-perceptual levels (Yaksa, 2007). And according to these levels, firstly, there are motives, goals, conditions of cognition, secondly, activities, actions, operations, and thirdly, personal content, meaning, sensory tissue. The set of hypotheses, inscribed in the context of the current activity and the holistic image of the world surrounding the student, can, in turn, be

divided into the near and more distant future. This approach belongs to the active paradigm and is the main one in changing the subjectivity of the learner.

We also use the well-known fundamental conclusion that the student's independent work is a fundamental part that determines the quality of vocational education, based on the concept of scientific education. The essence of this concept is the rapid formation of the student's skills of working with special literature, in the free, wide and competent use of it. The formation of scientific thinking of the future specialist ends with the possible early detection of his gift of the researcher.

The basis for improving the effectiveness of the educational process, in our opinion, is the study of independent learning activities of students and the corresponding changes in mental processes and cognitive functions, such as perception, attention, memory, thinking and imagination, as well as changes associated with the level of needs, motives, emotions and will of students. The interconnection of motive and will in the activity of an individual, in the presence of a strong positive emotion, leads to the emergence of a new motive and special actions (Yaksa, 2007). The initial activity associated with the presence of an appropriate motive encourages, stimulates and gives meaning to specific actions, and the activity associated with the presence of the will leads to a deliberate change in the meaning of the action in the absence of motivation. Thus, action related to motive, volitional action and specific action due to the risk of expected changes affect the character of the individual, determine the formation of his individual differences, in particular intelligence, cognitive style, interpersonal communication and degree of anxiety. Under the risk of expected changes, we understand the consequence of action or inaction, as a result of which there is a real possibility of obtaining uncertain results of different nature, which both positively and negatively affect educational activities. The problem of risk assessment of educational activities acquires independent theoretical and applied importance as an important part of the theory and practice of vocational education.

It is very important that the variability of complex educational tasks is closely related to the condition of motivation. There is a zone of optimal range of motivation

level, according to which only a certain complexity of educational tasks does not have a negative impact, accompanied by a state of need for emotional excitement (Yerkes-Dodson law). Therefore, the answer to the question "what to teach" should be based on the individual abilities and learning experience of a particular student. It is necessary to take into account the presence of individual characteristics of the subjects of the educational process, namely the level of attraction - a collective designation of all types of positively colored relations of one person to another specific person.

The level of attraction in connection with the level of self-disclosure and the degree of expression of positive qualities in an individual makes it possible to determine the optimal zone for emotional relationships, which is called "empathy". The state that allows to perceive the inner world of another person with the preservation of emotional and semantic shades (Malykhin, Hrytsenko, 2016). The level of self-disclosure is characterized by the ability of the subjects of the educational process to constantly look into the eyes of the interlocutor, smile, stay at a short distance from the interlocutor, demonstrate openness, etc. The degree of expression of positive qualities in an individual is determined by his social status, education, profession, personal merits of the individual, competence in communication. Communication, which is also important in the learning process, is never just a transfer of ideas from one person's head to another. Rather, it is a process in which the persons involved in the dialogue try to influence each other's behavior in some way. Since one can never fully put oneself in the other's shoes, two interlocutors can never fully understand each other; they are only partially satisfied with each other's remarks...

Let us consider the content of the concept of ability, simplifying it as the qualities of a person that provide him with the opportunity to successfully perform any actions. Abilities are divided into general abilities (or general giftedness) and special abilities (Shcheblykyna, 2015). General abilities include creativity and mental abilities - intelligence, special abilities - motor (psychomotor), sensory, mathematical, technical, organizational, pedagogical and artistic (musical, stage, literary). The

pedagogical abilities of the teacher are of particular interest from the point of view of raising questions of "how and what to teach" (Malykhin, 2014). These include didactic, organizational, perceptual abilities, expressive, communicative, academic, personal, pedagogical imagination, high attention span and love for children. The didactic abilities of the teacher help to answer the question "what to teach": the ability to present educational material in an accessible, simple, clear and understandable way, to arouse interest in it and, most importantly, to awaken independent thinking. The answer to the question "how to teach" helps to give organizational abilities - the ability of direct emotional and volitional influence on students. Universal abilities of the student are formed in the process of pedagogical activity at the level of subject-subject relations with the teacher. The general form of such activity includes its universality, reflexivity and cultural and historical ways of movement. The teacher transmits the principles of thinking and determines the pedagogical activity itself, based on the theory of thinking, forms of general, explicit and categorical thinking, as well as on theoretical self-awareness. Self-consciousness is understood as a measure and form of problem-sense space, determined by the form of being. The analysis of the problem-semantic space makes it possible to identify the universally general scale of the student's position assessment and its impact on his/her self-awareness.

It is extremely important to use pedagogical forecasting in the educational process, that is, to obtain advance information about the student directly. Such forecasting is aimed at determining the future state - the academic success of the student, based on the logic of his development and the influence of external conditions.

Nowadays, a general pattern has been revealed: a teacher who has achieved positive final results always makes changes to the original program of pedagogical activity based on the course of mental processes in students during the assimilation of educational material, highlighting and clarifying the basic, fundamental concepts, without knowledge of which the quality of learning material by the student is problematic.

Conclusions. Finally, it should be noted that the independent work of students is an integrating activity of the student, a fundamental part that determines the quality of vocational education. The previous experience of the student, combined with the learning environment, should change in joint activities with the teacher, and knowledge, skills and abilities should not be formed spontaneously.

REFERENCES:

1. Aristova N. O. Osoblyvosti vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii navchannia u pidhotovtsi maibutnikh filolohiv. Nowoczesna educacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. Łódź : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności, 2015. Nr. 4. S. 79-83.
2. Hrytsenko I. S. Osobystist studenta yak subiekt samostiinoi osvitnoi diialnosti u vyshchomu navchalnomu zakladi. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh : zb. nauk. pr. (redkol.: T. I. Sushchenko (holov. red.) ta in.). Zaporizhzhia : KPU, 2017. Vyp. 53 (106). S.451-460.
3. Malykhin O. V. Hierarkhiia kompetentnosti suchasnoho pedahoha. 1025-richchia istorii osvity v Ukraini: trudnoshchi, suchasnist ta perspektyvy : zb materialiv Mizhnar. nauk. konf. Kyiv, 2014. S. 65-75.
4. Malykhin O. V., Hrytsenko I. S. Teoretychni osnovy realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu v orhanizatsii samostiinoi osvitnoi diialnosti: monohrafiia. Kyiv: NUBiP Ukrainy, 2016. 489 s.
5. Shcheblykyna T. A. Monitorynh navchalnykh dosiahnen studentiv humanitarnykh spetsialnostei vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv: istoriia, teoriia, praktyka: monohrafiia. Kharkiv: «Smuhasta typohrafiia», 2015. 399s.
6. Yaksa N. V. Osnovy pedahohichnykh znan: navch. posib. Kyiv: Znannia, 2007. 358 s.

FEATURES OF THE INITIAL STAGE OF LEARNING A SECOND FOREIGN LANGUAGE BY UNIVERSITY STUDENTS

Tupytsya Oleksandr

Ph.D. in Philology, Associate Professor of the
Department of German Philology and Translation
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»,

Popovych Ivan

Ph.D. in Medical Sciences, Associate Professor of the
Department of Therapeutic Dentistry
Poltava State Medical University

Abstract: The article considers the peculiarities of the development of phonetic competence of students, who begin to study a second foreign language (German). The system of phonetic games makes it possible to change the forms of work, to create a speech environment that promotes the interconnected development of different types of speech activity, as well as the study of various aspects of language.

Keywords: second foreign language, phonetic competence of students, pronunciation game, communicative approach.

Introductions. Learning a second foreign language is a practical course aimed at mastering practical phonetics, practice of oral and written speech, practical grammar, the development of skills in various types of speech activities using methods and techniques aimed at mastering various aspects of speech competence. That is, the practical course of the second foreign language and translation is complex. It is important to take into account the linguistic experience of students in English and native languages to master the second language.

Formulation of ideas of the article. First of all, the problem of phonetic competence needs to be solved, namely: mastering the skills and abilities of German pronunciation with parallel intensive acquisition of lexical and grammatical skills. The introductory course in phonetics of a second foreign language is not provided in

the curriculum, so there is a need to organize such work at the initial stage.

We understand that the development of speech and foreign language learning is the only process based on the principles: speech depends on the perfection of speech skills; speech depends on lexical and grammatical skills; oral speech is advanced, and so on.

At the initial stage of learning a second foreign language, we focus on phonetics: phonemes (sounds and their relationship to graphemes), prosodies (intonation, accent, sound models). Phonetic competence is a person's ability to correctly articulate and intonate the design of their statements and understanding the speech of others, which is based on the complex and dynamic interaction of relevant skills, knowledge and phonetic awareness. The main components of this competence are, therefore, phonetic skills, phonetic knowledge and phonetic awareness. The success of the formation of phonetic competence depends on the level of phonetic skills, the amount of acquired and mastered knowledge about the phonetic side of speech and the dynamic interaction of these components on the basis of general linguistic and phonetic awareness. Methodists are convinced that phonetic competence is an important component of all speech skills (especially in listening and speaking). But no less important is its role in written speech (speech kinesthesia). Mastering oral speech and reading is impossible without strong phonetic skills.

We called the next stage of work on the phonetics of the German language «a game of German pronunciation». That is, we create a situation where the student finds himself in the environment of spoken German. To do this, we identified several features that are characteristic of «German pronunciation», namely: phonetic and morphological «Abschleifungen» («erasing») in colloquial language [2].

Each new word the student pronounces aloud, we work on the pronunciation of a set of sounds and intonation within the sentence (phrase), experiment, select examples of use. We are convinced that the principle of approximation, which is applied at the initial stage of learning German in our case, is inappropriate and even harmful. Approximate pronunciation is a pronunciation in which there are no phonological errors (ie errors in the pronunciation of phonemes in the speech stream),

but which allows non-phonological errors (or errors in the pronunciation of allophones). They evoke a foreign accent, but do not interfere with the speaker's understanding. Students already speak English, which means that they understand linguistic meanings, they have developed «interlingual sense» (phonetic, lexical, grammatical), awareness of forms. Our task is to use the emotional factor (game techniques, modeling communication situations) to create a communicative (speech) environment, motivation and interest. Our proposed «German pronunciation games» are aimed at creating an «German accent» in English-Ukrainian students, due to the emotional saturation of educational material, the game atmosphere disappears insecurity, fear of error disappears, because the mistake in the game is not terrible, the game can always start again [1].

The leading principle at the initial stage of learning a second foreign language, in our opinion, is the communicative orientation of learning - mastering the language as a means of communication, acquiring practical skills, ensuring maximum speech activity of students, creating situations for communication. The effectiveness of each lesson in a second foreign language is determined by the amount of speech practice of an individual student.

The organization of teaching phonetics of the German language at the initial stage is based on the principles of: 1) comparative analysis of phonetic phenomena of the first foreign and native languages (articulation of sounds, sound combinations, accentuation, intonation); 2) taking into account the difference between spelling and pronunciation; 3) development of phonemic hearing; 4) active training in «activity» (speech games); 5) the use of means of emotional influence (even at the level of selection of examples).

Conclusions. Immersion in «German pronunciation», which is created on the basis of the proposed communicative games, intensifies the process of learning a foreign language at an early stage. The system of phonetic games makes it possible to change the forms of work, to create a speech environment that promotes the interconnected development of different types of speech activity, as well as the study of various aspects of language (vocabulary, grammar). This is how learning takes

place at the initial stage, its duration can be different, usually the first two or three lessons, with a gradual transition to «conversational» topics, learning vocabulary and grammar.

REFERENCES

1. Zimakova L. V., Tupytsya O. Yu. Development of phonetic competence of students mastering a second foreign language / Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. # 7 (345). 2021. Pp. 238-246.

2. Rug W., Tomaszewski A. Grammar with meaning and reason. Grammar practice for middle and high school. Stuttgart: First Klett languages, 2009. Pp.214-216.

ВИКОРИСТАННЯ СЕРКІТ-ТРЕНІНГУ ПРИ ВИВЧЕННІ НАЙВАЖЛИВІШИХ КЛАСІВ НЕОРГАНІЧНИХ СПОЛУК В КУРСІ ХІМІЇ БАЗОВОЇ ШКОЛИ

Брюховецька Ірина Володимирівна,

к.хім.н., доцент

Кравчук Ольга Василівна,

магістрантка

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. / Introductions. Традиційні підходи до навчання в шкільній практиці поступово себе вичерпують, оскільки не повною мірою відповідають вимогам сучасної освіти, основний акцент якої робиться на формуванні в школярів системи ключових компетентностей засобами різних навчальних предметів. Відповідно до чинної навчальної програми курсу хімії базової школи [2] предметна хімічна компетентність формується як складова ключової компетентності у природничих науках і технологіях і сприяє розвитку в учнів ряду важливих вмінь і навичок, необхідних для успішної майбутньої самореалізації та адаптації в соціумі. Щоб ці вміння і навички були гнучкими, вчителю потрібно не лише передавати учням готові знання, а й пам'ятати про важливість формування і підтримування постійного пізнавального інтересу учнів до процесу навчання загалом і навчання хімії зокрема.

Важливою і найбільшою темою курсу хімії 8 класу базової школи є вивчення основних (найважливіших) класів неорганічних речовин: оксидів, кислот, основ, солей. Перед темою поставлено вирішення ряду дидактичних завдань, серед яких – формування у школярів вміння складати рівняння хімічних реакцій і здійснювати ланцюжки перетворень за участю різних класів речовин. Для підвищення ефективності цього процесу доцільно систематично активізувати пізнавальну діяльність учнів різними методами, в тому числі й використанням серкіт-тренінгу при вивченні класів неорганічних речовин.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є визначення ролі та розкриття значення використання серкіт-тренінгу при вивченні найважливіших класів неорганічних речовин в курсі хімії базової школи.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для розкриття сформульованої мети в роботі було використано наступні методи наукових досліджень:

- теоретичні методи: аналіз науково-педагогічної та методичної літератури, який дозволив з'ясувати значення використання серкіт-тренінгу при вивченні класів неорганічних речовин;
- емпіричні методи: інтерв'ю, анкетування, які дозволили оцінити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу та доцільність використання серкіт-тренінгу як чинника активізації їх навчально-пізнавальної діяльності та засобу формування міцної системи знань про класи неорганічних речовин.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Для успішного продовження навчання у старшій профільній школі і досягнення високих результатів навчання з хімії потрібно забезпечити формування в курсі хімії базової школи ґрунтовної системи знань про речовини, їх класифікацію та взаємоперетворення, змінюючи при цьому підходи до процесу передачі знань: від традиційних і ще домінуючих сьогодні – отримання навчальної інформації та її відтворення, до сучасних, які вимагають активності кожного учасника навчального процесу.

Велике змістове навантаження відповідно до чинної навчальної програми [2] припадає саме на курс хімії 8 класу, в межах вивчення якого у школярів формується система знань про хімічні елементи та їх систематику, будову атома, хімічний зв'язок і будову речовини, кількість речовини, а також про склад і властивості найважливіших класів неорганічних речовин. Методичною особливістю вивчення теми «Основні класи неорганічних сполук» є формування на перших уроках поняття про класи неорганічних речовин, а потім вже відбувається детальне ознайомлення із властивостями речовин кожного конкретного класу. Такий підхід є доцільним і виправданим

практикою, оскільки в школярів вже будуть сформовані уявлення про класи речовин, тому вивчення їхніх хімічних властивостей, особливо із застосуванням словесних схем (наприклад: *основний оксид + кислота = сіль + вода*), відбувається усвідомлено і легше запам'ятовується. При засвоєнні матеріалу теми учні вперше вчаться самостійно складати рівняння хімічних реакцій. Для них це не проста діяльність, тому вже при вивченні хімічних властивостей першого класу речовин – оксидів – слід практикувати виконання тренувальних вправ у вигляді ланцюжків перетворень за участю речовин вивченого класу. Систематичне виконання таких вправ допомагає учням постійно повторювати назви і формули речовин, їхні хімічні властивості, а також вдосконалювати вміння складати рівняння хімічних реакцій. Крім того, як зазначає автор [1], таке багаторазове повторення хімічних формул та складання рівнянь реакцій є своєрідним тренуванням мозку і сприяє активному нарощуванню «інтелектуальних м'язів» учнів від одного класу речовин до іншого, оскільки відбувається систематично та без примусу.

Під терміном *тренування* можна розуміти комплекс вправ для вправляння в чому-небудь. Тренуватися можна не лише фізично, а й інтелектуально. Л. Величко [1] тренувальні вправи із використанням генетичних ланцюжків класів органічних речовин відносить до категорії вправ, що належать до серкіт-тренінгу, а сам термін *серкіт-тренінг* (від англ. *circuit training* – тренування по колу), який прийшов із професійного спорту, у навчанні хімії пропонує розуміти як процес послідовного виконання будь-яких вправ, зміст яких охоплює матеріал декількох тем, розділів і стосується різних класів речовин, а також реакцій.

Практику використання серкіт-тренінгу можна з успіхом поширювати і на вивчення класів неорганічних речовин. Це дозволяє учням тренуватися у виконанні завдань репродуктивного характеру на послідовне перетворення речовин, поступово залучаючи до ланцюжків перетворень речовини нових класів. Так, наприклад, після вивчення властивостей оксидів можна пропонувати вправи:

основний оксид → основа

кислотний оксид → кислота

При виконанні першого ланцюжка слід пам'ятати (і, за потреби, нагадати учням), що схему можливо реалізувати в одну стадію лише за умови, що взято оксид активного металічного елемента – лужного чи лужноземельного. Можна також запропонувати учням наступне проблемне запитання: чи можливо реалізувати в одну стадію наступну схему перетворення і чому:

основний оксид → нерозчинна основа

Запропоновані схеми можна розширювати і доповнювати:

метал → основний оксид → основа

неметал → кислотний оксид → кислота

метал → основний оксид → луг → сіль → кислотний оксид → кислота

неметал → кислотний оксид → кислота → сіль → основа → основний оксид

В схемах можна використовувати формули речовин, а також пропонувати ланцюжки з невідомими компонентами:

$\text{Na} \rightarrow \text{Na}_2\text{O} \rightarrow \text{NaOH}$ $\text{Ba} \rightarrow \text{BaO} \rightarrow \text{Ba}(\text{OH})_2$

$\text{S} \rightarrow \text{SO}_2 \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_3$ $\text{P} \rightarrow \text{P}_2\text{O}_5 \rightarrow \text{H}_3\text{PO}_4$

$\text{Cu} \rightarrow \text{CuO} \rightarrow ? \rightarrow \text{Cu}(\text{OH})_2$

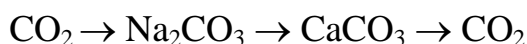
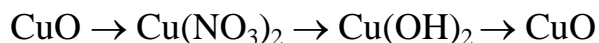
$\text{Si} \rightarrow ? \rightarrow \text{Na}_2\text{SiO}_3 \rightarrow \text{H}_2\text{SiO}_3$

Із вивченням нових класів речовин такі ланцюжки перетворень будуть ставати довгими, тобто вони поступово *нарошуються* і їх виконання потребуватиме постійного повторення властивостей вивчених класів речовин. А, як відомо, одним із ключових принципів навчання, який широко використовується у світовій освітній практиці, є регулярне повторення вивченого матеріалу, яке сприяє формуванню міцного фундаменту знань з основ хімічної науки.

Найчастіше в шкільній практиці ми маємо справу з відкритими ланцюгами перетворень речовин. І хоча серкіт-тренінгові вправи не слід

буквально трактувати як вправи, в яких коло в ланцюжках перетворень повинно обов'язково бути замкненим, саме замкнуті ланцюги меншою мірою поширені в методичній практиці. Можна запропонувати наступні приклади вправ із замкнутими ланцюгами перетворень неорганічних речовин:

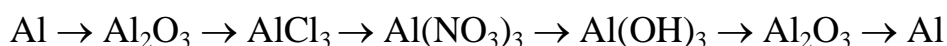
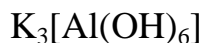
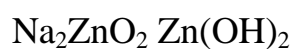
Приклади малого кола:

Приклади розширеного кола:

Приклади розгалуженого кола:

Якщо під час виконання завдань у школярів виникають певні труднощі, то вчитель, як це заведено під час проведення будь-яких тренінгів, повинен їм допомогти, але не пропонувати готовий варіант вирішення питання, а підштовхнути учнів до самостійного пошуку відповіді.

Використання в ланцюжках перетворень невідомих речовин дає підстави вважати такі завдання вправами підвищеної складності, які стимулюють вищі пізнавальні можливості школярів і сприяють розвитку їхніх творчих здібностей.

Серкіт-тренінгові вправи можна успішно використовувати для активізації пізнавальної діяльності учнів, включаючи в них, наприклад, елементи змагання

або елементи гри. Завдання такого типу можуть бути найрізноманітнішими, наприклад:

1. Запропонувати різні способи одержання (не менше чотирьох) кальцій хлориду. Складіть відповідні рівняння реакцій.

2. Хто запропонує якомога більше сполук, з яких можна одержати магній оксид. Складіть відповідні рівняння реакцій.

3. Запропонувати різні варіанти (якомога більше, або хто швидше виконає) виконання ланцюжка перетворень та скласти відповідні рівняння реакцій за схемою:

основний оксид \rightarrow сіль \rightarrow основа

$\uparrow \downarrow$

метал \leftarrow сіль \leftarrow основний оксид

4. Запропонувати найдовший (або найкоротший) шлях добування певної речовини тощо.

Серкіт-тренінгові вправи під час вивчення властивостей найважливіших класів неорганічних сполук сприяють систематичному повторенню вивченого матеріалу щодо певного класу речовин, його узагальненню та систематизації і забезпечують можливість вільного застосування отриманих знань при вивченні наступних класів речовин, тобто формують міцну теоретичну основу вивчення хімії.

Висновки. / Conclusions. Використання серкіт-тренінгових вправ на уроках хімії у 8 класі сприяє не лише виробленню корисних практичних вмінь та навичок школярів у складанні рівнянь хімічних реакцій за участю представників різних класів неорганічних речовин, а й сприяє формуванню міцної репродуктивної бази знань з хімії, тренує пам'ять, розвиває навички мислення, активізує пізнавальну діяльність учнів, підвищує зацікавленість до навчального матеріалу, сприяє усвідомленню учнями багатоманітності та взаємозв'язків речовин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Величко Л. Серкіт-тренінг у навчанні хімії. *Біологія і хімія в сучасній школі*. 2012. №3. С.30–31.
2. Хімія. 7–9 класи : Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 46 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita>

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗДО У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Забара Марина Валентинівна

Вчитель-логопед

Федорченко Наталія Дмитрівна

Вихователь-методист

Сумський дошкільний навчальний заклад №29 - «Росинка»

м. Суми, Україна

У роботі розглянуто зміни в організації логопедичної роботи у ЗДО, які відбулися у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні. Підкреслено доцільність цілеспрямованої, систематичної роботи усіх задіяних спеціалістів з батьками дошкільнят з порушеннями мовлення на всіх етапах корекційної діяльності.

Вступ. / Introductions. На сучасному етапі розвитку освіти українське дошкільня неможливо уявити без кропіткої роботи тандему вихователя-методиста і вчителя-логопеда. Дошкільним педагогам дуже часто доводиться стикатися з проблемами мовного розвитку у вихованців, а це означає, що діти потребують організації корекційної допомоги. В умовах сьогодення, у зв'язку з веденням військових дій на території нашої країни, ми змушені були освоїти нову форму роботи – очно-дистанційне навчання, якому наразі надається перевага. Очно-дистанційна форма навчання базується на поєднанні традиційних форм занять, на базі закладу дошкільної освіти, з інноваційними, де передбачений доступ до інтернету і наявність технічного обладнання в усіх учасників освітнього процесу, а також опанування педагогами технологій дистанційного навчання. [1] Це така форма роботи, де батьки виступають у ролі асистентів вчителів-логопедів, вихователів та інших спеціалістів. І тільки загальні зусилля усіх задіяних учасників освітнього процесу дозволяють досягти успіхів у корекційній роботі з подолання вад мовлення у дітей. У

зв'язку із впровадженням нової форми роботи виникла необхідність розглянути зміни в організації корекційної роботи у ЗДО.

Мета роботи. / Aim. Розглянути зміни в організації логопедичної роботи у ЗДО, які відбулися у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні. Висвітлити доцільність цілеспрямованої системної, злагодженої роботи спеціалістів дошкільного закладу з батьками дошкільнят з порушеннями мовлення на всіх етапах корекційної діяльності.

Матеріали та методи. / Materials and methods. На сучасному етапі діяльності, робота ЗДО регламентується законотворчим реагуванням на освітні виклики, що постають в умовах воєнного стану. Так, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» (набув чинності 20 березня 2022 року), листи МОН України №1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні» від 02.04.2022 року і №1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими потребами у 2022/2023 н.р.» від 06.09.2022 року, обґрунтовують умови для здійснення якісного та безпечного освітнього процесу в умовах воєнного стану.

На ресурсі МОН викладені доступні матеріали, з допомогою яких можна підготувати і організувати освітній процес у складних умовах: «Сучасне дошкілля під крилами захисту».

Дитячий онлайн-садок НУМО (відкритий ЮНІСЕФ разом із МОН України для дітей віком від 3 до 6 років) пропонує відео матеріали занять, що доступні до перегляду на ресурсах МОН, MEGOGO та ЮНІСЕФ, які постійно оновлюються та поповнюються.

Загально відомо, що «чиста» мова – це один з головних показників, що свідчить про готовність дитини до навчання у школі і є основою для засвоєння навичок читання та грамоти. Письмова мова завжди формується на щаблях усної. І тому так важливо своєчасно виправити порушення фонематичних процесів, звуковимови, лексики, граматики і т.і. У подальшому, у дитини з не

виправленими дефектами, у тій чи іншій формі, обов'язково з'являться труднощі у спілкуванні з однолітками та дорослими, які призведуть до змін особистості на шляху розвитку «дитина-підліток-дорослий». Комплекси, які виникнуть, будуть заважати дитині в навчанні і у повній мірі розкривати її природні таланти.

У процесі багаторічної роботи у нашому ЗДО (м. Суми, ЗДО №29 «Росинка») нами були сформовані основні засади корекційно-розвивальної діяльності (які не змінилися і в очно-дистанційній роботі):

- створено міцну команду однодумців: вихователя-методиста, вчителів-логопедів, вихователів груп для дітей з порушенням мови, музичного керівника, практичного психолога, інструктора з фізичної культури та медичної сестри;

- продовжуємо регулярно проводити підвищення професійного рівня усіх спеціалістів (перегляд семінарів, участь у вебінарах і т. д.);

- постійно удосконалюємо корекційно-розвивальне середовище у дитячому садочку, що стимулює мовний та особистісний розвиток дитини.

Під час воєнних дій на рівних правах до команди додалися наші однодумці і помічники – батьки.

Метою нашої сумісної праці є підвищення ефективності розвивально-корекційної роботи у групах для дітей з порушенням мовлення. У щоденній роботі поставлені цілі досягаються завдяки таким чинникам:

- 1) побудові та вдосконаленню механізмів взаємозв'язку між усіма учасниками освітнього процесу;

- 2) своєчасному виявленню дітей з мовними порушеннями;

- 3) корекції та запобіганню мовних порушень у всіх видах діяльності;

- 4) створенні допоміжного мовного середовища у садочку.

У нашому ЗДО працюють два логопеди у сучасно оснащеному логопедичному кабінеті. У ньому щоденно, починаючи з початку 2022/2023 н.р. у очно-дистанційній формі, отримують допомогу діти із заїканням, загальним недорозвитком мовлення, з фонетичними, фонематичними, фонетико-

фонематичними та загальними порушеннями мови. Дітям з порушеннями та дефектами мови, з урахуванням усіх особливостей психо-фізичного розвитку та можливостей кожного дошкільника, надається кваліфікована профілактична та корекційна допомога.

Вчителі-логопеди проводять корекційні розвивкові заняття за складеним розкладом виходячи з необхідності бути присутнім на занятті очно чи дистанційно. Заняття проводяться з використанням різноманітних технічних засобів і завжди направлені на подолання дефектів мовлення та формування правильної вимови, розвиток навичок зв'язного мовлення. Головною формою роботи залишаються, як і протягом багатьох років, очні індивідуальні корекційні заняття, які найкраще себе зарекомендували. Вибір цієї форми можна пояснити тим, що не треба підлаштовуватися під інших дітей одночасно (у дітей одного віку зустрічаються різні дефекти вимови, і якщо, навіть, дефекти схожі за структурою, може спостерігатися різний рівень сформованості когнітивних процесів у дитини. Крім того, у кожного дошкільника існує свій темп засвоєння матеріалу).

Слід зазначити, що пізніше, на етапі автоматизації звуків у словах, реченнях, віршах та текстах, заняття уже можна рекомендувати проводити і у підгрупах. Діти об'єднуються за схожими за характером та ступенем вираженості мовними порушеннями у підгрупі не більш ніж п'ять дітей (найчастіше 2-3 дитини). Протягом навчального року склад підгрупи змінюється.

Ще однією з провідних форм робіт є індивідуальні заняття у присутності інших дітей. Доки одна дитина займається з логопедом, інші виконують вправи, наприклад, на розвиток дрібної моторики. Ця форма роботи довела свою ефективність у підвищенні зацікавленості до мови однолітків та створення мотивації до формування власної правильної вимови.

На даний час заняття проводяться тільки в ранковий час, за умови відсутності повітряної тривоги, коли дитина позитивно налаштована і максимально готова до співпраці. Логопеди завжди відкриті для батьків і готові

надавати консультації, поради та рекомендації. Вони застосовують у роботі такі он-лайн інструменти: освітні он-лайн платформи (віртуальні дошки, презентації, публікації, дидактичні матеріали і т.д.), соціальні мережі, відео зв'язок (Skype, ZOOM, Google Meet) Слід підкреслити, що у сучасних умовах взаємодія з батьками є пріоритетним напрямком у роботі всіх спеціалістів. В умовах очно-дистанційного навчання наголошується на необхідності зворотного зв'язку з батьками з фіксацією результатів домашньої роботи (звіти у месенджерах: Viber, WhatsApp, Telegram). [4]

Методи роботи як в режимі очно-дистанційного навчання, так і в режимі тільки дистанційного навчання, не змінюються. До них відносяться:

- артикуляційні вправи;
- фонетична ритміка;
- пальчикові вправи;
- розвиток та збагачення словника за лексичними темами;
- навчальні та дидактичні ігри та вправи;
- корекція звуковимови;
- розвиток зв'язного мовлення;
- формування граматичного складу мовлення і т.д. [6]

Взаємодія під час роботи з дітьми, що мають порушення мовлення, усіх задіяних спеціалістів зумовлює успіх загальної роботи. Кожен спеціаліст, вирішуючи свої корекційні завдання, визначені освітніми програмами і положеннями ЗДО, приймає участь у формуванні мовних навичок у дітей, розвитку сенсомоторної сфери, вищих психічних процесів. Правильна організація діяльності педколективу допомагає і направляє корекційно-розвивальну роботу. Дуже важливо, щоб вчитель-логопед один раз на тиждень доносив інформацію до спеціалістів про досягнення дітей у мовному розвитку, а спеціалісти, у свою чергу, контролювали б мовний режим на своїх заняттях.

Вихователь-методист на постійній основі проводить для спеціалістів консультації, семінари, відкриті заняття, надає допомогу у підборі відповідної методичної літератури і т.д.

Під час очно-дистанційної роботи, як вже зазначалося, на перше місце виходить сім'я, яка має головний вплив на процес розвитку дитини. Ефективність корекційного процесу напряму залежить від тієї позиції, яку займають батьки.[5] В умовах сьогодення, тісна співпраця вихователя-методиста, вчителя-логопеда і батьків є невід'ємною частиною педагогічного процесу і проходить у таких формах:

- постійні контакти у месенджерах;
- особисті комунікації;
- проведення групових консультацій для батьків з питань організації корекційного навчання (вихователь-методист);
- індивідуальні консультації, що знайомлять із специфічними прийомами в логопедичній роботі (вчитель-логопед);
- заповнення зошитів з індивідуальними завданнями для домашньої роботи.

Результати та обговорення./Results and discussion. Впровадження очно-дистанційної форми роботи логопеда у ЗДО потребує подальшої розробки методичних рекомендацій за всіма напрямками роботи, які б направляли не тільки вчителів-логопедів та спеціалістів, що працюють з дітьми з мовленнєвими порушеннями, а й допомагали батькам зробити освітній процес доступним і цікавим.

Висновки./Conclusions. Отже, слід зазначити, що успішне подолання мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку залежить не тільки від їх своєчасного виявлення, а й від чіткої системної організації корекційно-розвиткової роботи. Чим раніше буде сплановано та розпочато корекційну роботу з кожною дитиною індивідуально і у підгрупах, тим ефективніше будуть корегуватися наявні порушення у розвитку мовлення, що допоможе в адаптації дитини у дошкільному середовищі, її повноцінному розвитку і навчанні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Косенчук О., Новик І. Організація діяльності закладів дошкільної освіти в період пандемії / О. Косенчук, І. Новик // Дошкільне виховання. – 202000. – №9. – с. 17-21
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України, набув чинності 20 березня 2022 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>
3. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : лист МОН України №1/3845-22 від 02.04.2022 року // <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini>
4. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими потребами у 2022/2023 н.р. : лист МОН України №1/10258-22 від 06.09.2022 року // <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>
5. Рібцун Ю. В. Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун // Путівник для батьків дітей з особливими потребами : навчально-методичний посібник у 9 кн. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис - ХХ». – 2010. – книга 9. – 36 с. – (серія «Інклюзивна освіта»)
6. Рібцун Ю. В. Закріплюємо правильну вимову / Ю. В. Рібцун // Дошкільне виховання. – 2007. – №11. – с. 16-17
7. Сучасне дошкілля під крилами захисту // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilami-zahistu>
8. <https://logoped.in.ua>

АНТРОПОЦЕНТРИЧНІ ІДЕЇ І ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД У ТВОРАХ М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Загородня Алла Анатоліївна
доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку Україна потребує розширення історичного національно-культурного простору, кристалізації національних ідеалів і цінностей вітчизняних вчених. Великий внесок в українську національну справу зробив Михайло Коцюбинський. Позиція М. Коцюбинського – це, як вияв культурно-історичного розвитку своєрідності української нації, виховання національної культури, національне самоусвідомлення тобто визначення свого місця і ролі в сучасному світі. Культурна та педагогічна спадщина вченого посіла гідне місце у національній скарбниці національно-культурних і духовних досягнень українського народу. Дослідження суспільної діяльності М. Коцюбинського в різні історичні періоди має важливе наукове й практичне значення та потребує особливої уваги.

Метою роботи є проблема осмислення просвітницьких ідей Михайла Коцюбинського для української педагогічної національної школи і педагогічної думки України.

Матеріали та методи. Для визначення теоретичних основ обраної проблеми опрацьовано джерельну базу досліджуваного періоду, філософську, психологічну та історико-педагогічну літературу.

Результати і обговорення. Нині в освіті антропоцентричні ідеї і гуманістичний підхід частіше стали з'являтися як в інформаційному просторі так і під час досліджень наших видатних учених-попередників які внесли в науку неоціненний внесок. Наприклад, вони чітко прослідковуються у багатьох

творах М. Коцюбинського. Увиразнення стійкої архетипічної основи йдеться в сюжеті твору «Fata morgana», і «Тіні забутих предків». Особливо прикладом служить образ ката у «Persona Grata», де акцентується увага на вірі в людину, яким би занедбаним не був її внутрішній світ: «Все ж ти кращий за тих, що звеліли вбивати, бо не сокира рубає, а той, хто її держить... Щось ворухнулося у Лазаря в серці. Радість чи жаль? До неї? До себе?.. Зв'язаний Лазар лежав серед руїни... а всередині в нього тремтіла зла радість, що сьогодні страти не буде і що від нього, ката, залежать ті невідомі, що мають силу убивати» [1]. Автор розкриває красу людини крізь призму її моральних цінностей, які він уважно аналізує у кожному творі. Таке ж переконання у силу духу присутнє і в творі «Fata Morgana»: «Народ сам скує собі долю, аби тільки не заважали» [2], де «народ» можна розуміти і як громаду, і як окремо кожного її представника. Особливе місце посідає новела «Intermezzo», яка в естетичних образах не лише передає естетичні цінності, а й сповнена роздумів про проблеми антропоцентричного характеру, які розгортаються на тлі образів природи: «А я все йду, самотній на землі, як сонце на небі, і так мені добре, що не паде між нами тінь когось третього... Благословен був спокій моєї душі. З-під старої сторінки життя визирала нова і чиста...» [3]. «Тіні забутих предків» репрезентують етичні пошуки зразка моральної досконалості, роздуми над добром та злом, ненавистю та любов'ю, прекрасним та потворним у людських стосунках. Про красу також ідеться у новелі «Сон». В якій розкривається вища її мета – врятувати людину від повсякденності: «Липка і темна муть все осідала на серце, але з-під неї уперто, як се часто траплялось, щось добувалось і проростало. Молоде щось, свіже і не затоптане ще, жадоба нового, якоїсь краси» [4]. Таким чином в єдиній меті переплітаються гуманізм, антропоцентризм і естетичний ідеал, який, відповідно до традицій цього періоду, М. Коцюбинський бачив національним за своєю суттю. Отже, запорукою втілення естетичного ідеалу в життя, як підкреслює А. Яремак, українські мислителі вважали активну творчу діяльність людини.

Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в науковому осмисленні

М. Коцюбинського – це, як вияв культурно-історичного розвитку своєрідності української нації, виховання національної культури, національне самоусвідомлення тобто визначення свого місця і ролі в сучасному світі. Через усі твори М. Коцюбинського між духовністю та існуванням розкривається картина національного виживання народу. Разом з тим, показано з погляду письменника українську культуру та народницький позитивізм і нормативність, перенесено акценти з об'єктивних реалій навколишнього середовища на внутрішній ідеально-духовний світ буття людини. Малося на увазі культурно-цивілізаційний зміст антропоцентричної ідеї: бінарність як непереборне прагнення людини до кращого, справедливого, прекрасного, істинного настільки глибоко входило у «тіло» антропоцентризму, що ставало непомітним.

Висновки. Таким чином, письменник акцентував увагу на вірі в людину, яким би занедбаним не був її внутрішній світ; розкриває красу людини крізь призму її моральних цінностей, адже в культурі другої третини ХХ ст. за умов нацистського та більшовицького режимів стала заперечуватися сама ідея людяності, були допущені злочини проти людства, які фокусувалися навколо тоталітарного змісторозуміння культури, коли влада моделювала так звану «нову людину» і «нову культурну дійсність» за своїми ідеологічними канонами. Відновивши державну незалежність, Україна взяла курс на відродження питомих національних цінностей, а пріоритетною з них була і є Людина.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коцюбинський М. *Persona Grata* // Коцюбинський Михайло. Твори в 3 т. Київ: Дніпро, 1979. Т.2. 288 с.
2. Коцюбинський М. *Fata Morgana* // Коцюбинський Михайло. Твори в 3 т. Київ: Дніпро, 1979. Т. 3. 375 с.
3. Коцюбинський М. *Intermezzo* // Коцюбинський Михайло. Твори в 3 т. Київ: Дніпро, 1979. Т.2. 288 с.
4. Коцюбинський М. *Сон* // Коцюбинський Михайло. Твори в 3 т. Київ: Дніпро, 1979. Т.3. 375 с.

ТЕОРЕТИЧНА СКЛАДОВА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Опалюк Тетяна Леонідівна

док. пед. наук, проф.,
зав. каф. соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-подільського національного університету
імені Івана Огієнка

Вступ. Дослідницька робота не може бути ефективною без теоретичної складової, відповідно її ефективність значною мірою залежить від того, наскільки студент, фахівець уміють працювати з теоретичною інформацією.

В умовах класичної, інформаційно-репродуктивної освіти основна проблема стосується забезпечення органічного зв'язку теорії і практики при вивченні будь-якої навчальної дисципліни, у контексті інших видів діяльності, системи професійної підготовки фахівця в цілому. Теорія більшою мірою сприймається студентом як інформація для запам'ятовування, відповідно у такий спосіб і перевіряється успішність її засвоєння (відповіді на питання, тести тощо). Фактично навчальна інформація про теоретичні положення засвоюється механічно через формальне запам'ятовування і не переводиться у площину теоретичного осмислення практичної діяльності. Такий підхід автономізує роботу над теорією, представляючи її як відносно самостійний і самодостатній елемент підготовки спеціаліста.

Ціль роботи: виокремлення компетентностей щодо розуміння теоретичної складової дослідницької роботи магістра, усвідомлення її сутності в структурі дослідницької діяльності майбутнього фахівця соціальної роботи, знання методів теоретичного дослідження, їх практичного застосування у контексті конкретної наукової теми, оволодіння особливостями роботи з науковим текстом.

Матеріали та методи. Найбільш релевантною формою узагальнення й систематизації знань є теорія. З методологічної точки зору теоретичне

дослідження належить до вищого рівня наукового знання. Головним його завданням є формування гіпотез, теорій, теоретичних законів, які спрямовані на створення цілісного образу досліджуваного явища та пояснення причини явищ. До основних методів теоретичного дослідження відносяться формалізація, аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний метод, сходження від абстрактного до конкретного.

Отже, під теорією розуміють вчення про узагальнений досвід (практику), що формулює наукові принципи й методи, які дозволяють узагальнити й пізнати існуючі процеси і явища, проаналізувати дію на них різних факторів і запропонувати рекомендації з використання їх у практичній діяльності людей.

Теоретичний рівень дослідження характеризується перевагою логічних методів пізнання. На цьому рівні отримані факти досліджуються, обробляються за допомогою логічних понять, законів та інших форм мислення. Структурними компонентами теоретичного пізнання є проблема, гіпотеза й теорія. Під проблемою розуміють складне теоретичне або практичне завдання, способи рішення якого невідомі або відомі не повністю. Гіпотеза - це припущення про причину, що потребує перевірки і доказу, що викликає певні наслідки, про структуру досліджуваних об'єктів і характер внутрішніх і зовнішніх зв'язків структурних елементів.

Теоретичні дослідження пов'язані з глибоким аналізом наукових фактів, з проникненням в сутність явищ, що досліджуються, з пізнанням та формулюванням законів науки.

Результати теоретичного дослідження знаходять своє вираження в таких формах, як теорія, закон.

Принципова відмінність роботи з теорії у рамках дослідницької роботи полягає в тому, що вона:

- повинна сприйматися як дієвий і фактично безальтернативний засіб вирішення проблеми на дослідницькій основі;
- весь теоретичний матеріал аналізується та осмислюється через призму

конкретної проблеми, продиктованої практикою.

Саме тому алгоритми роботи з теоретичним матеріалом будуть реалізовуватися за формулою: практика – теорія – практика (у науково-дослідній роботі останнім сегментом буде теорія, яка буде залежати від здатності дослідника вийти на необхідний рівень узагальнення практичного сегмента діяльності). Тому робота з теорією буде мати свої особливості, включаючи поетапність дій:

- аналізується практична проблема, на інтуїтивно-досвідному рівні визначається її місцем у певній системі (мікро, макро), формується попереднє загальне уявлення про проблему та перспективи роботи над нею;

- формується блок підтем, комплекс позицій, які мають безпосереднє відношення до проблеми дослідження і які представляють складність для загального розуміння, потребують з'ясування, уточнення, поглиблення тощо. Цей орієнтовний комплекс функціонально буде забезпечувати цілеспрямованість як підбору літературних джерел, так і можливість зосередження на проблемах, що представляють особливу актуальність, закономірно, що в перспективі він буде предметом корегувань;

- визначається комплекс очікуваних результатів процесу опрацювання теоретичного матеріалу з досліджуваної проблеми, що забезпечить ще вищий рівень практико орієнтованості роботи з теорією;

- формується блок базових знань з проблеми дослідження у вигляді фундаментальних теоретичних позицій, що забезпечують розуміння сутності теми та перспективи її розвитку, на основі яких визначається теоретична платформа для дослідницької роботи (протиріччя, закономірності, принципи, установки, критерії ефективності тощо);

Специфіка роботи з теорією у такому варіанті полягає не лише у практикоорієнтованості, а й в особистісній орієнтованості процесу. Головним механізмом опрацювання теоретичного тексту буде виступати мислення студентів, яке завжди має особистісну означеність, і формує систему асоціативних зв'язків, що сприяє процесу «привласнення» отриманого знання

через його осмислення, усвідомлення, а значить і прийняття, готовність до використання в практичній діяльності. Практика сприяє фокусуванню уваги дослідника на поглибленому розумінні саме проблем, що є сферою особливого інтересу, сприймаючи теорію як спосіб розуміння феноменів, процесів, систем, які визначають конкретну дослідницьку зону.

Передусім необхідно подолати стереотипні уявлення про теорію як подачу набір теоретичних позицій, які потрібно запам'ятати, аби колись у перспективі використати на практиці (зазвичай у вигляді приписів чи рекомендацій).

Предметом теоретичного аналізу стають процеси:

- сутності інноваційної системи професійної підготовки фахівця;
- формування цілісного уявлення про професію як систему у комплексі найбільш значущих зв'язків та залежностей;
- теорії компетентнісної освіти та підходів до її реалізації;
- реально діючих освітніх практик, що визначають прогресивні та традиційні моделі освітньої діяльності;
- себе як майбутнього фахівця групи соціономічних професій, суб'єкта професійного становлення та майбутньої професійної діяльності.

Є значна кількість теоретичних методів дослідження аналіз; синтез; індукція; дедукція; порівняння; формалізація; абстрагування; моделювання.

До прикладу, формалізація – це відображення знання у знаково-символічному вигляді (або формалізованою мовою). Формалізована мова використовується з метою виключення можливості неоднозначного розуміння і більш точного і чіткого вираження результатів дослідження.

Таким чином, формалізація – це метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов. Як правило, метод формалізації пов'язаний з використанням математичного апарата.

Переваги формалізації:

- забезпечує узагальненість підходу до розв'язання проблем;

- надає стислості та чіткості фіксації значень;
- немає багатозначності звичайної мови;
- дає змогу формувати знакові моделі об'єктів і замінювати вивчення реальних речей та процесів вивченням цих моделей.

Сходження від абстрактного до конкретного – це метод, що використовує прийом послідовного міркування від вихідної абстракції, яка є однобічним і неповним знанням, до результату, який є цілісним відтворенням об'єкта дослідження у всій повноті і складності його зав'язків і відносин. Таке сходження від абстрактності до конкретного об'єкта відбувається через етапи поглиблення і розширення знання.

Застосовуючи такий метод, дослідник знаходить спочатку головний зв'язок (відношення) об'єкту, що вивчається, а потім, крок за кроком відслідковує як він видозмінюється в різних умовах, відкриває нові зв'язки, встановлює їх взаємодію і таким шляхом відображає у всій повноті сутність явища, що вивчається.

Зворотним до цього методу є сходження від чуттєво-конкретного до абстрактного, при якому відбувається закріплення окремих сторін предмета у відповідних абстрактних визначеннях. Рух пізнання від чуттєво-конкретного до абстрактного – це і є рух від одиничного до загального, тут домінують такі логічні прийоми як аналіз та індукція. Важливо правильно застосовувати ці методи у процесі роботи з науковими текстами.

Дослідницька робота завжди пов'язана з пошуком та інтерпретацією інформації. Ускладнюється сама система пошуку інформації, поступово вона перетворюється у спеціальну галузь знань. Знання й навички в цій області стають усе більш обов'язковими для будь-якого фахівця.

Поняття підготовленості щодо цього складається з таких основних елементів:

- чіткого уявлення про загальну систему інформаційних ресурсів і тих можливостей, які дає використання інформаційних джерел своєї області;

- знання усіх можливих джерел інформації зі своєї спеціальності;
- вміння вибрати найбільш раціональну схему пошуку відповідно до його завдань і умов;
- наявності навичок у використанні допоміжних бібліографічних та інформаційних матеріалів.

Висновки. Отже, вміння працювати з інформацією – це складний інтелектуальний процес. Обумовлено це насамперед тим, що опрацювання наукової інформації завжди пов'язано з необхідністю роботи у контексті певних наукових понять, систем, фактів, процесів. Складно це й тому, що практично кожне джерело інформації оригінальне за своєю композицією й потрібні певні зусилля, щоб зрозуміти хід думки автора. Вмінням працювати з літературою володіють далеко не всі. Варто виходити з позиції, що опрацювання наукового тексту повинно відбуватися у контексті вирішення певної наукової проблеми, дослідницьких завдань, які повинні бути вирішені.

Важливо, щоб студент міг працювати над інформацією в оптимальному для нього режимі, додатково опрацьовуючи незрозумілі місця, звертаючись до словника, довідника та іншої літератури, а також роблячи перерви регулюючи власну продуктивність навчальної праці.

Аксіомою є положення, що будь-яка навчальна інформація або теоретичне положення не буде мати жодної цінності, якщо вони не будуть переведені у площину мислительної діяльності і, відповідно, орієнтацій, що мають практичну професійну значущість. Саме процес трансформації теоретичного знання на рівень практичних орієнтацій є найбільш важливим та досить складним і відбувається через фундаменталізацію теоретичного матеріалу шляхом його поглиблення та осмислення (тобто підготовки до практичного використання).

Загальні орієнтації з теми та базові теоретичні положення переводяться на площину мислительної діяльності, наповнюються особистісним смислом,

розширюючи та фундаменталізуючи власний досвід, набутий як в процесі роботи над теорією, так і практикою майбутньої професійної діяльності (заповнюючи відповідну нішу).

Це лише загальні рекомендації щодо ефективної роботи з науковими текстами, однак особистісно зорієнтований підхід передбачає потребу формування власної методики, яка би базувалася на індивідуальних особливостях кожного студента, враховувала його психологічні та інтелектуальні можливості, пріоритети розвитку.

УДК 376.1 – 53.264.001: [37.016:161.2]

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Самойлова Ірина Володимирівна

к. п. н, доцент,

Петіна Наталія Юріївна

студентка групи 21СОЗ

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Анотація: у статті здійснено теоретичний аналіз досліджень з проблеми організації освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання. Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження з питання розвитку комунікативних умінь школярів. Відмічено, що проблему розвитку комунікативних умінь у молодших школярів в умовах інклюзивної освіти вивчено недостатньо. Саме формування комунікативних умінь у майбутньому забезпечує соціалізацію дитини з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: молодший школяр, комунікативні вміння, інклюзивне навчання, інклюзивний клас, учень з особливими освітніми потребами.

Проблема організації освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання розглядається багатьма психологами, педагогами й іншими спеціалістами. Дослідники відмічають, що навчання може бути інклюзивним тоді, коли дитина включена в культуру навчального закладу. Ця культура передбачає культуру навчання (оволодіння знаннями); культуру поведінки (засвоєння соціальних ролей) і культуру спілкування (комунікативні можливості).

На нашу думку, на особливу увагу заслуговують питання, які пов'язані з розвитком комунікативних умінь. Педагогу, що працює в інклюзивному класі, необхідно вибудовувати правильну комунікацію, включаючи дітей з

особливими освітніми потребами (далі – ООП) в спілкування зі звичайними дітьми шляхом розвитку комунікативних умінь. Учені І. Дмитрієва, Л. Прядко, Т. Сак, Н. Софій, О. Федоренко й інші аналізували особливості організації інклюзивного навчання.

Проблема розвитку комунікативних умінь розглядалася в працях О. Бодалева, Л. Виготського, І. Зимньої, М. Лісіної та інших. Науковцями виявлено сутність комунікативних умінь, запропоновані способи їх формування. Однак вони не зачіпають проблеми формування комунікативних умінь в умовах інклюзивного навчання.

У науковій літературі інклюзія аналізується як процес підходу до різних потреб усіх учнів, збільшення участі в освітньому процесі учнів з ООП. Уже доведено, що інклюзивні школи – це ефективний засіб, який гарантує взаємоповагу, комунікацію, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми однолітками. У наукових публікаціях, присвячених проблемі інклюзивного навчання, звертається увага на те, що в умовах інклюзивного навчання дитині з ООП треба адаптуватися серед інших учнів, тому педагогу необхідно звернути увагу на такі аспекти: створення сприятливого клімату між учнями класу, забезпечення комунікації між усіма школярами, контакт учителя з батьками учня з ООП, а також контакт між батьками учнів.

На думку О. Василенко, педагоги зобов'язані допомагати дітям розвивати взаємини співпраці, розуміючи, що тільки спільна робота й безпосереднє співробітництво можуть сформувати в дітей позитивні взаємини з однокласниками з обмеженими можливостями. Учителю необхідно впроваджувати в заняття чітко структуровані елементи, спрямовані на розвиток у дітей навичок успішної взаємодії один із одним. Найбільш ефективно комунікативні навички, з її точки зору, розвивають завдання й ігри, які виконуються групами дітей, у кожному з яких обов'язково входять і діти з обмеженими можливостями [2].

Варто зазначити, що в дослідженнях вчені підкреслюють роль мовленнєвих навичок у структурі комунікативних умінь. Так, на думку

О. Леонтєва, для повноцінного спілкування необхідне використання мовленнєвих навичок. Саме мовленнєва навичка дає змогу самостійно висловлювати свої думки, наміри, переживання.

Діти незалежно від їхніх фізичних, психічних, інтелектуальних та інших особливостей включені у загальну систему освіти. Вони відвідують загальноосвітні школи за місцем проживання разом зі своїми однолітками без інвалідності, враховуються їх особливі освітні потреби. Крім того, їм надається спеціальна підтримка. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей – забезпечується рівне ставлення до всіх людей, але створюються особливі умови для дітей з особливими освітніми потребами. Через повагу і прийняття індивідуальності кожного з них відбувається формування особистості. Водночас діти перебувають у колективі, вчаться взаємодіяти один з одним, вибудовувати відносини, спільно з учителем творчо вирішувати освітні проблеми [5].

Отже, мовленнєва навичка забезпечує правильну побудову й реалізацію висловлювання. Комунікативні вміння складаються з декількох показників, які й забезпечують рівень розвитку комунікативних умінь.

По-перше, це комунікативні якості, до яких відносяться вміння вступити в контакт, звернутися до співрозмовника; уміння вислухати співрозмовника; уміння зрозуміти й прийняти іншу думку, відмінну від власної; уміння орієнтуватися в ситуації спілкування; уміння відбирати матеріал та оформляти його в мові.

По-друге, це комунікативні дії, які передбачають інтонаційне, емоційне, виразне оформлення мовних висловлювань; уміння відчувати настрій свого співрозмовника.

По-третє, це мовленнєві навички, які пов'язані з наявністю достатнього словникового запасу; засвоєнням основних лексичних знаків мови; засвоєнням основних граматичних засобів; сформованістю навичок вимови звуків, складів. При цьому варто зазначити, що розвиток комунікативних умінь у будь-якій діяльності має йти за чотирма взаємопов'язаними напрямками: спілкування

вчителя й учня; спілкування з іншим учнем, спілкування в малих групах, спілкування з учнями класу.

Аналіз досліджень дає змогу стверджувати, що спілкування є вирішальним фактором загального розвитку особистості молодшого школяра. Дослідження виявляють, що спілкування може сприяти так само й виправленню конфліктів і труднощів, які можуть виникнути в дітей молодшого шкільного віку при неправильному вихованні. Більшість авторів вважає, що взаємодія між дітьми необхідна не тільки для розвитку дитини в цілому, а й для формування її особистості зокрема.

Робота з формування комунікативних умінь повинна бути повсякденною й органічно містити всі види діяльності: навчання, гру, працю. Л. Туріщева та О. Малихіна як головну умову соціалізації дитини з ООП в майбутньому розглядають саме гру [6]. Саме під час ігрової діяльності за допомогою різних ігор створюються умови для розвитку комунікативних якостей дитини, формування комунікативних дій і корекції мовленнєвих навичок.

З метою забезпечення оптимального розвитку й успішної інтеграції у соціум дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання нами була розроблена програма психолого-педагогічного супроводу.

Отже, можемо підсумувати, що для учнів з ООП характерний низький рівень оволодіння комунікативними засобами та способами взаємодії. Їм складно узгоджувати дії з виконання спільних завдань, організовувати взаємоконтроль, взаємодопомогу. Недостатньо сформована мовна ініціативність, уміння аргументувати свою позицію, переконувати, вести дискусію. Учні з ООП не завжди володіють набором варіантів комунікативно-мовних стратегій спілкування, навиком передачі інформації; демонструють невміння слухати, підтримувати бесіду. Школярі цієї групи відчують значні труднощі вибору адекватних мовних засобів. Саме в процесі ігрової діяльності більше спілкувалися з дитиною з особливими освітніми потребами, були більш толерантними. Тому можна стверджувати, що ігрова діяльність, яка спрямована на розвиток комунікативних умінь, сприяє розвитку комунікативних якостей,

комунікативних дій і мовленнєвих навичок, із яких складаються комунікативні уміння, як у звичайних учнів, так і в учня з особливими освітніми потребами.

При систематичному використанні корекційних занять, зміст яких спрямовано на організацію ігрової діяльності, де дитина з ООП поступово б влилася в колектив з урахуванням своїх особистісних ресурсів. На заняттях необхідно проводити роботу за трьома напрямками: розвиток комунікативних якостей, розвиток комунікативних дій і розвиток здібностей до діалогу і співпраці з дитиною з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акішина С. В. Інклюзивні класи. Умови, можливості, перспективи. Початкове навчання та виховання. 2013. № 27. С. 22–23.
2. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.
3. Гаяш О. В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2014. 108 с
4. Тарасенко Н. В. Соціально-педагогічний підхід до формування дитячого колективу в умовах інклюзивного закладу. Дитина з особливими потребами. 2016. № 5. С. 12–15.
5. Тараскіна Л. В. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі в умовах упровадження інклюзивної моделі навчання. Дитина з особливими потребами. 2016. № 5. С. 8–11.
6. Туріщева Л. В., Малихіна О. Є. Використання настільних ігор як умова соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: Теорія і практика : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2019. С. 274–277.

ПРАВОСЛАВНИЙ СВІТОГЛЯД ЯК ДЕТЕРМІНАНТ СЛОВ'ЯНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО АРХЕТИПУ І ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕДАГОГІЧНИХ ФОРМАХ

Сізов Віталій Валерійович
Славська Яніна Анатоліївна

к.п.н., доцент

Бондаренко Оксана Анатоліївна

викладач

Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки
м. Дніпро, Україна

Вступ. Глобалізаційні процеси у світі – процес неминучий і певною мірою об'єктивний. Ані в науці, ані в економіці, ані в політичних світових процесах опір цим явищам, є - безглуздий і невиправданий. Проте, проникнення глобалізаційних процесів у культурну традицію (соціокультурне середовище національного суспільства), може призвести до соціального дисбалансу. У цьому випадку позитивні досягнення глобалізації стають безглуздими. Важливо об'єктивно «бачити» майбутні проблеми та вміти їм протистояти. Одним із факторів цього протистояння виступає система освіти, не стільки за своєю формою, скільки - за змістом. Інтеграція суспільства та культури, вироблені століттями соціальні цінності, створюють особливе соціально-культурне середовище, що здатне протистояти інокультурній експансії. Тут освіта має орієнтуватися на характер культури суспільства.

Ціль роботи. Аналіз процесів, що характеризують культурний архетип слов'янсько-православного суспільства та його відображення в системі педагогічних процесів. Акцентування зв'язку культурного архетипу та педагогічної форми.

Матеріали та методи. Методи - історичний, порівняльний, узагальнення та інтерпретація висновків авторів, ретроспективний та порівняльний аналіз. З метою збереження об'єктивності аналізованих питань використовувалися джерела різних історичних періодів та панівних ідеологій. Методологічною

основою дослідження є роботи, наукові ідеї та висновки наступних авторів: М. Вебер, С. Булгаков, В. Зінківський, І. Ільїн, Л. Карсавін, І. В. Кіреєвський, Н. Бердяєв, Н. Данилевський, П. Каптерєв та ін. Проблема культурного архетипу суспільства, закономірностей його формування та розвитку, прояви та впливу знаходить відображення у роботах сучасних авторів – Д. Запесоцького, Д. Полякова, О. Булкіна, І. Грищенко та ін.

Результати та обговорення. Тут узагальнено виділимо такі елементи (особливості) культурного архетипу, що детермінують соціальну поведінку.

Елемент перший – роль Лідера. Особливістю православно-слов'янської соціальної системи є модель, яка у своєму розвитку, на відміну від Заходу - важко піддається саморегуляції. Тому внутрішній, і, особливо зовнішній вплив на її функціонування, з величезною часткою ймовірності історично призводив до непередбачуваних результатів. Суб'єктивний чинник у православно-слов'янській соціальній моделі відіграє вирішальну роль, тут не діють закони суспільного розвитку на такому рівні й у такий спосіб, як у соціальних моделях західного світу. Історія розвитку православного світу багато в чому залежала від конкретної особистості (Лідера), його переконань, ідеології, виховання та цілей. У слов'янсько-православному суспільстві влада завжди є персоніфікованою. Православно-слов'янське суспільство погано саморегулюється, його функціонування слід спрямовувати. Історично цю функцію природним чином бере на себе, з одного боку політична влада (держава), з іншого – православні ідеали, як обмежувач першої. Поняття «держава» та поняття «суспільство» у соціальній свідомості православного суспільства утворюють ніби єдине ціле, але при цьому функціонують окремо.

Елемент другий – духовне та буттєве. Оскільки держава (політична влада і влада взагалі) як правило виступала інструментом організації (примусу) через пасивність суспільства, то в православній церкві суспільство бачило певний духовний захист від свавілля влади (через духовно-моральний початок, а отже - чогось «справедливого»). Духовне – сфера пустельника, ченця, церковно-обрядне, і цей мирський ідеал гідний поклоніння тощо. Мирське - сфера

соціального. У свідомості пересічної людини вони існують окремо і незалежно (іноді вступають у конфлікт), духовне слабо детермінується у буттєве і не стає вирішальним фактором, що визначає соціальну поведінку, але є взірцем «соціального-ідеального» (на відміну від католицизму, протестантизму чи східно-азіатських релігій).

Елемент третій – сотеріологічний. Православ'я – інструмент державного впливу, воно ніколи не було організаційно самостійним явищем й не прагнуло політичної влади, але в силу сотеріологічної специфіки виступало духовним посередником між владою та суспільством. Кредо православ'я - "терпіти, чекати і вірити" (кредо протестантизму - "діяти і вірити в себе"). На вершині своїй Православ'я розуміє завдання життя як отримання, набуття благодаті Духа Святого, як духовне перетворення створіння.

Елемент четвертий – ставлення до закону. Формування соціальних та особистісних цінностей через призму прагматизму та раціоналізму, через жорстке «законництво» католицької та протестантської церкви, створює особливу систему соціальних відносин більш здатних до саморегулювання (включаючи політичну владу та її контроль з боку суспільства). Така система є впорядкованою, її вимоги конкретні, зрозумілі, націлені на результат – це система західного світу, вона є прагматичною, оскільки завжди апелює до правил (права, закону). У православно-слов'янській традиції особливе місце посідає поняття «совісті» як регулятора внутрішніх групових відносин. Почуття совісті та апелювання до неї, є необхідною умовою функціонування особистості у соціальній групі. Категорія «совість» не є елементом взаємин особистості та держави. Православний не відчуватиме докору совісті, щодо держави, тому що «Совість» асоціюється у нього з поняттям «справедливість», «борг», «обов'язок», і все це стосовно певної соціальної групи, справедливість тут перевищує поняття «Законність».

Елемент п'ятий – Соборність. Бердяєв Н. у роботі «Істина православ'я» зазначає: «У Протестантизмі, як і в усій західній думці, свобода розуміється індивідуалістично, як право особистості, що охороняє себе від зазіхання будь-

якої іншої особистості, яка визначає себе автономно. Православ'ю індивідуалізм є чужим, йому властивий своєрідний колективізм. Релігійна особистість і релігійний колектив не протистоять один одному, як зовнішні один для одного. Релігійна особистість перебуває усередині релігійного колективу та релігійний колектив перебуває усередині релігійної особистості. Тому релігійний колектив і не є зовнішнім авторитетом для релігійної особистості, що ззовні нав'язує особі вчення і закон життя» [1].

Елемент шостий – Православна доктрина. Бердяєв Н. стверджує, що Православ'я є, перш за все, ортодоксія життя, а не ортодоксія вчення. Єретики для нього не ті, хто сповідує хибну доктрину, а ті, хто має хибне духовне життя і йде хибним духовним шляхом. Православ'я є насамперед не доктриною, не зовнішньою організацією, не зовнішньою формою поведінки, а духовним життям, духовним досвідом та духовним шляхом.

Елемент сьомий – Православне богослов'я. Хоча православне богослов'я є досить відокремленим від решти релігійного світу, воно не розвивалося у вакуумі. Культура та філософія східних народів з їх традиціями та світоглядом значно вплинули на формування православного богослов'я. Таке сприйняття вплинуло і на формування дослідного підходу у православному богослов'ї, яке применшує роль правових відносин для людей і звеличує етичну, моральну складову, протиставляючи це всьому іншому [2].

Ільїн пише: Суть місіонерських відмінностей наступні. Православ'я визнає свободу сповідання та відкидає весь дух інквізиції. Православна Церква ніколи не претендувала ані на світське панування, ані на боротьбу за державну владу у вигляді політичної партії. Православ'я спрямовує свій поклик до вільного людського серця. Католицизм закликає до сліпо-покірної волі. Православ'я шукає пробудити в людині живе, творче кохання та християнське сумління. Католицизм вимагає від людини покори та дотримання розпорядження (законництво). Православ'я закликає до найкращого й євангельської досконалості. Католицизм говорить про "приписане", "заборонене", "дозволене", "пробачальне" і "непрощенне". Православ'я йде в

глибину душі, шукає щирої віри та щирої доброти. Католицизм дисциплінує зовнішню людину, шукає зовнішнього благочестя і задовольняється формальною видимістю добродійності.

Реалізація елементів культурного архетипу у педагогічних формах проявляється наступним чином.

Елемент перший – роль Лідера. Православна держава є авторитарною. Відомі виховні моделі знаменитих радянських педагогів (О. Макаренко, В. Сухомлинський) – це авторитарні моделі виховання, засновані на соціоцентричних методах формування особистості. Авторитарні методи управління педагогічним колективом, особистий авторитет керівника, опора на колективну свідомість та вміння ним керувати – основа успіху у вирішенні педагогічних цілей. Аналіз діяльності А. Макаренка та В. Сухомлинського показує ключові компоненти їх педагогічної діяльності: формальний та неформальний авторитет керівника (лідера); механізм колективної педагогіки (формування колективу та його виховна роль у формуванні світоглядних якостей окремої особистості); духовні цінності, як педагогічна мета та умова існування колективу (суспільства). Три компоненти детермінують: авторитаризм; общинність; православний дух, виражений у православних моральних цінностях. Саме цим пояснюється не стільки успіх педагогічної практики О. Макаренка та В. Сухомлинського, скільки їх особистий успіх, хоча значущість їхньої педагогічної спадщини переоцінити неможливо.

Елемент другий та третій – духовне та буттєве, сотеріологічний. У зв'язку з цим, звертаючись до сфери педагогіки, необхідно відзначити найважливішу обставину її функціонування – теорію та практику виховання та теорію та практику навчання. Саме по собі розмежування освітнього процесу на два взаємопов'язані напрями показують його специфіку і відмінність від західних моделей.

Причина такого явища, на наш погляд, криється у двох особливостях: 1) у суб'єктивістських проявах соціального розвитку, про які йшлося вище; значимість виховної складової у навчанні породжується потребою постійної

міжпоколінної кореляції суспільної свідомості у необхідних для влади напрямках; 2) екзистенційність православ'я детермінує суспільне усвідомлене і суспільне безсвідоме на рівні історичної пам'яті і традиції, як щось матеріальне, духовно-ціннісне, що потребує постійного «підживлення», настанови, нагадування, навіювання. Таким чином, забезпечується формування всередині покоління (через виховання) певних людських якостей, необхідних для здійснення міжпоколінного функціонування (наприклад, обцинна психологія тощо). З огляду на таку специфіку в освітньому процесі, традиційно і дуже часто перевага віддається саме виховному фактору, часом елемент знань та професіоналізму посідає вторинне місце. Саме особисті якості людини превалюють над іншими соціальними вимогами.

Елемент четвертий – ставлення до закону, проявляється у традиційному контролі державою системи освіти, її регламентації та стандартизації через систему нормативних актів та спеціальних органів, покликаних контролювати їх виконання. У цих умовах демократизм носить декларативний характер або його деякі видимі форми, але не зачіпає сутності процесу освіти. Суспільство сприймає це як природний стан. Будь-які спроби реальної демократизації та лібералізації системи освіти мимоволі призводять до анархії, всездозволеності та нігілізму (у латентних чи відкритих формах).

Елемент п'ятий – Соборність. Залежність від суспільства формує особливу систему регулювання відносин людей усередині неї. Не стільки дух колективізму, скільки колективний дух часом визначає успішність і продуктивність діяльності будь-якого колективу, а отже й успішність і продуктивність кожного, але не навпаки. Схоже ставлення у слов'янській педагогіці простежується у вченні А. Макаренка «Про колектив», а західна педагогічна теорія, наприклад, сформувала концепцію «Індивідуальної освітньої траєкторії». Психологічна криза особистості в умовах слов'янського менталітету вирішується у спілкуванні (західна людина звертається до психотерапевта).

Елемент шостий та сьомий – Православна доктрина, Православне

богослов'я. Православно-слов'янська система цінностей відрізняється від Західної. Сфера чуттєво-духовного звернена до емоцій та цінностей, які відчуваються – це сфера суб'єктивного, трансцендентного, процес об'єктивного аналізу тут ускладнений. Тут інструментом виступає система «виховання», як умовно відокремлене від «освіти» поняття (як духовне і буттєве, тобто церковне і мирське). Навіть за наявності чітких цілей та завдань щодо формування конкретних якостей у учнів, система «виховання» не має універсальних механізмів, проте вимагає від суб'єктів виховного процесу формування конкретних світоглядних позицій духовно-морального характеру (близькість до православної духовності). Слід наголосити, що сам процес формування моральних якостей, часом не є пов'язаним з професійним навчанням (за умови слабкої мотивації суб'єктів освітньої діяльності), звідси і якась відокремленість виховного процесу від процесу навчального. Таким чином, дві паралельні лінії: духовне (іраціональне) і матеріальне (раціональне), тобто соціальне, відбиваються у буттєвому існуванні, що й позначається на навчанні, де також спостерігається дихотомійність процесу: навчання та виховання [3, р. 13-26].

Висновки. Культурний архетип суспільства багато в чому пасіонарно визначає педагогічні форми і сам педагогічний процес, незалежно від його організаційних форм, запозичених з іншокультурних педагогічних систем. У цьому і проявляється проблема методології, стосовно питання організації педагогічних підходів до організації системи освіти та виховання. Формальне копіювання та впровадження в педагогіку елементів іншокультурного характеру, явище можливе і прогресивне, але, ймовірніше за все, до ефективного досягнення педагогічних цілей не призведе. Сьогодні спостерігається протиріччя між формою та змістом. У цьому випадку ті цілі, які ставляться перед системою освіти в цілому і педагогікою зокрема, найімовірніше досягнуті не будуть [4, р. 73-87].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. А. (1952). Истина Православия <https://azbyka.ru/istina-pravoslaviya>
2. Зеньковский В. В. (2002). Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. Фонд «Христианская жизнь». http://www.odinblago.ru/problemi_vospitania/
3. Sizov V., Slavskaya Y., Alforov O. Professional Worldview as a determinant of the Slavic Cultural archetype and its transformation into Pedagogical forms. *Journal of History and Art research*, Vol. 11, No. 1, March 2022, P.13-26.
4. Shevchenko H. P., Antonenko T. L., Bezuhla M. V., Safonova I. O. (2020) Students' Spiritual Security Education. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(4), 98-110. <http://193.140.9.50/index.php/ilk/article/view/2799>

МОДЕРНІЗАЦІЯ КИТАЙСЬКОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ульянова Вікторія Станіславівна,
доктор пед.наук ХГПА,
Горлачова Наталія Іванівна,
вчитель вищої категорії, вчитель методист,
Пашелюзна Катерина Артемівна,
здобувачка освіти
Комунальний заклад
Авдіївська опорна ЗЗСО I-III ступенів №2,
м. Авдіївка, Україна

Вступ. / Introductions. Система освіти - це своєрідна ієрархічна структура навчальних закладів, яка дозволяє людині освоїти знання, вміння та навички в процесі навчання. Система освіти індивідуальна для кожної країни. У цій статті ми постараємося дати інформацію про основну систему Китаю.

«Кожна дитина без різниці статі, національності, раси по досягненні шестирічного віку вступає до школи і отримує обов'язкову освіту» - так каже закон. Відповідно до Конституції КНР розроблено та оприлюднено «Положення про управління дошкільними закладами». До утворення освіти китайці ставляться дуже серйозно: університети запрошують кращих зарубіжних викладачів, держава інвестує в освіту величезні кошти. Закон КНР «Про обов'язкову освіту» встановлює, що держава здійснює обов'язкову дев'ятирічну освіту, тобто етап початкового і неповної середньої освіти є для всіх необхідним. Органом, що займаються освітою в країні, є Міністерство освіти, яке здійснює єдине планування, координування і управління справою освіти.

Мета роботи. / Aim. У цій статті ми розкриваємо тему про освітню систему Китаю, її побудову від дошкільного закладу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Згідно з архівною інформацією, перший дитячий садок був відкритий в 1903 році в місті Ухань

провінції Хубей. Зміст, методи навчання і виховання маленьких дітей скопіювали японську модель. Водночас по всій країні почали з'являтися приватні дитячі садки, орієнтовані на популярні європейські уявлення про розвиток дошкільнят. Створення КНР активізувало зусилля з розширення мережі дошкільних закладів. Робота в дитячих садках Нового Китаю була організована більше на радянській системі освіти і виховання дітей дошкільного віку. Перші кроки у створенні навчальних програм для потужного китайського дитячого садівниці скелі 1930-х років. Перший, спробуйте китайську спеціальність у дошкільній програмі, а відсутність єдиних вимог до дошкільної освіти вимагала зусиль прогресивної педагогічної спільноти з цього питання. Тому перша конференція з освіти, скликана в Нанкіні в травні 1928 року, де виступали відомі вчені Тао Сінцзи і Чень Хецин, запропонувала редагувати програми для дитячого садка, взявши за основу класичні приклади. Міністерство освіти КНР доручив Чень Хецину та ще 11 експертам розробити загальні вимоги та необхідні навчальні програми. Робота була представлена Міністерством освіти в жовтні 1932 року, навчальний план дитячого садка у вигляді освітніх стандартів. Вони були розділені на три частини: загальні положення, цілі і методи навчання. Цілі діяльності в першу чергу були пов'язані з формуванням фізичного та психічного здоров'я дітей, створенням позитивної психологічної атмосфери та розвитком базових навичок для життя в суспільстві та навчання. Було зазначено допомогти сім'ям виховувати дошкільнят, головним бажанням було підвищення якості сімейного виховання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Система освіти в Китаї включає в себе дошкільна освіта, початкову школу, неповну середню школу, повну середню школу, університет, аспірантуру. Зараз у країні налічується близько 150 тисяч дитячих садків. Відповідно до цієї градацією вік учнів і терміни навчання такі: дитячі садки набирають дітей дошкільного віку від 3 років і готують їх три роки. Аналіз стану дошкільної освіти в Китаї показує, що китайська дошкільна система неухильно розвивається. Завдяки документам, прийнятим на державному рівні («Правила управління дитячими

садками», «Порядок роботи в дитячих садках» та інші), керівництво дитячих садків поставлено на наукову та системну основу. Перспективи подальшого вдосконалення дошкільної освіти пов'язані з організацією широкої мережі приватних дитячих садків, грамотним використанням у дитячих закладах різних програм та можливостей масової дошкільної освіти у варіативних садах. Основна увага Китаю зосереджена на розвитку дошкільної освіти в сільській місцевості. Розширення ресурсів обумовлено появою нових дитячих садків, створенням дитячих садків (груп), які частково служать початковими школами. Останнім часом активно підтримується розвиток дошкільної освіти в бідних районах країни. Якість дошкільної освіти неухильно поліпшується. Основна увага Китаю зосереджена на розвитку дошкільної освіти в сільській місцевості. Розширення ресурсів обумовлено появою нових дитячих садків, створенням дитячих садків (груп), які частково служать початковими школами. Останнім часом активно підтримується розвиток дошкільної освіти в бідних районах країни. Якість дошкільної освіти неухильно поліпшується.

Початкова школа і неповна середня школа зараз паралельно практикують навчальну систему 6.3 гаquo;, 5.4 і 9 років поспіль (у більшості районів використовується в основному системі 6.3). Тому термін навчання в початковій школі 6-5 років, в неповній середній школі 3-4 роки; вік учнів початкової школи 6-7 років, а неповної середньої школи 12-13 років. Термін навчання в початковій школі 5-6 років, вік учнів початкової школи 6-7 років. Середня освіта в Китаї має три ступені. На першому ступені освіта є безкоштовною. Після закінчення вищого навчального закладу встановлюються три навчальні ступеня.

Висновки./Conclusionsю. За останні 50 років минулого сторіччя Китай створили рідкісне у світі чудо у розвитку освіти: витративши неповні 2% від загальносвітових витрат на суспільне утворення, вирішив проблему поширення обов'язкової дев'ятирічної освіти серед населення, що становить одну п'яту частину населення всього земної кулі. ДО 2001 року утворення трьох ступенів (вища, середня і початкова) охоплювала 229 млн. В даний час відвідуваність

початкових шкіл становить по всій країні 98,58%, валовий коефіцієнт зарахування в середню школу початкового ступеня - 90%, неписьменність серед молоді та людей зрілого віку знизилася до 5% і нижче, обов'язкове дев'ятирічна освіта вже введено в районах з населенням, складовим понад 90% від усього населення країни. Таким чином, система дошкільної освіти Китаю повинна бути гнучкою, різноманітною, реагувати на підвищені соціальні вимоги, а іноземний досвід стане хорошим стимулом для модернізації китайської дошкільної освіти.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

КІБЕРБУЛІНГ ЯК ФОРМА НАСИЛЬСТВА

Абсалямова Лариса Миколаївна

докт. психол. наук, проф.

Зеленська Єлизавета Вікторівна

студентка

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Вступ. Люди в усьому світі живуть у 21 столітті, і є одна річ, без якої більшість із нас не може жити, – це телефон. Кількість користувачів Інтернету та соціальних мереж неймовірно зростає. Оскільки головна проблема суспільства, через яку люди дозволяють використовувати соціальні мережі, зростає, це створює набагато більше проблем для суспільства. Більшість людей використовують соціальні мережі заради збагачення свого життя, для спілкування з іншими людьми. Але є люди, які використовують соціальні мережі не за призначенням. Наприклад, вони використовують соціальну мережу, щоб обмовити або образити почуття інших. Однією з проблем населення є кібербулінг, оскільки багато людей, особливо підлітки, вирішили покінчити з життям через кібербулінг.

Кібербулінг – це форма переслідування за допомогою електронних засобів. Кіберзалякування може відбуватися через SMS, текстові повідомлення та програми, або в соціальних мережах, на форумах чи іграх, де люди можуть переглядати, брати участь або ділитися вмістом.

Мета роботи. Привернути увагу оточення до питання насилля засобами Інтернет, до пошуку виходу із небезпечних ситуацій. Викликати емоцій до висвітлювальної проблеми, а також для ознайомлення з різними типами кібербулінгу.

Матеріали та методи. Кіберзалякування включає посилання, публікацію або поширення негативного, шкідливого, неправдивого чи підлого вмісту про когось іншого. Це може включати розголошення особистої чи приватної інформації про когось іншого, що викликає збентеження чи приниження. Жертвами кіберзалякування зазвичай стають учні старших класів, оскільки вони, швидше за все, регулярно користуються соціальними мережами, такими як Facebook, Instagram, Snapchat або Twitter, і це місця, де часто трапляються кіберзалякування. За даними The Cyberbullying Research Center, «понад 80 відсотків підлітків регулярно користуються мобільним телефоном, що робить його найпопулярнішою формою технології та поширеним засобом для кібербулінгу». З цього факту ми бачимо, що проблема булінгу полягає в тому, наскільки легко підліткам доступне електронне спілкування. Підлітки дуже часто користуються мобільними телефонами, і навіть у ранньому віці, тому кіберзалякування спрямоване більше на підлітків. Зі збільшенням використання Інтернету підлітки мають легший доступ до текстових повідомлень, а також легше зазнають знущань в Інтернеті в будь-якому місці та часу доби. Коли підлітки цькують, легко переступити межу й сказати іншим про переслідування та жахливі речі, тому що вони онлайн. Хулігани також намагаються показати онлайн-світу, що вони сильні та можуть змусити інших їх лякати.

Кібербулінг має багато негативних наслідків, як і хуліган віч-на-віч. Ті, хто є хуліганом, не думають, що вони піддають своїх друзів або інших людей ризику, іноді зі смертельними наслідками. Вони залякують інших, тому що можуть подумати, що це весело, щоб викликати в інших тривогу та страх. Проте варто дивитися трохи глибше. Деякі з кібер-хуліганів могли самі постраждати. Вони пережили хуліганство, вони відчувають страх або тривогу, вони хочуть позбутися власного хулігана, тому вони починають знущатися над кимось іншим, щоб відчути, що хтось інший з ними. Як підлітки, так і дівчата, які залякували в Інтернеті, отримали нижчий показник афективної емпатії, ніж жертви залякування в Інтернеті, підлітки, які одночасно залякували і були жертвами залякування, а також ті, хто взагалі не був залучений до залякування

в Інтернеті.

Кібербулінг може призвести до тривоги, депресії, а одним із найсерйозніших наслідків є самогубство. Люди, які здійснюють кіберзалякування, вважають, що це смішно, це нормально, але насправді це абсолютно не нормально. Понад 70 відсотків активних користувачів Інтернету у віці від 12 до 17 років — переважно дівчата — сказали, що минулого року стикалися з принаймні одним випадком онлайн-залякування за допомогою електронної пошти, мобільних телефонів, чатів та інших електронних засобів масової інформації. опитування, опубліковане на веб-сайті для підлітків у 2005 році Яною Ювонен.

Питання у тому, чому це переважно дівчата? Часто дівчата-підлітки виходять в Інтернет і відкривають обліковий запис в соціальній мережі, щоб знайти друзів або просто щоб було з ким поговорити. Знаючи це, хулігани зазвичай знаходять дівчину для розмови. Спочатку вони довіряють цій дівчині, але потім виявляються хуліганами. За словами члена сім'ї 13-річної Меган Меєр, «вона думає, що повідомлення надійшли від хлопця, з яким вона познайомилася в Інтернеті, але повідомлення — обман». Вона повісилася після того, як отримала жорстоке повідомлення від соціальної мережі. А саме мережевий сайт під назвою MySpace. Знущання хулігана коштує життя молодій дівчині.

У той же час є простий факт, що кібербулінг – це те, що відбувається в Інтернеті або на електронному пристрої. Тому хулігани ховаються. Людина, над якою знущаються, навіть не знає, хто знущається над нею, що дозволяє хулігану не відчувати себе винним, їхня особа анонімна, і вони думають, що вона ніколи не буде відома. Отже, це може навіть викликати ще більше знущань. Кіберзалякування в соціальних мережах може бути просто проблемою «присоромлення жиру», коли користувачі або хулігани, іншими словами, публікують неприємні коментарі про свою вагу чи зовнішній вигляд, коли хтось публікує своє фото на Facebook. Знущання в Інтернеті можуть мати ще більш агресивні форми. Для ілюстрації, один сценарій, за яким ми можемо

сказати, що це підступна форма кіберзалякування, коли вона передбачає зйомку приватних фотографій. Того роду приватні фотографії, які можна було надіслати своєму хлопцеві чи дівчині в Інтернеті, потім вони оприлюднили їх. Уявіть собі, що у вас є майже оголена фотографія, яку хтось інший оприлюднив, про це було б так соромно навіть подумати. Це коли люди, особливо підлітки, мають суїцидальні думки. Кібербулінг вплинув на підлітків багатьма іншими способами та значно більше вплинув на життя тих, хто зазнав цькування. Найголовніше для підлітка - школа. Проте, коли учні зазнають кібербулінгу з боку своїх друзів, вони не відчують себе в безпеці. Коли діти стають жертвами, вони ніде не відчуваються в безпеці.

За даними Міністерства охорони здоров'я та соціальних служб США 160 000 дітей щодня залишаються вдома та не йдуть до школи через страх піддатися знущанням. Булінг є третьою основною причиною смерті серед молоді. Булінг став епідемією буття. Мішенню кібер-хуліганів можна стати не лише емоційно, але й фізично. Кіберзалякування може викликати тривогу та депресію, а іноді може призвести до самогубства .

Кібербулінг – це залякування, яке відбувається через мобільні телефони, планшети та інші пристрої. Цей вид знущань здійснюється різними способами. Наприклад, через текст, програми, онлайн, соціальні мережі чи навіть ігри. Зазвичай люди діляться вмістом, який інші можуть переглядати та брати в ньому участь. Залякування в Інтернеті включає надсилання, публікацію або поширення негативного, шкідливого, неправдивого чи значущого вмісту про когось іншого. Кіберзалякування включає спричинення збентеження та приниження шляхом розголошення чиєїсь особистої чи приватної інформації. Деякі випадки кібербулінгу переходять межу в незаконну або злочинну поведінку. У разі кібербулінгу вся інформація, розміщена в Інтернеті, зберігається, стає постійною та загальнодоступною. На жаль, кібербулінг дуже поширений. Багато жертв кіберзалякування відчувають, що вони не можуть подолати це. Хоча хулігани існують уже багато років, технології дають їм абсолютно новий спосіб залякувати своїх жертв.

Кіберзалякування може призвести до тривоги та депресії, викликаючи додатковий стрес у тих, хто регулярно зазнає знущань. Це руйнує у жертв почуття щастя та задоволення. Іноді стрес, викликаний кіберзалякуванням, може викликати у дітей або підлітків почуття пригнічення ситуацією. Часто це більше, ніж вони можуть витримати. Це відбувається насамперед через зниження впевненості в собі та самооцінки жертви. Це ще більш руйнівню, коли в кіберзалякуваннях беруть участь кілька дітей. У більшості випадків хулігани стикаються з довгостроковими емоційними проблемами, тому що вони можуть відчувати себе погано через те, що вони зробили іншим. Особливо їм буде погано, якщо вони доведуть людину до самогубства.

Нарешті, кіберзалякування може стати причиною самогубства або помсти. Бувають випадки, коли жертви кібербулінгу зляться через те, що з ними відбувається. У результаті вони можуть задумати помсту тому, хто їх знущався. Результати небезпечні, оскільки жертва і хуліган тримаються в безперервному замкнутому колі. Жертви кібербулінгу часто починають сумніватися у своїй цінності. Вони можуть відповісти на ці почуття, завдавши собі певної шкоди. Згідно з даними Центру з контролю за захворюваннями (CDC), приблизно 4400 смертей відбуваються внаслідок самогубства щороку. На 1 успішне самогубство припадає близько 100 спроб самогубства. Трохи більше 14% учнів середньої школи думають про самогубство і лише близько 7% з них роблять спробу самогубства. Кіберзалякування може викликати тривогу та депресію, а іноді може призвести до самогубства. Сьогодні кібербулінг є великою проблемою в житті багатьох дітей. Це може бути емоційна та образлива ситуація.

Кібербулінг зачіпає не лише тих, хто став жертвою булінгу, але й їхні родини. Іноді батьки не можуть допомогти своїй дитині, яка піддається кібербулінгу. Іноді батьки навіть не знають, що їхня дитина піддається булінгу через брак спілкування та знання того, що таке кібербулінг. Багато дорослих не виростили з комп'ютерними технологіями як важливою частиною їхнього способу життя, як багато молодих людей. Отже, багато дорослих можуть не

мати відношення до проблеми кібербулінгу (кібербулінгу). Зважаючи на те, що кібербулінг стає все більш поширеним, що робиться для допомоги та запобігання кібербулінгу? У статті, написаній Кейт Хав'єр, близько 150 вчителів початкової та середньої школи міста Навотас нещодавно відвідали семінар про різні форми жорстокого поводження з дітьми, включаючи кібербулінг. На семінарі під назвою *Capability-Bullying Seminar on Child Safeguarding and Online Safety* вчителі з 21 державної школи навчилися виявляти, запобігати та боротися з жорстоким поводженням із дітьми та залякуванням в Інтернеті.

Залякування в Інтернеті – це не мала проблема, до якої люди повинні ставитися легковажно. Люди не повинні поводитися так, ніби цього ніколи не буває. Більше дітей повинні знати про кіберзалякування та про те, наскільки воно шкідливе. Діти в усьому світі зазнають кібербулінгу не лише навколо вас. Кіберзалякування – це жахливо, і його потрібно припинити.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ ПОРУШЕНЬ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Абсолямова Лариса Миколаївна,
докт.психол.наук, проф
Кіндякова Тетяна Володимирівна,
студентка 6 курсу, групи 63-П
ХНПУ ім. Г. Сковороди
м. Харків Україна

Вступ. Саме в юнацькому віці формуються основні звички, закладається фундамент загальнолюдських цінностей. На цей самий вік припадає період підвищеної уваги юнаків до своєї зовнішності, бажання відповідати «стандартам», прийнятим у суспільстві. Молодь охоче вірить рекламі та засобам масової інформації, які аж ніяк не завжди пропагують здоровий спосіб життя, наслідком чого є формування у багатьох хибних цінностей та ідеалів, спотворених уявлень про себе, що призводять до розвитку різних відхилень у поведінці, у тому числі й харчовому.

Мета роботи. Дослідити та розкрити проблематику психологічних механізмів порушень харчової поведінки в юнацькому віці, їх розладів та можливих причин.

Матеріали та методи. У 1689 році англійський психіатр Р. Мортон вперше описав нервову анорексію Він розумів під цим стан виснаження організму, викликаний сумом і тривожною акуратністю. У 1860 році Луїс-Віктор Марсе, вчитель Шарко, описав синдром відмови від їжі, що є психологічним, а не соматичним захворюванням. психологічного клімату у сімейній системі. 1873 знаменуємий тим, що Ч. Ласег опублікував працю «Істерична анорексія». Ч. Ласег, як більшість його сучасників розумів анорексію як «форму істерії у сфері шлунка». Він описав динаміку розвитку даного розладу, виділивши в ній три етапи: шлунковий, боротьба, кахексія. Другий етап «боротьба» має на увазі вторинну вигоду пацієнта від його

захворювання, тобто включає психологічний компонент. На 1874 р. У. Гал опублікував працю «Нервова анорексія», де під анорексією розумів недолік апетиту внаслідок хворобливого психічного стану. Як причину він вказував «перекручене еґо». У 1903 році П. Жане вказував на суто психологічний характер розладу харчування та виділяв:

- обсесивний тип, при якому хворі відчували огиду до власного тіла та бажання втратити зайву вагу.

- істеричний тип, у якому апетит повністю був відсутній.

Так само, як і на сучасному етапі, на той час був більш поширений обсесивний тип, що пов'язано з суспільним впливом, бажанням бути краще та красивіше. Далі, Д. Дежерін та Є. Гаклер розділили нервову анорексію та порушення харчової поведінки під час депресії. Набирала на той час популярність психоаналітична концепція З.Фрейда розглядала порушення харчової поведінки як фіксацію на оральної стадії і незадоволення орального рефлексу.

У 1914 році відбулася різка зміна поглядів на природу захворювання. М. Сіммондс вказав на гіпофізарну недостатність у тих, хто втратив вагу піддослідних. Ця робота допомогла звернути увагу не лише на психологічний аспект проблеми, але й вивчити її фізіологічні засади. У 1930 році у своїх дослідженнях Берман вказав на вторинність фізіологічних симптомів та їх оборотність при психотерапевтському втручанні. Дж. Райл у своїй роботі, опублікованій у журналі «Ланцен» у 1936 р. підкреслював не органічну природу захворювання, а сформовану згубну звичку голодувати.

1940-ті роки були знаменними поверненням психоаналітичного підходу у розгляді розладів харчової поведінки.

Починаючи з 70-х років ХХ століття утвердилося розуміння розладів харчової поведінки, яка включає в себе психологічний та фізіологічний компонент. Багато дослідників почали вивчати фактори, які сприяють формуванню цього порушення, оскільки симптоматику окремих клінічних випадків було описано досить. Х. Рассел (1970) розглядав нервову анорексію як

хворобливий страх повноти. Д. Буч (1973) розумів під нервовою анорексією боротьбу пацієнтки за автономію, правоздатність, контроль та самоповагу. А. Крісп (1980) нервова анорексія - це спроба суб'єкта впоратися з страхами та конфліктами, асоційованими з психобіологічним дозріванням. У 1980 році була опублікована DSM-III і включала такий розлад, як «булімія». Потім з розвитком психології як науки вчені стали звертати увагу на більш приватні прояви порушень харчової поведінки, а також на стадію «до», тобто на попередні етапи, які не досягли повноти клінічної картини. На етапі під порушеннями харчової поведінки розуміють психологічні порушення, що характеризуються ненормальними звичкамі в галузі харчової поведінки, які можуть включати недостатнє або надмірне споживання їжі на шкоду фізичному та психічному здоров'ю [1].

Харчова поведінка - це всі компоненти поведінки людини, які присутні в нормальному процесі їжі. Найчастіше аномальні взаємини між гормонами голоду та ситості призводять до нетипової харчової поведінки, що призводить до ожиріння.

Порушення харчової поведінки – це комплекс симптомів, які виникають через тривалу дію поведінкових, емоційних, психологічних, міжособистісних та соціальних факторів. Порушення харчової поведінки є групою поведінкових психогенних синдромів, які характеризуються відхиленнями при прийомі їжі та її переробці. До цієї групи належать нервова анорексія, переїдання, нервова булімія, ожиріння та інші розлади. У порушень харчової поведінки є різноманітні симптоми, що включають обжерливість, відмову від їжі, блювоту спровоковану і мимовільну, застосування проносних засобів, заперечення суб'єктивної значущості проблеми ваги. [2]

Існує три основних типи розладів харчової поведінки: екстернальна харчова поведінка (несвідоме поїдання їжі, завжди при вигляді їжі), емотивна харчова поведінка (гіперфагічна реакція на стрес), обмежувальна харчова поведінка.

Психологічні параметри харчової поведінки людини та її порушень

значною мірою визначають ставлення конкретної особистості до способів та алгоритмів прийняття їжі. До них належать такі чинники:

- порушення взаємовідносин у системі «мати-дитина» ранньому дитячому віці;
- неприйнятні способи харчування для дитини в ранньому дитячому віці;
- ситуації фрустрації, стреси;
- особистісні проблеми;
- сімейні конфлікти;
- проблемні міжособистісні відносини з оточуючими людьми.

Комплекс перерахованих факторів, що визначають харчову поведінку, формує харчові звички, які є діями, доведеними до автоматизму і не потребують активації мислення, мимоволі виникають у певних ситуаціях. Іншими словами, харчові звички - «сформовані в процесі онтогенезу стереотипні дії дуже високого ступеня міцності та автоматизації» [3]. Харчові звички формуються під впливом традицій сім'ї та суспільства, релігійних уявлень, життєвого досвіду, порад лікарів, моди, а також значною мірою під впливом економічних та особистісних причин. Стиль харчової поведінки відображає емоційні потреби людини та її душевний стан. Потреба людини в їжі є вітальною, необхідною для життєдіяльності. Вона спадково зумовлена, має конкретну фізіологічну основу і пов'язана з соціальними факторами та психологічними особливостями конкретної людини. Харчова поведінка людини виходить за рамки задоволення енергетичних витрат. Прийом їжі не тільки дозволяє вгамувати голод, але також має естетичний, міфологічний, символічний, релігійний, морально-етичний, соціальний та психологічний зміст.

Тісний взаємозв'язок біологічної мотивації вживання їжі з вищими мотиваціями, взаємозв'язок з емоційно-особистісними особливостями людини та одночасна залежність від специфіки перебігу гомеостатичних процесів викликають різноманітні варіанти її порушення. Порушення харчової поведінки

є одним з варіантів патологічної адаптації.

Харчова поведінка людини спрямована на задоволення не тільки біологічних та фізіологічних, але також психологічних та соціальних потреб. Саме тому проблема вивчення споживання їжі набуває самостійного значення, її слід відокремити від проблем вивчення процесу травлення. Найпростішою формою харчової поведінки є прийом їжі з метою задоволення потреби в поживних речовинах, коли їжа стає засобом підтримки енергетичної та пластичної рівноваги. Однак, харчова потреба, будучи чисто біологічною за своєю природою у тварин, у людини постає у більш складному вигляді, будучи засобом:

- розрядки психоемоційної напруги;
- чуттєвої насолоди, що виступає як самоціль;
- спілкування, коли їжа пов'язана із перебуванням у колективі;
- самоствердження, коли першорядну роль відіграють уявлення про престижність їжі та про відповідну «солідну» зовнішність;
- підтримання певних ритуалів чи звичок (релігійні, національні, сімейні традиції);
- компенсації незадоволених потреб (потреба у спілкуванні, батьківській турботі і т. д.);
- нагороди чи заохочення за рахунок смакових якостей їжі; - Задоволення естетичної потреби.[4]

Харчова поведінка людини знаходиться в рамках континуму, що включає нормальні харчові патерни, епізодичні харчові розлади та, нарешті, патологічна харчова поведінка. Незважаючи на те, що надзвичайно складно визначити «нормальні» харчові патерни, дослідники значною мірою ігнорують відношення між нормальним та патологічним розвитком харчової поведінки, існує певна типологія харчової поведінки та її порушень.[5]

Існує безліч напрямів психологічної допомоги людям з порушенням харчової поведінки, але й велика різноманітність причин, що призвели до порушення харчової поведінки, тому треба здійснювати добір методів та видів

допомоги індивідуально. Підібравши індивідуальний напрямок, можна отримати ефективний результат і нормалізувати харчову поведінку.

За допомогою методик: опитувальник «Індекс життєвої задоволеності» (адаптація Н. В. Паніної), методики «Шкала оцінки харчової поведінки» та «Тест на визначення впевненості в собі» Спенсер Рейзаса дослідження проводилось з дотриманням усіх інструкцій, загальна кількість респондентів склала 70 осіб, віком від 18 – 25 років.

Результати та обговорення. У проведеному дослідженні встановлено у більшості обстеженої вибірки низький рівень життєвої задоволеності, пасивне ставлення до життєвих невдач та прийняття за належне все, що відбувається з особою. При середньому рівні задоволеності досліджуваним властива впевненість та узгодженість між поставленими і досягнутими цілями; правильність проживання свого життя ставиться під сумнів, присутня емоційна напруга, яка викривляє здатність помічати позитивні аспекти свого життя. Виявлена пряма залежність між досліджуваними ознаками: незадоволеністю образом тіла і індексом життєвої задоволеності. Задоволеність життям складається з індивідуально-суб'єктивної оцінки особистістю своїх досягнень, потреб, цілей і того, що відбувається навколо. Задоволення життям спонукає до відчуття задоволеності собою та своїм тілом зокрема. Високий рівень незадоволеності образом тіла (54 особи з 70) і низький рівень життєвої задоволеності (35 осіб з 70) показує, що постійна внутрішня критика, смуток можуть бути причиною виникнення порушень харчової поведінки та низької самооцінки. Переважаючим типом уявлень про власне тіло є високий рівень занепокоєння про власне тіло, вагу і наявність у житті досліджуваних періодів дієт і важких фізичних навантажень для схуднення.

Висновки. Молоді люди бояться бути критикованими та стати жертвою дискримінації, порівнюють своє життя з «ідеальним» життям людей в соціальних мережах, намагаючись відповідати заданим вимогам. Дані свідчать про розвинуте відчуття контролю досліджуваних над власним життям та загальною безпекою. У частини досліджуваної вибірки зафіксовано погіршення

психічного стану, виникнення тривоги, страху, гніву, дратівливості, безсоння і втрата віри у майбутнє через безпорадність та власну неефективність у контролі свого життя. Для досліджуваної вибірки є властивим високий рівень перфекціонізму. Молоді люди внаслідок цього сприймають себе занадто критично, вкрай зосереджені на своїх особистих недоліках, постійно розмірковуючи про те, як вдосконалити свою зовнішність, уникнути можливої критики і відповідати «встановленим» вимогам. Прагнення до досконалості є можливою причиною прагнення контролювати себе і своє тіло, що розгортаючи великий простір для виникнення порушень харчової поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абсалямова Л. М. Психологія харчової поведінки людини. Навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво "Смугаста типографія", 2017. - 181с.
2. Литвин-Кіндратюк С. Д. Харчова активність особистості: традиційні й інноваційні стратегії: збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2000. №5, С. 160–161.
3. Dohnt and Tiggemann (2006) Body Image Concerns. *Journal of Youth and Adolescence* 35, С.135.
4. Elizabeth H. Evans, Martin J. Tovée, Lynda G. Boothroyd, Robert F. Drewett (2013). Body Dissatisfaction and Disordered Eating Attitudes. *Body Image*, 10 (1).
5. Abraham S. F., Beumont P. J. How patients describe bulimia or binge eating // *Psychol Med.* — 1982. — № 12(3). — С. 625.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФІЗИЧНОГО «Я» ЖІНОК СЕРЕДНЬОЇ ЗРІЛОСТІ

Андрійчук Іванна Петрівна,

к.психол.н., доцент

Тесельська Марія Іванівна,

магістрантка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства важливим чинником детермінації поведінки та життя людини є сукупність уявлень про себе, про своє тіло. Загалом, ставлення людини до свого тіла сьогодні зазнає суттєвих трансформацій, проте, незважаючи на велику кількість спеціальної літератури та публікацій наукового, просвітницького й популярного характеру, в яких багато йдеться про те, як піклуватися про своє тіло, правильно харчуватися, щоб залишатися здоровим, дуже мало інформації про можливості розв'язання проблем особистісно-психологічного характеру у ставленні до свого тілесного.

Найважливішою особливістю періоду середньої зрілості за дослідженнями О. Коропецької є те, що і суб'єктивне самовідчуття, і об'єктивні показники розквіту або занепаду сил визначаються в більшій мірі не хронологічним віком, а особистими обставинами життя, зокрема досвідом, специфікою професійної діяльності або видом заняття, установками, соціально-економічним статусом, рівнем освіти [1]. Образ фізичного «Я» та тілесна компетентність стали предметом психологічного дослідження в працях зарубіжних дослідників Ф. Александера, Г. Гарднера, Ю. Джендліна, О. Лоуена, Т. Майерса, В. Райха, М. Фельденкрайза, Т. Ханни, та інших.

Чимало теоретичних розробок стосовно ролі тілесності у житті людини здійснено українськими вченими. Як зазначає О. Сілютіна, для визначення теоретичних і методологічних засад дослідження тілесності мають важливе значення роботи О. Гомілко, С. Кримського, А. Лоя, В. Малахова, О. Мухи,

Н. Медведєвої, М. Поповича, В. Табачковського, Т. Хомуленко. Дослідники (Р. Бернс, Е. Соколова, В. Мухіна, І. Кон, О. Тхостов, А. Налчаджян) підкреслюють, що уявлення про своє тіло, його розміри, форму, привабливість є важливим джерелом формування уявлення про своє «Я». Вчені наголошують на необхідності і доцільності розвитку тілесного усвідомлення та тілесної компетентності як визначних факторів життєвої успішності індивіда [3].

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні особливостей фізичного «Я» у жінок середньої зрілості.

Матеріали та методи. Із метою дослідження особливостей фізичного «Я» застосовувався комплекс методів: теоретичний аналіз і узагальнення наукової літератури з проблематики дослідження; діагностичні стандартизовані методи: методика незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я», опитувальник образу власного тіла (О. А. Скугаревський та С. В. Сивуха), «Методика дослідження самосамоставлення до образу фізичного Я» (А. Г. Черкашина); методи кількісної та якісної обробки отриманих даних.

Результати та обговорення. Образ фізичного «Я» як психічний феномен, що несе у собі усвідомлені характеристики зовнішнього фізичного вигляду за їх оціночним сенсом, виражається у двох планах: зовнішньому та внутрішньому. До зовнішніх проявів відносяться анатомічні, функціональні та соціальні характеристики, що становлять зовнішню привабливість Я. Здоров'я виступає внутрішнім проявом якісної сторони образу фізичного «Я», яке є важливим фактором регуляції та поведінки особистості.

Проведений нами аналіз сучасних психологічних досліджень показує, що самоінтерес жінки відображає міру зацікавленості в самій собі, прагнення пізнавати себе, свої бажання і потреби, розвиватися і вдосконалюватися. Варто зауважити, що кожній жінці властиво аналізувати своє тіло, різниця в тому, як часто це відбувається і з яким емоційним фоном. Ставлення може бути позитивне, нейтральне, негативне. Аналіз може здійснюватися з об'єктивних і суб'єктивних показників, але в будь-якому разі це характеризує рівень самоприйняття жінки.

Дотримуючись зазначених традицій осмислення взаємозв'язку духовного і тілесного, П. Д. Тищенко визначає тіло як «відкрити для чуттєвого погляду зовнішню форму людини» (за описом В.М. М'ясищева). Тіло виступає як джерело опору – бар'єр, що не пропускає погляд всередину, і в цьому сенсі воно реальне. Однак та ж зовнішність, яку зазвичай називають тілом, в живому чуттєвому досвіді відображає душу, бажання, свідомість, волю [3].

Як зазначає О. Сілютіна, здійснюючи теоретичний аналіз проблеми у своєму дисертаційному дослідженні, образ тіла відтворює картину власного тіла, якою вона індивіду представлена у свідомості. Коли індивід споглядає певну частину поверхні тіла у нього виникають відчуття. Мова йде про тактильну, температурну та больову чутливість. Є відчуття, які надходять від внутрішніх органів та пропріорецептивні відчуття. Це називається тілесною схемою. Схема тіла – це тривимірний образ себе, який є у кожного індивіда. Припускаючи, що даний образ не є простим відчуттям чи уявленням, але також включає ментальні образи і уявлення, його можна розглядати як образ тіла [4].

Українська дослідниця Р. Моляко визначає образ фізичного Я як структурний компонент Я-образу, що виявляється у самопізнанні Я- фізичного, його самосприйманні і самооцінці. Вчена розробила структурно-функціональну модель, яка включає чотири складові: 1) сутність образу фізичного Я; 2) образ фізичного Я і його структура; 3) розвиток образу фізичного Я у підлітковому та юнацькому віці; 4) індивідуальні відмінності у становленні образу фізичного Я (норма і деформації).

Ми розглядаємо образ фізичного «Я» як складник Я-концепції особистості, її когнітивний компонент, що містить у собі єдність сприйняття, установок, оцінок, уявлень, які належать до функцій тіла та зовнішності. Я-концепція виникає в людини у процесі розгортання соціальної взаємодії як особистий результат її культурного розвитку, відносно стійке і водночас піддатливе внутрішнім коливанням і змінам психічне утворення. Саме вона має значний вплив на перебіг життя людини від дитинства до глибокої старості, і зумовлює той чи інший вибір життєвого шляху та власної долі загалом [2].

Відтак первинна залежність Я-концепції від зовнішніх умов та обставин суспільного життя не підлягає сумніву, хоча зрозуміло, що з віком вона відіграє все більш самостійну роль у житті людини.

З огляду на вищезазначені міркування, наша експериментальна робота щодо дослідження особливостей фізичного «Я» жінок середньої зрілості впровадилась впродовж 2021-2022 рр. У дослідженні брали участь 50 респондентів. В емпіричному дослідженні ми використали наступні методики: методика незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я», опитувальник образу власного тіла (О. А. Скугаревський та С. В. Сивуха), «Методика дослідження самоставлення до образу фізичного Я» (А. Г. Черкашина).

Проаналізуємо детальніше деякі з отриманих результатів. За результатами *методики незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я»* ми вивчили ознаки психосоматичної компетентності особистості. Психосоматичну компетентність ми розглядаємо як систему здатностей когнітивного компоненту тілесного Я. Вона пов'язана із прийняттям свого тіла, як складової цілісного організму, та обумовлює саморегуляцію, що базується на досвіді, який формується в процесі внутрішнього діалогу із Я тілесним.

В процесі обробки та інтерпретації результатів тестування було оцінено кількість варіантів завершення речень та їх емоційно-оцінне наповнення. Аналіз результатів дослідження за методикою незакінчених речень «Вербалізація тілесного Я» показав, що у жінок середньої зрілості високими є такі параметри психосоматичної компетентності, як обізнаність, що становить 79,8 % та каузальність – 68,9 % опитаних. Такі жінки мають високий рівень засвоєних знань про тіло людини та свої індивідуальні особливості тіла. Вони здатні вбачати у тілі причини і наслідки подій власного внутрішнього і зовнішнього простору. Середніми показниками виявились метафоричність - 40%, суб'єктивність становить 40 %, інтегративність – 40 % досліджуваних. Таким жінкам притаманна здатність взаємодіяти з тілесним Я та суб'єкт суб'єктна внутрішня комунікація. Характеризуючи власне тіло вони

застосовують образні порівняння та аналогії, які базуються на асоціативності мислення. Щодо низьких результатів дослідження, то такими є шкали: прийняття (20 % опитуваних), інтрацептивність – 30 %, діалогічність становить 35 % вибірки. Такі досліджувані мають негативне та неадекватне ставлення до тіла, яке проявляється в почуттях байдужості, невпевненості, підвищеному рівні тривожності по відношенню до власного тілесного Я. Вони не здатні акцентувати увагу саме на внутрішніх відчуттях, які виявляються у їх диференційованій вербалізації. Варто зауважити, що у таких досліджуваних відсутня здатність вести внутрішній діалог між «Я в тілі» та «Я тіло».

Узагальнення всіх шкал дає змогу проаналізувати рівень розвитку психосоматичної компетентності у жінок середньої зрілості. Аналіз результатів дослідження показав, що у експериментальної вибірки переважає низький рівень психосоматичної компетентності та становить 45,5 % досліджуваних. Такі опитувані мають недостатньо знань щодо розвитку та функціонування власного тіла. Середній рівень представлений у 34,5 % опитуваних. Він свідчить про те, що жінки середньої зрілості не зважаючи на великий проміжок життя, не можуть знайти правильний підхід до свого тіла, допомогти йому адаптуватися до різноманітних ситуацій та умов. Високий рівень переважає у 20 % вибірки. Лише незначна кількість жінок чітко знає та вміє правильно дбати про своє тілесне «Я».

Аналіз результатів дослідження за опитувальником образу власного тіла (О. А. Скугаревський та С. В. Сивуха) показав, що у 59,5 % досліджуваних переважає низький рівень задоволення власним тілом. Таким жінкам важко розуміти себе та приймати свої недоліки. У них занижена самооцінка. Вони часто акцентують увагу на недоліках свого тіла, не підкреслюючи його переваги. Їх легко може засмутити щось незначне або поява чогось нового щодо тілесного «Я». Середній рівень представлений у 25,5 % опитуваних. Такі жінки розуміють свої індивідуальні особливості. Вони прагнуть дбати про власне тіло, проте іноді не можуть знайти оптимальний шлях для розвитку. Серед жінок середньої зрілості переважають високі показники – 15 %

досліджуваних. Такі жінки концентрують увагу на перевагах власного тіла. Вони багато працюють над покращенням якості тіла і гордо розповідають про результати отримані у важкій праці.

Висновки. Отже, нами були проаналізовані показники, що засвідчують особливості фізичного «Я» у жінок середньої зрілості. Аналіз результатів дослідження особистісної значущості показав, що у експериментальній вибірці переважаючим є середній рівень, що становить 55 % досліджуваних. Такі жінки важко зосереджуються та планують подальші дії для активного розвитку тілесного «Я». Низькі показники переважають у 20 % вибірки. Через недоліки власного тіла обстежувані не відчують свою значущість у розвитку. Вони акцентують увагу оточуючих на недоліках тілесного «Я», часто жаліються, але не рухаються вперед. Високі показники характерні для 25 % досліджуваних. Такі жінки знають свої позитивні та негативні сторони, чітко йдуть до вдосконалення зовнішності. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в обґрунтуванні психологічних умов позитивного самоствавлення щодо образу фізичного «Я» і апробації тренінгової програми гармонізації фізичного «Я» у жінок середньої зрілості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коропецька О. Психологічні особливості самореалізації людини у період середньої дорослості. URL: <http://kspodn.onu.edu.ua/index.php/kunena/sektsiya-6-samozdijsnennya-osobistosti-v-kulturno-ta-istorichnomu-prostori>
2. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ, 2003. 376 с.
3. Сілютіна О. М. До проблеми визначення сутності тілесного інтелекту особистості. *Психологія і особистість*. 2019. №1 (15). С.171-181.
4. Сілютіна О. М. Регулятивні чинники розвитку тілесного інтелекту особистості: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. Харків, 2021. 207 с.

СПРИЯННЯ КОГНІТИВНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАТЕРІВ

Крамченкова Віра Олександрівна,
д. психол.н., професор, професор кафедри психології
Бовшик Ольга Леонідівна,
магістрант кафедри психології
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Вступ. Проблема дослідження інтелекту є однією із старіших та водночас однією з найактуальніших проблем в сучасній психології. В сучасних соціокультурних умовах значно зростає інтерес до проблеми розвитку інтелекту молодшого школяра, актуалізується проблема її системного вивчення. Багато десятиріч психологія намагається виявити внесок спадковості і середовища в загальну варіативність когнітивного розвитку. Довгий час увага вчених в основному була зосереджена на пошуку доказів обумовленості інтелекту біологічними факторами [8]. Нині соціальне середовище стає предметом спеціального аналізу інтелектуального розвитку дитини. На сьогодні вплив на когнітивний розвиток дитини таких умов середовища, як культурний і соціально-економічний статус сім'ї, освіта батьків, не залишає сумнівів [1; 7]. Середовище, в якому живе дитина, має не одну, а декілька зон, найбільш значущою серед них для розвитку дитини є сім'я. Визначальну роль в інтелектуальному розвитку молодшого школяра відіграють стилі сімейного виховання, спілкування та спільна діяльність членів сім'ї, зокрема матері [2; 5]. Соціально-політична емансипація жінок, все більш широке залучення їх до громадської діяльності, трансформація інституту сім'ї робить їх сімейні ролі, включаючи материнство, не такими всеосяжними. Самореалізація сучасної жінки виходить за межі сім'ї та передбачає професійну, соціальну та життєву успішність, самоактуалізацію та особистісний розвиток [3]. Вплив матері на

успішний інтелектуальний розвиток дитини, через емоційну близькість у системі «мати-дитя» є незаперечним фактом. Організація мови, перших занять з дитиною в значній мірі впливає на весь подальший розвиток інтелекту, на сприймання світу, на розвиток логіки, мислення, творчої уяви і допомагає дитині швидко адаптуватися до нових вимог шкільного навчання [5; 8]. Отже, особистісні риси та рівень самореалізації матері безумовно відбиваються на характері взаємовідносин у системі «мати-дитина» та можуть впливати впливають на інтелектуальний розвиток молодшого школяра.

Ціль роботи – визначити ефективність застосування корекційно-розвивальної програми підвищення самореалізації матерів для сприяння когнітивному розвитку їх дітей молодшого шкільного віку.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося відповідно до схеми формувального експерименту та включало констатуючий, корекційно-розвиваючий та контрольний етапи. На корекційно-розвиваючому етапі була реалізована робота щодо підвищення показників самоактуалізації жінок із заниженим рівнем самореалізації методом соціально-психологічного тренінгу. На констатуючому та контрольному етапі було проведено діагностику показників самоактуалізації та інтелектуальних здібностей дітей та визначено їх динаміку. Психодіагностика самоактуалізації матерів проводилася за опитувальником САМОАЛ; когнітивних здібностей їх дітей – за методиками визначення рівня пам'яті «10 слів», визначення швидкості мислення «Пропущені букви» та визначення перемикування і розподілу уваги «Простав значки».

У дослідженні приймали участь 17 діад «мати-дитина». Діти – учні 4-х класів – проживають у подібних соціально-психологічних умовах життя і навчання. Вік матерів – від 32 до 40 років.

Методами дослідження на констатуючому та контролюючому етапі було обрано діагностичні тестові методи та метод інтерв'ю для оцінки соціальної реалізації матерів, що відповідає цілям і задачам дослідження.

Результати та обговорення. Корекційно-розвивальна програма

розроблена відповідно до загальних принципів організації соціально-психологічних тренінгів [4; 6] та мала за мету підвищення параметрів самореалізації матерів молодших школярів.

Основними прийомами, що застосовувалися у програмі є психодіагностичні техніки, освітні повідомлення з питань самореалізації та самоактуалізації рольові ігри, моделювання комунікації, розігрування патернів взаємодії, психодраматичні техніки, когнітивно-афективні техніки емоційно насичені засоби зворотнього зв'язку.

Корекційно-розвивальна програма підвищення самореалізації спрямована на особистісний розвиток учасниць та розрахована на 30 години психологічної роботи, що реалізується протягом 3 місяців, з інтенсивністю 1 заняття на тиждень.

Розроблений соціально-психологічний тренінг для підвищення рівня самореалізації жінок складається із 4 етапів:

- Підготовчий (мотиваційний) етап – вирішує завдання ознайомлення та мотивації, передбачає створення комфортних умов для кращого та швидкого знайомства учасників тренінгу, ознайомлення з правилами і принципами роботи у групі, формування відповідної направленості до якісних особистісних змін, визначення особистісних характеристик кожного учасника;

- Змістовний (основний) етап, який поділений на 2 блоки: 1) гармонізація Я-концепції для вироблення адекватних форм поведінки, для максимального саморозкриття та 2) формування конструктивних моделей мислення та поведінки шляхом самоаналізу та саморозвитку;

- Завершальний (рефлексивний) етап для фіксації позитивних результатів у процесі групової роботи та комфортного виходу із тренінгу.

За результатами контрольного середні показники самоактуалізації матерів після реалізації корекційно-розвивальної програми суттєво підвищилися (табл.1).

Динаміка показників самоактуалізації матерів

Шкали самоактуалізації	Динаміка за показниками	
	Середні значення до корекції	Середні значення після корекції
Орієнтація у часі	34,71±12,81	45,29±8,00
Цінності	47,65±11,24	52,94±9,20
Погляд на природу людини	32,35±10,91	51,59±10,38
Потреба у пізнанні	47,47±9,68	54,53±7,67
Креативність	33,12±15,25	43,71±11,50
Автономність	36,88±13,63	51,41±11,02
Спонтанність	27,94±10,33	36,06±7,50
Саморозуміння	34,71±11,79	56,18±10,36
Аутосимпатія	30,35±13,07	46,65±10,83
Контактність	43,53±11,15	54,76±8,30
Гнучкість	42,35±10,91	52,59±8,68

Найбільша позитивна динаміка показників (майже на 80 %) виявилася за шкалами: «Погляд на природу людини», «Автономність», «Саморозуміння» та «Аутосимпатія», що цілком закономірно, виходячи із завдань, які ставились у корекційно-розвивальній програмі. В ході тренінгу жінки навчалися позитивно приймати себе, розуміти свої почуття, потреби, сильні і слабкі сторони, бути незалежними. До того ж атмосфера безпеки, підтримки, доброзичливості, емпатії, які панували в групі, дозволили жінкам сформувати більш позитивне ставлення до інших людей, навчили більш довіряти, бути більш відкритими і щирими. Крім того, жінки навчилися більше цінувати теперішній момент (шкала «Орієнтація у часі»), більш креативно мислити (шкала «Креативність»), стали більш відкритими і контактними (шкала «Контактність»). Незначні зміни відбулися у шкалах «Цінності», «Потреба у пізнанні», «Спонтанність», і «Гнучкість». Слід зазначити, що наша корекційна програма не претендувала на повне вирішення проблем жінок, а ставила більш вузьку мету в обмеженому часовому інтервалі, а саме: підвищення показників самоактуалізації жінок із заниженим рівнем самореалізації. Ефекти корекційної роботи можуть проявитися по-різному у різних жінок та тривати

ще протягом певного часового інтервалу.

Динаміка показників інтелектуальних здібностей дітей, матері яких брали участь у корекційно-розвивальній програмі підвищення самореалізації представлена у таблиці 2.

Таблиця 2

**Динаміка показників пізнавальних психічних процесів
молодших школярів**

Показники психічних процесів	Динаміка за показниками	
	Середні значення до корекції	Середні значення після корекції
Коефіцієнт смислової пам'яті	0,8±0,2	0,9±0,1
Коефіцієнт механічної пам'яті	0,6±0,1	0,7±0,1
Швидкість мислення	20±4,6	23±3,8
Увага	7±1,4	9±1,9

Як видно з таблиці, середні показники дітей до проведення корекції і після дещо підвищилися. Найбільш значущими виявилися зростання швидкості мислення і уваги дітей, трохи меншими – покращення пам'яті.

Висновки. Реалізація корекційно-розвивальної програми, що складалася з мотиваційного, змістовного, який поєднував гармонізацію Я-концепції адекватних та формування конструктивних моделей мислення і поведінки, й рефлексивного етапів, виявилася ефективною для підвищення самоактуалізації матерів. Найбільші зрушення самоактуалізації матерів відбулися за компонентами «Погляд на природу людини», «Автономність», «Саморозуміння» та «Аутосимпатія». Зростання самоактуалізації матерів супроводжувалося підвищенням когнітивних здібностей їх дітей, в першу чергу, зростанням швидкості мислення та уваги.

Отже, застосування програми підвищення компонентів самоактуалізації, що спрямована на особистісне зростання жінки-матері, є дієвим інструментом сприяння розвитку когнітивних процесів їх дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія/ [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська та інші]. К.: Каравелла, 2007. 400 с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія. К.: Либідь, 2005. 485 с.
3. Зарицька В. В. Психологія самореалізації особистості: монографія. К.: Олдіплюс, 2019. 242 с.
4. Карпенко Є. Основи психотренінгу: навч. посібник. Дрогобич, 2015. 78 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання. К.: Знання, 2006. 324 с.
6. Матійків І. М. Основи тренерської майстерності : [навч.-метод. посіб.] / І. М. Матійків, А. І. Якимів, Т. Г. Черняк / За заг. ред. А. І. Якиміва. – Львів : Компанія «Манускрипт», 2012. 392 с.
7. Онуфрієнко Л. О. Як сім'я впливає на становлення особистості дитини // Обдарована дитина. 2012. № 4 – С. 52-55.
8. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту: монографія. К.: Нора-друк, 2003. 298 с.

ОСОБЛИВОСТІ БАЗОВИХ СТАВЛЕНЬ ЗАДОВОЛЕНИХ І НЕЗАДОВОЛЕНИХ ВЛАСНОЮ ЗОВНІШНІСТЮ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ

Маслянцева Ліна Юріївна,
магістрантка

Меднікова Ганна Ігорівна,

к. психол. н., доцент

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ. Притаманна сучасному світу активна популяризація стандартів краси і зовнішності призводить до того, що люди різних вікових груп починають пред'являти все більш жорсткі вимоги до свого зовнішнього вигляду, наслідком чого зростає кількість людей невдоволених власною зовнішністю.

Більшою мірою піддані соціокультурному впливу, пов'язаному з ідеалізованими стандартами зовнішності, сучасні жінки. Водночас у роботах учених відзначається, що соціокультурна детермінація не є вичерпним поясненням незадоволеності жінки власною зовнішністю, що актуалізує дослідження, спрямовані на вивчення внутрішніх психологічних детермінант певного ставлення жінок до власної зовнішності, задоволеності або незадоволеності нею.

Ціль роботи: визначити особливості базових ставлень задоволених і незадоволених власною зовнішністю жінок зрілого віку.

Матеріали та методи. Збір емпіричних даних здійснювався із використанням «Методики дослідження ставлення до себе» (С. Р. Пантілеєв), опитувальника «Прийняття інших» (В. Фей), експрес-опитувальника «Індекс толерантності» (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Е. Хухлаєв, Л. А. Шайгерова), «Шкали базових переконань» (Р. Янов-Бульман в адаптації О. А. Кравцової). Математико-статистична обробка даних проводилася із

використанням U-критерію Манна-Вітні.

У дослідженні брали участь 87 жінок віком 35-45 років. На етапі формування вибірки за допомогою шкали «Задоволеність зовнішнім виглядом» методики О. В. Капітанової «Ставлення до свого зовнішнього вигляду: задоволеність, стурбованість» були сформовані дві групи жінок. До першої групи увійшли 55 досліджуваних жінок, що характеризуються високим і вище середнього рівнем задоволеності власною зовнішністю (63,22% вибірки). До другої групи увійшли 32 досліджувані жінки, що характеризуються низьким і нижче середнього рівнем задоволеності власною зовнішністю (36,78% вибірки).

Результати та обговорення. Порівняння показників ставлення до себе за групами жінок зрілого віку з різним рівнем задоволеності зовнішністю показало наявність відмінностей за всіма модальностями ставлення до себе окрім самовпевненості та самокерування (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінності показників ставлення до себе за групами жінок зрілого віку з різним рівнем задоволеності зовнішністю

Модальності ставлення до себе	Групи жінок		p
	задоволені зовнішністю	незадоволені зовнішністю	
Закритість	5,47	7,22	000
Самовпевненість	6,44	6,78	340
Самокерування	7,16	6,75	245
Відображене самоставлення	7,26	6,28	004
Самоцінність	7,25	6,44	012
Самоприйняття	5,76	5,19	032
Самоприв'язаність	5,15	6,53	000
Внутрішня конфліктність	3,93	4,94	000
Самозвинувачення	3,29	5,19	000

Визначено більш високі показники відображеного ставлення до себе, самоцінності, самоприйняття, але більш низькі показники закритості ставлення до себе, самоприв'язаності, внутрішньої конфліктності та самозвинувачення за групою задоволених власною зовнішністю жінок порівняно з незадоволеними (табл. 1).

Отже, задоволені власною зовнішністю жінки порівняно з

незадоволеними нею більшою мірою здатні до глибокого критичного самоаналізу й самозмін, більш упевнені у здатності викликати в інших повагу, симпатію, схвалення, відчувають цінність власної особистості для себе й інших, відрізняються прийняттям себе, схваленням своїх планів і бажань, більш позитивним загальним емоційним тлом ставлення до себе.

Для незадоволених власною зовнішністю жінок більш характерні конформність, схильність до самозахисту й орієнтація в поведінці на соціальне схвалення і водночас сумніви у здатності викликати повагу, симпатію, схвалення інших, а також сумніви у цінності власної особистості, недооцінка свого духовного Я, менш виражений інтерес до свого внутрішнього світу, неприйняття себе і при цьому відкидання можливості й бажаності саморозвитку на більш негативному (порівняно із задоволеними зовнішністю жінками) загальному емоційному тлі ставлення до себе.

Більшою мірою відмінності між групами стосуються таких компонентів ставлення до себе, як аутосимпатія та негативне ставлення до себе (самоприниження). Серед модальностей такого компонента ставлення до себе як самоповага відмінності визначені за двома: закритість ставлення до себе та відображене самоставлення. Водночас за іншими двома модальностями даного компоненту ставлення до себе (самовпевненість і самокерування) відмінності виявилися несуттєвими.

Пояснення отриманих результатів потребує більш детального звернення до самої сутності складових ставлення до себе, висвітленої в психологічній літературі. Науковцями підкреслюється оцінний характер самоповаги. Водночас аутосимпатію визначають як емоційно-цінісне ставлення до себе. «Оцінний компонент ставлення до себе заснований на оцінці власної ефективності в досягненні мети й переживається як самоповага, почуття компетентності або почуття ефективності. Емоційно-цінісне ставлення до себе може втілюватися в систему значень, вироблених суспільством для фіксації емоційних міжособистісних відносин і виступає як ставлення «до себе як до іншого» [4, с. 149]. Самоприниження припускає наявність негативного

емоційного тону ставлення до себе, внутрішню конфліктність, об'єкту позицію особистості і перекладання відповідальності за невдачі на інших або зовнішні обставини.

Враховуючи, що ставлення до себе активно захищається особистістю, дослідники зазначають, що більшою мірою піддана дії захисних механізмів оцінна складова ставлення до себе, тоді як емоційно-ціннісна складова надає узагальнену невикривлену оцінку Я. Отже, підвищення ставлення до себе може здійснюватися за рахунок активної самоподачі й самоприкрашання, виключення з образу Я рис, що можуть викликати навіть тінь самонепривабливості [1; 2; 3; 5].

Спираючись на вищенаведені уявлення науковців і виходячи з отриманих нами результатів, можна припустити, що відсутність відмінностей між групами задоволених і незадоволених власною зовнішністю жінок зрілого віку у таких показниках ставлення до себе, як самовпевненість і самокерування, які є модальностями самоповаги, може свідчити про те, що за групою незадоволених зовнішністю жінок ці модальності, перебуваючи під дією захисних механізмів, сприяють підтримці ставлення до себе на прийнятному для особистості рівні, компенсуючи недостатність аутосимпатії. Даний висновок побічно підтверджується і більш високими показниками закритості ставлення до себе незадоволених зовнішністю жінок порівняно з задоволеними.

Порівняння показників базових переконань за групами жінок зрілого віку з різним рівнем задоволеності зовнішністю показало, що суттєво більш високі показники за всіма базовими переконаннями отримані за групою задоволених зовнішністю жінок порівняно з незадоволеними (табл. 2).

Виходячи з того, що кожна з трьох категорій базових переконань включає в себе певні часткові переконання, можна визначити, що задоволені зовнішністю жінки зрілого віку порівняно з незадоволеними відрізняються більшою переконаністю в прихильності світу та доброті людей, справедливості та контрольованості світу, закономірному характері подій, що відбуваються, а також у цінності власного «Я», власній здатності до контролю над подіями, що

відбуваються, але водночас і наявності власної удачливості та везіння.

Таблиця 2

Відмінності показників базових переконань за групами жінок зрілого віку з різним рівнем задоволеності власною зовнішністю

Базові переконання	Групи жінок		р
	задоволені зовнішністю	незадоволені зовнішністю	
У прихильності світу та доброті людей	17,99	16,63	001
В осмисленості світу	16,17	14,40	000
У власній цінності та значущості	16,62	15,30	020

Отже, задоволені зовнішністю жінки зрілого віку відрізняються більш оптимістичним ставленням до світу, до навколишніх і до себе самих.

Одержані результати підтверджуються даними, отриманими при вивченні особливостей толерантності та прийняття інших жінками зрілого віку з різним ставленням до власної зовнішності (табл. 3).

Таблиця 3

Відмінності показників ставлення до інших за групами жінок зрілого віку з різним рівнем задоволеності власною зовнішністю

Ставлення до інших	Групи жінок		р
	задоволені зовнішністю	незадоволені зовнішністю	
Прийняття інших	53,32	34,22	001
Етнічна толерантність	33,18	30,34	-
Соціальна толерантність	29,64	25,12	040
Толерантність як риса особистості	30,10	24,76	010

У задоволених власною зовнішністю жінок зрілого віку визначено середній рівень прийняття інших із тенденцією до високого, а у незадоволених зовнішністю жінок – середній рівень прийняття інших із тенденцією до низького.

Також задоволені власною зовнішністю жінки характеризуються більш високою толерантністю щодо представників різних соціальних груп, більш вираженими особистісними рисами, установками і переконаннями, які

визначають толерантність у ставленні до інших людей (табл. 3).

Висновки. Задоволені зовнішністю жінки порівняно з незадоволеними характеризуються більш високими показниками відображеного ставлення до себе, самоцінності, самоприйняття, але більш низькими показниками закритості ставлення до себе, самоприв'язаності, внутрішньої конфліктності та самозвинувачення, більшою переконаністю в прихильності світу та доброті людей, осмисленості світу, у цінності власного «Я», вищими показниками прийняття інших, соціальної толерантності та толерантності як риси особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатих В. В. Самоставлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2010. № 2 (13). С. 48-52.

2. Крошка О. І. Структура емоційно-оцінного ставлення особистості до себе. *Наука і освіта.* 2009. №8. С. 72-76.

3. Лапченко І. О. Емоційне ставлення до себе та ровесників як чинник особистого розвитку дитини дошкільного віку: автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2006 . 20 с.

4. Меднікова Г. І. Концептуальні основи системної детермінації становлення особистісної зрілості в студентському віці. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія.* Вип. 55. Х.: ХНПУ, 2017. С. 143-152.

5. Тищенко Л. В. Феноменологія самоставлення в психологічній науці. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки.* 2012. Т. 2, Вип. 9. С.230-233.

ДИНАМІКА ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ ЖІНОК СЕРЕДНЬОГО ВІКУ ЗА УМОВ ЗАНЯТЬ ГІМНАСТИКОЮ «ЦИГУН»

Підчасов Євген Вікторович,

к. психол.н., доцент, доцент кафедри психології

Філімонова Вікторія Володимирівна,

магістрант кафедри психології

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Вступ. Актуальність дослідження внутрішньоособистісних конфліктів не має тенденції до зниження, тому що інтенсивні трансформації суспільного функціонування, соціальна нестабільність, інтенсифікація інформаційного та громадського простору ведуть до дестабілізації внутрішнього світу особистості, зумовленої різними формами невідповідності внутрішніх очікувань людини і зовнішніх можливостей їх реалізації. Відомо, що конфлікт – психологічний стан, який викликаний зіткненням або протистоянням різних потреб, цінностей, інтересів, потягів, поглядів, і т. п. Таке протистояння відбувається як в полі інтерперсональної взаємодії, так і у внутрішньоособистісному плані. Категорія внутрішньоособистісних конфліктів об'єднує психологічні конфлікти, що полягають в зіткненні різних особистісних утворень (мотивів, цілей, інтересів і т. д.), представлені у свідомості індивіда відповідними переживаннями (М. І. Пірен, 2014).

Внутрішньоособовий конфлікт – гостро переживаний психічний стан, викликаний амбівалентністю почуттів та тривалою боротьбою мотивів, інтересів, потягів, що розглядають як зіткнення двох сильних, але протилежно спрямованих тенденцій, як результат незадоволення глибоких і актуальних мотивів і стосунків особистості, зіткнення двох внутрішніх спонукань, відбитих у свідомості у вигляді самостійних цінностей. В той же час, у сучасній психологічній науці конфліктні стосунки, у тому числі, й усередині особистості розглядаються як атрибут психічного життя людини, необхідна її

складова(І. С. Булах та ін., 2010).

Виділяють наступні показники внутрішньоособистісного конфлікту. У когнітивній сфері: суперечність «образу Я», зниження самооцінки, усвідомлення свого стану як психологічної безвиході; в емоційній - психоемоційна напруга; значні негативні переживання загальний негативний емоційний фон; у поведінковій – зниження якості і інтенсивності діяльності, задоволеності діяльністю. Інтегральними показниками внутрішньоособового конфлікту є порушення нормального механізму адаптації і посилення психологічного стресу. Внутрішньоособистісний конфлікт емоційно переживається людиною як значима для нього психологічна проблема, що вимагає подолання (Н. В. Гришина, 2008; С. О. Лисенко, 2012).

Оздоровча гімнастика «цигун» є важливим елементом східної народної медицини й розглядається як один із засобів досягнення внутрішнього, природного стану спокою, подолання напруги та відновлення психічної гармонії, оскільки тільки тоді можливе дійсне, неспотворене сприйняття навколишнього світу і злиття з розумом в єдине ціле (А. В. Огністий, 2009; В. Л. Мельник та ін., 2014). Таким чином, дослідження проблематики впливу оздоровчої системи «цигун» на динамічні аспекти інтерперсонального конфлікту в мотиваційній сфері виявляється актуальним у сучасних умовах.

Мета – визначити динаміку внутрішнього конфлікту «Цінність-Доступність» жінок середнього віку, що займаються гімнастикою «цигун».

Матеріали та методи. В емпіричному дослідженні взяли участь 20 жінок віком від 40 до 60 років, які регулярно займаються оздоровчою гімнастикою «цигун» та базі Kulturverein Raduga E. V., м. Штраубінг, Німеччина. Дослідження проводилося за схемою лонгетюда в продовж дев'яти місяців - психодіагностичні зрізи проводились 4 рази: 1 зріз - набір у групу; 2 зріз - після 1 місяця занять; 3 зріз - після 6 місяців занять; 4 зріз - після 9 місяців занять. У дослідженні використовувалася методика «Рівень співвідношення Цінності-Доступності в різних життєвих сферах»

Є. Б. Фанталової, що спрямована на виявлення внутрішнього конфлікту між наявною цінністю та можливістю її отримати, доступністю. Інтегральний показник методики індекс розбіжності «Цінність-Доступність» в цілому може виступати як індикатор блокади функціонуючих в мотиваційно-особистісній сфері ціннісно-смыслових утворень. Для оптимальної оцінки стану досліджуваних важливо насамперед розпізнавання характеру і ступеня дисоціації (розходження) між «цінним» і «доступним» в основних життєвих сферах.

Результати та обговорення. Стан внутрішнього конфлікту - це, перш за все, стан «розриву» у системі «свідомість-буття», а саме розриву між потребою в досягненні внутрішньо значущих ціннісних об'єктів і можливістю такого досягнення в реальності. У зв'язку з цим індекс «Цінності - Доступності» є, у свою чергу індикатором внутрішніх конфліктів в мотиваційній сфері людини, оскільки його величина буде вказувати на ступінь розбіжності між тим, що є, і тим, що повинно бути, між хочу і маю, а так між хочу і можу. Глибина внутрішнього конфлікту і психологічна незадоволеність, що виникає при цьому, відображується на емоційній сфері людини.

За результатами досліджень середні показники індексу «Цінності Доступності» зменшуються в своїх значеннях за весь період з 40,87 до 37,78 балів (на початку занять - $40,87 \pm 17,77$; 1 міс. - $39,30 \pm 16,15$; 6 міс. - $38,83 \pm 14,93$; 9 міс. - $37,78 \pm 12,71$). Це вказує на те, що в середньому зменшується конфліктне напруження досліджуваних. Така зміна конфліктного напруження в бік його зменшення відбувається за рахунок скорочення розриву між «Цінністю» і «Доступністю» в основних сферах життя випробуваного. Теоретично тут передбачається зближення змістотворюючого мотиву, що виходить певну життєву цінність, з уявленням про шляхи його реалізації. Також тут можна сказати про посилення і розширення функцій всіх механізмів цілепокладання, прямо чи побічно пов'язаних з ціннісно-орієнтованим сенсоутворюючим мотивом, що в термінах методики може бути охарактеризоване як «підйом доступності».

В ході дослідження була збудована діаграма частоти розподілу рівнів конфліктного напруження по контрольних зрізах (рис. 1).

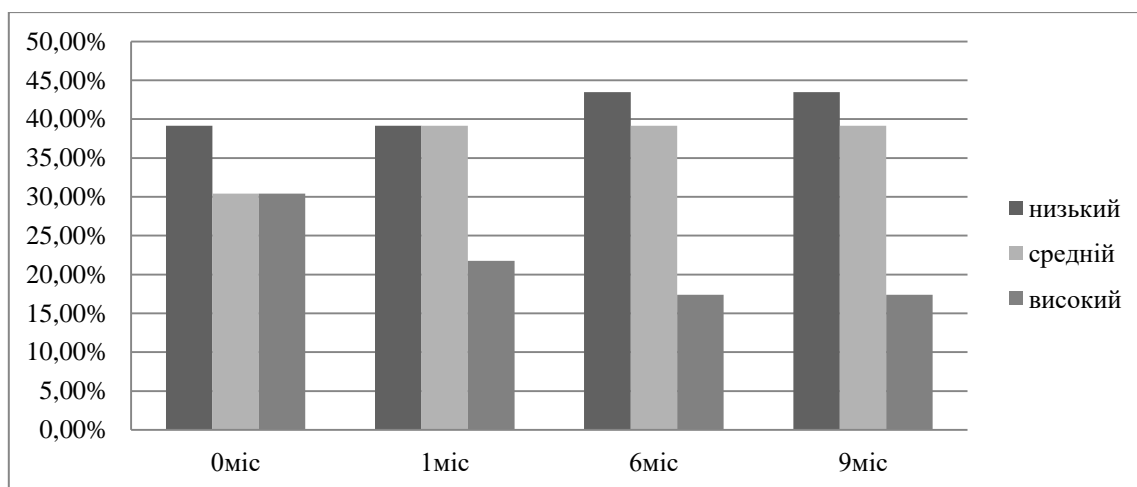

Рис.1. Частота рівнів конфліктного напруження.

Як видно з діаграми підвищення частоти показників низького рівня напруженості почалося після першого місяця занять і основний підйом відбувся з першого до шостого місяця. Частота середнього рівня напруженості в основному зросла за перший місяць занять і далі лишалася незмінною. Частота високого рівня конфліктної напруги зменшилась після першого і після шостого місяців занять, а з шостого по дев'ятий лишилася не змінною. Діаграма демонструє, що після шести місяців занять частота конфліктних напружень перестала змінюватись і залишилась стабільною по всіх рівнях напружень. Отже, скорочення розриву між "Цінністю" та "Доступністю", тобто зниження інтенсивності внутрішньоособистісного конфлікту відбувається у переважній кількості досліджуваних після шести місяців занять «цигун».

Висновки. Таким чином, задля істотного зниження внутрішньоособистісного напруження необхідним можна вважати 6 місячний термін занять оздоровчою гімнастикою «цигун». Трансформація конфліктного напруження в бік його зменшення за умов занять оздоровчою гімнастикою «цигун» відбувається шляхом скорочення розриву між «Цінністю» і «Доступністю» в основних сферах життя, зближення змістостворюючого мотиву, що виходить певну життєву цінність з уявленням про шляхи його реалізації.

ЕМОЦІЇ ЯК РУХАЮЧА СИЛА ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Пріснякова Людмила Макарівна,

доктор психології, професор
завідувач кафедри психології

Агапова Ірина Миколаївна,
ph.d. психологія, старший викладач
Дніпровський гуманітарний університет

Вступ. / Introductions. На людину впливає бурхливість зовнішнього світу, яку узагальнено можна подати як інформацію, що надходить з навколишнього світу. Ця зовнішня інформація є причиною активації організму, вона викликає різкі зміни в нервових процесах і в результаті призводить до того, що називають емоціями. Ми не вміємо безпосередньо вимірювати емоції, хоча непрямі виміри робляться за допомогою поліграфа тощо.

Зазначимо, що ці значення окремих параметрів у відносному вигляді можуть бути мірою емоцій (за умови, що це може бути обґрунтовано і теоретичною моделлю емоцій). У першому наближенні фізіологічні параметри можуть суттєво пояснювати емоційні процеси. Незважаючи на складність факторів, від яких залежить продуктивність діяльності, можна погодитися з думкою деяких авторів, що основна функція емоцій полягає у підтримці організованої цілеспрямованої активності: одні емоції організують та підтримують діяльність, інші – дезорганізують її.

Мета роботи. / Aim. Розглянемо, як пов'язаний рівень активності в процесі діяльності з емоційними проявами різного вектору направленості.

Матеріали та методи./Materials and methods. У сферах навчання, сприйняття, вирішення завдань, виконання дій емоційне збудження підвищує рівень виконання легших завдань та знижує – важчих. Пояснення цьому дали Spence K., Farber I., McFlann H. Якщо при діяльності необхідно вибрати між реакціями, що суперничають (між правильною і помилковою), то посилення емоційного збудження збільшує ймовірність і однієї, і іншої в залежності від

складності завдання. Для найпростіших реакцій посилення емоційного збудження підвищує рівень виконання, для важких – знижує. Зв'язок між певним емоційним та мотиваційним станом виходить із етимології обох понять. Термін "мотив" походить від латинського "mouere" - рух або "movere", що означає "рухатися, рухатися". Цей самий корінь лежить в основі слова "емоція", "emovere" означає "відсувати", а також "трусити". Отже, у загальних поняттях відбивається *динамічний аспект психології*, деякий рух, певна активність.

Результати та обговорення./Results and discussion. Виходячі з попередньої моделі взаємозв'язку між проявом емоцій, рівнем активності та діяльністю, розглянемо отримані результати від респондентів 4-х вікових груп.

Якщо людина дуже активна, кажуть, що вона високоактивна. Теорія мотивації, по суті, відповідає на запитання, чому організм (або особистість) активний і чому ця активність має ту чи іншу форму і той чи інший напрямок. Складовою хвилювання є напруженість. Тому можна припустити про певний її мотиваційний вплив у єднанні з метою цієї діяльності. Крім напруженості, хвилювання характеризується певним емоційним зарядом типу збудження. Відповідно до активаційної теорії емоцій хвилювання як активізує енергію, так і дезорганізує діяльність у разі високого емоційного збудження.

Хвилювання пов'язане, по-перше, з очікуванням хороших результатів у разі виконання певних дій, а по-друге, з острахом щодо можливої невдачі. Ці паралельні тенденції мають конфліктний характер між збудженням та гальмуванням.

Загальне збудження може призвести до надмірної подразненості та дезорганізаційної дії на діяльність. Відповідно до теорії Аткинсона-Рейнера, тенденція досягти успіху t є функція мотиву успішного виконання M_+ , сили очікування (або суб'єктивної правдоподібності) щодо того, що певна дія буде успішною W , і уявної величини успіху: $S_i: t = M_+WS$. У свою чергу, силу мотивації успішного виконання можна представити у вигляді суми компонентів мотиваційних тенденцій, серед яких особливо виділяються:

- тенденції успішного виконання t_+ ,

- тенденція уникнути невдачі t_+ ,
- зовнішні мотиваційні тенденції t_{ex} :

$$M_+ = t_+ + t_- + t_{ex} \quad (1)$$

Хвилювання підвищує активність, яка пов'язана з готовністю організму до тієї чи іншої діяльності. Надмірна активність за допомогою індукції може спричинити стан гальмування.

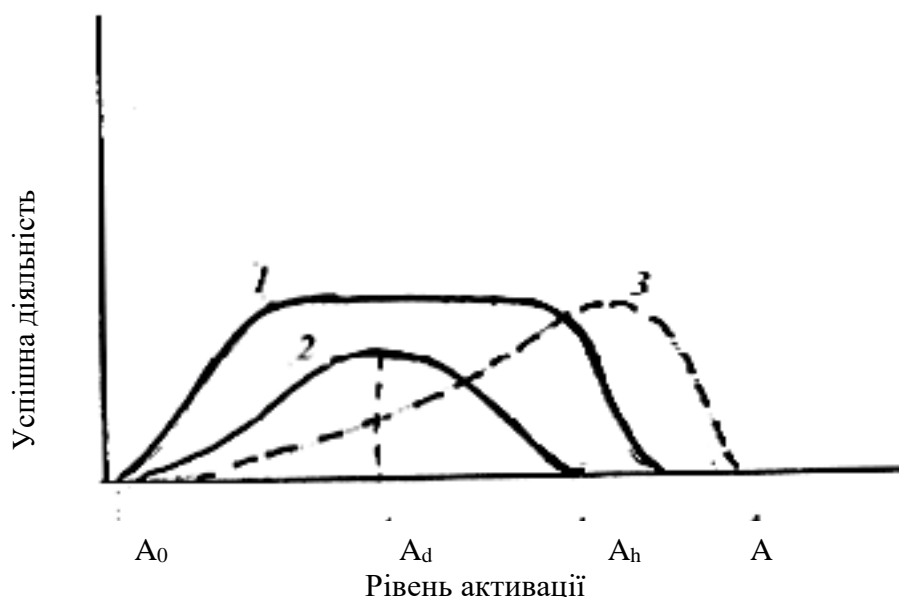

Рис. 1. Залежність результатів діяльності від рівня активності

1 – прості добре вивчені дії; 2 – інтелектуальні дії; 3- прості миттєві дії

Таблиця 1

Середнє значення емоційних проявів залежно від віку

Емоції	19-25 років	26-30 років	31-35 років	36-40 років
Радість	8,94	8,33	8,71	8,44
Захват	8,19	5,60	7,43	6,22
Захоплення	8,0	4,33	8,30	6,55
Сміх	8,75	7,86	8,64	7,44
Веселощі	8,37	5,56	7,00	8,00
Кохання	8,87	6,34	8,93	8,77
Гнів	3,37	3,26	3,30	2,55
Розлюченість	2,68	3,87	4,43	2,11
Обурення	4,93	3,94	4,21	5,55
Розлад	4,93	5,00	5,00	5,66
Сум	4,87	3,81	3,93	4,33
Незадоволення	4,37	4,12	4,71	5,00
Агресія	2,62	3,00	3,42	2,66

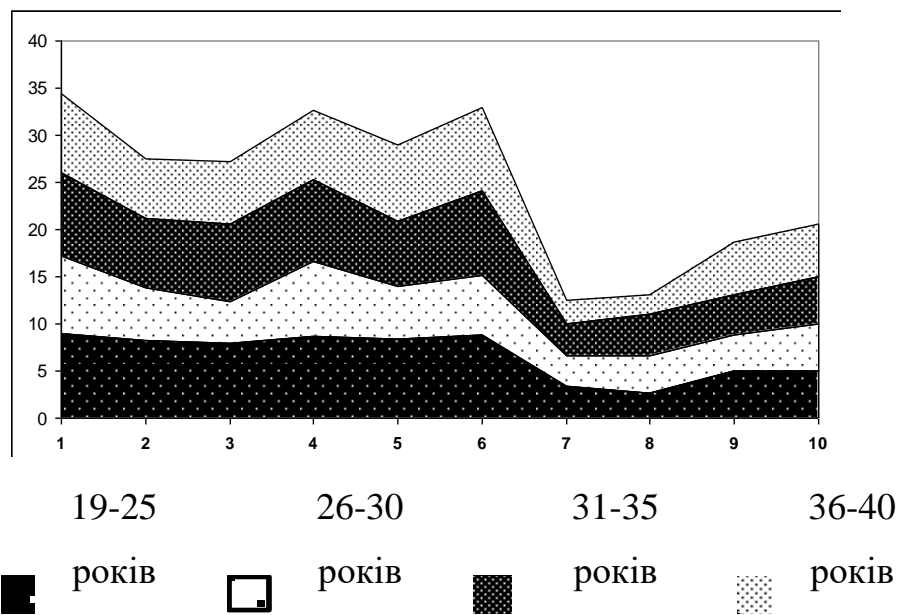

Рис. 2. Емоційні прояви залежно від віку

Примітка. На осі X значення показників емоційних проявів: 1- радість, 2- захват, 3- захоплення, 4- сміх, 5 - веселоці, 6 - кохання, 7 - гнів, 8 - розлюченість, 9 - обурення, 10 - розлад.

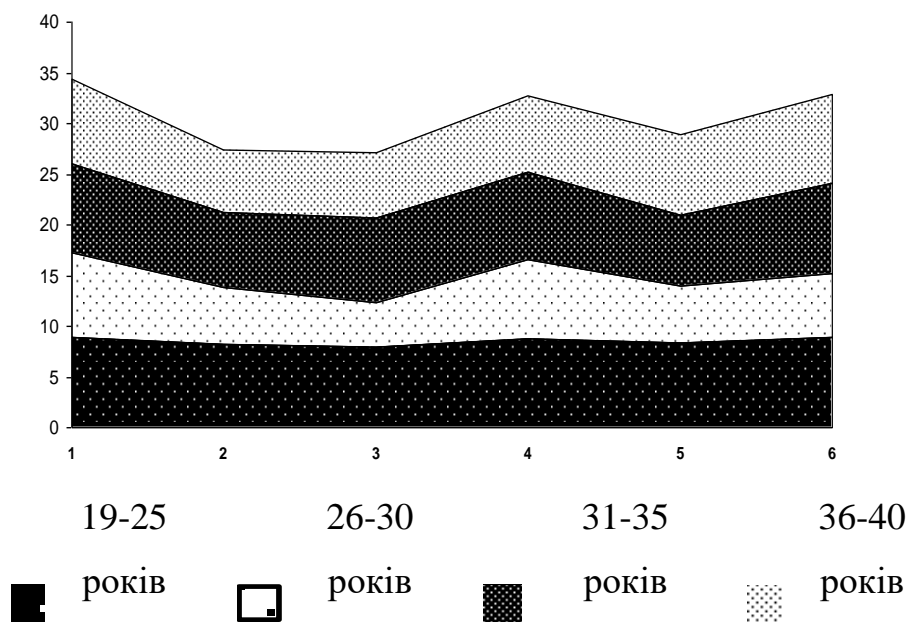

Рис.3. Вираження позитивних емоцій залежно від віку.

Примітка. На осі X значення показників емоційних проявів: 1-радість, 2-захват, 3- захоплення, 4- сміх, 5 - веселоці, 6-кохання.

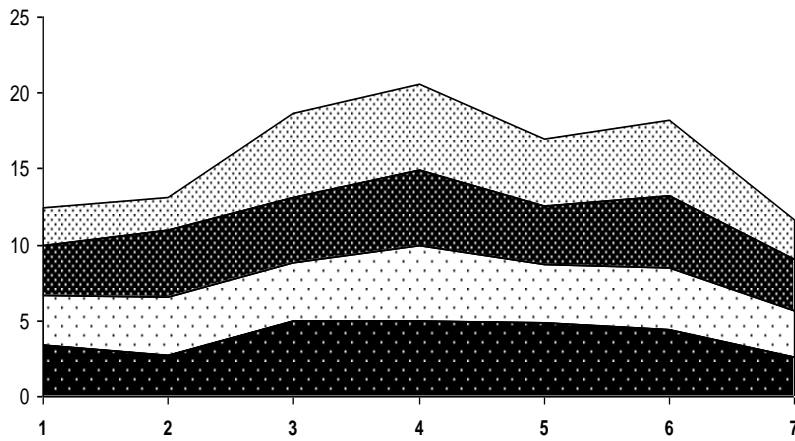
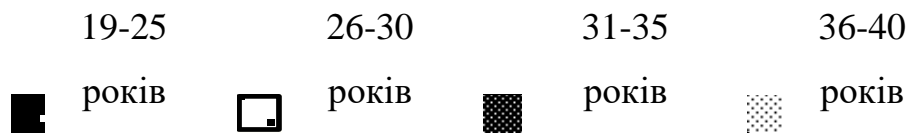

Рис.4. Вираження негативних емоцій залежно від віку.

Примітка. На осі X значення показників емоційних проявів: 1- гнів, 2 - розлюченість, 3 - обурення, 4 - розлад, 5 - сум, 6 - незадоволення, 7 - агресія.

Висновки./Conclusions. Аналізуючи графічне зображення негативних емоційних проявів бачимо, що показники значно менше проти позитивних емоцій. Найбільше виявляються такі негативні емоції, як обурення, розлад, незадоволення у всіх вікових групах. Поведінковому рівню активності, що пов'язаний з принципом причинної детермінації, властивий процес емоційної регуляції, тобто емоції тут виступають як природний динамічний процес виникнення емоційних станів, що мобілізують людину на певну активність). Процеси емоційної регуляції стають процесами довільної саморегуляції: усвідомлюються й рефлексуються причини емоційних станів, які пронизані змістом ситуації та активізуються на досягнення мети. Отже, процеси емоційної регуляції поведінкового і діяльнісного рівнів виконують свої функції як у психічному житті людини, так і в її діяльності.

МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Пугач Андрій Миколайович

Науковий керівник,
декан інженерно-технологічного факультету
доктор наук з державного управління, професор

Дунаєнко Анастасія Сергіївна

Здобувачка вищої освіти
інженерно-технологічного факультету
Дніпровський Державний аграрно-економічний університет
м. Дніпро, Україна

Введення./Introduction. На різних етапах суспільного розвитку конфлікти набувають своєрідних особливостей, що зумовлюються соціально-політичними, економічними та культурними процесами, характером людської діяльності та взаємовідносин. Проблема дослідження конфлікту набула нині особливого значення. Поширеною є думка, що конфлікт є явищем небажаним, який необхідно, по можливості уникати або негайно вирішувати, як тільки він виник. Таке розуміння чітко простежується у працях авторів, які розділяють концепцію бюрократії по Веберу. Ці підходи до ефективності організації в більшій мірі спиралися на визначення завдань, процедур, правил, взаємодії посадових осіб і розробку раціональної організаційної структури. Вважалося, що такі механізми, мають забезпечити усунення умов, які сприяють появі конфлікту й можуть бути використані для розв'язання проблем, що виникли [1].

Ціль роботи./Aim. Управління конфліктами є впливом на конфлікт з метою змінити його.

Вплив виявляється на всі структурні елементи конфлікту: причини, динаміку, завершення і відновлення. Необхідно звернути увагу і на те, що управлінський вплив виявляється на всі типи конфліктів, як функціональні, так і на дисфункціональні. Таким чином, управління конфліктом в якомусь сенсі тісно пов'язане з управлінням організацією в цілому, подоланням різних нестиковак у процесі реалізації організаційних завдань.

Матеріали та методи./Materials and methods. В конфліктології виділяють спеціальні методи стимулювання конфліктів в організації, що дозволяють стимулювати активність, інноваційність, прискорення реалізації змін. До цих методів належать:

– маніпулювання комунікаційними каналами, що означає висновок організаційних послань за межі традиційних комунікаційних каналів, зменшення або збільшення обсягів інформації, передача неясною або загрозливою інформації;

– структурні зміни, що означає зміну змісту діяльності, зміна виконуваних завдань, реформування структурного підрозділу або всього державного органу.

Важливо пам'ятати, що чим більше буде витрачено часу на запобігання конфліктних ситуацій, тим легше пройде і приживеться зміна, оскільки всі перераховані вище рекомендації спрямовані на детальне опрацювання та належну організацію заходів з перетворенням. Стратегія вирішення конфліктів у практиці планування та реалізації перетворень припускає використання цілого ряду методів. Розрізняють організаційно – структурні, адміністративні та міжособистісні методи управління конфліктом.

Придушення конфлікту може бути розумною тактикою, якщо протиріччя незначні і не можуть спричинити за собою далекосяжних наслідків. Буває, що ситуацію дійсно краще згладити, щоб не вносити напруженість у відносини в колективі. Ця ж тактика годиться для випадку, якщо опоненти в даний час за якоїсь причини не готові до спокійного, конструктивного діалогу або якщо бажано у що б то не стало зберегти добрі відносини. На користь цього стилю говорить той факт, що конфлікти іноді самі дозволяються тільки за рахунок того, що люди продовжують підтримувати добрі стосунки.

Результати та обговорення./Results and discusson. Вирішення конфлікту через компроміс означає така поведінка, коли помірно враховуються інтереси кожної зі сторін, тобто для кожної із сторін прийняте рішення не буде програшним. Здатність до компромісу – це цінна якість, яка зводить до

мінімуму недоброзичливість і часто дає можливість швидко вирішити конфлікт. Але якщо компроміс виникає занадто швидко і просто, це може вплинути на якість прийнятого рішення, бо швидше за все проблема детально не проробляється. Вона вирішується як арифметична задача: поділити щось порівну. При цьому не проводиться ретельного аналізу інших можливих варіантів рішення. І хоча це, безумовно, вже досягнення у вирішенні конфліктної ситуації, але для кожної зі сторін це може бути не кращим варіантом.

Вирішення конфлікту через співробітництво означає визнання відмінностей в думках і готовність ознайомитися з іншими точками зору, щоб зрозуміти причини конфлікту і знайти рішення, прийнятне для всіх сторін. У багатьох випадках кожен учасник конфлікту може виграти щось важливе для нього і не приносить шкоди іншій стороні. Тут замість положення: «Я повинен виграти, і тому я повинен перешкодити виграти тобі» – діє інше положення: «Я хочу виграти і хочу, щоб ти теж виграв». Цей метод вимагає більше часу і зусиль у порівнянні з усіма попередніми, однак по ефективності він значно перевищує їх. Тільки діючи таким шляхом, можна по-справжньому вирішити конфлікт. Перевага вирішення конфлікту через співробітництво в тому, що взаємини людей в результаті можуть не тільки не погіршитися, але навіть покращитися і конфлікт не матиме негативних наслідків. Крім того, якщо виграють обидві сторони, то вони схильні підтримати і реалізувати прийняте рішення.

Необхідно врахувати, що структурні зміни можуть породити як конструктивний, так і деструктивний конфлікт [2]. Будь-які зміни зазвичай викликають у працівників побоювання з приводу невизначеності або можливої зміни статусу. У подібних випадках рекомендують аналізувати ситуацію; якщо є потенціал для небажаного конфлікту, необхідно використовувати стратегію попередження.

Управління конфліктом можна розглянути і з іншої точки зору, коли воно спрямоване виключно на придушення і вироблення компромісу або взаємної

угоди конфлікуючих сторін. Зазвичай учасники конфлікту проходять три фази від насильства до досягнення згоди: заспокоєння конфлікту; зупинка насильства; заохочення діалогу; проведення переговорів. Взагалі, про вирішення конфлікту можна говорити, якщо мова йде про легітимний конфлікт [3].

Найсильнішим, але аж ніяк не найкращим у всіх ситуаціях видом посередництва є втручання в конфлікт вищого керівництва. Однак часто саме таке втручання здатне розрубати «вузол» конфліктної ситуації. Керівник, володіючи широкими повноваженнями і будучи зацікавленою не в перемозі однієї із сторін, а у вдалому вирішенні конфлікту для всієї організації, здатний зробити кроки, недоступні сторонньому посереднику, навіть володіє високою кваліфікацією з вирішення конфліктів. Таким чином, управлінське посередництво являє собою втручання в переговорний процес третьої сторони, що володіє владними повноваженнями по відношенню до конфлікуючих. Функції подібних посередників полягають у тому, щоб переконати «сторони» домовитися між собою.

Взагалі, використання зазначених методів та стратегій, тактик управління конфліктами, включаючи і їх стимулювання, можливо тільки у випадку інституалізації притаманних їм механізмів. Необхідно проаналізувати ситуацію, виробити закони та механізми їх реалізації, а також правила, присвоєні та закріплені за членами організації і посилені санкціями.

Висновки./Conclusions. Отже, конфлікт є невід'ємною частиною організаційної поведінки. При всьому розмаїтті конфліктних ситуацій, існуючих в організації, історія і практика менеджменту виробила деякі загальні стратегії, методи та підходи до управління конфліктами. Використання всього цього арсеналу не може повністю позбавити організацію від негативних властивостей конфліктів, які часто стають причинами відходу з організації, постійного стресу, психічних розладів, які ведуть серйозних захворювань і втрати віри в людей. Незважаючи на це управлінські прийоми врегулювання конфліктів і поведінки в конфліктних ситуаціях здатні серйозно посилити позитивні аспекти цих соціальних явищ, які полягають, насамперед, у тому, що

конфлікт сигналізує про проблему, не дає її замовчувати, а протиборство сторін в ході його дозволяє знаходити зважене, добре обдумане і всебічно проаналізоване рішення проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Комплексну програму підготовки державних службовців : указ Президента України від 9 листопада 2000 р. № 1212/2000. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1212/2000>.

2. Саламатов В. Етика і ефективність державного (суспільного) громадського управління // Шляхи вдосконалення етики державних службовців : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 30 листоп. 2002 р. / за заг. ред. М. І. Рудакевич. – К. : УАДУ, Америк. Ради з міжнар. освіти: АСТР / ACCELS, 2002. – С. 78 – 88.

3. Серьогін С. Деякі особливості дослідження образу державного службовця // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – О. : ОРІДУ УАДУ, 2002. – Вип. 9. – С. 181 – 195.

ВПЛИВ МОНТЕССОРИ-ПРАКТИК НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ДИТИНИ

Чистовська Юлія Юрїївна

Науковий керівник:

Полікарпова Марія Станіславівна

доцент

Магістрант психологічного факультету

Національного університету ім. Б. Хмельницького

м. Черкаси, Україна

Монтессорі-педагогіка зарекомендувала себе однією з найкращих систем виховання дітей. Завданням її для дошкільного віку є досягнення дитиною нормалізації психіки, що означає і правильне гармонійне формування емоційного інтелекту.

Під монтессорі-практикою слід розуміти повноцінне середовище, яке містить усі компоненти даної системи: порядок, незалежність, дисципліна, успіх, співпраця, інтерес, різновікова група, підготовлене середовище, довіра, сенситивність, гармонія, свобода вибору, мотивація, активність, соціалізація, вбиральний розум, відмінність природи дитини та дорослого, перепідготовка тощо. Кожен з принципів є важливим і при взаємодії один з одним виявляють дивовижний синергійний ефект, який постійно спостерігала у своїй діяльності з дітьми М. Монтессорі.

Формування емоційного інтелекту дитини відбувається під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. До перших монтессорі-педагогіка відносить: потенційні енергії життя; абсорбтивний розум; сензитивні періоди; гуманні людські тенденції, а до других – постать монтессорі-педагога; підготовлене довколишнє середовище.

Потенційні енергії життя – закладаються природою і проявляються від народження дитини, детермінуючи основні психофізіологічні особливості. Тільки-но створюється нова жива істота, вона стає певним вмістилищем таємних керівних поштовхів, які спрямовуватимуть у визначений час до

формування характерних рис та особливостей»[1]. Дитина сприймається досконалою людиною, з лише їй притаманними здібностями, які можуть проявитися конструктивно за наявних позитивних умов розвитку, а можуть ніколи не відкритися і залишитися у зародку. Монтесорі-середовище наповнюється відповідними для конкретного віку дитини матеріалами з метою всебічного розвитку його в інтелектуальній, емоційній, практично-життєвій, соціальній сферах.

Вбиральний розум – результат дії дзеркальних нейронів. Спостерігаючи за поведінкою, емоційними проявами та реакціями інших, дитина копіює їх у власному житті емоцій. Дошкільнята більш легко і приязно спілкуються з іншими дітьми, ніж з дорослими. Різновікова група як базовий компонент монтесорі-педагогіки задовольняє цю потребу, вирішуючи наступну задачу виховання: наслідування позитивної, правильної поведінки. Старші діти мають стійкішу психіку, навчилися окреслювати свої власні емоції, називати почуття, керувати певною мірою своїми емоційними реакціями, можуть за допомогою суджень вгадувати та передбачати емоції інших дітей та дорослих. Молодші діти абсорбують та наслідують побачені поведінкові реакції, переймаючи у старших навичок спілкування один з одним, ставлення і поводження з дорослими, вміння проявляти та керувати своїми емоціями. Старші, таким чином, виступають найкращим прикладом для наслідування молодшими дітьми. На практиці можна спостерігати феномен, який досягається в кожному монтесорі-класі: старша дитина з радістю вчить молодшу, яка, зі свого боку, без примусу, тягнеться до свого старшого «вчителя».

Сензитивні періоди – час особливої чутливості до певного виду діяльності, коли дитина з легкістю опановує нові вміння та навички. Володіючи знаннями про настання тієї чи іншої сензитивності у кожного вихованця, монтесорі-педагог вміло проводить дитину шляхом її найближчого розвитку, презентуючи саме той монтесорі-матеріал, якого найбільше потребує дитина. Зберігаючи таким чином цілісність емоційної складової психіки дитини. Адже задоволена потреба унеможливорює будь-яку психоемоційну травму. Відкриття

сенситивності стало одним з факторів запобігання появам таких травм. Адже дитина, відчуваючи внутрішній імпульс, приміром, до переливання води з чашки в чашку, отримуючи можливість займатися цим протягом бажаного часу, задовольняє потребу і отримує позитивні емоції, які підсилюються з кожним успішним закінченням процесу переливання. Дитина відчуває радість та задоволення, які стануть фундаментом складнішого емоційного спектра проявів.

Гуманні людські тенденції – рушійні сили, притаманні усьому живому і закладені природою. Відомо близько тридцяти, серед яких, приміром, такі тенденції: до роботи, до повторення, до відпочинку, до активності, до комунікації, до самовдосконалення, до абстракції, до порядку, до досліджень тощо. Важливо створити умови слідування дитиною тенденціями, оскільки ігнорування їх може призвести до затримок розвитку.

Кожний монтезорі-простір створюється з дотриманням усіх тридцяти тенденцій. Зупинимось, приміром, на повторенні. З першого разу дитина не в змозі досконало виконати певну дію. Довершеність досягається лише за допомогою неодноразового вправлення, що з кожним разом дає кращий і кращий результат. Прагнення довершеного виконання своєї дії стимулюється внутрішніми імпульсами дитини, що вказує на зв'язок між мотивацією та емоціями та почуттями.

Постать монтезорі-педагога як взірця для наслідування. Найважливішим періодом є дитячий вік до 3-х років – час формування переважної кількості дзеркальних нейронів та протікання більшості сензитивних періодів. Кожна подія цього проміжку життя дитини залишає слід у підсвідомості, що матиме безпосередній вплив як на формування емоційного інтелекту в дошкільному віці, так і на подальше життя, часто залишаючись незмінним в дорослому віці. М. Монтезорі зазначає, що «батьком» дорослого є саме дитина, а не навпаки [1].

Тож людина, обираючи фах монтезорі-педагога, несе відповідальність за формування психіки та інтелекту дитини – майбутнього дорослого. Зважаючи

на значущість дошкільного періоду для подальшого життя, до монтессорі-педагогів ставиться ряд вимог. Найперше – це повага до дитини, сприймання її як вже сформованої природою особистості, що має лише розкрити себе світу і самій собі; готовність допомагати дитині на шляху її розвитку; прийняття і наслідування філософії монтессорі-педагогіки; володіння відповідними знаннями; уміння спостерігати за дитиною з метою визначення поточної та майбутньої сензитивностей; постійний саморозвиток та багато інших вимог.

Підготовлене довколишнє середовище – простір, який сприяє розвитку закладених у дитини здібностей. В монтессорі-класі створюється простір, який відповідає кожній потребі дитини. Так, розділяючи дошкільні вікові групи на інфанти-клас (від 0 до 3 років) та клас дошкільнят (від 3 до 6 років), монтессорі докільня наповнюється відповідними для окремої групи матеріалами для розвитку.

Слідуючи власним імпульсам, дитина самостійно обирає той матеріал (роботу), в якому є потреба для розвитку в цей момент часу. Цим процесом керують відповідні відділи головного мозку, що і надсилають дані імпульси. Педагог допомагає, показуючи, як саме потрібно працювати з матеріалом, щоб досягти успішності в роботі. Оскільки саме через емоції успішності – радість задоволення, веселість, зацікавленість, хвилювання, подив, – дитина підсилює бажання й надалі пізнавати світ. Позитивні емоції, своєю чергою, активізують фізіологічні процеси в організмі [2].

Не менш значущою є ще одна складова позитивного впливу монтессорі докільня на формування емоційного інтелекту: відсутність психічних травм. Прагнення дитини працювати з саме з тим матеріалом, до якого руки «тягнуться» самі – є її життєвою потребою. Не пригнічення з боку дорослого, мотивом якого є хибне уявлення про те, що дитина нібито не повинна працювати з цим матеріалом; чи так часто не має повторювати свої вправління; або ж спонукання дитини робити те, що зараз роблять інші діти (як відбувається це у традиційній системі дошкільних закладів), а навпаки: задоволення дитячої потреби у роботі саме з тим матеріалом, який вона обрала

самостійно, – і є головним фактором створення здорової психіки.

Дитина має задовольняти потребу, яка виникає у неї природним шляхом, і мова не йде про деконструктивні прагнення, оскільки їх у дитини не може бути в ранньому віці. Незадоволення природних потреб призводить до появи негативних емоцій – сум, злість, спустошеність, заздрість, меланхолія тощо. Останні блокують прагнення до розвитку й пізнання, що так часто можна спостерігати у дошкільнят традиційної системи виховання.

Висновки. Аналізуючи принципи роботи монтессорі-методу, можна відзначити позитивний вплив його практик на емоційний інтелект дитини. Сповідуючи своїм завданням для дошкільного віку нормалізацію психіки дитини, монтессорі-педагогіка застосовує гуманні принципи навчання. З боку дорослих відсутній силовий примус, нав'язування «потрібного» виду розумової чи ігрової діяльності, оцінювання та пригнічення дитини. Метод наукової педагогіки, яким називала його М. Монтессорі, орієнтується на дитину, вбачаючи у ній самій об'єкт і суб'єкт дії. Таким чином, дитина сама є творцем себе, а завданням педагога є розуміння природи дитини, знання особливостей її психофізіологічного розвитку та сенситивності, уміння бути рівноправним другом і помічником на шляху становлення її як дорослої особистості. Такий підхід до виховання дитини забезпечить формування у неї високого рівня емоційного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1 Монтессори М. Дети – другие / Пер с нем. / – М.: Карапуз, 2005.
- 2 Дитяча психологія – Павелків Р. В. – Психологічна характеристика поведінки дитини раннього віку. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/76289-psiologchna-harakteristika-povednki-ditini-rannogo-vku.html>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ

Шопша Олена Леонідівна

к.п.н., доцент

Геніна Ганна Євгенівна

студент-магістр

Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ , Україна

Анотація. У статті розглянуто психологічний захист як систему регуляторних механізмів, спрямованих на усунення або зведення до мінімуму негативних, що травмують особистість, переживань, пов'язаних із внутрішніми або зовнішніми конфліктами, станами тривоги та дискомфорту; емпірично досліджені чинники подолання важких життєвих труднощів; впроваджено тренінгову програму підвищення рівня подолання життєвих труднощів, та перевірено її ефективність.

Ключові слова: психологічний захист, конфлікт, Я-концепція, стрес, подолання життєвих труднощів.

Вступ. Тема подолання важких життєвих ситуацій є особливо актуальною, оскільки кожна людина протягом свого життя стикається з тими чи іншими скрутними ситуаціями. З раннього віку життєві проблеми впливають на людей. Горе, біда часто приходять раптово і не завжди проходять безслідно, і часто наслідком екстремальної ситуації виступає дистрес.

У наш час дуже багато людей більшу частину свого життя проводять на роботі. Постійний тиск повсякденних робочих проблем, відсутність повноцінного відпочинку, прагнення заробляти якнайбільше ведуть до накопичення втоми. Найчастіше люди змушені жити та працювати в умовах хронічних стресорів. Це негативно впливає на здоров'я людини [2, с. 11]. Психологічні проблеми впливають на стан всього організму загалом, і кількість

психосоматичних захворювань зростає з кожним роком.

Мета дослідження. Вивчити соціально-психологічні чинники подолання важких життєвих ситуацій та розробити тренінгову програму з їх подолання.

Матеріали та методи. В психології під психологічним захистом розуміють систему регуляторних механізмів, які спрямовані на усунення або зведення до мінімуму негативних переживань, пов'язаних із внутрішніми або зовнішніми конфліктами, станами тривоги та дискомфорту. У широкому значенні під психологічним захистом розуміють будь-яку поведінку, що допомагає усунути психологічний дискомфорт [4, с. 58-60].

В межах психоаналітичного підходу прийнято вважати, що захисні механізми діють на неусвідомленому рівні, спотворюють чи заперечують сприйняття реальності. Їх формування відбувається у ранньому дитинстві, щодо етапу формування та функціональності виділяють примітивні та зрілі захисні механізми.

Реалізація емпіричного дослідження передбачала дослідження механізмів психологічного захисту та копінг-стратегій респондентів та їх подолання важких життєвих ситуацій.

У дослідженні взяли участь 40 осіб, які в одній із клінічних лікарень м. Києва. Вік респондентів – від 35 до 50 років.

Результати та обговорення. Результати дослідження за методикою визначення рівня стресу у досліджуваних респондентів за шкалою К. Шрайнера викладені у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні стресу за шкалою К. Шрайнера

Рівень	ЕГ		КГ	
	Абсол. кількість	Віднос. кількість	Абсол. кількість	Віднос. кількість
Низький	3	15%	4	20%
Середній	7	35%	9	45%
Високий	10	50%	7	35%

Отже, серед респондентів ЕГ переважає високий рівень стресу – 10 осіб (50%), що стосується КГ, то серед них високий рівень стресу мають 7 осіб

(35%). Цей стан характеризується виснаженням організму. Середній рівень стресу виявлено у 7 осіб (35%) в ЕГ та 9 осіб (45%) в КГ. У таких респондентів поведінка в стресовій ситуації контрольована, проте бувають випадки, коли втрачається самоконтроль, настає роздратування, причиною якого є дрібниці, після чого виникає відчуття жалю за свою поведінку. Низький рівень стресу має 3 особи (15%) в ЕГ та 4 осіб (20%) в КГ. Поведінка у таких людей в стресовій ситуації є стриманою, проявляється вміння контролювати свої емоції.

Проведений кореляційний аналіз між показниками застосування різних стратегій подолання стресових ситуацій (далі ПСС) показав такі взаємозв'язки цих факторів: виявлено позитивну кореляцію на рівні значущості ($p < 0,05$) між стратегією «потреба у соціальній підтримці» та стратегіями «контроль над ситуацією», «втеча від стресової ситуації» та «самообвинувачення» в ЕГ та КГ.

Результати діагностики самооцінки за методикою Будассі представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати діагностики самооцінки в ЕГ та КГ

Рівень	ЕГ		КГ	
	Абсол. кількість	Віднос. кількість	Абсол. кількість	Віднос. кількість
Низька	7	35%	4	20%
Адекватна	7	35%	10	50%
Висока	6	30%	6	30%

Виявлено занижену самооцінку у 7 досліджуваних в ЕГ (35%) та 4 досліджуваних у КГ (20%). Низька самооцінка у респондентів знижує здатність любити та розуміти інших. Підвищена самооцінка визначилася у 6 досліджуваних в ЕГ (30%) та 6 досліджуваних в КГ (30%). Завищена самооцінка респондентів проявляється у пред'явленні партнеру завищених вимог, спалахами гніву, висловлюванням постійного невдоволення і спробами принизити. Адекватна самооцінка спостерігалася у 7 досліджуваних в ЕГ (35%) та 10 досліджуваних в КГ (50%). Адекватна самооцінка у респондентів, які перебувають у шлюбі, сприяє прояву ніжності й любові, створенню в сім'ї атмосфери романтики, турботливості.

Результати тесту-опитувальника механізмів психологічного захисту (Life Style Index) зазначені в таблиці 3.

Таблиця 3

Рівень відмінностей вираженості механізмів психологічних захистів у жінок та чоловіків, у балах

	серед. значення ± стандарт. відхил.		U емп
	ЕГ	КГ	
Заперечення	7,7±1,4	6,1±3,3	80,5 (p>0,05)
Придушення	6,5±1,4	5,2±2,7	81,5 (p>0,05)
Регресія	7,3±1,4	6,9±2,6	101,5 (p>0,05)
Компенсація	4,5±1,6	3,9±1,3	88 (p>0,05)
Проекція	5,7±1,4	5,1±1,6	85,5 (p>0,05)
Заміщення	3,9±2,1	3,3±1,9	96 (p>0,05)
Раціоналізація	4,9±1,6	6,6±2,7	68,5 (p<0,05)
Реактивне утворення	3,1±2,1	2,3±1,6	86 (p>0,05)
Ступінь напруги захисту	43,7±4,2	39,2±6,4	59 (p<0,05)

Крім середніх показників МПЗ, аналізу піддавалася частота виникнення рівня напруженості МПЗ, що відображає ступінь використання їх респондентами. Таким чином, виявлені значущі відмінності в розподілі жінок і чоловіків з різним ступенем напруженості МПЗ. Результати дослідження за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів (К.К.Яхін, Д.М.Менделевич) представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Показники рівнів тривожності в ЕГ та КГ

Рівень	ЕГ		КГ	
	Абсол. кількість	Віднос. кількість	Абсол. кількість	Віднос. кількість
Низький	7	35%	4	20%
Помірний	7	35%	10	50%
Високий	6	30%	6	30%

За результатами проведеного опитування серед респондентів обох груп щодо визначення особливостей переживань почуття тривоги та поведінки особистості під час епідемії коронавірусу, необхідно зазначити, що основна більшість респондентів мають помірне відчуття тривоги, загалом респонденти

обізнані в правилах поведінки під час пандемії.

Була проведена корекційно-розвивальна програма, яка спрямована на оптимізацію індивідуального комплексу способів подолання шляхом формування продуктивних копінг-стратегій, їх усвідомленого вибору та використання в критичних життєвих ситуаціях, збільшення їх частки в комплексі та підвищення стресостійкості. Метою програми було формування навичок продуктивного подолання стресу, а саме: ефективної, активної, адаптивної, усвідомленої, просоціальної копінг-поведінки.

Було повторно застосовано методи діагностичного дослідження, пов'язані з підвищенням рівня подолання життєвих труднощів. Це дозволило здійснити поточний контроль за динамікою змін у ході реалізації психокорекційної програми. Висока ефективність запропонованого тренінгу підтверджена фактом позитивних новоутворень в структурі особистості жінок, підвищення рівня їх самооцінки. Крім цього, жінки, включені в експериментальну роботу з реалізації корекційної програми, отримали певні комунікативні навички, виробили навички взаємодії (інтерації), необхідні для адаптації до групових норм.

Розглянувши акцентуації характеру, соціальне оточення окремо взятої людини, суб'єктивну оцінку її міжособистісних відносин і обрані ними шляхи поведінки та джерела соціальної підтримки у конкретній життєвій ситуації, можна дійти невтішного висновку про взаємозв'язки перелічених параметрів. Подібні дослідження допоможуть докладніше виявити можливості соціальної підтримки, ще точніше прояснити роль соціального оточення як фактора, що підтримує людину, що долає важку ситуацію, а також з'ясувати тип міжособистісних відносин, що сприяє вибору джерел соціальної допомоги, що призводять до якнайшвидшого вирішення проблеми та успішного подолання важкої ситуації.

Висновки. У ході дослідження нами було проведено теоретичний аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень щодо проблеми копінг-стратегій та конфліктності особистості; проведено емпіричне дослідження стратегій

подолання стресу працівниками з різним рівнем конфліктності за допомогою малоформалізованих та строгоформалізованих психодіагностичних методів та розроблено програму з формування навичок продуктивного подолання стресу у працівників з вираженим рівнем конфліктності.

В якості методу збору емпіричної інформації було використано пакет психодіагностичних методик, а саме: Експрес-діагностика стану стресу Шрайнер, Тест «Подолання важких життєвих ситуацій», Методика С. А. Будасі (для виявлення самооцінки особистості), Тест-опитувальник механізмів психологічного захисту (Life Style Index), Клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів (К. К. Яхін, Д. М. Менделевич).

Кореляційний аналіз взаємозв'язку показників соціально-психологічної адаптації та копінг-стратегій дозволяє зробити висновок, що високий рівень адаптації пов'язаний з уникненням прямих, пасивних та асоціальних стратегій поведінки. Респонденти, що приймають себе та інших людей, усвідомлюють свою відповідальність за події, що відбуваються, при виникненні складних життєвих ситуацій вибирають активну стратегію поведінки. У випадку, якщо респонденти вважають за краще уникнути вирішення проблем, вони це роблять, використовуючи асоціальні стратегії копінг поведінки. Респонденти, які вибирають непрямі стратегії поведінки, мають низький рівень самоприйняття, респонденти, які використовують прямі стратегії та діють швидко та імпульсивно, відчувають емоційний дискомфорт. На підставі нашого дослідження можна стверджувати, що причиною зміни рівня соціально-психологічної адаптації можуть бути зміни у копінг-стратегіях. Крім того, на це співвідношення можуть впливати й інші фактори, пов'язані зі статевою та гендерною приналежністю та егоцентризмом.

Для учасників ЕГ була розроблена корекційно-розвивальна програма, спрямована на оптимізацію індивідуального комплексу способів подолання шляхом формування продуктивних копінг-стратегій, їх усвідомленого вибору та використання в критичних життєвих ситуаціях, збільшення їх частки в комплексі та підвищення стресостійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко І. В. Конфлікт. Посттравматичний стрес: шляхи їх подолання. К. : Знання, 2008. 289 с.
2. Гуменюк О. Е. Психологія Я-концепції: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2012. 186 с.
3. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219с.
4. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. К.: Вища школа, 2013. 23 с.
5. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я: навч. посіб. М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, А. Ф. Косенко, Т. І. Кочергіна. К.: Інкос, 2002. 272 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Шопша Олена Леонідівна

к.п.н , доцент

Кириченко Тетяна Олександрівна

студент

Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. На сьогоднішній день у психолого-педагогічній практиці накопичено великий досвід щодо розвитку позитивної Я-концепції в підлітковому та старшому віці. Однак найбільш важливим періодом становлення Я-концепції є молодший шкільний вік, тому що саме в цей період у дитини розвивається рефлексія і вона починає оцінювати себе не тільки з позицій дорослих людей, а й виходячи з власного уявлення про себе та думки однолітків [2, 4].

Крім того, в цьому віці Я-концепція характеризується найбільшою пластичністю, тому можлива її якісна зміна в ході навчальної діяльності, яка на даному етапі є провідною. Структура навчальної діяльності дозволяє органічно включити до її змісту психологічно керований процес розвитку у молодшого школяра позитивної Я-концепції [1].

Від того, як розвиватиметься Я-концепція у молодшому шкільному віці, багато в чому залежить вектор її напрямку у подальшому житті. Тому вже у початковій школі необхідно створювати умови, які б допомагали у розвитку позитивної Я-концепції. Існують спеціальні програми, спрямовані на розвиток позитивної Я-концепції у молодшому шкільному віці, вони призначені для шкільних психологів та проводяться в рамках окремих занять [3]. Однак на розвиток Я-концепції молодшого школяра набагато більшою мірою, ніж психологічні заняття, впливають особливості його відносин та діяльності в реальному, повсякденному навчальному процесі. У той же час, спеціальна

робота з розвитку позитивної Я-концепції в рамках звичайного освітнього процесу в школі, як правило, не проводиться. У зв'язку з цим актуальною стає проблема пошуку адекватних засобів розвитку позитивної Я-концепції молодших школярів у навчальному процесі.

Мета роботи. Емпірично визначити особливості формування Я-концепції у молодших школярів та розробити тренінгову програму.

Матеріали та методи. У ході досягнення поставленої мети були застосовані *методи*: «Драбинка» Щур В. Г., «Шкала самоповаги Розенберга» та «Визначення ступеня самоефективності» Шварцер Р. та Ерусалем М.

Отримані емпіричні дані піддавались математичному аналізу з подальшою їх якісною інтерпретацією за змістовним узагальненням.

Дослідження проводилось в загальноосвітній школі серед учнів 1-3 класів. Загалом вибірка складалась з 44 дітей, серед яких: 2 дівчинки та 4 хлопчики віком 6 років; 11 дівчинок та 11 хлопчиків віком 7 років; 6 дівчинок та 6 хлопчиків віком 8 років; 4 хлопчики віком 9 років.

Метою методики «Драбинка» Щура В. Г. є визначення особливості самооцінки дитини, як вона оцінює себе та як вона уявляє, як її оцінюють інші. Для проведення тестування необхідний лист паперу, на якому зображена драбинка, що містить 10 сходинок [5].

«Шкала самоповаги Розенберга» - це особистісний опитувальник для виміру рівня самоповаги. Самоповага - це суб'єктивна оцінка людиною себе як внутрішньо позитивного чи негативного певною мірою. Сюди також входить упевненість у своїй цінності; ствердний принцип щодо права жити і бути щасливим; комфорт при доречному утвердженні своїх думок, бажань та потреб; почуття, що радість – це невід'ємне право.

Опитувальник створювався і використовувався як одномірний, хоча, проведений пізніше, факторний аналіз виявив два незалежні фактори: самоприниження та самоповага: чим вище одне, тим нижче інше.

Самоприниження може бути наслідком депресивного стану, тривожності та психосоматичних симптомів; самоповага є причиною та наслідком

активності у спілкуванні, лідерства, почуття міжособистісної безпеки.

Опитувальник складається з 10 тверджень, на кожне з яких пропонується чотири варіанти відповіді. Необхідно, щоб дитина визначила, наскільки вона згодна чи не згодна з кожним із тверджень.

Метою методики «Визначення рівня самоефективності» за Шварцером Р. та Ерусалем М. є визначення ступеня самоефективності, віри у власні здібності та можливості досягти успіху. Як і попереднє тестування, анкета містить 10 тверджень і чотири варіанти відповіді до кожного з питань.

Результати та обговорення. За результатами, більшість дітей мали рівень самооцінки середній (32 учні; 72,73 %). Високий та низький рівень мали по 6 школярів – 13,64 % .

Середнє значення рівня самооцінки дітей за 10-бальною шкалою склало 6,57. Найвищим рівнем самооцінки володіли дівчата віком 6 років (8,5 балів) та хлопці віком 6 років (8,25 балів). Найнижчий рівень самооцінки мали хлопці 9 років (5,5 балів). Результати які ми отримали наведені в табл.1.

Таблиця 1

Рівні самооцінки дітей в залежності від віку та статі у :

	6 років	7 років	8 років	9 років
Дівчата	8,5	6,09	6,5	-
Хлопці	8,25	6,73	6,17	5,5

В середньому рівень самооцінки хлопчиків більше на 2,63%, ніж у дівчат.

Що стосується віку, видно як самооцінка змінюється в період від 6 до 9 років. Рівень самооцінки дітей 6 років більше на 33,98% в порівнянні з 9-річними учнями.

За результатами проведення «Шкали самоповаги Розенберга» було виявлено, що більшість дітей характеризувалися середнім рівнем самоповаги (32 дитини; 72,73%). Низький рівень мали 7 дітей (16 %). Високим рівнем самоповаги характеризувалися 5 учнів – 11 %. Середнє значення рівня самоповаги дітей за 10-бальною шкалою склало 5,61.

Найвищим рівнем самоповаги володіли дівчата та хлопці віком

6 років - 7,33 та 7,17 балів відповідно. Найнижчий рівень мали хлопці 4 років - 3,58 балів (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні самоповаги дітей в залежності від віку та статі у%

	6 років	7 років	8 років	9 років
Дівчата	7,33	5,82	5,94	-
Хлопці	7,17	5,55	4,72	3,58

В середньому рівень самоповаги вище у дівчат на 12,13%, ніж у хлопців.

Що стосується віку, рівень самоповаги 6-річних учнів більше на 50,42%, ніж у 9-річних.

Самоповага дитини складається з сумарного відчуття: як він відчувається, наскільки він собі подобається і наскільки він вірить, що важливий. У житті кожної особи зустрічаються моменти, які здатні підірвати почуття самоповаги. При цьому важливо пам'ятати, що після життєвих падінь головним завданням є вміння піднятися, зберігши при цьому самоповагу. Отже рівень самоповаги напряму залежить від успіхів та рівня домагань школяра.

Для визначення ступеня самоефективності ми застосували методику Шварцера Р та Ерусалем М. Відповіді які ми отримали свідчать, що більшість школярів мали середній рівень самоефективності (37 дітей; 84,1 %). Низький рівень мали 6 учнів (13,64 %). Високий рівень самоефективності було виявлено у одного учня (2,3 %). Середнє значення рівня самоефективності дітей за 10-бальною шкалою склало 5,42.

Найвищим рівнем самооцінки володіли дівчата віком 6 років (7 балів) та хлопці віком 6 років (6 балів). Найнижчий рівень самоефективності мали хлопці 9 років (4,75 балів) (Рис. 2.4).

В середньому рівень вище у дівчат відповідно на 7,58%, ніж у хлопців. Рівень самоефективності 6-річних дітей вище на 24,96%, ніж у 9-річних (табл.3).

Таблиця 3

Рівні самоефективності дітей в залежності від віку та статі у%

	6 років	7 років	8 років	9 років
Дівчата	7	5,58	5,39	-
Хлопці	6	5,15	5,52	4,75

Самоефективність - сприйняття людиною своєї здатності успішно діяти в тій чи іншій ситуації. Самоефективність має на увазі здатність людини справлятися зі специфічними та складними ситуаціями та впливати на ефективність діяльності та функціонування особистості в цілому.

Після проведення тестування було розраховано рівень розвитку Я-Концепції у школярів. Результати опитування за методикою Розенберга та Шварцера Р. були переведені в 10-бальну шкалу і з урахуванням методики визначення самооцінки за Щуром В. Г. було розраховано середнє арифметичне значення.

Таким чином було визначено, що 36 дітей (81,82%) мають середній рівень розвитку Я-концепції, 7 дітей – низький рівень (15,91 %). 1 дитина мала високий рівень розвитку Я-концепції (2,3%). Середнє значення рівня розвитку Я-концепції дітей за 10-бальною шкалою склало 5,87.

Дівчата та хлопці 6 років мали значення рівня Я-концепції 7,6 та 7,125 балів відповідно, 7 років – 5,85 та 5,82 бали, 8 років – 5,93 та 5,37, хлопці 9 років мали рівень 4,625 (табл. 4).

Таблиця 4

Рівні розвитку Я-концепції дітей в залежності від віку та статі у%

	6 років	7 років	8 років	9 років
Дівчата	7,6	5,85	5,93	-
Хлопці	7,125	5,82	5,37	4,625

В середньому рівень Я-концепції вище у дівчат на 4,3 %. У 6-річних дітей рівень Я-концепції вище на 36,47 %, в порівнянні з 9-річними.

Отже, правильна організація навчального процесу, вмiле використання орієнтуючих та стимулюючих функцій педагогічної оцінки сприяють формуванню самооцінки молодших школярів в педагогічному напрямі і

одночасно створюють умови для розвитку особистості, вмінь та здібностей школярів. Для того, щоб допомогти дітям підвищити самооцінку, необхідно надавати їм підтримку, проявляти щирю турботу і давати позитивну адекватну оцінку їх діям та вчинкам.

Висновки. Я-концепцію можна розглядати як результат апробації людиною своїх самооцінок, домагань та соціально-психологічних очікувань у процесі життєдіяльності; як властивий кожній людині набір установок, спрямованих на самого себе. Я-концепція утворює важливий компонент самосвідомості людини, вона бере участь у процесах саморегуляції та самоорганізації особистості, оскільки визначає інтерпретацію досвіду і є джерелом очікувань людини. Загалом можна виявити 3 показника Я-концепції: самооцінка, самовпевненість та самоефективність.

Самооцінка дітей молодшого шкільного віку залежить від статі та віку. В середньому рівень самооцінки хлопчиків більше на 2,63%. Але рівні самоповаги, самоефективності та Я-концепції вище у дівчат відповідно на 12,13%, 7,58% та 4,3 %. Що стосується віку, видно як складові Я-концепції змінюються в період від 6 до 9 років. Рівень самооцінки дітей 6 років більше на 33,98% в порівнянні з 9-річними учнями, рівень самоповаги більше на 50,42%, самоефективності – на 24,96%, Я-концепції – на 36,47 %.

Головними реалізаторами умов успішного формування «Я-концепції» учнів є батьки і педагог. Умовами формування позитивної Я-концепції дитини є похвала та підтримка. Необхідно допомагати дитині у розпізнаванні власних унікальних талантів та здібностей та дотримуватись ряду інших правил та рекомендацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Психология развития ребенка / Выготский Л. С., М.: Смысл, 2004. 512 с.
2. Мазур В. С. Корекційно-розвиткова програма «мистецтво любити себе» (Формування позитивної «я-концепції» учнів) // Матеріали IV Всеукраїнського

науково-практичного форуму з нагоди Всеукраїнського дня психолога. 2021. С.94–100.

3. Никольская И. М. Психологическая защита у детей / Никольская И. М., Грановская Р. М., СПб: Речь, 2001. 507 с.

4. Обухова О. С. Розвиток позитивної Я-концепції молодшого школяра у ситуації вибору навчального завдання / Обухова О. С., М.: Психологічний інститут, 2009. 126 с.

5. Щур В. Г. Психология личности: теория и эксперимент / Щур В. Г., М.: Москва, 1982. 220 с.

ТРИВОЖНІ СТАНИ У ДОРΟΣЛИХ З ПОГЛЯДУ ТРАНЗАКЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

Шопша Олена Леонідівна

к.п.н., доцент

Лонська Тетяна Ігорівна

студент

Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. Корекція тривожних станів на сьогоднішній день є однією з найактуальніших. У наші дні тривога пронизує всі сфери життя, а після початку повномасштабної війни на території України, тривожність українців зросла (адже колись примарна можливість небезпечних ситуацій набула цілком реальних обрисів). Війна забирає життя, здоров'я, домівку та майно, розлучає з рідними, люди перебувають у невизначеності і тривозі, бо немає чіткого усвідомлення, що буде далі. Кожного дня навіть ті українці, що знаходяться на відносно безпечних територіях, стикаються з інформацією, що підсилює тривожні стани, які в свою чергу впливають на якість сну, стійкість до стресу та фрустрації, психологічну рівновагу і в цілому на самопочуття та якість життя. Отже, корекція тривожних станів населення в Україні є однією з найактуальніших на сьогоднішній день та найближче майбутнє.

Причини, що впливають на тривожність і зміну її рівня дуже різноманітні й переважають у всіх сферах життєдіяльності людини. Виявляється зв'язок рівня тривожності з характеристиками сім'ї та особливостями виховання; успішністю у школі; взаємовідносинами з вчителями та однолітками; посттравматичним стресом; екологією; соціальними причинами — сприйняття людиною навколишньої дійсності як загрозливою і нестабільною. Як найважливіше джерела тривожності виділяється внутрішній конфлікт, пов'язаний зі ставленням до себе, самооцінкою, Я-концепцією. Стійка, неадекватно завищена самооцінка корелює з низькою тривожністю та

екстраверсією, а стійка, неадекватно низька самооцінка — з високою тривожністю та інтроверсією [5]. На сьогоднішній день виділяються два типи джерел стійкої тривожності: тривала зовнішня стресова ситуація, що виникла в результаті частого переживання станів тривоги [6], і внутрішні психологічні та / або психофізіологічні причини [4].

Мета роботи. На основі теоретичного аналізу наукової літератури та емпіричного дослідження виявити особливості корекції тривожних станів у дорослому віці засобами транзакційного аналізу.

Матеріали та методи. Мета нашого дослідження зумовила необхідність використання комплексу методів емпіричного дослідження. Вивчення тривожних станів за допомогою наступних методик: методика виміру рівня тривожності Жанет Тейлор у адаптації Немчина (1966); опитувальник функціональних его-станів Джулі Хей адаптований В. Є. Гусаковським).

В дослідженні приймали участь 39 дорослих, працездатних людей, що проживають у містах України.

Методика виміру рівня тривожності Жанет Тейлор у адаптації Немчина (1966) – дана методика обрана для визначення рівня тривожності. Даний опитувальник є одним із найпотужніших засобів для оцінки рівня особистісної тривожності. Методика складається з 50 висловлювань, для яких треба вибрати твердження “так” чи “ні”. Під час обробки результатів аналізувався рівень особистісної тривожності: низький; середній (з тенденцією до низького чи високого), високий чи дуже високий.

Для аналізу результатів опитувальника функціональних его-станів Джулі Хей, адаптованого В. Є. Гусаковським, необхідно розглянути кілька ключових ідей, що лежать в основі теорії Транзакційного аналізу (ТА). Основою ТА є модель его станів. Его-стан – це сукупність пов'язаних між собою способів поведінки, думок і почуттів як спосіб прояву людської особистості в даний момент часу. Модель описує три різні его-стани: Родитель, Дорослий і Малюк (або Дитина). Якщо людина поводить себе, мислить і відчуває за принципом «тут і тепер» і реагує на те, що відбувається довкола, використовуючи весь

потенціал дорослої особистості, вона знаходиться в его стані Дорослого. Часом вона може поводитися, мислити і відчувати, копіюючи одного зі своїх батьків або інших людей, яких сприймала як батьків чи наставників. У цьому випадку людина перебуває в его-стані Родителя. Іноді людина повертається до поведінки, мислення та почуттів дитинства (або минулого), і у цьому випадку вона перебуває в его-стані Малюка (Дитини).

Результати та обговорення. Для визначення рівня тривожності нами була застосована методика Жанет Тейлор у адаптації Немчина. Результати які ми отримали наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за рівнем тривожності по методиці Жанет Тейлор (у адаптації Немчина)

Набрані бали та їх інтерпретація	Кількість осіб	Відсоток від загальної кількості опитаних, %
0 – 5 низький рівень тривоги	0	0
6 — 15 середній рівень тривоги із тенденцією до низького	8	20,5
16 – 25 середній рівень із тенденцією до високого	10	25,6
26 — 40 високий рівень тривоги	15	38,5
40 — 50 дуже високого рівня тривоги	6	15,4

По результатам проведеного дослідження ми виявили, що найбільший відсоток (38,5%) припадає на високий рівень тривожності і у 15,4% дуже високий рівень тривожності. Відповіді які ми отримали свідчать про відчуття страху, невпевненості в собі, занепокоєння, неможливість подолання труднощів У 25,6 % виявлено середній рівень із тенденцією до високого. А у 20,5% виявлено середній рівень тривоги із тенденцією до низького. Низький рівень тривоги серед опитаних не виявлено. За даними результатів можна стверджувати, що той чи інший рівень тривоги присутній у всіх досліджуваних.

Для розуміння того, як людина використовує его-стани ми застосували опитувальник функціональних его-станів Джулі Хей адаптований

В. Є. Гусаковським). В теорії ТА існує функціональна модель его-станів, що розділяє его-стани на частини і описує процес використання їх у різних обставинах. Функціональна модель розділяє его-стан Родителя на Контролюючого та Турботливого, а его-стан Малюка (Дитини) на Вільного і Адаптивно-Бунтуючого, Дорослий его-стан у функціональній моделі не поділяється, бо його функція полягає у реагуванні на “тут і тепер”.

Вільний та Адаптивний Малюк. Зростаючи, дитина приймає рішення на основі своїх потреб та бажань і відповідно до свого розуміння того, яких рішень чекають від неї інші. Отримуючи позитивні погляджування дитина швидше навчиться робити те що її просять, щоб принести задоволення оточуючим. Якщо ж вона робить просто тому, що йому щось не подобається, тоді його тренування обслуговують власне бажання.

Контролюючий Родитель та Родитель, що Турбується в цьому стані буде постійно звертати увагу на помилки й слабкості не тільки дитини, а й свої власні, критикуючи та звинувачуючи себе самого, бачити тільки помилки, не звертаючи увагу на свої перемоги та сильні сторони.

Позитивний та негативний Контролюючий та Турботливий Родитель. Ми знаходимося в позитивному Контролюючому Родителі тоді, коли наші батьківські директиви стосовно інших людей щиро спрямовані на їхній захист або підтримку їхнього здоров'я. Негативний Контролюючий Родитель описує батьківські зразки поведінки, що ігнорують іншу людину. Позитивний Родитель, який виховує, піклується і допомагає, поважаючи людину, якій надає допомогу. Негативний Родитель, який виховує, надає допомогу з позиції переваги, ігноруючи іншу людину.

А тепер розглянемо результати опитувальника функціональних его-станів відповідно до показників рівня тривожності.

Таблиця 2

Розподіл респондентів згідно середньої кількості балів за шкалою его станів Джулі Хей (у адаптації Гусаковського) відповідно до результатів методики рівня тривожності Жанет Тейлор (у адаптації Немчина) у %

Показники по опитувальника ГТР-7 (GAD-7)	Кількість осіб	Відсоток від загальної кількості опитаних, %	Середня кількість набраних балів за шкалою его-станів				
			КР	ТР	Д	ВМ	АМ
0 – 5 низький рівень тривоги	0	0	-	-	-	-	-
6 — 15 середній рівень тривоги	8	20,5	9,9	19,6	16,6	15,8	10,3
16 – 25 середній рівень тривоги	10	25,6	16,5	11,9	8,4	12,4	20,8
26 — 40 високий рівень тривоги	15	38,5	19,1	15,2	4,2	6,2	20,2
40 — 50 дуже високого рівня тривоги	6	15,4	20,3	17,8	2,8	4,3	20,3

Як видно з таблиці 2, респонденти із дуже високим рівнем тривожності мають найменші показники его-станів Дорослого (2,8) та Вільного Малюка (4,3), респонденти із високим рівнем тривожності також мають низькі показники використання его-станів Дорослого (4,2) та Вільного Малюка (6,2); респонденти із середнім рівнем тривожності з тенденцією до високого мають більші показники его-стану Дорослого (8,4) у порівнянні з високим та дуже високим рівнем тривоги (відповідно 4,2 та 2,8).

При дослідженні виявлено, якщо в учасника високий рівень тривожності, то у нього зазвичай низький коефіцієнт використання Дорослого его-стану, який полягає у здатності на основі власного та чужого досвіду та перевіреної інформації вербально оцінити дані, перевірити їх, відокремити реальність від вигадки. І навпаки, досліджувані, що мають середній із тенденцією до низького і низький рівень тривожності мають високі показники використання Дорослого его-стану. Також учасники з високим рівнем тривожності мають низькі показники его-стану Вільного Малюка, а отже заблоковані автентичні емоції та

їх проживання, і навпаки, учасники з низьким рівнем тривожності мають високі показники використання еґо-стану Вільного Малюка.

Профілактичні, лікувальні, реабілітаційні заходи щодо прояву та подолання тривожних станів засобами Транзакційного аналізу мають сприяти зміцненню Дорослого еґо-стану, а значить розвитку здатності сприймати, обробляти, оцінювати, перевіряти інформацію, відокремлюючи реальність від вигадки, а також мають бути спрямовані на розблокування еґо-стану Вільного Малюка, тобто на підвищення емоційної усвідомленості.

Висновки. Тривога виникає як у тілі, так і в розумі, з явними аспектами (симптоми та емоції, що проявляються і про які заявляє сама людина) і неявними аспектами (думки, упередження та внутрішній травматичний досвід), які є незвіданими навіть для людини, яка відчуває тривогу. У процесі діагностики та психокорекції мета полягає в тому, щоб побудувати мости між цими аспектами, надати їм нового значення та сприяти зростанню людей, які опинились у пастці своїх симптомів. Тіло, яке раніше було тривожним, непередбачуваним і невпевненим, поступово стає джерелом потреб, бажань і ресурсів, які можна зрозуміти і вирішити.

На основі емпіричних досліджень виявлено, що учасники опитувань мають різний рівень тривожних станів і більшість з них потребують подальшої психологічної роботи зі зниження та профілактики тривожних станів, що є необхідним для покращення якості життя.

За даними методики виміру рівня тривожності Жанет Тейлор у адаптації Немчина (1966) визначено, що найбільший відсоток (38,5%) припадає на високий рівень тривожності. У 15,4% дуже високий рівень тривожності. У 25,6-% виявлено середній рівень із тенденцією до високого. А у 20,5% виявлено середній рівень тривоги із тенденцією до низького. Низький рівень тривоги серед опитаних не виявлено.

Корекція тривожних станів у дорослих має включати формування в особистості здатність адекватно оцінювати, перевіряти та обробляти інформацію, а також вміння усвідомлювати та природно висловлювати власні

реакції, почуття та емоції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. – Спб. – Москва: Университетская книга: АСТ, 1998.
2. Малкина-Пых И. Г. Техники транзактного анализа и психосинтеза - Справочник практического психолога – ЭксмоМосква – 456с.
3. Немчин Т. А. Изучение состояний тревоги у больных неврозами при помощи опросника — Л., 1966. — С. 235-246.
4. Прихожан А. М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст. – СПб.: Питер, 2007, 192 с.
5. Сафин В. Ф. Устойчивость самооценки и механизм её сохранения // Вопросы психологии, 1975, №3, с. 62 – 72.
6. Спилбергер Ч. Д. Концептуальные и методологические проблемы исследования тревоги // Стресс и тревога в спорте. – М.: Физкультура и спорт, 1983, 12 – 24 с.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Таранцов Євгеній Юрійович

Директор КЗ

Гребенюк Дарія Іванівна

Заступник начальника відділу

контролю за призначенням КЗ

Центр здійснення соціальних

виплат та надання інформаційно-консультативної допомоги

з питань соціального захисту населення

Дніпропетровської обласної ради

в регіональній системі надання соціального захисту

м. Дніпро, Україна

Вступ. Стрімкий розвиток суспільних відносин зумовлює використання інформаційних технологій у всіх сферах життя, у тому числі у сфері надання соціальних послуг. Зараз суспільство живе в час, коли надання інформаційних послуг через мережу Інтернет є нормою. Проте відсутність ефективного механізму інформування отримувачів соціальних послуг про умови та порядок отримання унеможливають головне завдання всієї системи соціальних виплат. А саме: бути максимально близькими до людей, що потребують захисту та підтримки держави. Підтримка у свою чергу має бути доступною та блискавично швидкою.

Мета роботи. Розробити та впровадити новітні технології, які б сприяли цифровізації у соціальній сфері.

Матеріали та методи. Для вирішення поставленої мети були використані методи теоретичного, системного та методологічного аналізу.

Результати та обговорення. Цифрова трансформація послуг в Україні набирає обертів, а це означає, що всі органи соціального забезпечення рано чи

пізно мусять переходити на новітній рівень взаємодії і надання соціальних послуг.

Саме фахівці соціальної сфери повинні першими реагувати на дані зміни в суспільстві. Соціальні працівники як фахівці різних соціальних служб доповнюють і розвивають багатопланову діяльність закладів освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, громадських організацій, взаємодіють з ними, виконуючи інтеграційну функцію у взаємозв'язку державно-громадських структур з сім'єю, особистістю.

Працівникам соціального захисту доводиться працювати з найрізноманітнішими категоріями населення: дітьми, інвалідами, людьми похилого віку, що вимагає від них професійної підготовки високого рівня, адже потрібно надавати консультації з різноманітних правових питань.

Суттєву допомогу при цьому можуть надати сучасні інформаційні технології. Соціальні технології – це єдиний тип технологічного процесу, що значною мірою ґрунтується на «суб'єкт-суб'єктних» відносинах.

Виділяють два типи соціальних технологій: соціальні програми, що містять певні засоби та способи діяльності; саму діяльність, побудовано відповідно таких програм.

Специфіка управління соціальною роботою залежить від головного призначення соціальних служб – надання допомоги людям для виходу із складної життєвої ситуації.

Управління соціальною роботою обумовлюють такі чинники:

- ідеологія та філософія соціальної роботи, які впливають на місію та цілі соціальних служб;
- цілі соціальної політики і завдання, сформульовані у нормативноправових документах органів державної влади і місцевого самоврядування;
- особливості статусу, форм власності соціальних служб, їх спеціалізацій і взаємозв'язків між ними;
- функції і професійні ролі соціальних працівників; особливості взаємодії

між соціальними працівниками та соціальною службою;

– становище клієнтів соціальної роботи як адресатів впливу та форми взаємодії між ними і соціальними працівниками.

Визначення і конкретизація цілей соціальних технологій дозволяють виділити серед них, як особливої групи, технології соціальної роботи, які можна розглядати як систему оптимальних способів перетворення, регулювання соціальних відносин і процесів у життєдіяльності людей, орієнтованих на соціальне обслуговування, допомогу і підтримку громадян, які перебувають у складній життєвій ситуації.

Враховуючи вище зазначене слід зауважити, що розвиток соціальних мереж, створення персоналізованих помічників, чат-ботів і алгоритмів, що допомагають одержувачам допомоги знайти необхідну інформацію швидко та у повному обсязі, є сьогодні дуже перспективним напрямком роботи.

КЗ “Центр здійснення соціальних виплат “ДОР” за підтримки департаменту соціального захисту населення Дніпропетровської ОДА розробив перший чат-бот «СоцДопомога» для мешканців Дніпропетровщини, скористатися яким можна за посиланням: https://t.me/SocialDnipro_bot.

Скориставшись цим чат-ботом користувач може знайти інформаційну підтримку за наступними напрямками:

- ВПО-SOS (термінова допомога для внутрішньо переміщених осіб)
- ВПО (Допомога внутрішньо переміщеним особам з питань законодавства та нарахування виплат)
- Протезування
- Виплата до 5 травня
- Виконання рішень суду
- Житлові субсидії
- Контакти
- Зв'язатись з КЗ

Переходячи у діалоговому вікні, користувач соціального чат-боту «СоцДопомога» може знайти актуальну інформацію за вибраним

направленням. Оскільки перший соціальний чат-бот є комунікаційним і забезпечує спілкування структурних підрозділів соціальної сфери та отримувачів допомог. Він відповідає на найпопулярніші питання, що виникають під час звернень до органів соціального захисту, пропонує зворотній дзвінок та зв'язок з соціальним менеджером. По суті соціальний чат-бот є двостороннім каналом зв'язку.

Основними плюсами цього чат-боту є :

1. Якісна взаємодія (користувач отримує тільки ту інформацію, на яку в нього був запит).
2. Забезпечує зворотній зв'язок
3. Надає інформацію в форматі 24/7

Висновки. Підводячи підсумок зазначимо, що чат-бот «СоцДопомога» є інформаційним каналом, себто сучасним засобом передачі інформації. При цьому він лише полегшує та оптимізує обмін інформацією, яка необхідна користувачу для звернень до органів соціального захисту. Залишаючи місце для традиційним методам звернень до органів соціального захисту.

Метою управління в сфері соціального обслуговування залишається успішна робота організації з обслуговування громадян.

Фахівці соціальної сфери розробляють програми, спираючись на досвід своєї роботи. Покращення роботи органів соціального захисту можливий за рахунок використання сили інформації.

Потенціал комп'ютерних інформаційних систем і систем розробки програм, полягає в тому, що вони стають інструментом, за допомогою якого користувачі, а у випадку соціального захисту отримувачі допомог, можуть швидко отримати інформацію.

Соціальні мережі, персоналізовані помічники, чат-боти і алгоритми стають основним механізмом взаємодії працівників соціальної сфери з громадянами, яким необхідна підтримка держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий; наук. ред. Л. А. Дубровіна; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 360 с.
2. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 296 с.
3. Теорії і методи соціальної роботи: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. К.: Академвидав, 2005. 328 с.
4. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

JOURNALISM

УДК 655 (075)

ВИКОРИСТАННЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНИХ І ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ

Вишнеvsька Галина Богданівна,
к.філол.н., викладач
Стебельська Лілія Василівна,
студентка Галицького коледжу
імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна

У роботі проаналізовано технологію доповненої реальності. Подано характеристику використання цієї технології на книговидавничому ринку України. Описано загальну технологію реалізації доповненої реальності у навчальних та довідкових виданнях. Розкрито значення застосування новітньої технології для подання матеріалів.

Ключові слова: доповнена реальність; візуалізація навчальної інформації; візуалізація довідкової інформації; технологія доповненої реальності; QR-код; AR-додаток; 3D-технології; енциклопедія з доповненою реальністю; підручник; книга з AR.

Вступ. У XXI столітті ми відчуваємо посилений вплив інформації й технологій, які активно входять у повсякденне життя, змінюють світосприйняття та захоплюють увагу. За допомогою сучасних цифрових технологій здійснюємо покупки, не виходячи з дому; відкриваємо депозити, сплачуємо податки; ведемо ділові переговори, здійснюємо 3-D подорожі; проводимо дослідження у віртуальних лабораторіях; навчаємось дистанційно. Отже, новітні технології дають можливість бути весь час на зв'язку.

Тім Кук, генеральний директор компанії Apple, стверджує, що доповнена реальність сьогодні є найбільш перспективною технологією. Вона є настільки ж грандіозною ідеєю, як і створення смартфона.

Використання технології доповненої реальності в навчальних і довідкових виданнях є сучасним способом візуалізації матеріалу. Цей метод підвищить рівень засвоєння інформації за допомогою різноманітності та інтерактивності її представлення, збільшить мотивацію до навчання, вплине на формування дослідницьких вмінь.

Актуальність запропонованої роботи полягає в тому, що вона ставить за мету дослідити сучасний спосіб візуалізації знань – доповнену реальність, а також її втілення у довідкових і навчальних виданнях.

Наукова новизна визначається тим, що використання технології доповненої реальності є сучасним способом візуалізації матеріалу, а дослідження на дану тему забезпечують нові знання, які можна застосувати для подальшого розвитку і вдосконалення.

Мета роботи. Мета роботи — комплексна оцінка способів використання технології доповненої реальності у навчальних виданнях «Я досліджую світ для 1 класу» у 2-х частинах та у довідкових виданнях «Космос: енциклопедія у доповненій реальності», «Динозаври 4-D: енциклопедія у доповненій реальності».

Для досягнення мети запропонованої роботи поставлено такі завдання:

- розглянути значення технології доповненої реальності та сфери її застосування;
- дати характеристику використання доповненої реальності на книговидавничому ринку України;
- описати загальну технологію використання доповненої реальності у навчальних та довідкових виданнях;
- дослідити способи подання матеріалу за допомогою цієї технології;
- розкрити значення застосування сучасної технології для подання

навчального матеріалу;

- визначити специфічні особливості використання доповненої реальності у навчальних і довідкових виданнях.

Матеріали та методи. Матеріалом роботи є доповнена реальність у навчальних виданнях «Я досліджую світ для 1 класу» у 2-х частинах та у довідкових виданнях «Космос: енциклопедія у доповненій реальності», «Динозаври 4-D: енциклопедія у доповненій реальності».

Для вирішення поставлених у роботі завдань була використана система методів наукового дослідження, а саме: теоретичні (аналіз і синтез матеріалу, класифікація, узагальнення знань та досліджень); емпіричні (аналіз продукту діяльності – підручника).

Результати та обговорення. «Доповнена реальність (augmented reality, AR) – це проектування будь-якої цифрової інформації (зображення, відео, текст, графіка) поверх екрану будь-яких пристроїв. В результаті реальний світ доповнюється штучними елементами і новою інформацією. Може бути реалізована за допомогою додатків до звичайних смартфонів і планшетів, окулярів доповненої реальності, стаціонарних екранів, проєкційних пристроїв та інших технологій» [2].

Відомі декілька дефініцій поняття технології доповненої реальності. Дослідник Рональд Азума, зокрема, у 1997 році окреслив цей метод як «систему, що:

- 1) поєднує реальне та віртуальне;
- 2) взаємодіє у реальності;
- 3) працює з 3-D і 4-D» [2].

Термін «доповнена реальність» характеризують як систему, яка дає можливість доповнювати зображення реального різноманітними об'єктами віртуального світу. «Віртуальна реальність (VR) передбачає абсолютно штучно створений синтезований відеоряд. А доповнена реальність (AR) відрізняється тим, що здійснює перетворення і доповнення існуючих об'єктів в природні відеосцени» [8, с. 27].

Дослідження аналітичної організації «Ейдос» (Україна), стверджують: «90% від усієї інформації людина приймає зором, а також, що 70% рецепторів людини, через які вона вбирає повідомлення містяться в очах. Результати дослідження організації «Ейдос» вказують на те, що ефективність діяльності людини, яка працює із зображальною інформацією, вища на 17%; докладні елементи візуальної інформації значно краще пригадується, на 4,5%; візуальна інформація сприймається і розпізнається швидше, ніж текстова у 60 000 раз» [7].

Схематична структура втілення технології у всіх випадках проходить такі послідовні етапи реалізації: «камера відповідного пристрою з AR фіксує певну візуальну інформацію у вигляді зображення якогось реального об'єкта; програмне забезпечення цього пристрою, який зафіксував зображення, проводить ідентифікацію, тобто розпізнавання отриманого матеріалу та проводить доповнення, відповідно до схеми. Після цього пов'язує отримане зображення з його доповненим і показує вже готове відображення на пристрої візуалізації» [3]. Суттєвою перевагою такої технології подання і візуалізації інформації є те, що для її використання необхідно використати лише смартфон, який підтримує цю функцію. Отож, мобільні пристрої реалізують три основні завдання для застосування AR: доступ до мережі Інтернет, вбудована довготривала батарея та екосистема для застосунків [6, с. 98].

Дослідники сучасної технології візуалізації, виділяють «чотири типи доповненої реальності:

1) AR на основі спеціальних маркерів розпізнавання зображень. Такий метод вимагає наявності візуальних об'єктів (QR-кодів, спеціальних знаків), розміщених у просторі, та камер для їх відповідного зчитування.

2) Безмаркерна геолокаційна AR. Метод здебільшого використовує такі сучасні технології, як GPS, гіроскоп та акселерометр, компас для надання потрібної інформації, згідно з положенням користувача. На основі карти додатки подають інформацію про події у введеному регіоні, бізнес-рекламу і навігаційну допомогу тощо.

3) Проекційна AR. Спосіб передбачає проектування штучного світла на реальний об'єкт і дає можливість взаємодіяти з ним. Іншими словами, так звані голограми.

4) AR на основі заміщення. Схема передбачає повністю або частково замінити звичний реальний вигляд предмета на доповнений» [6, с. 99].

В умовах стрімкого піднесення і збагачення наукових знань, техніки та технологій вагомим змін зазнає також й вся система освіти, як в Україні, так і у світі. Згідно Концепції нової української школи: «Школа має бути в центрі суспільних змін» [4].

Слід зазначити, що «впродовж останніх декількох років у середовищі українських видавництв виникає активне зацікавлення незвичайними за формою, матеріалом, виконанням, схемою розміщення контенту книжковими проектами» [5].

«Ще у минулому столітті основними формами візуалізації навчальної інформації, яку використовували для того, щоб допомогти учням посилити свою уяву і відтворити наочно ті речі, які складно пояснити чи до яких неможливо доторкнутися і які неможливо побачити, слугували таблиці, картини, графіки, опорні конспекти, опорно-ілюстративні схеми, фрейми, ментальні карти тощо. Зазначені засоби унаочнення сьогодні, звичайно, не втратили своєї вагомості» [1, с. 226].

Одним із сучасних і цікавих способів заохочення до навчання молодшого покоління, які народженні в період швидкого розвитку цифрових технологій і перетворень, вважається використання в процесі освіти новітніх гаджетів й девайсів, серед яких і мобільні телефони. Отож, перед вчителями постає задача зацікавити «цифрове покоління» опануванням того чи іншого навчального предмету, зосередити увагу дітей під час уроку, а найголовніше – сформувати в учнів захоплення та інтерес до інформації підручника, яка є базовим і першочерговим джерелом знань. Бо підручник, насамперед, виступає основним способом втілення змісту освіти. «Відповідно до цього, на особливу увагу вітчизняних авторів та розробників підручників і посібників заслуговують

питання змістового наповнення, організації структури, відповідності навчальної інформації чинним програмам та стрімка візуалізація поданої інформації» [1,с.47].

Реалізація новітніх AR-технологій у навчальних виданнях має широкий потенціал. Аудіо- та відеосюжети значно полегшують і прискорюють етап сприйняття нового навчального матеріалу.

Також засоби AR технології передбачають змістове запам'ятовування і розуміння вивченого матеріалу.

«Застосування засобів доповненої реальності:

- надає можливість підвищити реалістичність проведення дослідження;
- забезпечує досвід (емоційний і пізнавальний), який забезпечить залучення учнів до систематичного навчання і дослідницьких проєктів;
- подає дані системи у процесі проведення експерименту;
- реалізує нові сучасні методи застосування реальних об'єктів у процесі навчання» [9, с. 68].

Цифрове перетворення суспільства передбачає зміни в системі видань для дітей. «Застосування доповненої реальності (AR) для створення енциклопедій, безпосередньо для дітей, сприятиме: підвищенню цікавості маленьких читачів до матеріалу за допомогою інтерактивного контенту; формуванню нових цікавих знань за допомогою візуалізації; підвищенню рівня мотивації до самостійної практичної навчально-пізнавальної діяльності» [8]. Це відбудеться завдяки впровадженню ігрових завдань і активізації діяльності. Застосування AR технології забезпечить створення умов для розвитку особистісних якостей (креативність, оригінальність). А це натомість призведе до підвищення самооцінки дитини.

Б. Латипов виокремлює низку «функцій дитячих енциклопедій:

1. Інформаційна. Характеризується тим, що текст енциклопедичного видання містить фактичну інформацію на певну тему.
2. Пізнавальна. Полягає в тому, що енциклопедичне видання містить

знання про світ. Тим самим, створюючи умови, для його пізнання і освоєння.

3. Комунікативна. Невід’ємно пов’язана з інформаційною. Характеризує поширення інформації в просторі та часі, а внаслідок чого – спілкування.

4. Функція збереження інформації (книговидавничий продукт).

5. Культурна. Формує світогляд дитини та культурні цінності.

3-D і 4-D енциклопедія відрізняється від звичайної книги інтерактивністю і цікавими способами візуалізації інформації. Порівняно з простим текстом.

«Основні переваги:

- цікаві об’ємні картинки;
- допомога мамі, адже дитина зможе знайомитись з книгою самостійно;
- енциклопедія містить багато тем, які розвивають дитину в різних галузях;
- яскраві та реалістичні ілюстрації;
- розширення горизонтів світосприйняття дитини без нудної інформації;
- розвиток уяви, творчого мислення та пам’яті;
- прищеплення любові до знань цікаво, весело та без труднощів.

Висновки. Завдяки доступності, різноманітності та багатофункціональності, реалізація технології доповненої реальності в навчальному процесі має стрімкий потенціал. За допомогою поєднання текстового теоретичного матеріалу та використання технології AR процес сприйняття та запам’ятовування інформації стане значно цікавішим та простішим. А також сформує дослідницькі вміння. А впровадження сучасної методики в навчальний процес ВНЗ підвищить ефективність навчання, покращить якість засвоєння знань та дослідницькі навички майбутніх фахівців.

Отже, запропонована студія сприятиме розвитку знань про технологію доповненої реальності, способи та методи її втілення, використання цієї сучасної технології у системі освіти України, а також її вплив на підручникотворення. Таким чином, цифровізація енциклопедій для дітей

впливатиме на підвищення зацікавлення до читання, завдяки інтерактивності. Так, це покращить рівень самоорганізації дитини і позначиться на навчально-пізнавальній діяльності. Перспективними вважаємо подальші дослідження навчальних і довідкових видань розмаїтих видавництв із доповненою реальністю для інших класів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гончарова Н. О. Візуалізація навчальної інформації через використання технології доповненої реальності [Текст]. Технологія візуальної інформації. К., 2016. С. 226–228.

2. Гончарова Н. О. Технологія доповненої реальності в підручниках нового покоління [Текст]. Проблема сучасного підручника. 2019. № 22. С.46–56.

3. Доповнена реальність, або AR-технології. Як це працює? / [Електронний ресурс]. URL : <http://thefuture.news/page1837780.html> (дата звернення: 01.10.2022 р.).

4. Нова українська школа. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed> (дата звернення: 01.10.2022 р.).

5. Стебельська Л. В. Доповнена реальність у навчальних виданнях. *Збірник наукових тез: за матеріалами студентських наукових читань. – Навчально-практична майстерня редакційно-видавничих технологій Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола.* Тернопіль, 2021. С. 83–86

6. Чубукова О. Ю. Інноваційні технології доповненої реальності для викладання дисциплін у вищих навчальних закладах України / О. Ю. Чубукова, І. В. Пономаренко. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку.* 2018. № 16. С. 20–27.

7. Як і для чого використовувати візуалізацію даних [Електронний ресурс]. URL : <http://eidos.org.ua/novyny/yakidlyachohovykorystovuvatyvizualizatsiyu-danyh> (дата

звернення: 01.10.2022 р.).

8. Kulikova J., Matokhina A., Shcherbakova. Review of ocr libraries for augmented reality components in education. *Science yesterday*. 2017. P. 27-32.

9. Restivo M., Chouzal F., Rodrigues J., Patrão B., Lopes J.: Augmented Reality in Electrical Fundamentals. *International Journal of Online Engineering (iJOE)*. 2014. №10(6). P. 68–72.

**ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ МАТЕРІАЛ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІТЕРАТУРНОГО
РЕДАГУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТИ «СВОБОДА»)**

Подаряща Оксана Іванівна

к.н.із соц.комунік., викладач

Путькалець Людмила Анатоліївна

к.н.із соц.комунік., викладач

Колеснік Мар`яна Олегівна

студентка Галицького коледжу

імені В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Посилення обміну інформацією в суспільстві супроводжується зростанням потреби у спеціалістах різних спеціальностей та кваліфікацій. Але в якій би сфері (преса, радіо, телебачення, книги та преса тощо) не був підготовлений «інформаційний продукт», ключовою фігурою в цьому процесі залишається редактор. Редагування як суспільно необхідний процес обробки тексту існує в суспільстві близько двох з половиною тисяч років, але редагування як наука виникло нещодавно – менше століття тому.

Редагування тексту — це вид літературної діяльності, у процесі якої редактор завжди вирішує творчі завдання, але водночас виступає в ролі дослідника. Редагування визначається як перегляд (аналіз, контроль) і виправлення повідомлень.

На думку більшості дослідників, предметом редагування є приведення об'єкта редагування у відповідність до правил, що діють у певний час і в конкретному суспільстві, а також його творча оптимізація, що має на меті отримання заданого соціального ефекту. Процес редагування полягає у перевірці інформації з метою покращення або виправлення її структури, змісту, актуальності, повноти, логічної послідовності, способів подання.

Літературне редагування є найважливішим етапом обробки тексту до його появи у вигляді статті чи матеріалу в газеті чи журналі. Адаптація тексту

до читацького сприйняття, точна передача авторського задуму настільки важливі для забезпечення ефективного спілкування з читачем, що потребують постійної та підвищеної уваги всього редакційного колективу. Незважаючи на значний обсяг досліджень у галузі лінгвістики тексту (М. М. Пещак, Р. Г. Іванченко, М. Д. Феллер, Т. В. Радзієвська, І. Р. Гальперін, Н. О. Александрова), на сьогодні існує невелика кількість робіт, пов'язаних з особливостями редагування різних типів газет та журнальних текстів у сучасній періодиці (М. С. Тимошик, В. В. Різун, А. Капелюшний). Тому ми вбачаємо актуальність дослідження у розкритті цієї проблеми шляхом аналізу, що передбачає розгляд тексту як складного комунікативного явища.

Ціль роботи. Ціль роботи – з'ясувати особливості редагування різних типів текстів на прикладі газети «Свобода».

Для досягнення зазначеної цілі поставлено такі завдання:

- визначити особливості тексту як моделі комунікативного акту;
- охарактеризувати нормативне поняття теорії редагування;
- дослідити особливості редагування текстів на прикладі газети «Свобода».

Матеріали і методи. У дипломній роботі використано наступні методи дослідження:

- аналізу і синтезу теоретичного матеріалу, який полягає у вивченні понять «літературне редагування», «газетне видання», «преса», «журналістський текст», та їх типологічної характеристики;
- системний, який полягає в аналізі газетних видань;
- узагальнення матеріалу отриманого в процесі дослідження для здійснення підсумку про стан газетного видання.

Результати і обговорення. Журналістський текст, що має специфічні якісні ознаки, водночас є текстом в універсальному, класичному значенні цього поняття. Більше того, цей тип тексту наділений широкими, можна сказати, унікальними можливостями – він поданий надзвичайно багатогранно, у різних варіантах, відтворений з урахуванням змістовної та логічно обґрунтованої

доцільності [9].

Під журналістським текстом слід розуміти складну й різноманітну систему знакового виховання. Журналістський текст – це родове поняття, що передбачає внутрішній розподіл, класифікацію на основі зміни видових ознак [4].

За матеріальною побудовою носія інформації газета є не лише її окремим номером, а й сукупністю-групою номерів, які виходили у певний період часу: рік, квартал, місяць. Набір відображає складний комплекс особливостей змісту газети та її форми: теми, публікації, стиль, використання різноманітних жанрів публіцистики, форми передачі інформації, особливості технології створення, оформлення тощо [3].

Мета газети – найбільш привабливо і вигідно донести до читача зміст газети, виділити головне.

Обсяг сучасної газети від 4 до 6 сторінок. Деякі багатотиражні газети виходять на двох сторінках. Щотижневі газети зазвичай більші: 16-24 сторінки і більше.

Завданням газети є швидка передача інформації з метою формування думок, поведінки, світогляду. Читаючи газету (чи журнал), людина має можливість осмислити прочитане, знову повернутися до прочитаного матеріалу [2].

Газети класифікують:

- за принципом територіального розподілу та обсягу аудиторії - загальнодержавні, обласні (республіканські, обласні, обласні), місцеві (міські, районні), внутрішньокорпоративні (адресовані працівникам певної організації);
- за тематикою - ділові, політичні, галузеві, рекламно-інформаційні, розважальні, змішані; також за віковою ознакою - дитячі, молодіжні газети, газети для пенсіонерів тощо;
- за періодичністю - щоденно (вранці або ввечері), щотижня, щомісяця;
- у форматі - А4, Berliner, А3, А2;

- за стилем оформлення - кольорові, чорно-білі та чорно-білі з кольоровими вставками;
- за вартістю - платні та безкоштовні [1].

Особливості газет:

1. Мобільність – газету можна читати як вдома, так і в будь-якому іншому місці;
2. Публічна доступність – газета розрахована на невизначену кількість людей, її може прочитати будь-хто;
3. Періодичність – газета відноситься до періодичних видань, що виходять за встановленим видавцем графіком. За цією ознакою газети поділяються на щоденні, щотижневі, щомісячні (рідкісні). Є газети, що виходять два-три рази на тиждень, двічі на місяць і т. д. Є також ранкові та вечірні газети;
4. Офіційність – багато рішень (розпоряджень, законів тощо) органів влади всіх рівнів набувають чинності лише після їх офіційного опублікування в газеті чи іншому виданні [5].

Основні функції ЗМІ – інформаційна, освітня, громадська думка та просвітницька – знаходять своє відображення у конкретних жанрових формах.

Використання тих чи інших жанрів визначається насамперед суспільно історичними умовами життя. Наприклад, у довоєнній радянській журналістиці дуже поширений був жанр есе.

Інформаційні жанри - замітка, доповідь, звіт, інтерв'ю - ефективні, наявність у матеріалах мотиву події, розгляд окремого факту, явища.

Цим жанрам присвячена більша частина газетної площі. Саме ці жанри приносять глядачеві всі останні новини. У деяких газетах їх називають одним загальним терміном «новини», часто вкладаючи в це поняття не просто повідомлення про щось нове, а сенсаційний факт [6].

Сенсація – найпопулярніший продукт у ЗМІ. Це збільшує тираж газети видавця і приносить прибуток. Зусилля кореспондентів цих видань спрямовані на те, щоб до кожного випуску вийшли незвичайні, хвилюючі новини. А на

сторінках газет безперервно йде потік матеріалів про катастрофи і вбивства, пожежі та повені. А якщо раптом нічого не сталося, то відчуття доводиться вигадувати, використовуючи чутки і т.д. [7].

Редакційна професія передбачає вміння та навички грамотно працювати з текстами, які мають різне призначення, належать до різних тематичних розділів, мають різну символіку, різний характер інформації. Іншими словами, мова йде про редагування багатьох типів текстів, кожен з яких має свою специфіку структурно-змістовної побудови. А також доречне використання стилістичних та мовних засобів [8].

Виходячи з характеру інформації, її призначення та читацької аудиторії, можна умовно виділити такі види видань:

- газета і журнал;
- реклама;
- інформаційний;
- науковий;
- науково-популярні;
- виховна;
- літературно-мистецькі;
- дитячі видання;
- перевидання [3].

Типологія газет (або періодичних видань) включає такий перелік: газети, журнали, бюлетені, календарі, реферати, випуски експрес-інформації. Кожен із цих видів має свою періодичність, призначення, формат, стиль викладу матеріалів, тираж [4].

Редакційна робота безпосередньо пов'язана з журналістикою. І навіть якщо готовий матеріал і надалі проходитиме через руки редактора будь-якого видання чи сайту, автор просто зобов'язаний попередньо його перевірити сам, щоб не допустити помилок, друкарських помилок, неправильного прочитання тощо. Тому для грамотного журналіста завжди буде перевагою знання газетної чи видавничої справи, особливостей перетворення рукопису у видання, основ

сучасних поліграфічних технологій та техніки, економіки видавничої справи. Виходячи з цього, на цьому уроці ми будемо говорити про журналіста, будемо як редактор. Насправді, сам урок буде корисним не лише для журналістів, а й для редакторів [6].

Редактор – це людина, яка досконало грамотна, добре володіє літературною мовою, яка вміє використовувати всю різноманітність лексико-стилістичних засобів, щоб надати тексту яскравості, чіткості та інтересу для читача.

Літературне редагування – це багатогранний процес роботи над текстовим матеріалом, що готується до друку. Воно включає оцінку теми, перевірку та корекцію викладу, перевірку та корекцію розробки теми, літературну обробку тексту [6].

Висновки. В умовах демократизації та подальшого оновлення суспільства його інформаційний простір та інформаційна політика переживають значні зміни. Фахівці, які виготовляють, переказують та використовують інформаційні продукти, починають мінятися. Суттєво оновилося слово, яке працює в ЗМІ.

Мова та стиль в основному визначають поширення видання, результативність його виступів. Навіть найточніша думка, висловлена будь-яким чином, не помічається увагою читачів, ЗМІ збирають усі перспективи та запаси мови, щоб впливати на розуміння і усвідомлення читача, адже саме сфера стандартної мови утворює політичні думки, громадянська позиція, вірно описує соціокультурний розвиток суспільства та його членів. Це особливо дуже важливо в пресі, оскільки газети і журнали мають велику аудиторію і часто служать мовним стандартом. У зв'язку з цим підвищується відповідальність працівників ЗМІ за мовне оформлення газетних матеріалів, адже кожна невірність, помножена на тираж видання, проходить перед очима людей різного віку та професій, за умови загальної довіри до закріплення друкованого слова, навички грамотності. Тому засоби масової інформації, зокрема періодичні видання – газети та журнали, мають виконувати значну роль у розвитку

української мови, в поповненні словникового запасу. Адже професіоналізм і компетентність журналіста, редактора, коректора, їх точність у поводженні зі словом, його майстерність, під якою слід розуміти уміння коротко, легко, образно викладати думки, забезпечувати дієвість і правильність їх сприйняття читачем. А правильному розумінню допомагає насамперед системність, нормативність мовних засобів, мова газети і правопис тексту має бути нормативним, літературним.

У своєму дослідженні ми розглянули особливості редагування тексту в газетах і журналах. Зокрема, можна було висловити основні положення щодо питання редагування тексту. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна констатувати наступне: робота редактора над текстом це складний процес, у якому велика кількість речей неможливо регулювати. Зазвичай є два важливих аспекти: редакційний аналіз і практична реалізація його висновків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бужинська Ю. О. Типологічна характеристика журнальних ділових видань. Держава та регіони. сер. соц. комунікації. 2018. 14 с.
2. Дзюбенко Г. Сучасна журнальна періодика: загальна характеристика, типологія, основні функції та принципи. Стиль і текст. Випуск 3. 2018. 38 с.
3. Ігнатієнко В. Українська преса: історико-бібліографічний етюд. Харків : Держвидавництво України, 1926. 78 с.
4. Кобишева В. С. Проблеми типології українських періодичних видань про культуру. К. : УМК ВО, 1997. 38 с.
5. Кревецький І. Перша газета на Україні (Gazette de Leopold із 1776 р.). К. : Бібліологічні вісті, 1926. 28 с.
6. Кревецький І. Перша газета на Україні (Gazette de Leopold із 1776 р.). К. : Бібліологічні вісті, 1926. 28 с.
7. Фінклер Ю. Е. Чинники тиску влади на місцеву пресу. Львів : Друкарство, 2019. 14 с.
8. Фінклер Ю. Е. Українське книговидання: між суспільною рефлексією

та державним регулюванням. *Збірка матеріалів науково-практичної конференції*. Львів : Квалілогія книги, 2017. 35 с.

9. Чиж І. Преса і влада – соціальні партнери: з виступу на Всеукр. нараді керівників держ. і комун. ЗМІ «Суспільство, ЗМІ, держава: вектори взаємодії». *Журналіст України*. 2018. 7 с.

ART

ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО БРЕНДУ "BUSCELLATI": ОСНОВНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ

Івченко С. В.

магістрантка кафедри образотворчого мистецтва,
музикознавства та культурології

Брижаченко Н. С.

кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедр образотворчого мистецтва,
музикознавства та культурології СумДПУ
імені А. С. Макаренка

Анотація: Стаття розглядає історичний шлях становлення майстерності Маріо Буччеллаті, а також засади діяльності, на яких ґрунтується неповторність витворів мистецтва та сторічна історія бренду.

Ключові слова: імідж, творчість, фірмові техніки, ювелірні прикраси.

Постановка проблеми. Серед великого різноманіття світових ювелірних брендів «Buscellati» вирізняється досвідом, що передається від покоління до покоління та традиціями справи, які були фундаментально закріплені засновником: Маріо Буччеллаті. Встановлено, що на сучасному етапі розвитку ювелірної справи, як галузі мистецтва, та своєрідного «дзеркала» надбань та історичних етапів становлення кожної країни наявна висока конкуренція щодо задоволення потреб, інтересів та вподобань смаків вибагливих клієнтів. Визначається необхідність розробки свого власного іміджу, концепту налагодження взаємин та контактів з сучасниками, проте без втрати власної індивідуальності та років надбань майстерності, авторського почерку та смаку.

Маріо Буччеллаті є батьком ювелірної справи, яка й наразі репрезентує

Італію, – погляди, менталітет, темперамент з історичною неповторністю Відродження. Дослідження становлення творчого світогляду майстра, є «ключем» який надасть можливість зрозуміти феномен індивідуальності ювелірних виробів бренду «Buccellati».

Аналіз актуальних досліджень. Формування конкурентоспроможності та стійкості компанії на лише на внутрішньому, але й на світовому ринку, безперечно пов'язана зі стратегією, яку обирає компанія в межах своєї діяльності.

В дослідженні В. Терраролі зазначається, що феномен Маріо Буччеллаті міститься у його природній здібності бачити «особливості каменів, а не лише їх ринкову цінність» [3]. Зазначена точка зору корелюється з поглядом В. Г. Кучер, який зазначав, що цінність каміння, перш за все, полягає у його неповторності, яка надає можливість реалізації «творчої думки» митцю [4].

Пріоритетність у гнучкості мислення та креативності, як здатності виходити за межі звичного, є запорукою інтересу і зацікавленості у витворі мистецтва. Таким чином формується певне уявлення про імідж компанії, яка охоплює певний сегмент ринку. С. М. Бондаренко, К. В. Ліфар, Н. В. Попова та інші дослідники зазначають, що при реалізації іміджу компанії, важливо зосереджувати увагу на аналізі таких елементів, що обумовлюють успішність та стійкість компанії на світовій арені:

- імідж може сприйматися як інформаційно-образний конструкт, який генерується цілеспрямовано, і своїм основним завданням ставить формування маркетингової комунікації та адресованої аудиторії, у контексті емоційно-психологічного впливу споживача;

- імідж може вважатися також як образ, який сприймається аудиторією суб'єктивного характеру, що містить сутнісні характеристики різних суб'єктів маркетингової комунікації та виражається у різних судженнях, оцінках, а також формах споживчої поведінки [1, 3].

Саме позитивний імідж сприяє формуванню інтересу з боку потенційних клієнтів, реалізації більшої кількості перспективних партнерів та інвесторів.

Отже, можна зробити висновок, що створення позитивного іміджу призводить до формування корпоративної ідентичності. Відповідно, у зв'язку з цим виникає інтерес до розуміння терміну «корпоративний імідж».

Корпоративний імідж має на увазі формування певного образу організації у розумінні різних груп громадськості. Позитивний корпоративний імідж є методом підвищення конкурентостійкості комерційної організації шляхом не просто залучення партнерів, а й полегшення доступу до ресурсів, серед яких можуть виступати:

- матеріальні блага;
- зростання фінансових показників за умов світової глобалізації та інтеграції;
- інформаційні ресурси, як засіб продуктивної взаємодії;
- людські ресурси, як чинник розвитку професійного колективу та оптимальних механізмів групової взаємодії в організації [2].

Англійська дослідниця Е. Семпсон, в рамках вивчення особистісного іміджу, виділяла наступні поєднання внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на імідж:

- самоімідж – як відображення минулого досвіду, що трансформується у стан довіри до себе, самоповаги та самореалізації;
 - сприйманий імідж – наше відображення у свідомості інших людей.
- Таким чином, виникає інтерес до вивчення ставлення до іміджу людини або компанії з боку соціуму [3].

Важливо дослідити успішність ювелірного бренду «Buccellati», що детермінована: талантом самого Маріо Буччеллаті; існуванням спільної мети усіх співробітників компанії; можливістю привносити власне бачення та поєднувати досвід та історичні надбання з «духом» сучасності. Відсутність аналітичного матеріалу з означеної проблеми становить актуальність роботи.

Мета статті – виявлення основних факторів, що стали запорукою формування неповторного іміджу бренду ювелірної компанії «Buccellati».

Виклад основного матеріалу. Вишуканий смак, наполегливість, увага до

деталей дозволили Маріо Буччеллаті вже у віці двадцяти восьми років заснувати власну сімейну компанію в Мілані: Будинок «Buccellati», викупивши для цього викупивши фірму Beltrame Besnati [4].

Популярність нового бренду «Buccellati» була обумовлена складністю виконання дизайн-об'єктів, індивідуальним підходом до кожної прикраси, поєднанням знайомої класики з новітніми тенденціями. Вже за кілька років ювелірні вироби Будинку «Buccellati» стають відомими не лише в Мілані, але й в усій Італії та поза її межами, виходячи на світовий ринок, зміцнюючи позиції конкуренції.

У Маріо з'являється багато замовників, серед яких королівські двори Італії, Іспанії та інші європейські королівські сім'ї, східні князі та індійські махараджі. Папа Римський та його кардинали також просять майстра Буччеллаті про створення їм різних прикрас [4].

Досліджуючи творчій доробок Маріо Буччеллаті, можна виявити основні фактори, що стали запорукою формування іміджу бренду та його конкурентоспроможності поміж інших компаній:

–талант ювеліра: кожен цілісний виріб не лише якісно виконаний (відповідно до стандартів та технологій), але окрема увага приділена кожному елементу. Маріо Буччеллаті відчував до якої саме прикраси підходить той чи інший коштовний камінь. Доволі складно було віднайти: барокові перли, смарагди, рубіни й сапфіри незвичайної форми, тверде каміння малої цінності, але в будь-якому випадку в їх поєднанні утворювалися унікальні й неповторні вироби.

–інтерес до експерименту та долучення нових елементів до вже існуючих канонів ювелірної техніки. Встановлено, що для Маріо провідною зіркою до розкриття творчого потенціалу було мистецтво Відродження: чіткість ліній, складність технологій, що використовувались в минулому. Буччеллаті привносив власне бачення в світогляд творців Ренесансу та на практиці дав друге життя забутим технікам XIV – XVI століть (Рис. 1., Рис. 2). Так, із небуття, повернулися до поціновувачів мистецтва: «сегрінато» та «ригато» -

тонкі павутинки штрихів, які створюють ілюзію шовку, що «грає» на сонці та переливається різними барвами; «орнато» - декоративний візерунок з багатьма найдрібнішими елементами; «моделлато» створення мікроскульптур в композиції виробу; використання «мозаїчного способу» в обробці коштовних каменів та надання індивідуальності кожному елементу. «Мереживні» коштовності та віртуозна гравірування – характерний стиль Будинку «Bucellati», а детермінантою розвитку концепції стилістики ювелірних виробів було прагнення до незвичайних форм й матеріалів та відображення тонких нюансів кожного елемента;

–модернізація технічних задумів минулого: наприклад брошка-трансформер, яку можливо було перетворити на елегантний браслет, та навпаки.

–натхнення архітектурою. Майстер полюбляв долучати архітектурні ноти та мотиви XV–XVI століть. Поміж найбільш розповсюджених елементів можна виділити: смуги, спіралі, мозаїку. Ювелір надихався і східним мистецтвом, що було в моді в пізню епоху Арт-деко, коли художник став посправжньому відомим у всьому світі. Втілення ідей Буччеллаті через призму наслідування особливостей східного мистецтва зосередилось у наслідуванні: класичності, симетричності, прямолінійності, використанні природних кольорів та форм.

Особливістю бренду «Bucellati» є те, що кожна ювелірна прикраса створюється виключно вручну. Мистецькі об'єкти привертають увагу незвичайною фактурою, яка нагадує то ніжну тканину, то малюнок з квітів, або візерунок з листя [5] (Рис. 1).

–особистий авторський контроль виробництва ювелірних прикрас на кожному етапі виготовлення. Майстер розумів нюанси кожного виробу, що дозволило контролювати всі етапи створення шедеврів у майстернях. Відповідно до такого підходу, твори ювелірного мистецтва, створені майстрами Будинку «Bucellati», є унікальними.

Коли у 1965 році Маріо Буччеллаті помер, справа перейшла його дітям:

чотири з п'яти синів майстра стали спадкоємцями та продовжили родинну традицію створення прикрас. Старший син – Джанмарія Буччеллаті сприяв підтримці та розбудові ідей батька: так природні мотиви, рослинні орнаменти в поєднанні з віковими традиціями людської майстерності дають життя дивовижним рослинам, тваринам, комахам та птахам, уособлюючись у ім'ї та неповторному стилі «Buccellati» (Рис. 3).

На сучасному етапі з'явилися фірмові магазини в усьому світі: в Парижі, Токіо, США. Родина Буччеллаті й надалі сприяє поширенню бренду на ринку, завойовує серця прихильників новітніми тенденціями: зокрема нещодавно вийшла колекція чохлів для iPad [5] (Рис. 4).

Проте, незважаючи на всі досягнення, провідним для Будинку «Buccellati» є підтримка сімейних традицій, світогляду, як на це вказував сам Маріо Буччеллаті у його знаменитому вислові (у відповідь на прохання клієнтки про дисконт): «Я не торговець! Я – ювелір!» [4].

Висновки. Аналіз діяльності творчого шляху Маріо Буччеллаті та здобутків його діяльності дозволили дійти висновку, що: якість; натхнення мотивами Ренесансу та східного мистецтва з залученням складності виконання; стратегія побудови власного іміджу компанії та організаторські здібності – є тими «трьома китами» що й на сучасному етапі слугують надійним фундаментом розвитку Будинку «Buccellati».

Рис. 1. Кольє. Buccellati

Рис. 2. Браслет. Buccellati

Рис.3.Рослинно-аніمالістичні традиції. Buccellati.

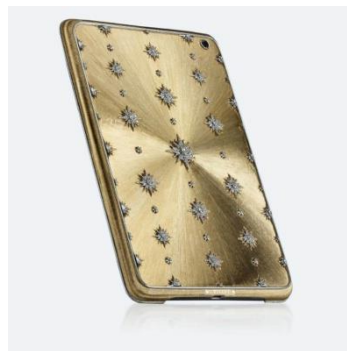

Рис. 4. Чехол для iPad. Жовте та біле золото, коштовні камні. Buccellat

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко С. М. Ліфар К. В. Імідж організації: сутність, зміст та основні етапи формування. *Вісник Київського національного університету технології та дизайну*. 2014. № 2 (11). С. 1-7.
2. Литвиненко К. О., Погосян К. В. Корпоративний імідж як чинник конкурентоспроможності компанії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Економіка і управління*. 2020. № 2. С. 24-28.
3. Попова Н. В. Основи реклами : навчальний посібник. Х. : ВДЕЛЕ, 2016. 145 с.
4. Di Valerio Terraroli - Dizionario Biografico degli Italiani , 1988. №34. URL.: https://www.treccani.it/enciclopedia/guido-cadorin_%28Dizionario-Biografico%29/ (Дата звернення: 12.10.2022)
5. Il giardino di Buccellati. URL.: https://www.buccellati.com/en_ae/il-giardino-di-buccellati (Дата звернення: 12.10.2022)

НАРОДЖЕННЯ ЕНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ

Нестеренко А. В.

Розвиток науково-технічного процесу на початку ХХІ ст. призвів до відмови від класичного розвитку концепції мистецтва: реально існуюче у просторі мистецтво стало менш затребуваним. Ця тенденція простежується ще з кінця ХІХ ст., коли у мистецтві символізму, імпресіонізму та постімпресіонізму відбулася переоцінка цінностей. Цей процес продовжився і в ХХ ст. в мистецтві авангарду, модернізму та постмодернізму. Таким чином, на межі 60-70-х рр. формуються основні напрями та стильові течії сучасного мистецтва завдяки експериментам з новими образами і засобами. Пошук сучасних альтернатив приводить до демократизації арт-об'єкта за допомогою перформанса і хепенінга.

Якщо в класичному мистецтві драматургія арт-простору розглядалася, як частина простору, в період експериментів вона стає засобом організації арт-простору. На сприйняття простору впливають всі органи чуттів: зір, нюх, слух та дотик, що в свою чергу, призводить до переосмислення навколишнього середовища і робить будь-який естетичний об'єкт частиною арт-процесу. Саме на цьому експериментальному ґрунті виник інтерес до нових арт-практик та форм мистецтва, які пов'язані із навколишнім середовищем, серед яких - «енвайронментальне мистецтво», яке є сукупністю арт-практик, які працюють за принципом взаємодії між будь-яким об'єктом та його оточенням.

Енвайронментальне мистецтво починає свій шлях некласичної концепції розвитку мистецтва, продовжуючи ключові тенденції мистецтва всього ХХ ст. Одним з його базових принципів стає відмова від мімесису (відображення дійсності та її ідеалізації). В енвайронменті реальний предмет стає активним завдяки створеному арт-простору. На заміну символічному класичному мистецтву прийшло мистецтво, яке конструює реальність на основі колажно

монтажних принципів. Але не слід говорити про повну відмову від мімесису в енвайронментальному мистецтві, тому що цей принцип знаходить свій подальший розвиток в ньому, у якості створення художньої реальності на основі теорії симулякрів.

Дослідники зауважують, що симулякр створює не наслідує реальність, а своєрідний муляж природного простору, що наближено до суті терміна «енвайронментальне мистецтво». Симулякр є художнім результатом творчості в штучно створеному просторі. Таким чином, простір перетворюється на активного учасника дії.

Крім того, у першій половині ХХ ст. М. Дюшан ввів поняття «ready-made», за яким предмет переміщується з нехудожнього в художній простір — таким чином, в предметі відкриваються не помітні поза художнім контекстом властивості. Багато сучасних арт-практик починають використовувати готовий об'єкт, як основний творчий простір, який стає об'єктом спостереження та змушує глядача «грати за своїми правилами», викликаючи у нього нові смислові та асоціативні ряди.

Такий прийом з використанням «готового об'єкта» дає можливість елементам повсякденності інтегруватися в новий художній твір, та дозволяє глядачеві активно включитись у арт-дію. Тепер не лише автор є творцем драматургії, разом із ним новий твір створює і глядач-користувач. На сучасному етапі розвитку енвайронментальне мистецтво хоча й об'єднує цілий спектр інновацій, але є і велика кількість повторень. Поява нових форм відбувається за рахунок трансформації «старих» традиційних видів мистецтва.

Джерела енвайронментного мистецтва слід шукати в імерсійних середовищах храмової та карнавальної культур, стародавніх містеріях і культових ритуалах. В епоху раціоналізму відбувався пошук універсальної мови кожного з напрямків мистецтва. Це був період, коли митці досліджували ментальні здібності глядача, впливаючи безпосередньо на його емоції та уяву.

В період модернізму варто звернутись до робіт німецьких експресіоністів та театру жорстокості. Епоха неоавангарду розкриває глядача як діючу особу у

хепенінгу, перфомансу та тотальної інсталяції. В цей час відкрились можливості для використання синтезу мистецтв та виходу мистецтва в суспільство з залученням глядача до творчого процесу.

Мистецтво акції перетворилося з промоційного на театралізоване дійство. Прикладом можна вважати хепенінги в США та перфоманси в Європі в середині ХХ ст.

Місцями для влаштування хепенінгів обирали автостоянки, двори, підвали, горища. Принцип дійства не обмежував творчу уяву художника та глядача межами замкнутого простору. Заздалегідь писалося лібрето, розроблявся режисерський план. А на далі – тільки імпровізація всіх учасників процесу та активне використання спецефектів: світловий живопис, в якому використовувалось світло різної інтенсивності та кольору, варіювалися світлові промені; серед звукових ефектів можна було зустріти брязкотіння, тріск, скрегіт, людські голоси та складні звуки, що викликають шоківий ефект. Ці унікальні та неповторні за задумом експерименти збереглися у записі. Головним завданням естетизації будь-якого моменту швидкоплинного існування, було вивести мистецтво у життя, та повне їх злити два полярних аспекти.

Перфоманси, які передбачають дистанцію між глядачем та виконавцем, розвинулися при поєднанні театру абсурду, конкретної музики, хепенінгів, поп-арту та великої низки форм авангардно-модерністського мистецтва. Перфомансні акції мають різні форми: від демонстративно-ігрової гібридної форми концертів руху «Флуксус» до серйозних дійств, які схожі на магичні та сакральні дійства Й. Бойса.

Головною проблемою для митців залишається пошук межі між художнім і нехудожнім. Антибуржуазні погляди молоді Заходу встановлювали нові правила гри, які наголошували, що художній об'єкт не може бути матеріальною цінністю, тому що його не можна придбати до приватної колекції. Його навіть зовсім неможливо зафіксувати, бо він народжується тут і зараз.

С. Браун у 1960 р. перетворив всі магазини взуття Амстердама на

виставку його робіт. П. Мацоні у 1962 році експонував планету, як власний творчий витвір. Хоча ці приклади на перший погляд здаються курйозними, насправді це були адекватні спроби, які мали відповісти на питання: що є твором мистецтва і наскільки далеко може зайти автор у своїх фантазіях і де знаходиться межа художнього.

Ці настрої першого періоду створили основу для створення енвайронментального мистецтва, яке протиставило себе суспільству масового виробництва, споживання та маніпуляції масовою свідомістю.

HISTORICAL SCIENCES

КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

Коник Алла Анатоліївна

викладач вищої категорії,

викладач-методист,

завідувач економічного відділення

ВСП«Бобровицький фаховий коледж

імені О. Майнової НУБіП України»,

м. Бобровиця, Україна

Вступ Історія України – один із складових всього спектра історичних наук, відіграє провідну роль у процесі формування високої історичної свідомості, людської особистості, інтелекту та політичної культури. Слід погодитися з твердженням, що можна не знати тисячі наук і все таки бути освіченою людиною, але не любити та не знати історію може тільки людина нерозвинута розумово.

Вже наші давні пращури гідно оцінювали значення історичного досвіду попередніх поколінь і необхідність його вивчення. Видатному римському оратору Цицерону належить слушний висновок про історію, яка є «великою наставницею життя». А наш безсмертний Кобзар, звертаючись до українців, закликав:

Подивіться лишень добре,

Почитайте знову

Тую славу. Та читайте

Од слова до слова

Не лишайте ані нитки

Ніже тії коми,

Все розберіть... та спитайте

Раді себе: що ми?

Чиї сини? Яких батьків?

Особливо злободенно це звучить в наш час, коли перед освітою постає питання збудити й активізувати історичну пам'ять кожного українця, звеличити героїчні діяння предків, вказати на гідні наслідування зразки патріотизму, героїзму, безоглядної самопожертви в ім'я вольності і свободи рідного народу. Краєзнавча діяльність сприяє вихованню патріотів України – людей високої культури та духовності. У процесі активного підняття історії рідного краю, витоків національної культури в студентів виховуються почуття чуйності, доброти, дбайливе ставлення до історії рідної землі.

Краєзнавство допомагає студентам зрозуміти нерозривний зв'язок подій, що відбуваються в нашому краї, з подіями загальнодержавними, всеукраїнськими. Шляхом переосмислення історико-краєзнавчого матеріалу кожний студент визначає своє місце в житті.

Мета роботи В роботі розкрито роль краєзнавчого матеріалу при викладанні історії України, методика їх використання в навчальному процесі, що сприятиме модернізації освіти – підвищенню якості професійної підготовки майбутнього фахівця, сприяє вихованню патріотів, громадян, здатних до відродження історії України, відновлення її генетичної пам'яті і давніх традицій народу.

Матеріали та методи Формування в студентській молоді почуття національної свідомості і гідності здійснюється при розкритті трагізму і героїки нашої історії в лекціях, спецкурсах, на семінарах, практичних тематичних заняттях у музеях.

У позааудиторній роботі насамперед використовуються форми, спрямовані на самостійну інтелектуальну діяльність студентства по формуванню національних цінностей. Серед цих найбільше визнання отримують:

- науково-теоретичні студентські конференції як щорічні традиційні, так

і присвячені знаменним історичним датам;

- творчі історико-етнографічні вечори, яким передують дослідницька робота студентів з вивчення історії рідного краю та широке використання місцевого краєзнавчого матеріалу при підготовці рефератів, доповідей;

- зустрічі з активними учасниками історичних подій минулого та суспільно-політичного життя на сучасному етапі;

- екскурсії в історичні місця;

- виховні заходи з використанням краєзнавчого матеріалу.

В цілому вся краєзнавча робота ґрунтується на таких основних принципах:

- цілеспрямованість і активність у вивченні краю;

- сучасність краєзнавчого матеріалу;

- дослідницький принцип;

- науковість, історизм.

Одним із таких творчих надбань є використання в процесі вивчення історії України краєзнавчих матеріалів. Завдяки їм інтерактивні методи отримують додаткове смислове значення і носять більш виражене виховне спрямування. І це не випадково, адже, щоб розуміти події сучасного життя і бачити величні перспективи дальшого розвитку, потрібно знати не лише загальні закономірності історичного процесу, а й конкретні події, які відбувалися в рідному краї. Вивчення місцевого історичного матеріалу збагачує уявлення студентів про епоху, активізує їх розумову діяльність на заняттях і створює кращі можливості для того, щоб вони не тільки зрозуміли, але й відчули особливості життя і побуту.

Звичайно, відомості з історії свого краю розглядаються тільки як допоміжні матеріали, але вони надають можливість ілюструвати і конкретизувати історичні події, зробити знання студентів міцнішими і глибшими.

Результати та обговорення Значне місце в навчальному процесі відводиться краєзнавчим екскурсіям. Чернігівщина – одна з яскравих, славних

сторінок у літописі Української держави. Численні історичні, архітектурні, природні пам'ятки є красномовними свідками ратної і трудової звитяги багатьох поколінь. І без ознайомлення з ними неможливо сформувати як цілісну картину загальноісторичного процесу, так і вивчати історію рідного краю. Студенти відвідують краєзнавчий музей м. Бобровиці або інші музеї області чи пам'ятні місця.

Залежно від вікових і психологічних можливостей пропонується завдання на екскурсію. Наприклад, відповісти під час екскурсії чи після підбиття її підсумків на запитання узагальнюючого характеру.

Вивчення світової історії та історії України слід починати з родини, адже пам'ять про своїх пращурів – не забаганка, а природна потреба триматися свого родоводу, оберігаючи в такий спосіб сімейні реліквії і традиції та передаючи їх у спадок наступним поколінням.

Історія родоводу вивчається студентами за такими рекомендаціями:

1. Прізвище, ім'я студента, національність, рік народження, місце народження.

2. Мої батьки (батько, мати – також її дівоче прізвище, сестри, брати. Їхня спеціальність. Як допомагають мені навчатися?).

3. Мої предки – дідусь, бабуся, прадід, прабаба. Прізвища. Живуть чи померли? Де поховані? Чим займались раніше, які знали народні традиції, ремесла, що про них говорять батьки? Про які цікаві історичні факти, події, дізнались з їх уст?

4. Що мені відомо про моїх родичів (їх освіта, умови життя, чим займаються, заняття)? Чи знають український фольклор? Які з народних пісень їм найбільш до вподоби і чому? За що люблять і поважають своїх предків? Як доглядають за могилами і пам'ятниками померлих? Кого з них наслідують у своєму житті? Запишіть до свого родоводу пісні, легенди, приказки, колядки, гаївки, які знають ваші батьки й родичі. Чи збереглися у вашій сім'ї перекази, легенди про визначних представників роду? Яке походження вашого прізвища? Які легенди і перекази з ним пов'язані?

Крім того, проводяться бесіди:

- “Історія села – історія нашої Батьківщини”;
- “Роль і місце вивчення історії села (міста) в нашому житті”;
- “Історія села (міста) в народних переказах”.

В навчальній роботі неможливо обійти увагою історичне краєзнавство, яке є невід’ємним елементом отримання знань з історії, формування наукового світогляду та виховання почуття патріотизму. Мета і напрямки діяльності гуртка визначається не тільки освітніми потребами, а насамперед, необхідністю виховання патріотів, молоді, що знає своє національне начало і родинне джерело.

Особливо великий вплив на студентів мають екскурсії, які проводяться в музеях, де вони наочно знайомляться з надбаннями свого народу. Зокрема, перше знайомство з коледжем відбувається в стінах музею коледжу. Студенти допомагають в поповненні музею новими експонатами, співпрацюють із краєзнавчими музеями Бобровицького району і міста Бобровиця, зокрема з музеєм П. Г. Тичини, з музеєм пам’яті декабристів в с. Вороньки, що дає можливість проводити спільні заходи, спрямовані на збереження пам’яті про великих синів України: встановлення історичної правди. Під час екскурсій знайомляться з пам’ятками історії та культури, історичними та пам’ятними місцями і зустрічаються з цікавими людьми, науковцями, краєзнавцями. Це стимулює їх цікавість до історії рідного краю, що дає можливість краще орієнтуватися в історичних подіях, закріплює набуті знання та прагнення до пізнання нового.

Висновки Історичне краєзнавство – невід’ємний елемент отримання знань з історії, формування наукового світогляду та виховання почуття патріотизму. Використання краєзнавчих матеріалів в процесі навчальної роботи сприяє утвердженню в свідомості молоді необхідності консолідації на основі національної ідеї, вихованню почуття чуйності, доброти, дбайливого ставлення до історії рідної землі. Активний спільний пошук викладача і студентів розвиває особистість і формує патріота своєї Батьківщини, дає можливість на

конкретних прикладах ознайомитись з особливостями історичних явищ свого краю, сприяє формуванню світогляду студентів, допомагає зрозуміти закономірності історичного процесу, нерозривний зв'язок подій, що відбуваються в їхньому краї з подіями загальнодержавними, всеукраїнськими.

У кожному історичному епоху виховують не абстрактну людину, а представника того чи іншого народу, носія нової національної культури. Це сприяє вихованню патріотів, громадян, здатних до відродження історії України, відновлення її генетичної пам'яті і давніх традицій народу.

Завдяки патріотизму, любові до рідного краю, його історії, подій, що відбулися в рідному селі та місті формується у студентів почуття любові і поваги до своєї Батьківщини, рідного краю, прагнення юнаків і дівчат замислитися над змістом життя, показати своє розуміння і ставлення до подій та людей. Шляхом переосмислення історико-краєзнавчого матеріалу кожний студент визначає своє місце в житті.

CULTUROLOGY

ВЕСІЛЬНИЙ СПАДОК УКРАЇНЦІВ - КЛЮЧ ДО ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРИ КРАЇНИ

Разіцький Віталій Йосипович,

к.і.н., доцент

Бардіна Анастасія Андріївна,

студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ/Introduction. Весілля є одним з трьох важливих етапів життя людини, яке власне вона пам'ятає. Ще два періоди - це народження та смерть, які не під силу, за своєю природою, викарбуватись в пам'яті, адже так задумано світом. Саме тому з давніх давен весілля було дуже вагомим для кожного народу. До нього ставилися вкрай відповідально та продумували кожну важливу деталь, що несла у собі певний сенс та частинку автентики тієї чи іншої культури.

Визрівала така думка, що традиційне українське весілля - це не зовсім свято, а це певний набір обрядовий, який обов'язково мусила виконати громада, щоб дане дійство, весілля, набрало чинності. На жаль, певні важливі обряди тих часів сьогодні набули зовсім іншого сенсу, втратили своє бувале значення та символізм, натомість їх використання в проведенні весілля є частиною розваги. Навіть у випадках, коли майбутня родина замовляє в компаній-організаторів весілля саме в українському стилі з дотриманням всіх вимог та обрядовості тих часів, зрештою забувають, що одягнути вишиванку та вінок є недостатньо. Варто відчувати цю всю магічну атмосферу в душі, ставитися до всіх обрядових дій з повагою та самовіддачею. Саме тому вивчення всіх традицій справжнього українського весілля є важливим в наш час задля збереження власної культури,

традицій та їх вшанування. Багато науковців досліджували та продовжують досліджувати процес одруження як скарбницю культури певного народу, як наприклад Калиновський Г., Червінський І., Янчук М. та інші. Даний процес чітко описує важливі моменти життя того чи іншого народу світу. Ось чому весілля та й взагалі багато чого відрізняється, наприклад той же процес підготовки весілля має різні етапи та обряди у європейців та азіатів, або ж в українців та американців. Так, дещо вони схожі між собою, закладають подібний зміст, проте зрештою залишаються різними, з урахуванням певних особливостей тієї чи іншої культури народу. Також, багато цікавої інформації про одяг, громаду, святковий стіл тощо можна прочитати в книжках відомих авторів світу. Вони описували детально процес підготовки, проведення та поствесільні церемонії в свої книжках для передачі та більш глибокого занурення читача в даний часовий період, культуру народу та його емоційний стан. На щастя, збереглося багато наукових робіт, поем та повістей суспільно-побутового жанру з детальним описом українського традиційного весілля, що допомагає і надалі досліджувати дану тему й берегти традиції наших прашурів для майбутніх поколінь.

Мета роботи /Aim. Метою даної наукової роботи є вивчення особливостей підготовки та проведення весілля на території України як частини культурної спадщини народу. Завданнями роботи є окреслити основні історичні згадки та дослідження питання українського весілля, охарактеризувати головні атрибути та важливі моменти підготовки та проведення самого весілля на Київщині та у Західній частині України в другій половині ХХ - початку ХХІ століття та порівняти традиційне українське весілля з його сучасною інтерпретацією.

Матеріали та методи/Materials and methods. Під час написання роботи були використані наукові роботи Дмитренка М. та Костюк Л., а також відкриті інтернет статті з даної теми. Методи дослідження. При виконанні роботи мною були застосовані такі методи, а саме: емпіричні (опрацювання документів) та теоретичні (аналіз, узагальнення).

Результати та обговорення/Results and discussion. Перша писемна згадка про українську весільну обрядовість бере свій початок аж з Київської Русі - 1096 року. В цей період на теренах України починають правити сини Ярослава Мудрого. Також, в літописах даного періоду був знайдений опис весільних звичаїв, що мали різні форми стосунків людей в період підготовки та власне самого весілля, як наприклад купівля-продаж, підписання договору та умикання, те ж саме, що ми зараз називаємо викрадення дівчини. Згодом польський історик, богослов Ян Ласицький в 1581 році в листі до Хитрея дав короткий опис українського весілля. «У добу козаччини 1650 р. французький інженер Г. Л. де Боплан, перебуваючи в Україні, подав опис весільних звичаїв, засвідчив демократизм і партнерство українців при виборі пари. Можна сказати, що саме тоді було чи не вперше застосовано гендерний підхід до висвітлення взаємин між жіночою та чоловічою статями» [1].

Детальним описом весілля в Україні займалися Навроцький В. «Весілля в Котузові», Янчук М. «Українське весілля в Корницькому приході Костянтинівського повіту Сідлецької губернії», Чубинський П. та Головацький Я. та багато інших. Всі ці роботи стосуються вже другої половини ХІХ - початок ХХ століття. Відомі письменники, композитори також долучалися до вивчення та опису традицій українського весілля у своїх творах та доробках. Чудовими прикладами можуть слугувати поеми та п'єси Івана Котляревського, роботи українського публіциста та літературознавця Михайла Драгоманова, композитора Миколи Лисенка та Івана Франка. І це тільки маленька частина відомих українських громадських діячів, які увіковічили обряди весілля в Україні у своїх роботах. Зауважимо, що в кожний історичний період велися наукові роботи, різноманітні дослідження даної теми й надавався опис обрядової громади до весілля, під час та після його завершення, додавалися різноманітні замальовки одягу, слова пісень та мелодії. На жаль, за період тоталітарного режиму дані роботи були не такими масштабними, або частково трансформувалися Проте все одно продовжували існувати дослідження та примножувалися доробки. Все це таємно від влади, маленькими

кроками відновлювалося задля збереження історії та культурної спадщини України. Весільний спадок на Київщині є найбагатшим на різноманітні деталі обрядовості. Саме тут зародилися перші письмові згадки. У цій частині України найчіткіше зберіглися тодішній устрій, ідентичність та весільні традиції. Величезна кількість обрядів залишаються невід'ємною частиною весільних ритуалів й до сьогодні. Три головні дійства, без яких весілля не могло відбутися в Київській області на початку ХХ ст.: перше - обряд благословення батьками, друге - парубочий та дівич-вечори і третє - викуп молодої. Обряд благословення батьками залишився важливим елементом весілля ХХІ ст. Даний обряд засвідчує щире згоду батьків молодят на одруження. Обряд благословення відбувався безпосередньо перед вінчанням молодят. Батьки стелили рушник перед собою, на який молодята колінами ставали та схиляли голови, а батьки в свою чергу поклоняли їх іконами та хлібом. Хліб мав обов'язково тримати батько. Даний процес мала засвідчити громада на чолі з батьками молодят, чи весілля не відбувалося.

Друге дійство - це дівич-вечір. Вечорина не була святковою, як зараз. Під час неї закінчували усі приготування до весілля, що зі сторони нареченого, так і зі сторони нареченої. Цікавим атрибутом даного дійства є вільце. Вільце - це обрядове дерево, яке мав вирубати дружба молодого та принести на дівич-вечір, а дружки нареченої - прикрасити його.

Третій обряд є частиною весілля - це викуп молодої. Що цікаво, головним зі сторони нареченої та безпосередньо виставляв ціну за молоду на Київщині був її молодший брат. А викупав молоду в брата не сам наречений, а староста - старший одружений чоловік з дружки нареченого. Цікавим елементом після викупу була хустка судженої, яка закривала її обличчя, коли наречений входив до хати. Варто зазначити, що суджений, заходячи до хати, не знімав шапку. Це було дозволено тільки йому під час весілля. За народним етикетом чоловіки мали знімати шапку, входячи у приміщення. Дана хустка є символом захисту молодої від очей заздрісників. Навіть зараз даний елемент зберігся. Але тепер обличчя нареченої прикриває не хустка, а фата, яку молодий піднімає та може

поцілувати молоду після викупу. Ще одним атрибутом весілля на Київщині був червоний каламайковий пояс, який символізував чесність дівчини (її цнотливість) перед нареченим та всіма присутніми та весілля. Його несли вранці після комори (тоді так власне називали першу шлюбну ніч) до дому нареченої та дякували її батькам за те, як вони виховали дочку. Даний обряд в силу певного переосмислення сьогодні не являється частиною весілля і його не проводять, проте в деяких родин та регіонах України залишається важливою складовою одруження.

Велика кількість обрядів традиційного українського весілля плекаю сьогодні на теренах Галичини. На Заході України головним атрибутом весілля вважався і наразі залишається важливим елементом одруження на всій території України - це коровай. У Бродівському районі Львівської області прийнято було хресним батькам або друзям нареченого приносити коровай. Він був невід'ємною частиною як викупу нареченої, атрибутом обряду благословення батьками, так і під час вінчання. «У працях сучасних українських етнографів зустрічається твердження, що церковне вінчання в Україні практично до кінця XIX століття не давало права на спільне проживання. Якщо шлюб у церкві і весілля відбувається не в один день, то до весілля молодята мають жити нарізно. Лише після виконання всіх обрядів, в яких брала участь вся родина, молоді вважалися чоловіком і дружиною. Щоб здолати ці протиріччя, запровадили звичай брати шлюб в той день, коли влаштовують весілля. Так вінчання стало складовою частиною весільного дня» [2]. За обрядовими звичаями до церкви мав перший заходити староста з короваем, вже за ним йшли молодята. Як і сьогодні, процес вінчання мав вагомий символічний наповнення. Наприклад, корони, які одягає священник на молодят, є символом єднання на небі та дарування щасливого сімейного життя. Інколи дані корони замінювалися вінками, проте силу вони не втрачали. Також, у процесі вінчання важливими елементами були та залишаються свічки, які тримає майбутнє подружжя. Це символізує освітленість, тобто кожен має освітлювати сімейне життя разом з любов'ю та чесністю. І обов'язково

обручки, які є ознакою укладання шлюбу на все життя. Загалом велику увагу приділяли навіть виходу молодят з церкви, святкування за столом та після весільної процесії. Цікавим елементом святкування є запрошення «циганів». Дане дійство можна спостерігати також на території Полтавщини. Була присутня лише невелика відмінність. А саме - на Львівщині «цигани» відповідали за дозвілля, тобто як розважити молодят та присутніх, тоді як на Полтавщині вони відповідали за матеріальну частину молодят. Загалом на кожному традиційному українському весіллі були присутні музики. Весілля могло тривати декілька днів й музика, та й танці не вщухали. Зараз музичний супровід і танці є також невід'ємною частиною святкування, проте відповідно дещо видозмінений з урахуванням сучасних музичних вподобань.

Висновки/Conclusions. Підсумовуючи все вище сказане, весілля на території України є важливою подією кожної української родини. Багато наукових робіт, досліджень весільних традицій проводилися та проводяться зараз для збереження власної автентики. Найголовніше питання залишається - чи не зникнуть історично сформовані традиції під впливом сучасності? Точно ні. Підтвердження цьому слугує сьогоднішня загальна картина ставлення до весілля та вшановування давніх українських традицій одруження. Навіть зараз в страшні часи для України, ми - українці - почали вивчати наше коріння, весільні традиції, а отже будемо впроваджувати та плекати їх. Загалом більшість важливих обрядів, атрибутів та закладених символів пронеслися часом та залишаються в ритуалах проведення весіль в Україні. Адже весілля є одним з трьох важливих етапів життя людини, до якого ставляться свідомо та ретельно готуються, враховуючи власне походження.

ВИКОРИСТАННІ ДЖЕРЕЛА

1. Дмитренко. М. Історія і теорія фольклору. Українське весілля: стан і перспективи дослідження. 2010 // URL: <http://surl.li/dgprca>
2. Костюк Л. Весільна звичаєвість Галичини другої половини XX - початку XXI століття. // URL: <http://surl.li/dhgge>

POLITICAL SCIENCES

PUBLIC ADMINISTRATION AND DECENTRALIZATION: ANALYSIS OF THE ESSENCE

Oliinyk Sviatoslav Yaroslavovych,
postgraduate student of the department
of management and business administration,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Summary: state policy expresses the legal regime of realizing the sovereignty of the people by solving issues of social (public) importance, based on the unity of powers and responsibilities of its subjects. Public administration is usually understood as the process of managing public affairs, which combines state administration and local self-government, and in some countries also includes regional administration. Local self-government is recognized as an integral attribute of a democratic state governed by the rule of law. Therefore, local self-government acts as the endowment of local communities with a certain autonomy in solving issues of local importance. Decentralization should be understood as the process of delegation of functions and responsibilities from higher state administration bodies to lower ones, as well as to local self-government bodies

Key words: state authorities, local self-government bodies, decentralization, public administration

The existence of society for thousands of years was ensured by the presence of certain integrative regulatory mechanisms within the framework of social systems. In the current society, such a universal mechanism of regulation is state policy in various forms of its manifestation. State policy expresses the legal regime for the implementation of the sovereignty of the people by resolving matters of public

(public) importance, based on the unity of authority and responsibility of its subjects. State policy can be carried out in two ways - directly by the population (the people as a whole or territorial communities) or through relevant institutions, which are called state authorities.

Depending on the forms, state authorities and local governments are distinguished. Public authorities are a fairly rigid, internally consistent and interconnected system in their elements.

Public administration is usually understood as the process of managing public affairs, which combines state administration and local self-government, and in some countries also includes regional administration [1].

When implementing the functions of public administration, public management relations arise, which presuppose the existence of a subject of management, endowed with powers and responsibilities for management, and an object of management.

The subject of management is the active beginning of the management process. Such a subject can be the state itself, bodies and officials (parliament, president, government) acting on its behalf, bodies and officials of local self-government (council, mayor), public associations.

The object of public administration is what the actions of the subject are aimed at. Ultimately, such actions are carried out with the aim of acquiring or providing some material or spiritual benefits, their limitation, separation, alienation, deprivation of rights. These benefits concern citizens, foreigners, stateless persons, persons with multiple citizenships, their collectives, regarding the realization of their interests [2].

Based on the principle of separation of powers, it is necessary for every democratic state to delimit the competence of public administration bodies. In turn, it is extremely important to determine the optimal level of concentration of power for each institutional structure in the public administration system - with the subsequent transfer of "excess" functions to local level subjects, that is, their decentralization [3].

In the modern world, local self-government is recognized as an integral attribute of a democratic state governed by the rule of law. This type of statehood involves the division of power not only horizontally - into the legislative,

representative and judicial branches, but also vertically - into the central and local public authorities.

The need for local self-government is due to the fact that the state power is unable to effectively solve problems at different levels, to take into account all the features of a large number of local communities. That is why local self-government acts as giving local communities a certain autonomy in solving matters of local importance [4].

Decentralization should be understood as the process of delegation of functions and responsibilities from the highest bodies of state administration to the lowest, as well as to local self-government bodies.

Decentralization means such a way of defining and delimiting tasks and functions, according to which most of them are transferred from the level of central authorities to a lower level and become their own tasks and powers of lower-level authorities. Such decentralization of power in the state contributes to the development of democracy, because the influence of territorial communities, social groups and the public as a whole on matters of public importance is expanding. A democratic state always strives to involve the public in the implementation of public governance functions in order to optimally satisfy the diverse needs of people and the people in general.

The authorities at the local level today are dealing with complex and threatening problems: a full-scale military invasion of Russia on the territory of Ukraine, destroyed and damaged infrastructure, extreme economic difficulties; people's lack of sense of security and regional inequality; growing poverty, unemployment; lack of water resources and their pollution, soil degradation, air pollution, unsatisfactory level of disposal of solid, hazardous waste, limited access to safe sources of energy, etc. Most of the mentioned problems and challenges are closely related to each other, which reinforces the need to apply an integrated strategic approach to the development of local communities and territories.

The main direction of improvement of management activities in state authorities and local self-government bodies at the current stage, its further

democratization and rationalization, as well as ensuring the effectiveness and efficiency of the functioning of the public authority system on this basis, involves:

- introduction of effective mechanisms for the involvement of citizens in the development, implementation and control of state policy;
- ensuring transparency and openness of public administration at all levels;
- close interaction of state executive authorities and local self-government with business and the public sector on the basis of partnership;
- a change in the orientation towards management by goals (by the end result) and service provision, evaluation of activities by performance and social efficiency criteria;
- implementation of digital technologies and development of the electronic government system;
- rationalization of the organizational and functional structure of authorities;
- establishment of clear interaction horizontally and vertically in the public administration system;
- approval of scientific principles in managerial activity.

REFERENCES:

1. Decentralized Governance for Democracy, Peace, Development and Effective Service Delivery. URL : <https://digitallibrary.un.org>
2. Jay M. Shafritz, E. W. Russell, Christopher P. Borick, Albert C. Hyde. Introducing Public Administration. URL: https://himia.umj.ac.id/wp-content/uploads/2021/08/Introducing-Public-Administration-by-Jay-M.-Shafritz-et-al.-z-lib.org_.pdf
3. César Augusto Cichelero, Caroline Ferri, Eduardo Brandão Nunes. De uma idealizada separação dos poderes aos seus problemas práticos no Estado de Direito. URL : <https://revistas.ufpr.br/rinc/article/view/55929>
4. Laurie Reynolds. A Role for Local Government Law in Federal-State-Local Disputes. URL : <https://www.jstor.org/stable/41638048>

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗГЛЯДУ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Виходов Євген Анатолійович
аспірант

Дунаєнко Анастасія Сергіївна

Здобувачка вищої освіти інженерно-технологічного факультету
Дніпровський Державний аграрно-економічний університет
м. Дніпро, Україна

Аналізуються підходи до розгляду механізму адміністративного нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування

Ключові слова: місьцеве самоврядування, адміністративний нагляд, децентралізація

Введення./Introduction. Актуальність проблеми налагодження механізму адміністративного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів пов'язана із загальним процесом євроінтеграції України, муніципальною реформою, яка має здійснюватися на засадах реалізації принципів належного врядування, децентралізації публічної влади, повсюдності місцевого самоврядування, субсидіарності, громадського контролю за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Проблеми адміністративного, державного, громадського контролю у сфері місцевого самоврядування стали темою багатьох наукових праць: державного управління, юридичних, політологічних. Основну увагу вчені приділяють громадському контролю та правовим аспектам.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є наукові підходи до розгляду механізму адміністративного нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Ключовим є розгляд розуміння адміністративного та державного контролю. Адміністративний нагляд є складовою частиною державного нагляду і включає нагляд за виконанням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень виконавчої влади; контроль за їх виконавчою та розпорядчою діяльністю; контроль за законністю актів органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Адміністративний контроль здійснюють органи виконавчої влади, насамперед Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, територіальні органи центральних органів виконавчої влади.

Матеріали та методи./Materials and methods. У даній роботі використовувалися загальнонаукові методи дослідження, а саме аналіз та синтез, індукція, дедукція.

У становлення механізму адміністративного контролю чітко вбачається діяльності органів виконавчої влади та інших державних органів, правовий статус яких визначає контрольні повноваження щодо органів місцевого самоврядування; норми матеріального і процесуального права містять спеціальні норми щодо наглядових функцій.

Водночас законодавством не передбачено прямого механізму контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку органів державної влади. До адміністративного контролю можна віднести: організаційний, інституційний, законодавчий.

Організаційний представлений процедурними аспектами функціонування відповідних органів щодо здійснення ними наглядової діяльності, визначені нормами процесуального права, об'єктами

Інституційний представлений суб'єктами і контролю, це відповідні органи виконавчої влади, органи та посадові особи місцевого самоврядування.

Законодавчий адміністративний контроль включає: конституційний контроль, контроль, визначений нормативно-правовими актами про Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеве самоврядування, про місцеві органи виконавчої влади, нормативно-правовий та

галузевий контроль, що стосується відповідних сфер місцевого самоврядування. - державні органи та посадові особи. Конституційно-адміністративний контроль має передбачати положення Конституції України щодо місцевих органів виконавчої влади та системи місцевого самоврядування: Стаття 119, Стаття 143, Стаття 144 [1].

Слід також підкреслити, що порядок контролю за виконанням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади визначається Кабінетом Міністрів України [2].

Адміністративний, державний контроль згадується у проектах законів України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [3-5]. Зокрема, план законодавчого забезпечення реформ в Україні передбачає «запровадження прозорих механізмів адміністративного контролю державних органів щодо місцевого самоврядування».

Децентралізація з передачею значного кола повноважень і ресурсів місцевому самоврядуванню диктує підвищення рівня відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування за їх виконання та використання, а також створення системи ефективного державного контролю за законністю актів органів місцевого самоврядування.

Висновки./Conclusions. Таким чином, у випадках, коли сільський, селищний, міський голова порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади, перешкоджає здійсненню контролю за їх виконанням та в інших випадках, орган, що здійснює контроль порушує у встановленому порядку питання про його відповідність згідно із законодавством. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, їх територіальні органи здійснюють контроль відповідно до повноважень та у порядку, визначеному законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про затвердження Порядку контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 9.03.1999 року № 339. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/339-99-%D0%BF/print1487984467493096> 71 Вісник АПСВТ, 2018, №1.
3. <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-konstitutsii-ukraini-shchodo-detsentralizatsii-vladi>
4. <https://decentralization.gov.ua/news/14307>
5. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (редакція від 01.01.2020)

PHILOLOGICAL SCIENCES

PROBABILISTIC-STATISTICAL MODEL COMPILATION OF THE TECHNICAL SPECIALTY “ACOUSTICS” DISCOURSE

Diachenko Galina Fyodorovna,
Kandidate of Philological Sciences
associate professor
Odessa National Polytechnic University,
Odessa, Ukraine

Introduction. The simplest probabilistic-statistical model of dictionary of any type of discourse is a frequency dictionary. Such a dictionary is usually compiled after processing a sample from a set of texts on a specific area.

To compile this kind of model a mathematical apparatus is used, and an objective selection of lexis is organized, which is able to reliably reflect a particular linguistic object. Usually, in this case, the authors of frequency dictionaries refer to certain texts describing topics of interest for the research.

As a result of performing a continuous review of texts (usually a continuous selection is used, although other types of text selection are possible), a so-called text collection or text corpus is formed which includes a certain number of texts describing the area of linguistics under study.

Aim. This work is devoted to the description of a frequency dictionary compilation, i.e. a probabilistic-statistical model of one of the areas of scientific and technical discourse – “Acoustics”.

Materials and methods. To form a text corpus which in the future will become the basis for a probabilistic-statistical model (frequency dictionary or frequency list) of this specialty, it was decided to turn to scientific journals in the USA and Great Britain. The journals published in these countries for scientists in this field of knowledge were found: Journal of Acoustic Society of America, Journal of

the Audio Engineering Society, Applied Acoustics, IEEE Transactions of Antennae and Propagation, The Journal of the Society of America.

In order to reflect the current stage of the development of science, the text corpus is based on chronologically limited material of the period 2010-2015.

The selection of texts when compiling a frequency dictionary is of great importance, because the corpus under study is exactly the model that reflects the statistical properties of the discourse in terms of its lexical and grammatical organization.

Evaluation of the reliability of frequency dictionary depends on its qualitative and quantitative characteristics. The quantitative characteristic provides for a certain method of selecting texts and a certain content of the material of the studied test set. So, according to one of the methods, a frequency dictionary is formed on the basis of two text corpora of 100 thousand tokens which make up a total corpus of 200 thousand tokens. Each part includes 100 texts of 100 tokens. With this method the possibility of losing information about the frequencies of highly specialized words of the text of some specialty under study is not excluded since the frequency of occurrence of specialized lexemes in the text depends on the length of the text.

But the author has chosen another technique: she used only completed scientific and technical articles for the study, regardless of the length of the text in word usage. This made it possible to obtain more reliable information about the material under study. Of course this method of selecting texts is also not without some drawbacks. In particular, lexical units that are not of great value for this specialty texts may be registered in the high- and medium-frequency zone of the dictionary. However these facts do not distort the statistical structure of the text.

Thus the methods used in the compilation of the frequency dictionary are as follows: a review of the necessary scientific literature for the formation of the text corpus of the field of “Acoustics”, statistical and quantitative methods, contextual studies of texts, the allocation of classes of words in a frequent dictionary, etc.

Results and discussion. The quantitative characteristic of the reliability of the frequency dictionary depends on the text corpus size that meets the predefined

criteria for the reliability of the frequency dictionary. The volume of our corpus is 200 thousand tokens. When creating a frequency dictionary of a given coverage it should be borne in mind that the corpus size depends on the structure of the language and the stylistic characteristics of the text. For analytical languages, when compiling industry frequency dictionaries based on scientific and technical texts of a certain subject, the sample size is 200 thousand tokens is considered traditional and sufficient to cover the text of industry literature by 97-99 % .

Computer editing made it possible to obtain:

- 1) ranked alphabetical frequency list of word forms;
- 2) a frequency list of word forms, in which the word forms are arranged in descending order of absolute frequencies, moreover, within each frequency of the word is distributed alphabetically.

Further work provided for the reduction of all word forms of the received frequency list into basic vocabulary units (in our case, lexemes) and the calculation of statistical parameters for each word.

The list was formed taking into account the marking of word forms in order to remove omography. The marking used by the author made it possible to distinguish between the externally coinciding forms of different words and different forms of the same word. So, *use* – noun and *name* – verb, *one* – pronoun and *one* – numeral, etc., for example, *attached* in Past Indefinite and Past Participle differed. As already mentioned after receiving the frequency list of word forms, they were arranged in the order of their absolute frequencies.

So, the frequency dictionary is presented in the form of a list of lexemes arranged in descending order of their absolute frequencies. All tokens have numbers that increase in accordance with the decrease in absolute frequencies “F”. In addition to the values of “F”, the absolute accumulated frequency “F*” is indicated in the frequency list, representing the sum of this frequency “F” and all the frequencies preceding it. One of the most important characteristics of a frequency dictionary unit is the relative frequency *f*. It is calculated by the ratio of the absolute frequency “F” to the length of the text corpus “N”; the accumulated relative frequency “f*”, equal to

the sum of this “f” and all previous relative frequencies, “r” is the rank of the absolute frequency. As a result of the study, the frequency dictionary of the simulated specialty text of “Acoustics” was studied which included 5,648 different words.

The experience of compilers of frequency dictionaries has showed that a dictionary of approximately 2,000 lexical units is sufficient to cover the word forms of the text of industry literature by 89%. Such a frequency list, which includes 2000 of the most frequently used words, was put by the author as the foundation of a basic dictionary which contains lexical units that are minimally necessary for decoding the text of any technical specialty, and in particular – of “Acoustics”.

Conclusion. The use of frequency dictionaries has shown that the information contained in the basic dictionary, i.e. in 2000 tokens located in the most frequent zone of the dictionary, is enough for the reader to fully understand the content of the text on a certain specialty, in our case – the specialty “Acoustics”. Thus, the frequency dictionary compiled as a result of statistical analysis represents a specific probabilistic-statistical model of the specialty being studied.

**ОБРАЗ ГЕРОЯ-РЯТІВНИКА В ГУМОРИСТИЧНОМУ ФЕНТЕЗІ
(НА ПРИКЛАДІ ТРИЛОГІЇ ТВОРІВ ПРО БЛАРТА
ДОМІНІКА БАРКЕРА)**

Бонис Ірина Іванівна

Магістрантка 2-го року навчання
Факультету української та іноземної філології
Дрогобицький державний педагогічний університет

ім. І. Франка

м. Дрогобич, Україна

Науковий керівник:

Сеньків Ольга Михайлівна,

к.пед.н., ст. викл.

Вступ. Фентезі продовжує бути популярним літературним жанром серед різної вікової аудиторії. Дослідники пояснюють це бажанням читачів відійти від суворої реальності, хоча б на деякий проміжок часу. Так як у межах фентезійного твору те, що неможливе в реальному світі стає можливим у вторинному (ірреальному, уявному) світі. Жанр фентезі став дуже різноманітним і включає понад 58 піджанрів за тематичною спрямованістю.

Домінік Баркер – сучасний британський письменник, котрий створює твори здебільшого в жанрі гумористичного фентезі. Він здобув визнання саме завдяки романам про підлітка на ім'я Бларт.

Матеріалом дослідження являється трилогія фентезійних творів про Бларта Домініка Баркера.

Мета роботи – проаналізувати особливості вираження образу героя-рятівника в творах Домініка Баркера.

Результати та обговорення. Окрім рис притаманних усім творам жанру фентезі, гумористичне фентезі має свої особливості. Серед яких виділяють:

- наявність іронії, сатири;
- використання принципу палімпсесту як на рівні усього твору, так і на рівні персонажа (персонажів) [1, 59].

Принцип палімпсесту полягає у нашаровуванні одних текстів на інші, тобто тексти жанру гумороистичного фентезі є пародією на інші відомі літературні твори. Він функціонує також й на рівні персонажа. Під палімпсестом на цьому рівні розуміють багат шаровість персонажа, коли в його образі проступають риси героїв узятих з фольклору, художньої літератури і кіно, зокрема з прецедентних текстів.

Романи про Бларта – пародією на героїчний епос. Трилогію можна вважати пародією на епічну поему «Беовульф», котра є однією із найстаріших пам'яток англосаксонського героїчного епосу, саме на рівні персонажа. Тим паче, що Беовульф є одним із героїв трилогії про Бларта.

Головний героєм є підліток на ім'я Бларт, котрий проживає на фермі разом зі своїм дідусем. Єдине, чим він справді захоплювався, це були його свині, доки Бларт не дізнається, що обраний врятувати світ.

Тексти творів «просякнені» іронією. Навіть у назвах перших двох книг вона простежується: 'Blart : The Boy Who Didn't Want to Save The World' та 'Blart : Blart II : The Boy Who was Wanted Dead or Alive - Or Both'.

Образ Бларта є пародією на образ підлітка-рятівника світу, типового для підліткового фентезі. Автор навмисне перебільшує недоліки головного героя (боягузтво, хвалькуватість, невихованість) для створення ефекту комічного.

Автор вербалізує комічне за допомогою заперечних речень на синтаксичному рівні мови: Наприклад: 'He **had not been** brought up on tales of **bravery** and **courage** in the face of overwhelming odds; he had been brought up on a pig farm' [2, 7]; 'I **don't want** to be a hero' [там само, 12], а на лексичному рівні за допомогою прислівника 'never': 'It should be made clear from the start that Blart **never** wanted to be a **hero**' [там само, 7]. Іронія реалізується за допомогою стилістичних фігур, зокрема епітетів: 'Then he lay down on the ground and kicked his legs in the air. This really is quite **shocking** behaviour for a **potential** hero' [там само, 23]; 'There was a **strapping youth** whatever clothes they found for him' [2,67]. Щоб висміяти псевдогероїзм Бларта в тексті твору наявна гіперболізація: 'He's possibly the greatest hero there's ever been' [3, 319].

У першій книзі часто використовується лексема 'hero', рідше – у другій. У розповідному реченні слово вживається як антифразис: 'I'm a hero,' concluded Blart proudly' [2, 186]; 'I'm a **hero**,' he announced. 'I've saved the world. You owe everything to me' [3, 10]. У контексті твору стає зрозумілим, що насправді мається на увазі, що він є боягузом, а героїчність він приписує собі через власну хвалькуватість. Автор показує боягузтво Бларта з допомогою літоти: 'Blart was **not a brave man** so there was a danger that his entrails might freeze entirely' [2, 245].

Стилістичні повтори, зокрема анадиплозис та анафора: 'But now it wasn't. Because of **Blart. Blart** was a hero. **Blart** had saved the world' [там само, 320]; '**And I** am going to be the leader of the quest. **And I** don't think you should be laughing at me' [4, 59].

Використання словотвірних засобів для характеристики головного героя є малопродуктивним.

Висновки. Отже, для мовного портретування головного героя автор вдається до іронії, що зумовлено жанром твору – гумористичним фентезі. У тексті творів іронія має своє вираження за допомогою стилістичних засобів мови та заперечень на синтаксичному рівні мови. Окрім того, в трилогії про Бларта наявний принцип палімпсесту на рівні другорядного персонажа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Канчура Є. О. Моделювання текстуалізованого світу в романах фентезі Террі Претчетта : дис. на здобуття ступеня канд. філ. наук : 10.01.04. К., 2012. 233 с.
2. Barker Dominic. Blart : The Boy Who Didn't Want to Save The World. Bloomsbury, 2006. 320 p.
3. Barker Dominic. Blart : Blart II : The Boy Who was Wanted Dead or Alive - Or Both. Bloomsbury, 2007. 349 p.
4. Barker Dominic. Blart : Blart III: The Boy Who Set Sail on a Questionable Quest. Bloomsbury, 2008. 336 p.

РОЛЬ КОЛЬОРУ В ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ
(НА МАТЕРІАЛІ ГРАФІЧНОГО РОМАНУ КАЗУ КІБУЇШІ
«ОХОРОНЕЦЬ КАМЕНЮ»)

Величко Наталія Олегівна
Магістрантка 2-го року навчання
Факультету української та іноземної філології
Дрогобицький державний педагогічний університет
ім. І. Франка
м. Дрогобич, Україна
Науковий керівник:
Сеньків Ольга Михайлівна,
к.пед.н., ст. викл.

Вступ. Інтерпретація сучасного тексту включає характеристику не лише вербальних, а й екстралінгвальних засобів, котрі наявні в мультимодальному тексті. Колір є одним із засобів «мультимодального візуально-графічного тексту» [2, 77], зокрема засобом «акцентуалізації вербального компонента» [Іва, 168]. Він відіграє ключову роль при інтерпретації образів персонажів художнього твору, функціонує для їх ідентифікації та «(створює відмінності між ними)» [3, 16]. Колір може виражати ставлення автора до події, а також допомагає визначити емоційний стан героя. Він допомагає зануритись у атмосферу мультимодального твору. Графічний роман є мультимодальним текстом, у якому вербальні та невербальні елементи, зокрема колір, застосовуються для реалізації авторського задуму.

Матеріалом дослідження являється графічний роман К. Кібуїші «Охоронець каменю».

Мета роботи – проаналізувати роль кольору для інтерпретації подій у графічному романі.

Результати та обговорення. Колір у графічному романі є першочерговим візуальним мультимодальним елементом, який помічає читач. Він має здатність підкреслювати художню «реальність». Однак для графічного

роману, зокрема жанру низького фентезі, колір може відігравати роль «розділювача» реального та ірреального світів.

Казу Кібуйші є автором популярної серії графічних романів під назвою «Амулет». «Охоронець каменю» – першою книгою у цьому циклі графічних романів.

Графічний роман «Охоронець каменю» належить до жанру низького фентезі за тематичною спрямованістю. Це означає, що у творі наявні два світи: реальний та уявний. За направленістю на читацьку аудиторію роман можна віднести до підліткового фентезі. Перш за все, тому що головними героями є підлітки Невін та Емілі. Після переїзду в будинок їхнього дідуся з ними трапляється біда – захворіла їхня матір і, щоб її врятувати вони змушені перейти в ірреальний світ.

Автор вдається до традиційної колірної символіки. Світлі відтінки кольорів позначають позитивні події, а темні – сумні, навіть трагічні події. Так і з вторгненням у життя сім'ї підлітків магічного світу простежується зміна кольорової гами: від різноманіття кольорів у реальному світі до здебільшого темних відтінків синього, фіолетового та сірого. До моменту потрапляння Невіна та Емілі в країну Аледію (ірреальний світ) події на сторінках роману зображуються з використанням оранжевого та зеленого кольору, але вони майже відсутні в вторинному світі. Темні відтінки синього, фіолетового та сірого кольорів створюють «ефект напруги», показуючи, що в ірреальному світі на головних героїв очікують випробування. Вибір фіолетового кольору є не випадковим, бо саме він «підходить для створення містичного настрою, підкреслення загадковості, зосередженості» [1, 57], що типово для графічних романів жанру фентезі.

Білий колір використовується в основному для сегментації сторінок, текстових бульбашок, магічної сили амулету і рідко як колір шрифту (найчастіше у випадках ономапоєї). Чорний колір застосовується для шрифту та зображення темноти. Червоний колір, зокрема його яскраві відтінки є малопродуктивними на сторінках роману. Однак Емілі зображена з темно-

червоним кольором волосся. Ймовірно, це для того, щоб привернути більшу увагу до неї ніж до її брата. У їхніх стосунках вона є лідером як старша сестра і саме вона носить амулет (артефакт вторинного світу).

Синій колір є амбівалентним, тобто може використовуватися для позначення як негативної, так і позитивної оцінки персонажа та події у графічному романі. Усе залежить від відтінку цього кольору. Світлі відтінки синього кольору позначають позитивні події та емоції у житті головних персонажів, а темні відтінки відповідно – негативні.

Висновки. Отже, колір у фентезійному графічному романі є одним із засобів відображення вторинної реальності. Відповідно до власних вподобань автор чи ілюстратор обирає певну гаму кольорів для подій в реальному світі, а іншу – в вторинному. Роль кольору в графічному романі – це акцентування, виділення головного. Певні кольори можуть бути амбівалентними, тобто позначати як позитивні, так і негативні події. Окрім того, колір допомагає інтерпретувати емоцій персонажів графічного роману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гавриляк М. С. Теорія кольору і кольороутворення. Чернівці: Чернівець. нац. ун-тет, 2022, 263 с.
2. Івасишин М. Р. Мультиmodalність англomовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2019. 404 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/dis_ivasyshyn.pdf
3. Івасишин М. Р. Мультиmodalність англomовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2019. 22 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/aref_ivasyshyn.pdf
4. Kazu Kibuishi. Amulet: The Stonekeeper. Graphix, 2009. 185 p.

ПРОДУКТИВНІ ПРИКМЕТНИКОВІ СУФІКСИ ФІЗИЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Галян Оксана Віталіївна,

к.ф.н., ст.викладач

Волинський національний університет

ім. Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. Новітні відкриття у фізиці, конструювання складних сучасних приладів стимулює швидкі темпи розвитку фахових терміносистем. Тому деривація прикметників у французькій мові відзначається значною кількістю новоутворень. Проте, у сучасній французькій мові, на даний час, існує недостатня кількість наукових робіт щодо вивчення фізичних та технічних термінів.

Метою роботи є дослідження продуктивності та семантики суфіксальних морфем при прикметниковому словотворенні фізичних та технічних термінів.

Матеріалом для аналізу слугувала вибірка термінів зі статей франкомовних наукових журналів з фізики, технічних галузевих словників.

Результати та обговорення. В граматиці французької мови прийнято поділяти прикметники на якісні та відносні, які означають властивість, тобто ознаку предмета. Прикметники прийнято поділяти на якісні та відносні. Із розвитком абстрактного мислення у відносних прикметниках розвинулось якісне значення (категорія абстрактна, яка є іншою, ніж значення відносне). Проте немає чітко визначеної межі між якісними та відносними значеннями прикметників. Для їх утворення найширше розповсюдження отримали такі суфікси книжного походження: *-ique*, *-al*, *-aire*, а також народного походження *-if* [2, с.7]. Суфікс *-ique* < лат. *-icus* уже був продуктивний в утворенні слів у старофранцузький період. У XVIII столітті, коли почала формуватися наукова термінологія, формант *-ique* утворював прикметники від основ іменників, переважно книжного походження [1, с. 152]. Деривати з цим суфіксом

означають відношення до предмета, приналежність, зв'язок з ним: *atome* ‘атом’ → *atomique* ‘атомний’, *électron* → *électronique* ‘електронний’, *nucléon* → *nucléonique* ‘нуклонний’. Сфера вживання, утворених у такий спосіб прикметників, досить широка. До прикладу, поле вживання терміна *électrique* ‘електричний’ не обмежене лише електрикою, а *quantique* ‘квантовий’ – квантовою фізикою; вони часто використовуються в інших розділах фізики. Деякі деривати можна одночасно віднести як до фізичних, так і до технічних (*électronique* ‘електронний’, *micronique* ‘мікронний, мікроскопічний’, *énergétique* ‘енергетичний’, *électrique* ‘електричний’), хімічних (*anionique*, *ionique* ‘іонний’, *cationique* ‘катіонний’, *isotopique* ‘ізотопний’) або математичних (*elliptique* ‘еліптичний’, *torique* ‘кільцеподібний’, *parabolique* ‘параболічний’) термінів. Книжний суфікс *-al* < лат. *-alis* [1, с. 152] утворює похідні від основ іменників: *spectre* ‘спектр’ → *spectral* ‘спектральний’, *hélicoïde* ‘гелікоїд’ → *hélicoïdal* ‘гелікоїдальний’. Вони можуть виражати якість або ознаку основи іменника. Терміни, утворені за допомогою цього суфікса, мають оказіональний характер і часто замінюються дериватами, що виникли з участю інших словотвірних елементів, для прикладу: *thermal* ‘термальний, термічний’ замінюється *thermique*. Це свідчить про те, що суфікс *-al* виходить з ужитку, втрачає свою продуктивність для фізичних та технічної терміносистем.

Суфікс *-aire* < лат. *-arius* служить для утворення прикметників різноманітних наукових напрямків, зокрема фізики та техніки. Деривати з цим суфіксом, утворені від іменникових основ, найчастіше означають приналежність до іменника [10, с.153]: *molécule* ‘молекула’ → *moléculaire* ‘молекулярний’, *élément* ‘елемент’ → *élémentaire* ‘елементарний’. Прикметники з формантом *-aire* поєднують значення ознаки, що притаманна предметові, і значення оцінки, яке реалізується в певному контексті. До прикладу, у виразі *les actions moléculaires attractives entre les microparticules* ‘молекулярні сили притягування між мікрочастинками’ оцінено взаємодію між частинками на молекулярному рівні. Також в аналізі спектру поглинання *la déconvolution élémentaire du spectre d'absorption* ‘елементарний розклад спектра поглинання’

вказується, що розклад спектру здійснено на елементарному рівні. В обох випадках оцінювання позбавлене емоційного змісту і має апроксимаційний характер об'єкта оцінки. Суфікс *-if* < лат. *-ivus* служить для утворення якісних або відносних прикметників [10, с.153]. Деривати з цим суфіксом утворюються від основ іменників: *rotation* 'обертання' → *rotatif* 'обертальний', *radiation* 'радіація, випромінювання' → *radiatif* 'радіаційний, випромінюючий'. Утворення прикметників із цим суфіксом може відбуватися, коли твірними є дієслова: *dispenser* 'диспергувати' → *dispersif* 'дисперсійний', *exploser* 'вибухати' → *explosif* 'вибуховий', *diffracter* 'дифрагувати' → *diffRACTif* 'дифракційний'. Деривати з цим суфіксом означають здатність до дії, стан, що визначається основою дієслова. Більшість неологічних утворень на *-if* належать до відносних прикметників: *diffRACTif*, *rotatif*, *émissif* 'емісійний', *transitif*, проте є низка якісних прикметників, які можуть виражати ступені порівняння: *actif* 'активний', *positif* 'позитивний', *massif* 'масивний', *négatif* 'негативний'.

Варто зазначити, якщо відносні прикметники є самостійними термінологічними одиницями, то якісні прикметники з цим суфіксом стають термінами, коли вживані поряд з іншим фізичним терміном: *la charge positive* 'позитивний заряд', *élément actif* 'активний елемент, сенсibilізатор', *le noyau massif* 'масивне ядро'.

Висновки. Отже, більша частина прикметникових термінів знаходиться в семантичному зв'язку із відповідним іменником або характеризує якісні ознаки предмету, тому найбільш продуктивними виявились суфікси - *ique*, -*aire*, - *if*.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Галян О. В. Основні суфіксальні процеси у словотворенні фізичних термінів французької мови. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. Вип. 19. С. 148–156.

2. Галян О. В. Формування та функціонування фізичних термінів у французькій мові: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спец. 10.02.05 «романські мови», 2018. 20с.

МОНОРОЗМІРНІ СИЛАБІЧНІ ФОРМИ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ 80-Х РОКІВ ХІХ СТОРІЧЧЯ

Любімова Оксана Василівна

к.філ.н, доцент

Національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Вступ. Вітчизняна версифікація на Західній Україні пов'язана насамперед з іменем І. Франка. У 80-і роки ХІХ сторіччя розкривається також поетична творчість О. Маковея, В. Масляка, поетес „Франкової школи” Уляни Кравченко та Климентини Попович. Продовжують свою діяльність Ю. Федькович, С. Воробкевич, І. Верхратський.

На специфіку розвитку віршування окресленого часового відтинку доволі вплинула польська поезія, адже більшість українських поетів писали вірші як українською, так і польською мовами. Зорієнтованість авторів на польські зразки вплинула на розвиток українського поетичного слова.

Мета роботи – розглянути версифікацію західноукраїнських поетів 80-х років ХІХ сторіччя щодо метрики та ритміки. У сегменті складочисельного віршування виділити монорозмірні форми.

Матеріали і методи. Об'єктом вивчення стали усі поетичні тексти означеного періоду, написані авторами Західної України. Предмет дослідження – метрика і ритміка віршованих творів.

Результати та обговорення. Складочисельний вірш властивий 39,3% від усіх текстів періоду. Попри те, що монорозмірні силабічні вірші характерні лише для 31,4% поезій (різномірних – 62,9%; силабічної поліметричної конструкції – 5,7%), вони представлені різноманітними силабічними формами.

У сегменті монорозмірних силабічних віршів превалює народнопоетичний 8-складовик, частка якого становить 36,3% від монорозмірних і 11,4 % від усіх силабічних структур періоду. Цей розмір характерний для поетичного масиву І. Франка, С. Воробкевича, В. Масляка,

продукції. До коломийкового розміру зверталися І. Франко, К. Попович, У. Кравченко, С. Воробкевич. „Правильне” цезурове членування верса витримується поетами повністю. Ізосилабізм переважно не порушується. Цезуровий поділ 4 + 4 у 8-складовій частині витримано чітко, лише у творах К. Попович є „збої”, однак частка рядків зі схемою 5 + 3 чи 3 + 5 у жодній поезії не перевищує 2%. У всіх 14-складовиках клаузули жіночі. Відсоток хореїзації у віршах коливається в діапазоні 60 – 75. Приміром, у великому за обсягом (218 рядків) 6-тичастинному творі К. Попович „Звичайна історія” (1887) частка хореїзованих рядків становить 58%, значно більша вона у вірші У. Кравченко „Ой розсиплю слізеньками власний біль і горе...” (1885) – 70%. Процент хореїзації рядків у Франковому 14-складовику „Розвивайся, лозо, борзо...” (1880) – 87, у поезії „Не для того багатого, що брата здирає...” – 60. Усереднений процент хореїзації рядків у 14-складовику 80-х років становить 70. Третіми за вживанням є відразу 6 розмірів, що становлять по 6% від монорозмірних і по 2% від усіх силабічних текстів періоду. Розпочнемо огляд від найменшого. „Кольцовський” 5-складовик апробував у своїх двох творах „Гріє сонечко!” (1880) та „Моїй дружині” (1887) І. Франко. Перша поезія первісно була стопою-рядком, як власне і більшість подібних віршів. Наведемо фрагмент 5-складовика:

1 Гріє сонечко!	uuuu
2 Усміхається небо яснее,	uuuu uuuu
3 Дзвонить пісеньку жайвороночок,	uuuu uuuu
4 Затонувши десь в бездні-глубіні	uuuu uuuu
5 Кришталевого океану... [11, т. 1, с. 26 – 27].	uuuu uuuu

Будова другого поетового твору „Моїй дружині” характеризується подвоєним 5-складовиком.

Силабічний 10-складовик зі схемою (5 + 5) властивий творам К. Попович та С. Воробкевича. Десятискладовик засвідчено у вірші К. Попович „Ілюзії” (1887). Поезія є дуже тонізованою з помітною тенденцією до дактилічного ритму за дольниковим принципом. Власне 83,3% рядків мають ритм Д 4цу 1.

Однак велика кількість рядків зі зрушеннями наголосів дає підстави підходити до твору саме з позицій силабіки:

Він мені братом, другом? Чи може,	└┌┌└┌ └┌┌└┌
Він як той повій, що обвиває	└┌┌└┌ ┌┌┌└┌
Тісно довкола углий стан рожі?	└┌┌└┌ └┌└└┌
Рожа-небога в'яне й не знає,	└┌┌└┌ └┌┌└┌
Що їй листочки пишні зв'ялила	┌└┌└┌ └┌┌└┌
Щирість повоюю... Ще одним дихом	└┌┌└┌ └┌└└┌
Воней чарівних рожа щаслива... [8, с. 49].	└┌┌└┌ └┌┌└┌

Така будова твору була обрана поетесою не випадково, адже К. Попович, як і У. Кравченко, писали свої вірші під впливом польської поезії, зокрема, під впливом поетичних творів М. Конопницької. Таку форму також має твір С. Воробкевича „Вчора високі Карпати горіли...” (1882). Силабічні 10-складовики зі схемою 5 + 5 у С. Воробкевича не були новим розміром, поет апробував їх ще у 60-і роки („Моя Буковина” (1863), „Вечір над Прутом” (1865) [16, с. 140].

До 11-складового силабічного вірша звернулися І. Франко та В. Масляк. Каменяр застосував двоцезурний одинадцятискладовик у веснянці „Ще щебече у садочку соловій...” (1881). Поет використав такі основні ритмічні схеми: (4+4+ 3) – 50%, (5 + 3 + 3) – 25%, (4 + 5 + 2) – 16,6%. Решту складають форми (5 + 4 + 2) і (3 + 5 + 3). 11-складовик зі структурною схемою (5 + 6) характерний для поезії В. Масляка „Рускій молодезі, з початком шкільного року” (1885). Усі ритмотворчі елементи у творі витримано послідовно. У вірші подекуди помітна тенденція до трискладового силабо-тонічного ритму (Д 4). Однак значна кількість рядків зі зрушеннями наголосів та обтяженнями дає підстави кваліфікувати цю поезію як силабічний 11-складовик:

Гей, хто-ж на світі красшу долю має?	└└┌└┌ └┌└└└└┌
Як сей, що в него і батько і мати	┌└└└┌ ┌└┌┌└┌
Над тим ся тільки в житю побиває,	┌└┌└┌ ┌└┌┌└┌

Як-би дитині лиш добра придбати [7, с. 115]. $\underline{10010}||\underline{001010}$

6-складовий силабічний вірш зі схемою 6, 6, 6, 6 використали У. Кравченко у восьмирядковій поезії „Співав соловейко” та С. Воробкевич у творі „При потоці явір” (1882). У другому вірші хореїзація рядків становить 93,7%. В обох поезіях наявні жіночі клаузули. Такий розмір був апробований С. Воробкевичем ще у 60-х роках („Рідний край”, „Впали мої сльози” (обидва - 1863), „Молодої Січи горді соколята” (1866), „Вечірня пісня” (1869). Частка хореїзованих рядків у цих віршах, в середньому, становила 25,2% [13, с. 139].

16-складовик зі схемою $(8 + 8) \times 2$ характерний для твору О. Маковея „Чорногорка” (1889). У 8-складовій частині переважно витриманий цезуровий поділ $4 + 4$. Частка хореїзації у вірші становить 88%. Усі співзвуччя жіночі. По суті, тут ми маємо справу з подвоєним восьмискладовиком.

Подвоєним восьмискладовиком $(8 + 8)$, характерним для болгарського пісенного фольклору, укладено поему І. Франка „Сурка” (1889). Цезуровий поділ у ньому здебільшого зі схемами $5 + 3$ (65%), рядки $4 + 4$ становлять 12%, $6 + 2 - 12\%$, $3 + 5 - 1\%$. Наступну сходинку займають 2 розміри, ними укладено по одному віршеві (3% від монорозмірних і по 1% від усіх силабічних поезій періоду). Один із них – це 9-складовик зі схемою $(5 + 4)$. Такий розмір притаманний віршеві І. Франка „Анні П.”. У ньому чітко витримана силабічна схема $(5 + 4)$ з жіночою цезурою, за винятком 4-го рядка з поділом $(6 + 3)$, у якому наявна дактилічна цезура. 12-складовиком зі схемою $(8 + 4) \times 2$ написано поезію У. Кравченко „Розсипають ясні зорі іскри-рожі” (80-і). Цезуровий поділ чітко витримується. Усі клаузули та цезура жіночі. Доволі відчутною є тенденція до впорядкування наголосів за хореїчним зразком, частка таких рядків сягає 100%:

Розсипають ясні зорі

іскри-рожі;

$\underline{00101010}||\underline{1010}$

ой та й гарний-бо, матусю,

світ сей божий...

$\underline{10100010}||\underline{1110}$

Душно, душно у світлоїці

і в коморі;

└┐└┐┐┐└┐||┐┐└┐

ой пустіть мене збирати

ясні зорі!

└┐└┐┐┐└┐||└┐└┐

[5, с. 32 – 33].

Висновки. Стисло підсумуємо розглянутий матеріал. У 80-і роки західноукраїнськими поетами був апробований великий масив різноманітних силабічних розмірів. У сегменті монорозмірних силабічних структур превалювали 8-складовики (4 + 4), 14-складовики зі схемою (8 + 6) × 2 і 10-складовики (5 + 5). Уживаними були й 11-складовики зі структурною схемою (5+ 6), 6-складові силабічні вірші (6, 6, 6, 6), 16-складовики (8 + 8) × 2, 12-складовики зі схемою (8 + 4) × 2.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бунчук Б. Віршування Івана Франка : моногр. / Борис Бунчук ; [наук. ред. д. філол. н., проф. Мельничук Б. І.] ; Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2000. – 308 с.
2. Воробкевич С. Твори Ізидора Воробкевича : в 3 т. / С. Воробкевич. – Львів : Просвіта, 1909. – Т. I. – 417 с.
3. Качуровський І. Метрика : підруч. / І. Качуровський ; [гол. ред. М. С. Тимошик, ред. Л. Л. Щербатенко]. – К. : Либідь, 1994. – 120 с.
4. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття: навч. посіб. – 2-ге вид. випр. та допов. / Н. В. Костенко. – К.: Київ. ун-т, 2006. – 287 с.
5. Кравченко У. Prima vera : зб. поезій / Уляна Кравченко. – Львів : Наклад. Євг. Олесницького, 1885. – 37 с.
6. Маковей О. Поезії / Осип Маковей. – Львів : наклад. К. Паньковського, з друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1895 (обкл. 1894). – 136 с.
7. Масляк В. З чорного шляху : поезії / Володимир Масляк (Залуквич). – Львів : Накладом редакції „Зорі”, 1897. – Т. 2. – 182 с.
8. Попович К. Твори / Климента Попович ; [упоряд. П. Г. Баб’як]. –

Львів : Каменяр, 1990. – 61 с.

9. Сидоренко Г. К. Від класичних нормативів до верлібру / Г. К. Сидоренко. – К. : Вища школа, 1980. – 182 с.

10. Федькович Ю. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Листи / Юрій Федькович ; [упор. і прим. М. Й. Шалати ; вступ. ст. Ф. П. Погребенника; ред. тому Ф. П. Погребенник].–К. : Наук. думка, 1985.–574с.

11. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко ; [редкол.: Є. П. Кирилюк (голова), Б. А. Деркач, Ф. П. Погребенник та ін.]. – К. : Наук. думка, 1976 – 1986. – Т. 1 / [ред. тому Н. Л. Калиниченко ; упоряд. та коментарі М. С. Грицютий, Н. Л. Калиниченко]. – 1976. – 503 с.

**ТЕКСТОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОВЛЕННЯ ГЕРОЇВ З ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ
“ТАЄМНИЧА ІСТОРІЯ БІЛЛІ МІЛЛІГАНА”)**

Сеньків Ольга Михайлівна,

к.пед.н., ст. викл.

кафедри практики англійської мови та методики її навчання

Факультету української та іноземної філології

Дрогобицький державний педагогічний університет

ім. І. Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Мовленнєвий портрет персонажа є важливим при інтерпретації художнього твору. Письменник (письменниця) наділяє кожного персонажа певними мовленнєвими навичками, які стають унікальними і допомагають диференціювати його з поміж інших. Він створюється з допомогою засобів мови різних рівнів, і є художнім втіленням як внутрішнього світу героя, так і відображенням інтелекту (в тому числі й емоційного) автора/авторки художнього твору.

Даніел Кіз – американський письменник, котрого знають завдяки твору “Квіти для Ельджернона”, у якому він порушив проблему інклюзії. Цю тенденцію він продовжив у творі “Таємнича історія Біллі Міллігана”.

Матеріалом дослідження є роман Д. Кіза “Таємнича історія Біллі Міллігана”.

Мета роботи – проаналізувати особливості вираження мовлення героїв з особливими потребами.

Результати та обговорення. Роман “Таємнича історія Біллі Міллігана” описує життя Вільяма Стенлі Міллігана. Він вміщує в собі 24 особистості, котрі кардинально різняться мовленням.

У творі провідна особистість головного героя детермінується як “стрижнева особистість”. Біллі – 26 років, він скаржиться на провали в пам’яті. Тому він завжди постає в образі наляканого хлопця, який боїться, що скоїть

щось за час, коли він нібито спить. Кожного разу пробуджуючись, він зі страхом розуміє, що хтось ніби керує його діями: ‘Oh God, no!!! Not again!’ [1, с. 13]. Усвідомлюючи свою безсилість Біллі Мілліган твердить одне і теж, що він не винуватий і не хотів комусь зашкодити: ‘I don’t remember doing any of the things they said I did’ [там само, 27]. Біллі зображується як неврівноважена людина, котра має суїцидальні наміри. Лікарі стараються досягнути злиття усіх його особистостей в одне ціле. Після лікування він змінюється та отримує майже цілковитий контроль над своєю свідомістю: ‘I don’t remember buying it,’ he said. ‘Somebody is spending my money – money I’ve been making from selling my paintings. I don’t think that’s right’ [там само, 81]. Усі особистості Біллі люблять малювати, але кожен у своєму стилі.

Однією з домінуючих особистостей Біллі є Артур. Він є однією з найінтелектуальніших особистостей: веде переговори та представляє інтереси інших особистостей: ‘Madam, you have no right,’ he said in a crisp, upper-class British accent, his jaw barely moving, ‘to break your promise to the lad’ [там само, с. 22]. Однією з його характеристик є ввічливість, Артур завжди звертається до інших ‘Sir’ чи ‘Madam’. Можна ідентифікувати його британське походження. Артур послуговується британським варіантом англійської мови. Його улюбленим словом є лексема ‘lad’. Він використовує багато синонімів до слів, які притаманні саме носіям британського варіанту англійської мови. У мовленні Артура наявна велика кількість наукової термінології та повністю відсутня будь-яка ненормативна лексика. Його висловлювання побудовані згідно граматичних правил і є здебільшого узуальними. Артур є лідером і намагався підтримувати діалог зі стрижневою особистістю, заспокоюючи її та даючи певні настанови: ‘William, this is Arthur. I want you to know that this is a safe place, and that the people here are trying to help you’ [там само].

Наступною, але не менш важливою постаттю у своєрідній ієрархії особистостей у голові Біллі є Рейджена Вадасковинича. Він відповідає за захист решти особистостей у небезпечних ситуаціях, що навіть знайшло своє відображення у його імені, яке утворене від англійських слів ‘rage’ та ‘again’ і

означають “лють” та “знову”. Виразною особливістю мовлення персонажа є його слов’янський акцент: ‘Even after David tells secret by mistake, I vas against it’; ‘Who vill believe?’ he said, clenching his fist. ‘They vill all say ve are crazy. It is do no good’; ‘Ve are all different people’ [1, с. 28]. Себе Рейджен ідентифікує як югослава, тому уміє говорити та писати сербсько-хорватською, а англійською говорить з сильним акцентом. Оскільки він є нестриманим, тому інколи вдається до лайки: ‘It’s damned odd’ [там само, с. 30]. Словниковий запас слів персонажа є досить обмеженим. Його вислови завжди дуже лаконічні і прості. Він все намагається пояснити найпростішими словами і часто вживає фразу: ‘Let me put it this vay’ [там само].

У Рейджена високий рівень адреналіну, тому він володіє великою фізичною силою. Через його силу всі інші особистості не хочуть його злити: ‘I do not care who or vat you are. If you so much as speak to another person on this unit – or to any other person again – I vill make sure you die’ [там само, с. 50]. Рейджен виконує роль охоронця і має право зберігати зброю, але в такому місці, де її не зможуть дістати діти: ‘Is good veapon,’ Ragen said, testing its heft and balance. ‘I prefer nine-millimeter, but this vill do. Choose targe’ [там само, с. 151]. Попри свою жорсткість Рейджен любить дітей. У мовленні він робить фонетичні та лексичні помилки притаманні слов’янським національностям.

Особистістю, котра часто зустрічається у романі є Аллен. У нього найкраще розвинені комунікативні навички. Важливою характеристикою персонажа є роздуми про життя та індивідуальність кожної особистості: ‘They’re not ‘personalities,’ Dr. George. They’re people. ‘Why do you make the distinction?’. ‘When you call them personalities, it’s as if you don’t think they’re real’ [там само, с. 44]. Він уміло маніпулює людьми та роздає обіцянками: ‘Promise you won’t tell anyone in the world except Judy. And you’ve got to make her promise she won’t tell anyone else’ [там само, с. 23]. Здебільшого він використовує складні речення, ускладнені описовими зворотами. Персонаж визначається бажанням спілкуватися, тому довгі роздуми, зокрема про різні філософські теорії, притаманні саме йому.

Схожим до Аллена є персонаж Томмі. Він рідше з'являється у творі і є не дуже балакучим: 'Could you tell me your name?'

'Tommy'.

'Tommy' who?' 'Just Tommy'. 'And your age?' 'Sixteen' 'And could you tell me a little bit about yourself?'

'Lady, I don't talk to strangers. So leave me alone' [1, с. 21].

Томмі використовує прості та короткі речення, які не передбачають продовження розмови, а лише містять чітку відповідь на запитання. Більшість його реплік обмежуються одним словом. Він ніколи не задає питань і не розвиває тему.

Цікавим є зображення мовлення дитячих персонажів. Одним з перших героїв-дітей, які зустрічаються у творі є Денні.

Денні – чотирнадцятирічний хлопець, котрий почасти схожий на Біллі. Він боїться людей, особливо чоловіків: 'No!' he shouted, jumping to his feet. 'You promised! Miss Judy won't like me anymore if you tell her' [там само, с. 22]. Він не використовує складні синтаксичні конструкції і його мовленню характерні прості конструкції, які відображають наївні думки: 'You promised. If you break a promise, that's like a lie. You can't tell. I got into trouble. Arthur and Ragen are mad at me for letting the secret slip out, and –' [там само].

Ще однією дитиною у романі є Крістін. Це – маленька дівчинка 3-х років. Її мовлення зводиться до простих питань та відповідей: 'Hey, that's my seat,' a girl called from the blackboard. 'Billy's sitting in my seat'; 'But where's Billy?' [там само, с. 111]. Незважаючи на свій вік, вона уміє читати та писати, хоча страждає від дислексії і дисграфії. У романі наводиться приклад листівки намальованою та підписаною Крістін, у якій можна простежити розлад написання літер, розкиданих хаотично по рядках. Її мовлення зустрічається рідко в романі, найчастіше вона спілкується з іншою дівчиною Адаланою.

Крістофер – ще одна дитяча особистість, яку ми зустрічаємо в романі. Він є тринадцятирічний британець, що чітко проявляється в його манері мовлення: 'Oy'm not David. Oy'm Christopher 'Well, where's David?'; 'Oh, the others are

awful mad at 'im 'cause 'e told'; 'Oye can't. Oye don't want t'get inter trouble loike David' [1, с. 20]. Крістофер спілкується з акцентом кокні та майже кожна фразу починає з 'Oye'. З допомогою графону автор намагався передати діалект та лексику персонажу.

Висновки. Отже, Д. Кіз створив унікальний твір “Таємнича історія Біллі Міллігана”, в якому можна проаналізувати мовлення не лише однієї особистості з особливими потребами (як у романі “Квіти для Ельджернона”), а декількох водночас. Письменник створив стрижневу особистість Вільяма Стенлі Міллігана, яка внаслідок його психічного захворювання містить у собі 24 інших особистостей, які сильно різняться своєю поведінкою та мовленнєвими навичками. Багато інформації про кожного з персонажів можна почерпнути з їх манери мовлення та їх словникового запасу. Для кожної особистості був створений унікальний лексикон, тому не потрібно уточняти особистість, яка “говорить” у кожній репліці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Keyes D. The Minds of Billy Milligan. New York : Bantam Books, 1995.448 p.

ЕПІТЕТ ЯК МОВНО-ВИРАЖАЛЬНИЙ ЗАСІБ ІДІОСТИЛЮ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

Скляр Ангеліна Юріївна,
магістр спеціальності
Українська мова і література. Англійська мова
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Вступ./Introduction. Епітетні конструкції української мови досить часто вживаються в поетичній мові та надають їй образності, естетизації, неповторності звучання. «Таким сполукам притаманна особлива семантична структура та композиційна заданість. У художніх текстах епітетні конструкції виконують різноманітні функції – від простого епітетного позначення до засобу виявлення глибинних емоційно-експресивних задумів автора» [8]. У системі епітета відбивається стиль митця, літературного напрямку, епохи, а тому без вивчення цієї системи неможливо розкрити цілісну картину еволюції художнього стилю взагалі й віршової мови зокрема.

Ціль роботи./Aim. Мета дослідження полягає в описі епітетів як мовно-виражальних засобів ідіостилю Агатангела Кримського.

Матеріали та методи./Materials and methods. Джерельною базою дослідження послужила збірка вибраних творів Агатангела Кримського, у якій було виявлено понад 200 епітетних одиниць.

Під час дослідження використали метод теоретичного аналізу для визначення основних засад вивчення епітетів у лінгвістиці, описовий метод – для пояснення семантичного наповнення епітетних конструкцій, метод кількісного аналізу уможливив виявити частоту вживання епітетів конкретних граматичних та семантичних типів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Природу епітетів, особливості їх семантики, їхнього частиномовного вираження розглядали

видатні філологи XIX–XX століття, зокрема О. Веселовський, В. Ващенко, В. Жирмунський, Л. Булаховський, І. Грицютенко та інші. Особливу зацікавленість науковців викликає дослідження індивідуально-авторського поетичного стилю, епітету як засобу вираження ідіостилю певного письменника. Це праці таких лінгвістів, як Т. Берест, С. Бибик, М. Братусь, С. Єрмоленко, Л. Лисиченко, А. Мойсеєнка, О. Сидоренко, Н. Сидяченко, Н. Сологуб, Л. Ставицької, О. Таран, О. Тодор та інші.

Для позначення сукупності характерних мовних рис творчості певного письменника в сучасній лінгвістиці вживають терміни «ідіостиль», «ідіолект», «індивідуальний стиль». Більшість сучасних мовознавців послуговуються цими термінами як взаємозамінними. Так, за визначенням С. Єрмоленко, «індивідуальний стиль, або ідіолект, – сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника зпоміж інших» [2].

Одним із центральних понять у процесі аналізу ідіостилю письменника постає його мовна особистість: це сукупність усіх мовних здібностей і реалізацій особистості, що знаходить вияв у написаному художньому тексті. В. Грещук та О. Шлемко, досліджуючи ідіостиль, указують, що його опис залежить від художньо-образного аналізу твору й від того, з якими позамовними явищами дійсності зіставляються його одиниці. Залежно від індивідуальної манери використання слова позамовний світ набуває різних мовно-виражальних форм в ідіостилі, підпорядковується естетичним законам творення і сприймання художнього тексту, через що утворюються образні словесні ряди – епітети, метафори, порівняння [1, с. 202].

Одним із найбільш поширених виражальних засобів ідіостилю Агатангела Кримського є епітети. Епітети надають індивідуально-авторську оцінку описуваному предмету, явищу, виражають почуття, емоції майстра поетичного слова. Вживаючи той чи інший епітет, поет вибирає з багатьох ознак, притаманних предмету або явищу той, що здається йому найбільш істотним, висуває його на перший план, привертаючи до нього увагу читача та

відбиваючи у самому виборі тієї чи іншої ознаки своє суб'єктивне ставлення до предмету. Епітети є свідченням значних можливостей мови у сполучуваності слів і одним із проявів лексичного багатства мови.

На сьогодні серед мовознавців не існує єдності щодо визначення поняття «епітет», його призначення в мові, що спричинено складністю, багатоаспектністю самого поняття. Наведемо декілька визначень епітета різних мовознавців. «Епітет – художнє, образне означення, що називає характерну властивість предмета, явища» [3, с. 58]. «Епітет – один із основних тропів поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища і, потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом» [6, с. 245]. «Епітет – художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії» [7, с. 338]. Погоджуємося із З. Куньч, яка потрактовує епітет як «художнє означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії і вживається для увиразнення характеристики кого-небудь або чого-небудь» [5,с.87].

Як опорний конструктивний елемент художнього тексту, епітети створюють чи увиразнюють загальне тло поетичного вислову, конкретизують авторське бачення просторових реалій, виступають разом з іншими зображальними засобами важливим засобом суб'єктивізації ліричної оповіді.

Основою епітетів Агатангела Кримського зазвичай є прикметники, наприклад: *тихий місяць, темне віконце, буденний бруд, великі чуда, фантастичний флер, сріблястий етер, важкі хвилини, синє море, дикі гори, кудлатий бір, ніжні чари, вільне поле, солодкі пахощі, бальзамисті пуп'яхи* тощо. Прислівникові та іменникові епітети у поетичній мові автора є менш вживаними, наприклад: *широко розкрили, голосно заплакали, марно гине, далеко виходжу, гірко-гірко плачу, щиро летється, дивився тупо, позирнув цікаво, велично тоне, хмуρο покосився, тихо затопив* тощо; *сонце-цар, вії-шовк, щоки-квітки, листя-виноград, ізумруд-озимина* тощо.

Послугується поет постійними епітетними словосполученнями, які називають явища природи, ландшафт, частини тіла людини, традиційно опоетизовані в українському фольклорі: *сиві діди, маленькі хлопчики, білі сорочки, веселий сміх, сирая земля, рідне село, біднії діточки, ясні зорі, зла гадюка, високі пальми* та інші. Наприклад:

Ясний ранок.

Ледве-ледве

Вітер повіва

Степ блищить,

На сході сонце

Ярко вигріва

Зазирає поміж лози

У широкий став,

І чарівними огнями

Став весь запалав [4, с. 34].

У поетичному словнику Агатангела Кримського переважають індивідуально-авторські епітети: *щетинястий, понурий ліс; горді пальми; манячливий кипарис; цитринний ліс; слизькая темрява; пишні фарби; дика круча; мрійливий туман; дикая печаль; муринові слова; недвижна біла рівнина*. Автор використовує їх задля кращого розуміння змісту поезії, її образного наповнення, для передачі власних почуттів, переживань, авторського світобачення і світосприйняття. Наприклад:

І спустивсь я стежкою в долину,

де цвіла сирійська весна.

Горді пальми. Думні лаври...

Манячливий кипарис [4, с. 36].

На березу жовтолистую

Сніг нависнув, наче шаль...

Так мене мертвечим кружевом

Оповив холодний жаль [4, с. 185].

Як більшість передових діячів культури тих часів, Кримський записував і досліджував народнорозмовну лексику, фольклор. Усім цим, очевидно, пояснюється активне звертання до народнопісенного слова в оригінальних і перекладних творах письменника. Особливу настроєвість українського фольклору створює повторюваність у поезії слів-понять *сад, хата, віконце, вітер, сонце, зоря*, що передають специфічну психологічну константу народнопоетичної творчості.

Буває іноді , що сонце кине промінь

В підземную хатину ,

*Та ледве розжене **холодну, мокру** сутінь*

І щезне за хвилину.

*Тоді в темницю знов насуне щось **імлисте,***

Бруднее , непрозоре ...

Отак тепер без вас себе я почуваю,

Кохані ясні зорі !

*Сірійська весна ... Надворі жар **палючий ...***

Душа ж примерзла , стогне ...

***Слизькая** темрява наліплюється в очі ...*

Трепещуть нерви ... кров холодне ...[4, с.38]

Агатангел Кримський у поетичних текстах активно використовує нестягнені форми прикметників-епітетів, напр.: *смолистая кедрина, наркотичнії гвоздики, слизькая темрява, різнобарвнеє каміння*, чим досягає стилізації під фольклор. Наприклад:

Є й мигдаль ясно-зелений,

*Єсть і **сивая** маслина,*

І акація рожева,

*І **смолистая** кедрина.*

Підійду я до віконця,

Пахнуть рожі й базилики ,

Туберози і фіалки

Й наркотичній звоздики [4, с. 37].

Висновки./Conclusions. Епітети як мовно-виражальні засоби відіграють значну роль у мовотворчості поета, є поліфункціональним елементом ідіостилю майстра слова. У поетичному тексті вони реалізують свої зображально-виражальні, оцінні можливості в описах ліричних героїв, розкритті рис їх характеру, душевного настрою, психічного стану тощо. Поезія Агатангела Кримського насичена великою кількістю індивідуально-авторських епітетів, виражених прикметниками, які надають творчості поета яскравості, емоційності та виразності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010.
2. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: Стилїстика та культура мови. Київ., 1999.
3. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001.
4. Кримський А. Ю. Вибрані твори. Київ. 1965.
5. Куньч З. Риторичний словник. Київ : Рідна мова, 1997.
6. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Горомяк, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997.
7. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : Підручник / За ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003.
8. Мунтян О. Структурно-семантична типологія багатокomпонентних епітетних конструкцій у мові сучасної української прози. Альманах «Магістерські студії, випуск XX. Херсон, 2020.

ФІЛОЛОГІЯ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

Тарасенко Юлія Анатоліївна

студентка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Філологія - наука, що вивчає історичне минуле мови та літератури, їх будову, взаємозв'язок та вплив на культурну спадщину. Філологи - фахівці, які займаються детальним багатоаспектним вивченням мов, аналізом літературних текстів тощо.

Ключові слова: філологія третього тисячоліття, технології, лінгводизайн, психолінгвістика, гуманітарна криза.

Ціль роботи./Aim. Основною метою цього дослідження є виявлення нових мотивів у філологічній сфері, які будуть домінувати в третьому тисячолітті у зв'язку із тенденціями світового розвитку.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріали дослідження праць відомих вчених у галузі філології, використання власного наукового досвіду, методи порівняльний, аналітичний.

Результати та обговорення./Results and discussion. Як зазначає відомий філолог Михайло Епштейн, наразі філологія, як і інші гуманітарні науки, переживає кризу. Трендом сучасності є акцент саме на точних та природничих, а не на гуманітарних спеціальностях. Не можу цілком погодитися з цією думкою. Беручи до уваги те, що зараз 10% становлять майбутні філологи із усіх студентів, раніше ця цифра була вдвічі більшою, не можу назвати даний період кризою філології. Можливо, це певний поворотний момент, зміна світогляду, але не занепад. Філологія і надалі розвивається, розкриваючи свій широкий потенціал.

Анна Родіонова стверджує, що в сучасній філології відбувається пошук

нових методів, здебільшого із використанням новітніх технологій. Розвивається перспективна на сьогодні цифрова гуманітаристика, так звана Digital Humanities. Технології не лише розвивають існуючі способи вивчення та аналізу, а й створюють нові підходи для досліджень. Наприклад, досить широко застосовується машинний метод аналізу тексту. На мою думку, такі прогресивні способи дослідження є дуже перспективними. Зрозуміло, жодна наука не може існувати ізольовано, а таке поєднання дає змогу краще і швидше здійснювати дослідження.

Доктор філологічних наук Сергій Пільщиків висловлює схожу думку: «У цифрової філології велике майбутнє». Напрямок зумовлений глобальною комп'ютеризацією всіх сфер існування суспільства, він спрямований на створення автоматизованих інтелектуальних систем на основі природних мов. Сергій Пільщиків наголошує, що зараз став розвиватися статистичний метод дослідження й аналізу мов та текстів. Цей спосіб в декілька сотень раз швидший, ніж це робили б працівники. Цілком погоджуюся із думкою дослідника, адже комп'ютерний аналіз спрощує роботу дослідників, але не може виконувати її повністю. Усе-ж таки, даний метод не є цілком досконалим, адже деякі моменти не може аналізувати штучний інтелект, наприклад змістове наповнення тощо.

Михайло Наумович Епштейн наголошує на перспективності лінгводизайну та пророкує йому велике успішне майбутнє. Цей напрям займається створенням штучних мов або вказує на нові можливості в розвитку вже існуючих мов. Наприклад, лінгводизайн аналізує певну мову, знаходить певні її прогалини та недоліки і пропонує шляхи як ліквідувати ці проблеми. Дані дії допомагають розширити потенціал мови за допомогою удосконалення лексичної, граматичної та інших складових. Крім того, Михайло Наумович наголошує на перспективності створення саме мов програмування, адже зараз цей продукт користується попитом не лише в нашій країні, а й у світі вцілому. Підтримую позицію Михайла Наумовича щодо перспективності лінгводизайну, адже ця сфера буде й розвиватися надалі і не втрачатиме попиту щонайменше

пів тисячоліття.

Юрій Сорокін вважає дуже перспективною психолінгвістику, бо ті знання, які вона дає, мають широке коло застосувань у різних галузях. Дослідження у сфері психолінгвістики, а саме в самому процесі творення та висловлення думок стають «ключем» у розвитку рекламної індустрії, політології та масової комунікації, адже розкривають сам механізм дають можливість впливати на суспільство і отримувати бажаний результат. Крім того, можливе використання результатів досліджень літературознавцями. Я повністю поділяю думку Юрія Сорокіна, адже результати досліджень психолінгвістики широко розкривають розуміння людини, механізм творення думок.

Оксана Калмикова висловлює дуже цікаву позицію. Не дивлячись на стрімке зростання популярності китайської мови, вона не потіснить з першого місця англійські через складність вивчення і вимови. Крім того, Оксана Калмикова наголошує на зростанні популярності та попути на арабську мову через значні мінерально-сировинні ресурси країн Близького Сходу та через швидкий, бурхливий розвиток їх економік. Я з позицію пані Оксани цілком погоджуюся, проте хотілося б трішки додати. Більшість країн Африки та Південної Америки мають дуже великий нерозкритий потенціал, існує велика ймовірність, що економіки цих країн будуть стрімко зростати, як у свій час економіки країн Азії. Населення попередньо згаданих регіонів розмовляє здебільшого англійською, іспанською, французькою та португальською мовами. Отже, скоріш за все, саме ці мови потіснять такі популярні зараз китайську, гінді, японську, корейську та інші.

Висновки./Conclusions. Отже, підсумовуючи увесь опрацьований матеріал, хотілося б зазначити, що філологія третього тисячоліття є доволі неординарною. Зараз значення терміна «філологія» зовсім не таке, як було раніше. Проте, ця наука доволі швидко розвивається, формуючи зв'язки з іншими науками і створюючи нові галузі, які є дуже перспективними на сьогодні і залишатимуться такими і в майбутньому.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. URL: <https://www.svoboda.org/a/24769034.html>
2. URL: https://yandex.ru/q/question/chem_zanimaetsia_sovremennaia_filologiya_4a4b0bf3/
3. «Будущее гуманитарных наук. Техногуманизм, креаторика, эротология, электронная филология и др. науки» /М. Н. Епштейн/ 239 ст
4. «Филология в системе наук» URL: <https://myfilology.ru//154/filologiya-v-sisteme-nauk/>
5. «Перспективы развития психолингвистики» Ю. А. Сорокин
6. URL: <https://knife.media/future-of-languages/>

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

**Чубань Тетяна Василівна,
Кардаш Лариса Василівна**
кандидати філологічних наук,
доценти кафедри
української лінгвістики та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Вступ У світовому розвитку людських спільнот від етносу, нації до народу провідна роль належить мові. У процесі суспільної діяльності люди вступають у різні стосунки, обмінюються досвідом з усіх сфер життя, передають інформацію від покоління до покоління, тому сьогодні кожна людина все більше усвідомлює своє включення у поле соціальних, політичних, етнічних, культурних, психологічних та інших зв'язків у суспільстві. Особа намагається ідентифікувати або виокремити своє я, висвітлити його особливі ознаки. Тому найбільшого значення набуває теорія комунікації. Комунікативна діяльність у суспільстві здійснюється за певними законами, у межах відпрацьованих моделей, усталених форм. Мислення і мовлення втілюються у процесах творення і сприйняття мовлення. Вони ж відбуваються за певними мисленнєво-мовленнєвими законами і правилами. Живе і розвивається мова у мовленнєвій діяльності людей, у їх живому мовленні (усному чи писемному). Найважливішими одиницями мови є лдиниці граматичного ладу: слова, словосполучення, речення.

Різноманітність і багатоплановість наукових шкіл, течій, напрямів, поглядів на певні мовні та мовленнєві явища, що характеризують історію мовознавчої думки ХХ – ХХІ ст. зумовили потребу дослідження мовного етикету як компонента культури української мови. Важливим теоретичним матеріалом для вивчення культури української мови можуть бути праці Н. Д. Бабич, С. К. Богдан, Г. М. Сагач, Ф. С. Бацевича, П. С. Дудика, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, П. Одарченка та ін.

Гармонія у розвитку суспільства можлива за умови гуманізації кожної особистості, досягнення нею певних культурних надбань, які у сучасному світі удосконалюються, а молодь через освіту і самовиховання пристосовується до цих досягнень.

Мета статті – дослідити проблему етикетних одиниць у сучасній українській мові: встановити і описати значення їх у граматичній системі, адже граматична структура підпорядкована загальній структурі мови.

Матеріал і методи досліджень Мета статті зумовила застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів. Застосовано методи аналізу й синтезу, завдяки яким узагальнено й конкретизовано теоретичні засади дослідження проблеми, проаналізовано й прокоментовано наявні термінологічні визначення мовних явищ. Використано метод культурологічного аналізу для вияву мовних засобів у текстах.

Результати та їх обговорення Сьогодні одним з важливих питань є виховання національної інтелігенції – тієї верстви населення, яку визначають виразником автентичності нації, носієм національного духу, культури і мови. Одним із найцінніших орієнтирів суб'єкта соціальної діяльності є національні традиції, в основі яких – національний менталітет з його традиційною родинно-побутовою і мовною культурою. У індивідуальній мовній реалізації можна дослідити мовну особистість, яка через культуру, мову, національну самосвідомість реалізує конкретні особливості як національна особистість. На особливу увагу заслуговує лінгвокультурологічний метод наукового дослідження, який уможлиблює усебічний аналіз фактів мови та культури не ізольовано, а в їх взаємозв'язку та взаємодії з особистістю.

Богдан С. К. зазначає, що етикет кожного народу своєрідний і має свою національну специфіку. Етикет українців вироблявся, витончувався впродовж тисячоліть. Окремі вислови його сягають ще дохристиянського періоду і пов'язані з обрядністю, звичаями, усталеними у слов'ян [2, с. 30].

Мовленнєвий етикет – система усталених форм спілкування, прийнятих відповідно до соціальних ролей комунікантів і моральних норм поведінки

людей у суспільстві. Він охоплює також паралінгвальні засоби – жести, міміку і особливо інтонацію. Мовленнєві етикетні форми, як правило, не вносять у комунікативний акт нової логічної інформації; вони є засобами вираження контактної встановлювальної інформації. Вона може засвідчувати соціальний стан мовця (*Добрий день, шановні друзі; Привіт, друже*), ставлення до адресата (*Вибачте, будь ласка*), традиції певного етносу (*Батько і мати просили, і я вас прошу прийти на наше весілля*) тощо [1, с. 199]. Для вираження відносин близькості і соціальної солідарності можуть використовуватися звернення на ім'я, звернення на «ти», знижена розмовна лексика, різні паралінгвістичні засоби. До структури мовного етикету входить основний елемент комунікативних ситуацій – звертання. Важливим є мовне вираження звертань. У підручниках з синтаксису української мови вказують, що звертання – слово або сполука, що позначають особу чи персоніфіковані предмет, явище, до яких звертається мовець. Вони привертають увагу адресата до повідомлення. Звертання може надавати предмету оцінної характеристики, експресивності. Вони характеризуються граматичною незалежністю й інтонаційною та пунктуаційною відокремленістю. У традиційній граматиці вказано, що звертання переважно виражені називним або кличним відмінками іменника, особовим займенником у називному відмінку або певними формами прислівників, сполуками і навіть підрядними конструкціями.

Мовець не створює щоразу нову формулу, а може скористатися однією із можливих для взаєморозуміння. Важливо добре засвоїти чинники, що впливають на вибір словесної формули в конкретній комунікативній ситуації: фактор адресата (вік, стать і ін.), комунікативні умови (ситуація, тривалість спілкування), характер взаємин між співрозмовниками тощо. Важливе і знання особливостей усього спектра супровідних засобів (невербальні засоби спілкування). А ще – мелодика мови, тембр і тон голосу мовця, приязність і прихильність до співрозмовника [2, с. 30].

Зазначають, що етикет кожного народу своєрідний і має свою національну специфіку. Етикет українців вироблявся, витончувався впродовж

тисячоліть. Окремі вислови його сягають ще дохристиянського періоду і пов'язані з обрядністю, звичаями, усталеними у слов'ян [2, с. 30].

Висновки. Сьогодні зростає значення загальної культури особистості, культури міжнародного співробітництва, культури суспільства в цілому. Тому можна намітити перспективу подальшого студіювання у напрямку простеження засобів вираження слів мовного етикету, диференціації звертання від вигуків висловлень та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с.
2. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Київ: «Рідна мова», 1998. 476 с.

ECONOMIC SCIENCES

MODELING OF THE CULTURAL CONTEXT OF CORPORATE CULTURE IN THE STRATEGIC ENTERPRISE MANAGEMENT PROCESS

Shkaraban Tetiana

student 2nd year, gr. MgPS-21

Honcharenko Iryna

Ph.D., scientific adviser

Kyiv National University of Technologies and Design,
Kyiv, Ukraine

Introductions. Today's information change speed, growth of the competition, complexity of the production and enterprises commercial activity increase the importance of economic growth internal sources, which are able to ensure the increase in the production. Corporate culture of the enterprise is an important resource which is capable of creating a flexible, adaptive and efficient production system.

Nowadays, in Ukraine, corporate culture is being transformed from a single phenomenon in the practice of entrepreneurial activity to a mass one, which acquires the features of a well-coordinated and prioritized activity strategy, becoming the most significant along with such factors as production facilities, technologies, personnel.

The aim. The aim of the work is to study the modeling of the cultural context of corporate culture in the strategic management of the enterprise.

Analysis of recent research and unresolved part of the problem. Theoretical foundations of the formation and development of corporate culture are thoroughly studied in the world and domestic scientific literature. Various aspects of this problem have been studied by the following scientists: M. Armstrong, K. Davis, P. Drucker, K. Cameron, E. Shane, A. Voronkova, M. Doronina, S. Ilyashenko, O. Prokopenko and others. In the writings of the scientists, the essence of corporate

culture was revealed; various typologies and approaches to managing its development were considered.

Meanwhile, the processes of cultural context modeling of corporate culture in the process of enterprises strategic management require further research.

Results and discussion. Virtual display of the effectiveness of any phenomenon is based on the definition of the phenomenon components itself. This makes it necessary to model a basic system of enterprises strategic management, which is supplemented by factors that ensure the effectiveness of a modeled object.

Three necessary and sufficient components are distinguished, through which the essence of corporate culture is manifested: the first component is a community within a separate enterprise. It must be considered from the position of both an individual and a team as a whole [1]. Thanks to the interaction of the individual personalities within the framework of the whole, it becomes possible to achieve both the general goal of the enterprise and individual goals of its employees; the second component is mental, characterized by a questionnaire based on the national cultures influence on the individuals organizational behavior [2-3]; managerial and technological component of the corporate culture manifestation must be considered as the third one.

The model of corporate culture as an entity confirms its main characteristic, as informality of lifestyles, ways of thinking, existence, etc. [1].

The analysis of the definition of cultural context modeling has showed that it can be considered as a kind of format of the organization corporate culture, which ensures the most efficient and effective implementation of strategic development and usage of its product in the conditions of the situations that are and will be formed during the life cycle in the internal and external environment of an enterprise. That is, it determines the qualitative and quantitative set of parameters that are to be used to describe the current state of corporate culture. The cultural context is an element of the system that ensures successful implementation of corporate culture and its further effective usage. In this system, cultural context interacts with the resource, organization and competence corporate culture contexts in the process of enterprises

strategic management.

The cultural context determines changes that to be take place in the enterprise corporate culture for the successful implementation of the development strategy and obtaining its long-term results. In turn, characteristics of the existing enterprise corporate culture determine limits of these changes and determine possibility and expediency of the enterprise's strategy implementing. It is worth noting the main measures to improve a level of the company's employees corporate culture, namely: an effective and fair reward system, which to be stimulate staff to constantly improve of the professionalism and skill level; the promotion system, which includes a method of potential of employees objective assessment, conditions creation for its implementation; the system of work stimulating from the standpoint of its fairness and accounting for factors of the employees personal culture of a commercial enterprise; the effective system of new employees "cultural selection".

Conclusions. According to the research results, it can be concluded that the modeling of the cultural context of corporate culture ensures the existence of an "optimum state of corporate culture" for each person, in which the one performs their work in the best manner in a specific situation in accordance with cultural needs and the state of social and labor relations at the enterprise.

REFERENCES

1. Honcharenko I. M., Sirchenko K. O. Korporatyvna kultura yak stratehichniy instrument upravlinnia suchasnoiu orhanizatsiieiu. III vseukrainska naukova Internet-konferentsiia «Osvitno-innovatsiina interaktyvna platforma «Pidpriemnytski initsiatyvy». P. 282–291. URL: https://er.bi18_P282-291.pdf
2. Amelina S. M., Kubitskyi S. O. Korporatyvna kultura u systemi upravlinnia personalom. International Scientific Journal «Internauka». Series: «Economic Sciences». 2020. December 17–18th. P. 59–72. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-7>
3. Komunikatsii v orhanizatsiiakh: protses, typy, zv'iazky, bar'ieri. Osvita.UA. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/management/15040/>

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-ГОТЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Альбещенко Олексій Станіславович,
к. е. н, докторант
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Вступ. В умовах розвитку світової економіки та глобалізації, стратегічне управління є необхідною складовою успішної діяльності підприємств будь якої галузі . Сфера туризму є дуже специфічною, вона побудована на взаємозв'язках виробничої і невиробничої сфери діяльності. В умовах реформ та інших трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, особливої уваги потребує питання управління розвитком туристично-готельних підприємств у новостворених об'єднаних територіальних громадах. Адже це потребує побудови нових ефективних принципів співпраці органів державної влади та приватного підприємництва.

Мета роботи. Визначення доцільності розробки стратегічних пріоритетів розвитку туристично-готельного підприємництва на регіональному рівні, обґрунтування перспектив його розвитку в умовах децентралізації. Розглянути основні проблеми туристичної галузі в залежності від рівня управління: регіонального, державного та міжнародного. Обґрунтувати доцільність створення туристичних кластерів в Україні з огляду на підвищення конкурентоспроможності українських туристично-готельних послуг на світовому ринку, використовуючи регіональний потенціал, що сприятиме розвитку конкурентоспроможності туристично-готельних підприємств.

Матеріали та методи. Система стратегічного управління підприємством включає в себе стратегічне управління маркетингом, фінансами, виробництвом, інноваційною діяльністю та персоналом [1]. Система дозволяє узагальнювати, обробляти і аналізувати інформацію, що надходить від основних

функціональних підсистем управління підприємством. Для побудови дієвої та результативної стратегії розвитку, необхідно визначитися, які аспекти та особливості потрібно розвивати, а від яких краще відмовитись чи зменшити їхній негативний вплив на загальну діяльність підприємства та використовувати застосовувати ефективну методологію в системі менеджменту до якої можемо віднести такі методи: статистичний, розрахунково-конструктивний, математичний та метод математичного моделювання а також застосування системного підходу. На наш погляд в системі управлінні підприємствами тільки після комплексного аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, визначення позиції, яку підприємство посідає на момент діагностики, сильних та слабких характеристик, можливостей та загроз для подальшого розвитку.

Під час аналізу поточної ситуації, яка склалася на підприємстві, переважно виділяють такі стани: нормальний; стан розвитку; стан спаду. Така класифікація не дає вичерпної характеристики та конкретизованої інформації і має певні вади та погрішності з різних точок зору [2].

Стратегії які використовують туристично-готельні підприємства для планування свого розвитку не відрізняються від загальноприйнятих у науковій літературі. Це: традиційна, імітаційна, залежна, опортуністська, оборонна та наступальна [3].

Розробка та реалізація стратегії розвитку та управління туристично-готельного підприємства повинна спиратися на сформовані і прогнозовані фактори соціально-економічного середовища функціонування підприємства, основні закони функціонування і розвитку підприємств туризму, концепцію управління, інноваційну та технічну політику. Яку стратегію обрати на довгостроковий періоді, як підвищити ефективність реалізації послуг, яку організаційну структури управління, впровадити вирішує кожне підприємство в залежності від своїх цілей і ресурсів.

За сучасних умов важливим аспектом у виробленні стратегії розвитку туристично-готельних підприємств на регіональному рівні стає високий

коефіцієнт присутності громадської думки, яка повинна бути ключовою під час формування стратегічного бачення, місії, стратегічних і операційних цілей [4].

Одним з можливих способів подолання вищезгаданих проблем на нашу думку можуть стати туристичні кластери. Такі кластери повинні об'єднувати постачальників, виробників, споживачів товару (послуги), промислову інфраструктуру і дослідницькі інститути. Кластер використовуючи регіональний потенціал (ресурсний та людський), будуть сприяти розвитку конкурентоспроможності туристично-готельних підприємств. Саме туристична сфера найбільш придатна для того, щоб стати основою створення рекреаційно-туристичних кластерів в Україні та почати з цього процес економічного відродження та економічного зростання на регіональному та, у кінцевому підсумку, на загальнонаціональному рівні. Комплексне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, культурних та історичних об'єктів становить реальний потенціал для розвитку в регіонах України конкурентоспроможних туристичних кластерів. Створення регіональних кластерів сприятиме зростанню економічної активності малого та середнього бізнесу (у сфері транспортно-транзитних перевезень, у сфері готельного та ресторанного бізнесу, у сфері розваг). Поряд з цим, активізується робота регіональних підприємств харчової промисловості, медичних установ, сфери роздрібної та оптової торгівлі та всіх інших сфер. В об'єднаних територіальних громадах України мають бути створені туристичні кластери, що сформуєть підґрунтя для подальшого розвитку і зростання ВВП країни в цілому. Туристична сфера є важливим чинником створення додаткових (нових) робочих місць, джерелом гарантованого поповнення валютних надходжень до державного бюджету. Туризм підвищує авторитет країни у світі.

На нашу думку, доцільною є розробка моделі стратегічного управління розвитком туризму, що здатна поєднати елементи вітчизняного державного регулювання галуззю, а також досвід інших країн Європи, які надають велике значення в управлінні громадській ініціативі та співпраці з приватними суб'єктами туристичної індустрії. На нашу думку для ефективного побудови

стратегії розвитку туристично-готельних підприємств потрібно дотримуватись наступних кроків:

1. Створення якісного та диверсифікованого туристичного продукту (раціональне використання наявних на регіональному рівні туристичних та рекреаційних ресурсів);

2. Комплексне використання наявного природного потенціалу (вирішення проблеми природокористування і охорони навколишнього природного середовища);

3. Створення туристичних кластерів на регіональному рівні;

4. Забезпечення відповідності ціни та якості туристичних послуг (оптимізація і контроль діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва);

5. Забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації працівників туристичного сфери;

6. Удосконалення і розвиток інфраструктури сфери туризму.

На зміст стратегії розвитку підприємств туристичної галузі України впливають такі чинники: ставлення вищого керівництва підприємства до нововведень; ставлення працівників підприємства до нововведень, їх кваліфікація, досвід; система управління інноваціями; інвестиції; інноваційний потенціал підприємства туристичної сфери тощо [5].

Результати та обговорення. У всьому вищезазначеному нами досліджено стан та доцільність розробки стратегії управління туристично-готельними підприємствами в умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні. Вказано на необхідність побудови нових ефективних принципів співпраці державних органів і приватного підприємництва. Визначено чинники які впливають на зміст стратегії розвитку підприємств туристичної галузі України.

Висновки. Стратегічне управління туристично-готельними підприємствами являє собою складну і розгалужену систему, ефективне управління такими підприємствами має базуватися на сучасній системі

інформаційного забезпечення. Конкурентоспроможність туристичних підприємств залежить від вміння адаптуватися до нових умов, тому великого значення набувають спеціалізовані інформаційні системи, що забезпечують збір та обробку актуальної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Аналізуючи ми можемо зазначити, що закордонний досвід у сфері стратегічного управління розвитком туристичної галузі, дозволяє зазначити, що Україна може та повинна активно застосовувати досвід європейських країн, які є близькими їй за своїм туристичним потенціалом та організацією системи державних органів управління туризмом. Однак, ефективність його впровадження буде проявлятися лише за умови поєднання стратегічного управління на всіх рівнях розвитку галузі туризму – національному, регіональному та рівні туристичних підприємств, що дасть змогу підвищити рівень туристичної привабливості та іміджу України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрмакова О. М. Стратегічне управління підприємством: сутність та особливості. *Науковий вісник Полісся*. 2015. № 4. С. 92.
2. Романюк І. А. Розвиток підприємництва та альтернативних видів діяльності сільського населення. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2014. № 1 (9). С. 117—121.
3. Тарасенко І. О. Оцінка інноваційної активності підприємства в системі стратегічного управління / І. О.Тарасенко, О. М. Королько, К. С. Белявська // *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9. С. 133–141.
4. Трохимець О. І. Практика стратегічного планування в системі управління розвитком туризму в Україні / О. І. Трохимець, Т. В. Шелеметьєва // *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2018. № 4. С. 70-78.
5. Прохорова В. В. Інноваційні стратегії розвитку підприємств туристичної індустрії як креативна форма організації підприємницької діяльності / В. В. Прохорова, О. Ю. Давидова, В. М. Проценко // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 63. С. 207-215.

СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Жувагіна Ірина Олександрівна,

Канд. екон. наук, доцент,

Химорода Ірина Іванівна,

студентка

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова

Миколаїв, Україна

Вступ. На сучасному етапі зміна умов економічної діяльності, необхідність адекватного пристосування до ринків праці зумовлює посилення вимог до питань управління персоналом господарюючих структур. Враховуючи роль промислового сектору в структурі економіки України, особливого значення набувають питання управління персоналом на промислових підприємствах, останні тенденції розвитку яких відбуваються в межах дії антикризової політики та впливу наслідків кризових явищ на ринках держави та міжнародних ринках.

Промислові підприємства виступають також найбільш стійким елементом сучасної господарської системи, що доводить їх значний вклад у ВВП країни. Також з промисловості в цілому переважно формуються конкурентні переваги національної економіки, що потребує відповідної уваги до гідного рівня трудових ресурсів, забезпечення функціонування і розвитку промислових підприємств у стратегічній перспективі. Адже будь-який механізм ефективно функціонує лише у вмілих кваліфікованих фахівців, відданість праці та відповідальність яких забезпечує надійність та стійкість промислового підприємства перед викликами ринку та зовнішнього середовища. Втім, повсякденна та всеохоплююча антикризова політика дестабілізує роботу персоналу за рахунок впровадження заходів вимушеної економії та оптимізації на промислових підприємствах [1]. Тому пошук підтримуючих та

відновлюючих стратегічних імперативів щодо ефективності функціонування та розвитку персоналу забезпечить вихід із кризового стану не тільки окремих структурних одиниць, а і промисловості в цілому.

Різним аспектам формування і розвитку трудових ресурсного компонента діяльності суб'єктів господарювання присвячено праці відомих вітчизняних вчених: О. Амоші, С. Бандура, М. Белопольського, Д. Богині, Д. Горового, С. Дорогунцова, Р. Жовновач, А. Колота, Е. Лібанової, Т. Логутової, М. Макаренко, О. Новікової, І. Петрової, В. Петюхи, А. Поручника та ін.; зарубіжних вчених М. Армстронга, Г. Беккера, М. Вебера, Ф. Гилбрета, П. Друкера, Д. Макгрегора, Ф. Тейлора, А. Файоля, Т. Шульца, та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць з питань регулювання ринків праці, масштаби і глибина наявних економічних перетворень вимагають подальших досліджень сфери управління персоналом, зокрема, виявлення стратегічних імперативів даного процесу в контексті забезпечення стійкого функціонування промислових підприємств як основи розвитку національної економічної системи [2].

Мета роботи полягає у дослідженні теоретико-методологічних основ управління персоналом в імперативах стратегічного розвитку, цілісної наукової концепції стратегічного управління персоналом промислових підприємств на сучасному етапі економічного розвитку економіки.

Матеріали та методи. Для досягнення визначеної мети і вирішення поставлених питань в процесі дослідження застосовувались такі методи: узагальнення, аналізу та порівняння; економіко-статистичні; графічні та графоаналітичні методи, порівняльного аналізу статистичних даних; методи системного аналізу та синтезу; організаційно-інформаційного забезпечення; кореляційного та факторного.

Результати та обговорення. Тенденції еволюційних процесів, поява нових наукових напрямів, шкіл, досліджень призвело до різноманітного тлумачення синонімічних термінів. Ситуацію ускладнює поява нових праць зарубіжних та вітчизняних професійних менеджерів, які не приділяють

належної уваги сутності та змісту дефініцій, які досліджують. Для розкриття теоретико-методологічного підґрунтя основ управління персоналом підприємств необхідно провести дослідження структурно-семантичних характеристик кожного терміну. Дослідження нами пропонується проводити за послідовними етапами: 1. Предметна область дослідження; 2. Відбір понять, термінів, дефініцій. Створення термінологічного полю дослідження; 3. Аналіз структурної схеми системи дослідження; Упорядкування предметної області досліджень, визначення сутності предметної області дослідження. Етапи дослідження теоретико-методологічного підґрунтя основ управління персоналом підприємств детально наведемо на рис.1. Досвід минулих років засвідчує, що на сьогодні в Україні відбувається формування ринкового бізнес-середовища, в якому ефективне управління персоналом набуває значущості. Без впровадження принципово нових методів управління неможливий рух підприємства к розвитку. Для підприємств найбільшою цінністю є персонал його навички, творчі здібності, знання та кваліфікація.

У науковій літературі є різні підходи та напрями до визначення поняття «персонал», а саме [3]:

1. Кадри – згідно словника української мови склад працівників якої-небудь організації, підприємства, установи тощо. Працівники, які залучені на постійній основі, мають необхідну кваліфікацію, що підтверджено необхідними кваліфікаційними документами.

2. Людські ресурси - згідно Енциклопедії сучасної України сукупність людей з їхніми фізичними і розумовими здібностями та відповідним трудовим потенціалом. Сукупність працівників, які є основним ресурсом організації та мають необхідну кваліфікацію. багатозначний термін, що описує можливість прийняття людиною помилкових або алогічних рішень в конкретних ситуаціях.

3. Людський потенціал, людський капітал. Згідно узагальнення різних підходів науковців є економічною категорією яка є похідною від «трудоий потенціал», «робоча сила», «трудоі ресурси», «людський фактор». Характеризує продуктивні здібності, особисті риси, мотивацію людини.

Значення терміну є похідним від «людський ресурс», «людський чинник».

Рис.1. Етапи дослідження теоретико-методологічного підґрунтя основ управління персоналом підприємств [4]

Ґрунтуючись на результатах досліджень вважаємо, що зазначені категорії є синонімічними та похідними поняттями від терміну «персонал», адже базуються на ресурсному, гуманістичному та споживчому ставленні до взаємовідносин між працівниками та роботодавцями. Персонал - це особова інтегрована економічна категорія, що є основним ресурсом організації, основа якої складають люди (кадри), які володіють необхідними професійними якостями, рівнем кваліфікації, досвідом практичної роботи з їх особистими проблемами та складним комплексом індивідуальних якостей. У науковій літературі поняття «управління» та «менеджмент» розуміється неоднозначно. Одні автори ототожнюють ці поняття, другі виділяють деякі розбіжності. Науковою спільнотою проведено ґрунтовне дослідження сутності поняття

«менеджмент персоналу» на основі вивчення праць зарубіжних та вітчизняних вчених. Узагальнену характеристику цих понять представимо у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

**Аналіз напрямів, позицій, визначень та сутності поняття
«менеджмент персоналу» [5]**

Назва напрямку, позиції	Представники	Характеристика
Процес	Балабанова Л. В., Сардак О. В, Балановська Т. І., Боровик Т. М., Жильченкова В. В., Корнелиус Н., Полонська Л. А., Рульєв В. А., Мостенська Т. Л., Хасті Р., Шапиро С. А., Шекшня С. В., Музиченко В. В.	Процес планування, формування, розвитку, управління, паритетна взаємодія між керівництвом та підлеглими, системно організований процес, процес забезпечення кадрами
Дія або діяльність	Азриліяна А., Беляцькій Н. П., Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О.М., Горбачова І. В., Грідін О. В., Іванцевич Дж., Лобанов А., Кириченко О. А., Кібанов А., Лазаренко Л., Марр Р., Фліастер А., Міллер В., Олійник С. У., Пічугіна Т.С., Потапюк І. П., Сідаш М. О., Самигін І., Тонюк М. О., Торрінгтон Д., Холл Л., Федорова Н. В., Мінченкова О. Ю., Храмов В. О., Бовтрук А. П.	Функціональна сфера діяльності, управлінська діяльність, ефективне використання, цілеспрямована діяльність керівників, управління живою працею, дії, які стосуються управління всіх категорій персоналу на всіх рівнях управління
Сукупність заходів, механізмів, форм, методів, принципів	Александрова Т. Г., Вдовиченко Р. П., Веснін В., Галенко В., Грэхем Х. Т., Беннетт Р., Данилюк В. М., Дейнека А. В., Десслер Г., Залознова Ю. С., Ландсман В. А., Маннапов Р. Г., Берешева Л. А., Маслов Є., Меньшикова М. О., Михайлова Л. І., Мордовін С., Одегов Ю.	Сукупність впливів, система взаємозалежних заходів, комплекс взаємопов'язаних методів, використання технологій, процедур та механізмів, сукупність складових управління
Підхід, концепція	Армстронг М., Гест Д., Макарова І. К., Базарова Т. Ю., Еремина Б. Л., Гавкалова Н., Коул Дж., Побережна Г. Р., Тимохіна О. О.	Стратегічно і логічно послідовний концептуальний підхід, науковий напрямок, рішення в області розвитку та управління персоналом, ідеологія управління, наука і мистецтво ефективного управління людьми

Таким чином, проведений аналіз напрямів, позицій, визначень та сутності поняття «менеджмент персоналу» різними науковцями надав змогу систематизувати цей термін, як багатоаспектний напрям с позицій:

- *процес* (системно організований процес планування, формування, розвитку, управління, паритетна взаємодія між керівництвом та підлеглими, ефективний процес забезпечення висококваліфікованими кадрами);

- *дія або діяльність* (функціональна управлінська сфера діяльності, цілеспрямована діяльність керівників, ефективне управління живою працею, дії, які стосуються управління всіх категорій персоналу на всіх рівнях управління);
- *сукупність заходів, механізмів, форм, методів, принципів*;
- *підхід, концепція* (стратегічно і логічно послідовний концептуальний підхід, науковий напрямок, рішення в області розвитку та управління персоналом, ідеологія управління, наука і мистецтво ефективного управління людьми);
- *функція* (специфічна функція управлінської діяльності, допоміжна функція, яка активно впливає на функціонування елементів системи і розвиток організацій).

Висновки. Відтак, дослідження визначеної проблематики надало змогу визначити структуру системи управління персоналом, систематизувати теоретичні погляди на методологічне підґрунтя економічної категорії «управління персоналом» та надати уточнююче науковцями визначення поняття, як *«систематичного процесу цілеспрямованої діяльності, що складається із взаємопов'язаних підсистем: керівництва, організаційної структури та кадрів, управління трудовими відносинами, соціальним та корпоративним розвитком, правого та інформаційного забезпечення, функціонування та розвитку, який дає змогу підвищити рівень життєдіяльності суб'єкта господарювання»*. Методологія управління персоналом промислового підприємств має прямо пропорціональний зв'язок між теорією управління персоналом, теорією життєздатності суб'єкта господарювання та концептуальної моделі життєздатності промислових підприємств, що дало змогу скоординувати їх в єдину систему інтелектуальних потенціалів та розвинути теоретико-методологічне підґрунтя стратегічних імперативів методології управління персоналом підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амоша О. І., Шамілева Л. Л. Розвиток трудового потенціалу промисловості на засадах соціальної відповідальності: концептуальне та науково-методичне забезпечення. *Вісник економічної науки України*, 2016. №2. С. 3-8.
2. Андрющенко І. Є. *Формування життєздатності промислових підприємств* : монографія. Маріуполь : ПДТУ, 2017. 251 с.
3. Арапова О., Щелкунова А, Роль формування та управління кадровим потенціалом у підвищенні конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, 2014. № 8. С. 35 - 46.
4. Горовий Д. А., Воронков А. О. Застосування концепції людського капіталу на промислових підприємствах України в умовах глобального середовища. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. Харків: ХНАДУ, 2017. №1 (16). С. 123-127.
5. Жувагіна І. О., Колесніченко А. Механізм управління розвитком та ефективним використанням трудового потенціалу підприємства / *Журнал «Науковий погляд у майбутнє»*, Sworld, 2018р. ISSN 2415-7538.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Литвин Зоряна Богданівна

к.е.н, доцент

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Сьогодні недооцінюється значення внутрішнього аудиту як форми організації внутрішньогосподарського контролю. Головною причиною того, що в нашій країні внутрішній аудит не набув поширення на багатьох підприємствах, у тому числі великих, є брак необхідного нормативно-методичного забезпечення та кваліфікованого персоналу для належної організації й проведення внутрішнього аудиту.

Мета роботи. Дослідити особливості та напрямки здійснення внутрішнього аудиту на підприємстві. Проаналізувати та систематизувати позитивні та негативні риси організації внутрішнього аудиту на підприємстві.

Матеріали та методи. Для вирішення поставлених завдань було використано загальнонаукові методи пізнання та спеціальні методи дослідження: абстрактно-логічний, системний аналіз, табличний, методи індукції, групування, узагальнення. До складу інформаційної бази дослідження ввійшли: результати наукових досліджень з даної тематики, законодавчі та нормативні документи з питань організації контрольної, аналітичної, управлінської діяльності, та аудиту.

Результати та обговорення. Проблемні питання щодо розвитку системи внутрішнього контролю й аудиту висвітлювали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, як: М. Білуха, Н. Дорош, Т. Каменська, Р. Кулик, М. Лучко, Т. Назаренко, О. Редько, М. Пушкар Б. Усач, Р. Шиманський та інші.

В умовах посилення міжнародної стандартизації ведення обліку і складання фінансової звітності та формування єдиного прозорого Інформаційного простору для учасників економічних відносин вкрай важливе правильне розуміння концепцій і методичних положень, закріплених у

Міжнародних стандартах фінансової звітності[3,с.197]. Потреба у внутрішньому аудиті пов'язана із збільшення масштабів діяльності. За багаторівневого апарату управління виникають проблеми з обміном даними та координацією у прийнятті рішень різними ланками управління, знижується ефективність контролю з боку топ-менеджерів, що веде до виникнення помилок та зловживань працівників. Внутрішній аудит провадить свою діяльність у тісному контакті з керівництвом підприємства, спеціалістами апарату управління, керівниками структурних підрозділів. Результати внутрішнього аудиту допомагають уникнути помилок та зловживань, визначити та усунути слабкі зони у системі менеджменту, що підвищує ефективність прийняття рішень.

Крім того, функціонування служби внутрішнього аудиту є особливо важливим для власників, які не займаються безпосередньо веденням справ на підприємстві, а наймають професійних менеджерів.

Особливо значну роль відіграє внутрішній аудит за наявності у підприємства географічно віддалених філії, де у керівництва є можливість прийняти самостійні рішення. У цьому випадку топ-менеджерам потрібна достовірна інформація про їх діяльність для прийняття рішень щодо функціонування підприємства в цілому.

Внутрішні аудитори застосовують певні процедури і методи контролю з використанням всієї доступної інформації для виявлення шляхів росту ефективності роботи підприємства та його структурних підрозділів.

Недивлячись на те, що внутрішній аудит є складовим елементом системи внутрішнього контролю, він дозволяє оцінювати ефективність системи контролю підприємству в цілому на підставі зворотного зв'язку.

Проведення внутрішнього аудиту та прийняття обґрунтованих управлінських рішень потребує постійної аналітичної обробки інформаційних потоків. Вона дозволяє своєчасно відстежувати тенденції розвитку підприємства, виявити фактори формування основних показників. Важливу роль у цьому відіграють різні види економічного аналізу (техніко-економічний,

функціонально-вартісний і т.д.), які використовують спеціальні методики залежно від техніко-економічних особливостей діяльності суб'єкта, на відміну від фінансового аналізу, що передбачає застосування загальних методик.

В економічній літературі виокремлено три основні напрямки здійснення внутрішнього аудиту на підприємстві [1]. Перший – пов'язаний з наданням гарантій, перевіркою правильності складання фінансової звітності, а також виконанням контрольно-ревізійних функцій. Другий – пов'язаний з оцінюванням ефективності функціонування системи внутрішнього контролю підприємства. Результати внутрішнього аудиту повинні надати власникам достатню впевненість у надійності і ефективності створеної системи контролю, у ефективному використанні активів і тощо. Важливо відмітити, що власники підприємства, а не внутрішні аудитори, відповідають за стан системи внутрішнього контролю. Третій – пов'язаний з удосконаленням процесів управління ризиками та корпоративного управління, наданням консультаційних послуг. У рамках перерахованих напрямків виокремлюють певні види внутрішнього аудиту (рис. 1).

Результати внутрішнього аудиту більше впливають на ефективність роботи підприємства більше, ніж результати роботи зовнішнього аудитора. Ефективність проведення внутрішнього аудиту залежить від вдалої його організації, за яку відповідає керівник підприємства. Організація внутрішнього аудиту, пов'язана із сукупністю заходів, спрямованих на впорядкування окремих дій, які повинні бути здійснені при його проведенні для виконання поставлених завдань.

У [9; 10] виокремлено три способи організації внутрішнього аудиту: створення служби внутрішнього аудиту на підприємстві (СВА), використання послуг аутсорсингу, аутстафінгу чи косорсингу.

При створенні на підприємстві СВА потребує від керівництва вирішення деяких методологічних та організаційно-технічних питань.

Важливим в організації внутрішнього аудиту є дотримання певних принципів. Серед них: системність, схожість та об'єктивність, відвертість,

незалежність, документування, реагування.

Створенню служби внутрішнього аудиту (СВА) повинно передувати з розроблення Положення про відділ внутрішнього аудиту. У ньому потрібно визначити права та обов'язків співробітників, мету, завдання служби, склад та її організаційну структуру, рівень підпорядкування. Положення повинно бути пов'язане з кодексом етики, внутріфірмовими стандартами діяльності.

Рис. 1. Класифікація видів внутрішнього аудиту

З метою забезпечення актуальності даного документу керівник СВА зобов'язаний періодично переглядати його положення і представляти зміни на

схвалення і затвердження керівництву. Важливим є також розроблення первинного плану аудиту з метою виокремлення об'єктів перевірки, а також їх трудомісткості. Після цього рекомендується розробити стратегічний план відповідно до змін, які очікуються у діяльності підприємства, галузі, економіці країни в цілому у найближчому майбутньому [9]. На рис. 2. відображено концептуальну модель впровадження внутрішнього аудиту в систему управління підприємством.

Визначивши цілі і функції СВА, виникає необхідність знайти її місце в організаційній структурі підприємства. Від цього буде залежати її ресурсна база, рівень підпорядкованості, схема координації з іншими підрозділами підприємства. Для уникнення конфліктних ситуацій, коли об'єктами аудиту є лише окремі підрозділи та процеси, важливим є розроблення схеми взаємин між СВА та різними структурними ланками управління, з визначення прав та відповідальності кожної з них. СВА не може бути одним із підрозділів бухгалтерії, адже це не дозволить їй здійснювати перевірку правильності ведення обліку і складання фінансової звітності

Принциповим питанням у процесі організації роботи СВА є розроблення процедур формування її бюджету, персоналу, звітування за наслідками роботи.

Проведення внутрішнього аудиту вимагає наявності компетентного персоналу з визначеними правами, обов'язками і відповідальністю, які зазначені у посадових інструкціях. Це вимагає правильного рішення у підборі працівників. Вони повинні володіти необхідним рівнем кваліфікації, навичками, досвідом для виконання поставлених завдань у межах різних видів внутрішнього аудиту. Рекомендується також враховувати потребу у навчанні та підвищенні кваліфікації персоналу СВА. Працівниками СВА можуть бути: професійні бухгалтери, сертифіковані аудитори, внутрішні аудитори, які працювали на інших підприємствах, працівники інших служб, які володіють відповідними знаннями і розуміють особливості функціонування підприємства.

Рис 2. Концентрувальна модель функціонування внутрішнього аудиту на підприємстві

При розробленні форм звітності СВА за результатами перевірки слід

керуватися потребами основних груп клієнтів, якими виступають керівники різних ланок управління. Вони визначають також строки надання потрібної інформації.

Однією із суттєвих переваг при створенні служби внутрішнього аудиту на підприємстві є достатня обізнаність штатних працівників із внутрішньою структурою підприємства і галузевими особливостями ведення бізнесу. Однак, за такого способу організації внутрішнього аудиту виникає ризик того, що, будучи залежним, внутрішній аудитор не зможе висловлювати об'єктивні судження, боячись певних персональних наслідків.

Об'єктивність результатів роботи СВА визначається рівнем її незалежності і підпорядкованості у структурі управління підприємства. Найбільш бажаною є ситуація, при якій керівник СВА функціонально підпорядковується найвищому колегіальному органу управління, а адміністративно – виконавчому директору. Колегіальним органом управління має бути затверджений внутрішній документ – Положення про службу внутрішнього аудиту, яким регулюються функціонування СВА на підприємстві. Як вже зазначалося, цим документом визначається мета і завдання СВА, рівень підпорядкування, форми звітування, повноваження працівників, вимоги до професійної кваліфікації.

Узагальнюючи вищевикладене, всю сукупність робіт зі створення СВА можна структурувати у певні етапи, серед них: формулювання мети створення та завдань служби внутрішнього аудиту; встановлення основних функцій; формування особового складу; визначення організаційного статусу служби; розробка внутрішніх нормативних документів для регулювання процесу внутрішнього аудиту.

Розглянемо і проаналізуємо більш детально позитивні і негативні сторони впровадження служби внутрішнього аудиту на підприємстві (табл.1).

Ефективний внутрішній аудит може знизити витрати компанії на зовнішній аудит, але не може скасувати його необхідність для компанії. Також важливо врахувати те, що не рекомендується користуватися послугами

зовнішнього аудитора компанії для проведення внутрішніх аудитів, оскільки подібне поєднання може призвести до втрати принципу незалежності, що є одним із першорядних чинників у роботі зовнішнього аудитора.

Таблиця 1

**Позитивні та негативні риси організації
внутрішнього аудиту на підприємстві**

Позитивні риси організації внутрішнього аудиту	Негативні риси організації внутрішнього аудиту
Внутрішній аудит допомагає забезпечити ефективність діяльності апарату управління щодо захисту законних майнових інтересів підприємства.	Недостатньою мірою виконується принцип незалежності аудитора.
Удосконалює систему бухгалтерського обліку і сприяє підвищенню ефективності роботи.	Існує можливість побудови помилкового уявлення зовнішніх аудиторів про фінансовий стан підприємства на основі ознайомлення зі звітами внутрішніх аудиторів.
Контролює реалізацію, надходження грошових коштів, придбання товарів і послуг тощо.	Одноразові аудиторські послуги зі сторони коштують дешевше, ніж постійний контроль з боку внутрішніх аудиторських служб.
Зміцнює фінансовий стан підприємства	
Сприяє покращенню якості зовнішніх аудиторських перевірок	
Внутрішнім аудиторам потрібно докласти менше часу і зусиль для виявлення наявних відхилень	
Внутрішній аудит зазвичай краще забезпечує потребу підприємства у попередньому, поточному і наступному контролі	

В таблиці спостерігається набагато більше позитивних переваг щодо організації внутрішнього аудиту на підприємстві. Створення служби внутрішнього аудиту на підприємстві спонукатиме працівників підприємства дотримуватися чинного законодавства та нормативних актів, а також

розробленої підприємством політики, планів, внутрішніх правил та процедур, вчасно виявляти та знижувати ризик непередбачених витрат чи втрати репутації підприємством. Форми організації служби внутрішнього аудиту на підприємстві повинні вирішуватися власником або керівником залежно від цілей та задач, поставлених перед цією службою. В службі внутрішнього аудиту повинні працювати фахівці, кваліфіковані кадри, спеціалісти які здатні виконати покладені на них функціональні обов'язки.

Висновки. Наявність ефективного внутрішнього аудиту стає невід'ємною складовою успішного розвитку господарської діяльності в умовах швидких змін зовнішнього середовища, ускладнення процесів управління, розподілу функцій володіння та управління бізнесом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каменська Т. О., Редько О. Ю. Внутрішній контроль і аудит в управлінні: практ. посіб. ; Наук. шк. аудиту, Нац. Центр Обліку та Аудиту. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. 375 с.
2. Кузнецова С. Організація внутрішнього аудиту в системі управлінського контролю компанії. Бухгалтерський облік і аудит. 2015. №5. С.19-26.
3. Литвин З. Б. Класифікація фінансової звітності як об'єкта аналізу та аудиту. Розділ у колективній монографії. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація: монографія за заг. ред. д.е.н., проф. Михайла ЛУЧКА. Тернопіль, ЗУНУ. 2021.С.197-209.
4. Литвин З. Б., Будник Л. А. Суттєвість як критерій оцінювання достовірності фінансової звітності. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі*. Матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції. (Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій. м. Чернігів 2021 р.) С.112-115.
5. Лучко М. Р., Пилипчук Н. М. Контроль якості внутрішнього аудиту підприємств в умовах євроінтеграційних процесів. *Бізнес Інформ*. 2015. №7.

C.229-234.

6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2016–2017 р.). URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhнародni-standarti-auditu>.

7. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> .

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996–XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> .

9. Назаренко Т. П. Служба внутрішнього аудиту: особливості організації *Економічний аналіз*, 2016. Том 23. № 2. С.119-125. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1082/853> (дата звернення 06.09.2022).

10. Сугак Т. М., Тимофеев О. Ю. Внутрішній аудит як інструмент підвищення ефективності функціонування підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №10 (220).С. 79-85. URL:https://eco-science.net/archive/2019/APE-10-2019/10.19_topic_Sugak%%20O.pdf (дата звернення 04.09.2022).

**МЕТОДИКА ЗНАЙДЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ЗАПАСУ ЗАПАСНИХ
ЧАСТИН ЧЕРЕЗ ТЕОРІЮ НАДІЙНОСТІ**

Пістунов Ігор Миколайович

д.т.н., професор

Григорян Володимир Євгенович

студент

Національний технічний університет

Дніпровська політехніка

м. Дніпро, Україна

Анотація: Сформульована оптимізаційна модель знайдення оптимальної кількості запасних частин для виробничої лінії з урахування схеми розташування цих деталей. В роботі використано теорію надійності та методику планування експерименту. Показано застосування для реального виробництва.

Ключові слова: Виробнича лінія, запас запчастин, теорія надійності, планування експерименту.

У масовому виробництві головним елементом випуску є виробнича лінія. Її зупинка негайно впливає на отримання прибутку, оскільки необхідно замінити ті деталі, що вийшли з ладу. З цією метою виробники накопичують запас таких деталей, які найчастіше виходять з ладу. Але запас деталей «омертвляє» капітал в запасних частинах, який тепер лежить нерухомо.

З іншого боку, можна було б взагалі не купляти запчастини, а замовляти їх при виході з ладу. Але тоді збільшиться час простою лінії.

Вирішенням проблеми є оптимізація запасів запчастин за економічними критеріями. Основною метою будь-якого виробництва є збільшення його прибутку. В свою чергу прибуток залежить від кількості виробленого товару у одиницю часу:

$$V_3 = V * T_{\phi} , (1)$$

де V_3 – загальна кількість товару вироблена за період часу T_ϕ ; V – продуктивність виробничої лінії за одиницю часу; T_{ef} – фактичний час роботи обладнання. Зрозуміло, що при $V = const$, що є нормою на сталому виробництві, на обсяг виробництва буде впливати тільки T_ϕ , яке дорівнює:

$$T_\phi = T_{ef} - T_{вр}, (2)$$

де $T_{вр}$ – час витрачений на непланові ремонти; T_{ef} – фактичний час роботи обладнання, який дорівнює:

$$T_{ef} = T_n - T_{пр}, (3)$$

де T_n – номінальний або нормований час роботи обладнання; $T_{пр}$ – час витрачений на планові ремонтні роботи. Якщо припустити, що T_{ef} є константою, то єдиним показником, який буде впливати на T_ϕ буде $T_{вр}$ час витрачений на позапланові ремонтні роботи, який дорівнює:

$$T_{вр} = T_p + T_{зд}, (4)$$

де T_p – час витрачений на проведення ремонтних робіт; $T_{зд}$ – час на замовлення і доставку відсутньої деталі.

Показник $T_{зд}$ досить просто призвести до 0, він прямо пропорційний кількості запасних деталей на одиницю обладнання, які є на виробництві:

$$\text{При } N \rightarrow \max, T_{зд} \rightarrow \min, (5)$$

де N – об'єм запасу; Тобто при $n \rightarrow \max$, $T_\phi \rightarrow \min$, що в свою чергу виражається у збільшенні V_3 . Але об'єм запасу потребує інвестицій і зменшує загальний прибуток виробництва, що можна виразити виразом:

$$\Pi = V_3 * c_v - c_N, (6)$$

де Π – прибуток від виробництва; c_v – вартість однієї одиниці товару; c_N – сумарна вартість запасу деталей.

Тобто для максимізації прибутку виробництва потрібно знайти той оптимальний запас деталей, при якому вірогідність непланової безвідмовної роботи обладнання буде наближатися до нуля і при цьому об'єм коштів які інвестуються у запас був мінімально можливим. Тоді нехай кількість типів деталей, що виходять з ладу становить D . Тоді ймовірність безвідмовної роботи

виробничої лінії можна знайти як добуток безвідмовної роботи кожної з деталей при умові, що підприємство має їх достатній запас

$$P_L = \prod_{j=1}^D P(n_j, m_j, p_j), \quad (7)$$

де $P(n_j, m_j, p_j)$ знаходиться як залежність від n_j – кількості пристроїв та m_j – кількості запасних частин для цього пристрою ($1 \leq j \leq D$). Позначимо як D_M доходи за місяць від безперебійної роботи виробничої лінії, а як Π_M – відповідно, прибуток від безперебійної роботи лінії. Звідкіля, з урахуванням (6) можна записати, що загальний дохід від роботи лінії буде становити

$$\Pi = P_L D_M - \Pi_M (1 - P_L). \quad (8)$$

Очевидно, що загальний прибуток має бути зменшений на вартість запасних частин, яку необхідно тримати на випадок виходу з ладу діючих деталей, помножену на ймовірність того, що n_j однакових деталей працюватимуть безперебійно протягом місяця:

$$CPS = \sum_{j=1}^D c_j m_j \left(1 - \prod_{i=1}^{n_j} (1 - p_j) \right), \quad (9)$$

де c_j – вартість j -ї запасної частини.

Об'єднавши (7) та (8) ми отримаємо цільову функцію, що має прагнути до максимуму:

$$\Pi = P_L D_M - \Pi_M (1 - P_L) - CPS = \sum_{j=1}^D c_j m_j \left(1 - \prod_{i=1}^{n_j} (1 - p_j) \right) \rightarrow \max. \quad (10)$$

Обмеженням для цієї задачі буде вимога $0 \leq m_j \leq L, 1 \leq j \leq D$, L – кількість однотипних деталей, що знаходять використання у виробничій лінії.

Ці ж параметри будуть змінними факторами в оптимізаційній задачі, що робить її задачею математичного програмування, яка може бути вирішена будь-яким методом, реалізованим в цифровому процесорі Microsoft Excel.

Покажемо, як запропонована модель буда використана для виробничої лінії заводу «КПД» корпорації «Біосфера».

Почнемо зі знайдення величини $P(n_j, m_j, p_j)$. Для цього було використано положення з теорії надійності. Припустимо, що є n пристроїв, які повинні працювати одночасно протягом часу t . Імовірність того, що яке-небудь з них безвідмовно проработить цей термін, становить p (одна і та ж для всіх пристроїв, і пристрої відмовляють незалежно одне від іншого). Як зміниться ймовірність безвідмовної роботи системи, якщо в ній, крім n основних пристроїв, є ще m резервних, що знаходяться в навантаженому стані (тобто в тому ж режимі, в якому й основні). Відмовою як і раніше вважається перехід системи в такий стан, коли в ній кількість працездатних пристроїв виявляється меншим n . Шукана ймовірність є згідно [1, с1]

$$P_n(m) = \sum_{i=0}^m C_{m+n}^{n+i} p^i (1-p)^{m-i}. \quad (11)$$

Така функція є не зручною для використання в оптимізаційній підпрограмі Solver цифрового процесора Microsoft Excel. Потрібна гладка функція, тому було використано метод планування експериментів [2, с1]. Його сутність полягає у тому, що при проведенні активного експерименту потрібно брати тільки наперед визначенні значення вхідних факторів, що дозволяє отримати значення вихідного фактору описати поліномом другого порядку. В нашому випадку для трифакторного експерименту, було використано план, представлений в табл.1, де подані як відносні так і абсолютні значення факторів. Щоб знайти крайні точки плану експерименту було виділено 29 основних типів деталей, що найчастіше виходять з ладу. Для них розраховано ймовірність виходу з ладу протягом робочого місяця, поділивши кількість деталей одного типу, що вийшли з ладу, на їх загальну кількість на виробничій лінії. У таблиці 3.1 наведено фрагмент таблиці розрахунків кількості виходу з ладу протягом місяця для деяких деталей виробничих ліній (тут і далі назви деталей подані як написано у накладних та інших супровідних документах).

Таблиця 1

Розрахунок кількості деталей, що вийшли з ладу

Деталь	Кількість деталей, що вийшли з ладу
Струна 2*0,4*1030	14
Струна предварительной пайки	14
Нож для вырубки большого	12
Лента транспортёрная 30 мм FNI-2 E	11
Подшипник 6201	10
Щётка токосъёмная	9
Пленка 40x0,25 мм.	8
ТЭН-250x16-1,0/220 -1000Вт	7
Манжета 30x40x7 армированная	6
Подшипник 6004	6
Подшипник 6005	6
Подшипник 6006 (180106)	6
Лента воздушной пайки	5
Нож для вырубки Л152	5
Пленка 80x0,20 мм. прозр.	5

Отримана кількість таких деталей була розділена на загальну кількість однотипних деталей для визначення ймовірності виходу з ладу. Фрагмент розрахунків наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок імовірність виходу з ладу обладнання протягом місяця

Деталь	Ймовірність виходу з ладу протягом місяця
Струна 2*0,4*1030	25%
Струна предварительной пайки	25%
Нож для вырубки большого отверстия	21%
Лента транспортёрная 30 мм FNI-2 E	20%
Подшипник 6201	18%
Щётка токосъёмная	16%
Пленка 40x0,25 мм.	14%
ТЭН-250x16-1,0/220 -1000Вт	13%
Манжета 30x40x7 армированная	11%
Подшипник 6004	11%
Подшипник 6005	11%
Подшипник 6006 (180106)	11%
Лента воздушной пайки	9%
Нож для вырубки Л152	9%
Пленка 80x0,20 мм. прозр.	9%
Звено соединительное 16В-1- CL	7%

З наведених вище таблиць видно, що найбільша варіація складає для:

кількості основних деталей $n = [1,29]$, запасних деталей $m = [1,5]$, імовірність відмови роботи $p = [0,07; 0,29]$.

У таблиці 3 подано план експерименту для визначення ймовірності $P(n_j, m_j, p_j)$.

Розрахунки за формулою (11) дали можливість отримати ймовірність безвідмовної роботи лінії, що складається з основних та запасних частин. Застосувавши метод найменших квадратів, знаходилася залежність $P(n_j, m_j, p_j)$ вигляду

$$P(n_j, m_j, p_j) = a_0 + \sum_{i=1}^3 (a_i x_i + a_{i+3} x_i^2) + x_1(a_7 x_2 + a_8 x_3) + a_9 x_2 x_3 + a_{10} x_1 x_2 x_3, \quad (12)$$

Таблиця 3

План експерименту для визначення імовірності

Відносні значення			Абсолютні значення		
n	m	p	n	m	p
-1	-1	-1	9	2	0,146
1	-1	-1	19	4	0,146
-1	1	1	9	2	0,146
1	1	-1	19	4	0,146
-1	-1	1	9	2	0,214
1	-1	1	19	4	0,214
-1	1	1	9	2	0,214
1	1	1	19	4	0,214
-1,44	0	0	1	3	0,18
1,44	0	0	29	3	0,18
0	-1,44	0	14	1	0,18
0	1,44	0	14	5	0,18
0	0	-1,44	14	3	0,07
0	0	1,44	14	3	0,29

де x_1, x_2, x_3 – відповідно n, m, p ; $a_1 \dots a_{10}$ – коефіцієнти моделі. Розрахунок коефіцієнти було проведено із застосування додатку Regression електронних таблиць Microsoft Excel і отримано наступну точну залежність з нульовою похибкою ($R^2 = 1$)

$$P(n_j, m_j, p_j) = 86,7681605124964 - 2,84833424436937n - 29,108090005352m - 263,661359237691p + 0,502980497238123nm -$$

$$11,8302415352799np + 3,18474557260924nmp + 0,0776912809148127n^2 + 2,28310029726217m^2 + 899,888428544503p^2. (13)$$

Формула (12) використовувалася для знайдення за моделлю (9) оптимального запасу запчастин. Для розрахунків використовувався додаток Solver цифрового процесору Microsoft Excel. В якості оптимального алгоритму було прийнято метод зведеного градієнту, оскільки формула (12) є нелінійною

У табл. 4 наведено частину розрахунку оптимального запасу запчастин. З таблиці видно, що деяких запчастин не вистачає (різниця має від'ємне значення), а деяких занадто багато, ніж потрібно (різниця має додатне значення).

Таблиця 4

Результат розрахунку оптимального запасу запчастин

Деталь	Запас деталей	Оптимальна кількість запасу деталей	Різниця
Ремень Т5 245 (аналог 90 XL) зубчатый полиуретановый	1	2	-1
Ремень (B/17) 1250/1210	1	1	0
Щётка Rotomac (пласт. ЩБСФ-01)	1	1	0
Подшипник 6900 (61900)	4	2	2
Подшипник 6207	2	1	1
Ремень 1400 SPA	1	1	0
Ремень зубчатый полиуретановый Т5 245 (аналог 90 XL)	1	2	-1
Подшипник 6204	8	1	7
Подшипник 3005 2Z	3	1	2
Подшипник 6206	9	4	5
Подшипник 6901 (61901)	6	0	6
Подшипник KRV 32	1	1	0
Форсунка ø 30 I=1,25мм	1	1	0
Форсунка ø 50 I=1,25мм	1	0	1
*Подшипник 6206 2Z	9	4	5
Насадка шаровая на шток GA-40 M12x1,25	1	1	0
Нож 465x30x1 мм Rotomac (нож перемотчика)	1	1	0
Пневмоцилиндр 25N2A25A080 CAMOZZI	1	1	0
Подшипник 3005	3	1	2
Подшипник 6905 (61905)	2	1	1
Пружина лапки Rotomac	2	0	2

Загалом оптимальна кількість деталей тільки для наведеного прикладу була 32 одиниці, а економія у наведеному випадку склала 4769.78грн.

Аналізуючи отримані результати оптимізаційного розрахунку можна прийти до висновку, що наявний запас деталей був не оптимальним для 12 з 18 позицій . Тільки там, де у табл. 4 вказано, що різниця дорівнює нулю, запас був оптимальним.

Використання оптимального запасу деталей дозволило підприємству зекономити 36 567 грн за місяць, причому середній час простоїв зменшився на 4,7%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Теорія надійності: сайт URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96
2. Планування експерименту: сайт URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИМ ОБЛІКОМ

Ракуть Д. О.

здобувач освіти
першого бакалаврського рівня,
Науковий керівник:

Гуріна Н. В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Вступ. Облікова політика є найважливішим інструментом для ефективної та раціональної організації облікової роботи підприємств. Саме вона звертає увагу на конкретну ситуацію підприємства і безпосередньо впливає на прийняття управлінських рішень. Від ступеня її сформованості залежить ефективність і перспективи розвитку бухгалтерського обліку.

Мета роботи. Дослідити проблеми облікової політики підприємства в системі регулювання бухгалтерським обліком.

Матеріали та методи. Під час ретельного опрацювання даної теми, використовувалися закони та положення облікової політики України.

Результати та обговорення. Спираючись на Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [1]. Слід зауважити, відповідно до ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1] підприємство самостійно обирає облікову політику.

Окрім вищезазначених законів і положень, облікова політика також регулюється рядом інших законодавчих та нормативних актів. Серед них: Національне положення бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до

фінансової звітності»; Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» та ін.

Актуальність проблеми облікової політики підприємства зумовила досить високий рівень інтересу до її дослідження. Перш за все, видатні вітчизняні та зарубіжні вчені обговорювали корпоративну облікову політику в системі бухгалтерського нагляду, серед них: Щирба І. М., Пушкар М. С., Бутанець Ф. Ф., Кулик А. В., Войтенко Т. В., Цегельник Н. І. та інші.

Формування облікової політики делеговано бухгалтерам та керівництву компанії. Задля якнайкращого зображення суті облікової політики необхідно відзначити ряд завдань, які вона виконує у системі регулювання бухгалтерського обліку, а також виділити її формування.

Досить велика кількість вчених ще не склала єдиної думки стосовно того, скільки етапів об'єднує процес створення тих методів та принципів, які буде надалі використовувати підприємство. Проте, враховуючи організаційно-методологічні аспекти, процес формування облікової політики доцільно поділити на такі етапи (рис. 1) [2, с. 110].

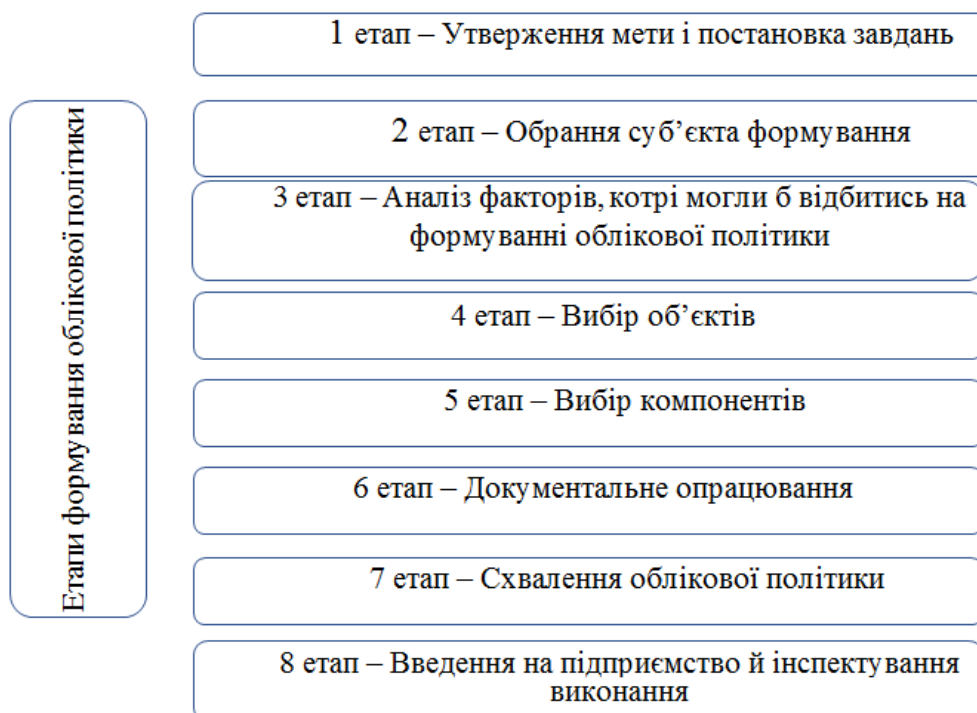

Рис. 1. Етапи формування облікової політики

Джерело: [2, с. 110]

Якщо облікова політика на підприємстві була обрана правильно, тоді її додержання повинно забезпечити виконання таких завдань:

- єдність вимог та підходів до ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;
- формування раціональної системи інноваційного забезпечення для управління підприємством;
- податкову оптимізацію [3].

Висновки. Отже, облікова політика є важливою для будь-якого підприємства, оскільки дозволяє керівництву простежувати рівень понесених витрат і отриманих доходів та впливати на його інвестиційну привабливість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Законь України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.help/law/996-XIV/> (дата звернення: 29.09.2022).
2. Миронова Ю. Ю., Прут А. Ю., Шинкар Ю. Л. Облікова політика підприємства: сутність, особливості та проблеми формування. *Причорноморські економічні студії. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2019. Випуск 39-2, С.108-112.
3. Облікова політика. URL: <https://avstudy.com.ua/oblikova-politika/> (дата звернення: 29.09.2022).
4. Кушнір Л. А., Коркушко О. Н., Кушнір В. О. Вплив облікової політики на організацію обліку господарюючого суб'єкта. *Приазовський економічний вісник. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2020. Випуск 3 (20), С. 246 – 251.

ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

Рунчева Наталія Вікторівна,
д.е.н., доцент
Марченко Оксана Анатоліївна,
д.е.н., професор
Бритвенко Анастасія Сергіївна,
Верховод Ірина Сергіївна,
к.е.н., доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Незважаючи на економічні виклики, з якими зіштовхнулась Україна за останній час, український бізнес продовжує дивувати своєю стійкістю. Не є винятком готельно-ресторанна сфера. Попри екзистенційну загрозу, учасники ринку не лише успішно борються за своє виживання, а й демонструють надзвичайну об'єднаність та взаємну підтримку.

Мета роботи. Навести результати дослідження щодо стану українського готельно-ресторанного бізнесу сьогодення.

Матеріали та методи. Певні аспекти економіки ресторанного бізнесу висвітлюють у своїх працях вітчизняні дослідники: Ю. Феленчак [2], О. Марченко [5] та ін.

Результати та обговорення. Повномасштабна війна зробила ситуацію ще більш скрутною. Термін стратегічного планування у більшості ресторанів зараз не більше тижня, а для деяких 2-3 дні. Основна комерційна задача для бізнесу вижити, адже деякі заклади було знищено фізично.

Наразі ринок зменшився приблизно на 25% порівняно з лютим 2022 року. У деяких областях падіння ринку становило понад 50% (Харківська, Миколаївська, Запорізька, Луганська області), у Київській, Одеській, Дніпропетровській областях падіння до 30%.

Разом з тим, у західних областях спостерігається позитивна динаміка. У Львові та області кількість ресторанів та кафе зросла приблизно на 30%, у Закарпатській, Чернівецькій, Івано-Франківській областях відмічено зростання приблизно на 20%.

До початку літа падіння ринку було значнішим. Але з червня почали відкриватися ресторани у Києві, а також у західних областях. Загалом відкрилось понад 2 тисячі закладів.

Найбільш інтенсивно розвивався ресторанний ринок у Львові понад 500 нових закладів області з початку війни. З усіх міст на Західній Україні Львів виявився найкосмополітичнішим і найбільш заповненим [1].

Малі та середні заклади харчування також починають активно працювати в Україні, зокрема їх кількість стала активно зростати після деокупації Півночі України на початку квітня.

Про це йдеться у дослідженні ІТ-компанії Poster, яка займається автоматизацією закладів [2].

Загалом, кількість відкритих закладів зросла у всіх регіонах, крім Сходу країни. Краще за інших відновилася Закарпатська область, сьогодні там працюють 86% закладів від довоєнної кількості. У Хмельницькій – 83%, у Чернівецькій – 81%, у Львівській – 79%, у Волинській 77%. У Рівненській області працює 75% закладів.

У столиці України вже працює 40% малих та середніх закладів у порівнянні із довоєнним показником 23 лютого, у Київській області 41%. Для порівняння, наприкінці березня у Києві було лише 18% закладів, що працюють, у Київській області – 16%.

Менш ніж за місяць кількість відкритих закладів у Чернігівській області зросла з 1% до 20%, у Сумській – з 16% до 49% від клієнтів Poster у порівнянні із довоєнним показником.

Найскладнішою залишається ситуація у Харківській, Донецькій та Луганській областях: там відповідно працюють 9%, 5% та 0% закладів від кількості, що працювала напередодні війни [3].

Станом на зараз, близько 40% всіх малих та середніх бізнесів закрились. До кінця року очікується, що ця цифра виросте до 50% [3]. Проте, на заході України ситуація є більш оптимістичною. Вартість середнього чеку мережі «23 ресторани», що в Івано-Франківську, в серпні зрівнялася з минулорічним показником.

У кавовому бізнесі ситуація теж виглядає значно краще, ніж у березні-квітні. За час війни майже всі кав'ярні збереглись та продовжують працювати. Вже станом на початок серпня київські кав'ярні вийшли на довоєнний рівень продажів та навіть перевищили його. Обсмажувачі кави також продовжують працювати, а каву українського обсмаження активно замовляють на експорт до Туреччини, Швеції та інших країн [4].

Наявна здатність малого бізнесу виступати компенсатором негативних тенденцій, що виникають у сфері зайнятості у великому та середньому бізнесі економіки України. Акцентується увага не лише на доступності створених у малому бізнесі робочих місць для осіб, які вивільняються з великих і середніх підприємств, а й на спроможності малого бізнесу створити економічні передумови для покращення якісних характеристик зайнятості в цьому секторі та економіці в цілому [5].

Бізнеси зараз підтримують один одного: є випадки, коли працівники ресторанів із західних областей передавали частину своєї заробітної плати командам закладів із Харкова та інших близьких до фронту областей. Часто в закладах існують позиції меню, прибуток від яких повністю перераховується на благодійність чи окремі потреби ЗСУ.

Подібні процеси відбуваються й в українському кавовому ком'юніті: бізнеси підтримують одне одного, регулярно організують збори на потреби ЗСУ та інші благодійні акції.

Основна турбота бізнесу зараз це соціальна складова: потрібно допомагати перемогти та демонструвати єдність, підтримувати один одного.

Особливо сильно постраждали ресторани, профіль яких морепродукти та суші вартість імпорту продуктів дуже виросла. Тому однією з основних

тенденцій буде зниження кількості іноземних інгредієнтів та перепрофілювання на більш звичну кухню.

Рекомендується закладам харчування максимально знизити орендну ставку, мінімізувати всі необов'язкові витрати та орієнтуватись на доставку.

Попри успішний літній сезон на заході України, зима може видатися складною і для готельного бізнесу, адже ціни різко піднімуться. Тому готелям слід робити ставку на послуги з реабілітації.

Наразі багато рестораторів та шеф-кухарів з України відкривають заклади української кухні за кордоном: у Швейцарії, Англії, Іспанії та інших країнах. Але страви української кухні мають бути переосмислені та адаптовані до «європейської подачі». Гарний розвиток демонструє українське виноробство.

Від початку війни в Україні зачинилися близько 7 тисяч ресторанів та кафе. Разом з тим відкрилися лише більш як 2 тисячі нових закладів. Найчастіше бізнес планує відкривати нові заклади в Польщі.

В популяризації національної кухні Україна може звернутися до досвіду Хорватії, яка активно поширює ресторани з національними стравами з морепродуктів по всій Європі. Важливо робити акцент у просуванні кухні не на окремій страві, а на якісному продукті [4].

Європейські ресторатори ще до війни позиціонували Одесу, Київ та Львів як міста для гастротуризму. Після перемоги Україна стане туристичною локацією №1 у Європі, в тому числі й для гастротуризму.

Висновки. Отже, незважаючи на вкрай складний та турбулентний період для ресторанної та готельної спільнот, бізнеси об'єднані та підтримують не лише державу, а й один одного. Після перемоги матимемо всі підстави очікувати як злету українського ресторанного бізнесу, так і популяризації української кухні загалом.

Такі тенденції як соціальна відповідальність бізнесу, патріотичність, українськомовність, і посилений клієнтський сервіс вже давно є нормою в українському ресторанному бізнесі. Ресторатори лише на початку шляху пізнання нових форматів комунікації. Але наразі панує тренд на усвідомлену

щирість та розбудову України за покликом душі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ресторанний бізнес під час війни: де найбільш інтенсивно відкриваються нові заклади. URL: https://24tv.ua/business/restoranniy-biznes-pid-chas-viyni-vidkrittya-restoraniv-ukrayini_n2151721

2. Феленчак Ю. Б. Формування і реалізація соціальної доктрини туризму : дис. ... д-ра економ. наук : 08.00.07 / Феленчак Юлія Богданівна. - Львів, 2021. - 453 с.

3. В Україні активно відновлюють роботу заклади харчування: скільки їх працює. URL: <https://business.rayon.in.ua/news/507674-v-ukraini-aktivno-vidnovlyuyut-robotu-zakladi-kharchuvannya-skilki-ikh-pratsyue>

4. Ринок HoReCa під час війни: поточний стан та ключові тенденції. URL: <https://voxukraine.org/rynok-horeca-pid-chas-vijny-potochnyj-stand-ta-klyuchovi-tendentsiyi/>

5. Viktoriia Nekhai, Svetlana Nesterenko, Oksana Marchenko, Svetlana Suprunenko y Tetiana Khrystova Restorative and productive methods of environmental management in the implementation of environmental policy. *Cues tiones Po lí ti cas* Vol. 39, N° 71 (2021), 871-883.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Суворова Ірина Миколаївна

к.е.н., доцент

Поліщук Анастасія Володимирівна

Темченко Анна Андріївна

студентки

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Вступ: Ми живемо в епоху радикальних змін суспільства, які обумовлені впливом факторів глобалізації, інформатизації, інтелектуалізації. Наукоємне виробництво, інтернет речей, хмарні рішення, бази знань, а також штучні інтелектуальні системи дають потужний поштовх зростанню продуктивності процесів і впливають на всі сторони нашого життя.

Одним із найбільших досягнень людства є створення штучного інтелекту. Штучний інтелект може обробляти велику кількість даних швидко, а розумна техніка прискорює темпи виробництва і виконує завдання чітко – це підвищує якість роботи будь-якої компанії в цілому. Застосування штучного інтелекту в логістиці є найбільш перспективною, оскільки саме ця сфера є найбільш практична для даного введення.

Мета роботи: проаналізувати, як штучний інтелект застосовується у логістиці та як за допомогою штучного інтелекту можна вдосконалити роботу логістичних процесів.

Основний матеріал:

Логістика - сфера діяльності, яка розвивається постійно, завдяки розвитку, підприємці стали отримувати більш прозорі процеси, значно знизився рівень витрат і більш точні прогнози ситуації на майбутнє. Проаналізувавши застосування штучного інтелекту, логістика - одна з найбільш підходящих сфер діяльності в якій доречно та перспективно його використовувати.

На нашу думку, саме логістика у більшості своїх процесів завжди має

чіткі кроки та розуміння того, яким має бути результат. Пропонуємо розглянути приклад алгоритму роботи транспортної логістики (Рис1.)

Рис. 1 Алгоритм роботи транспортної логістики.

Якщо використовувати штучний інтелект, то до 95% завдань можна автоматизувати – це призведе до скорочення витрат до 30%. Тому важливо розглянути аспекти нововведень штучного інтелекту в логістиці.

П'ять способів застосування штучного інтелекту в логістиці:

1.Самостійні транспортні засоби.

Ми всі чули про автомобілі без водія, але штучний інтелект у логістичній галузі також дозволяє автоматизувати інші транспортні засоби для перевезення вантажів, такі як мікроавтобуси, вантажівки чи автобуси. Автономні транспортні засоби можуть працювати самостійно або з людиною-водієм. Цей тип технології може принести багато переваг логістиці.

До прикладу, ми розглядали алгоритм роботи транспортної логістики (Рис.1), в результаті впровадження штучного інтелекту, це дасть нам можливість використовувати автоматизовані транспортні засоби, які вносять зміни в ланцюжок поставок і допомагають заощадити час і знизити витрати. Але що ще важливіше, безпілотні технології можуть допомогти зменшити

кількість аварій. Крім того, це допомагає навколишньому середовищу, зменшуючи споживання палива.

2. Штучний інтелект в автоматизації складу.

Багатьом великим корпораціям потрібні швидкі та передові логістичні рішення, тому вони інвестують свої ресурси в технології ШІ та робототехніку. Багато рутинних завдань полегшуються завдяки автоматизації складу. ШІ трансформує складські процеси, такі як збір і аналіз інформації та процеси інвентаризації, що дозволяє компаніям підвищувати ефективність і збільшувати доходи. У сфері складування штучний інтелект використовується для прогнозування попиту, зміни замовлень і перенаправлення продуктів у дорозі. Ви можете коригувати свої замовлення відповідно до цих прогнозів і за потреби доставляти товари, які користуються попитом, на місцеві склади.

За допомогою, автоматизації складу, якщо в ланцюжку є кілька складів, штучний інтелект може з'єднати їх, щоб знайти найкращий варіант для транспортування запасів, тобто це дає нам можливість у транспортній логістиці (Рис.1) скоротити витрати на транспортування та заощадити не лише ресурси, а й витрати.

Технологія комп'ютерного зору, яка використовується в складському господарстві, дозволяє розпізнавати та систематизувати товари. У майбутньому цей тип технології допоможе здійснювати контроль якості та позбавить від потреби людського нагляду.[5]

3. Краще прогнозування попиту.

Прогнозування майбутніх потреб щодо кількості товарів і витратних матеріалів є життєво важливим для успішної роботи компанії. Коли компаніям не вдається зробити точні прогнози, а кількість товарів не відповідає високому попиту, вони втрачають гроші, а це останнє, чого вони хочуть. Якщо ваші прогнози будуть неточними, ви ризикуєте втратити запаси та втратити продажі. Ваші клієнти без вагань звернуться до ваших конкурентів, якщо ви не зможете задовольнити їхні потреби. Штучний інтелект пропонує алгоритми, які можуть передбачити ці тенденції. Певні інструменти на основі штучного інтелекту

можуть прогнозувати навіть краще, ніж спеціалісти-люди, що означає менші запаси та спрощене управління складом. Ще одна перевага штучного інтелекту в логістиці полягає в покращенні досвіду клієнтів. AI може забезпечити кращий досвід клієнтів завдяки персоналізації та пропозиціям продуктів на основі купівельних звичок і особистих уподобань клієнтів. Клієнти оцінять більш персоналізований досвід і стануть більш лояльними до компанії.

4. Розумні дороги.

Ще одним застосуванням штучного інтелекту в логістичній галузі є розумні дороги. Над їх будівництвом працює кілька компаній. Розумні дороги допомагають підвищити безпеку на дорогах і зменшити затримки в ланцюжку поставок, спричинені несприятливими погодними умовами, пришвидшуючи доставку, тобто це дасть можливість автоматизувати роботу транспортної логістики. Розумні дороги обладнані сонячними панелями та світлодіодними ліхтарями. Сонячні батареї використовуються для виробництва електроенергії та запобігають слизькості доріг у зимові місяці, оскільки вони мають здатність нагріватися. Світлодіодні ліхтарі сповіщають водіїв про зміну дорожніх умов. Розумні дороги надають дуже цінну інформацію для підприємств, які використовують їх для транспортування своєї продукції. Дороги з волоконно-оптичними датчиками підключені до Інтернету та можуть визначати інтенсивність руху та схеми руху та попереджати водіїв про майбутні затори. Вони також можуть відчувати, коли транспортні засоби з'їжджають з дороги або коли сталася аварія, і сповістити служби екстреної допомоги.[6]

5. Бек-офісна операція.

Операції бек-офісу мають вирішальне значення для логістичної галузі. ШІ відіграє величезну роль у підвищенні швидкості та точності багатьох бек-офісних операцій. Поєднання штучного інтелекту з робототехнічною автоматизацією процесів (RPA) створило технологію під назвою когнітивна автоматизація. У поєднанні з RPA штучний інтелект дозволяє співробітникам підвищити ефективність роботи за рахунок збільшення продуктивності та точності. Наприклад, деякі повторювані завдання, пов'язані з даними, можна

автоматизувати за допомогою ШІ. Таким чином автоматизація бек-офісу допомагає компаніям із ланцюгами поставок заощаджувати час і гроші. За допомогою такого типу технології можна замінити деякі категорії працівників, наприклад, бухгалтерів і кадровиків. Відповідно ймовірність людської помилки буде меншою.

Висновок: Застосування нових технологій є однією з найкращих стратегій покращення ланцюжка поставок. Штучний інтелект має багато застосувань у ланцюзі поставок і логістиці. Компанії в усьому світі впроваджують цю потужну технологію у свою повсякденну діяльність. Штучний інтелект допомагає прискорити та спростити різні важливі процеси. Автоматизація рутинних завдань, які в іншому випадку займають багато часу, покращує ефективність і точність і зменшує ймовірність людської помилки. Як наслідок, впровадження ШІ в логістичну галузь може зменшити витрати та підвищити задоволеність клієнтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Інтернет ресурс: Штучний інтелект у логістиці та вантажних перевезеннях URL: https://logist.today/uk/dnevnik_logista/2019-12-22/iskusstvennyj-intellekt-v-logistike-i-gruzovyh-perevozkah/
2. Інтернет ресурс: 8 способів, як Штучний Інтелект змінить логістику: URL: <https://fialan.ua/ua/news/vagno-znat/8-sposobiv-yak-shtuchnij-logistiku/>
3. Інтернет ресурс: Штучний інтелект на службі бізнесу URL: <https://aiconference.com.ua/uk>
4. Інтернет ресурс: Що може зробити зі світом штучний інтелект? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/details/28891073.html>
5. AI in Logistics: How Artificial Intelligence is Transforming the Logistics Industry URL: <https://www.europeanbusinessreview.com/ai-in-logistics-how-artificial-intelligence-is-transforming-the-logistics-industry/>
6. The role of artificial intelligence in logistics URL: <https://www.ilscompany.com/the-role-of-artificial-intelligence-in-logistics/>

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Урікова Оксана Михайлівна

к.е.н., доцент

Корпало Ірина Русланівна

Кулинич Анастасія Степанівна

студенти

Національний університет Львівська Політехніка

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Кредитний ринок є невід'ємною частиною економічної системи країни та її інфраструктури. Всі чинники, які впливають на економіку країни неодмінно впливають і на кредитний ринок в цілому. Воєнні дії, пов'язанні із повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, не стали винятком. Основну частину кредитної системи країни становлять банки, які представлені дворівневою системою. На першому рівні розміщений Національний банк України, на другому – комерційні банки. Банківська система здійснює одну з найважливіших ролей на ринку грошей, а саме роль фінансового посередника. Банки акумулюють заощадження економічних суб'єктів і водночас надають позички іншим суб'єктам ринку. Війна внесла свої зміни на обидва рівні нашої банківської системи.

Мета роботи. / Aim. Здійснити аналіз роботи банківської системи України в умовах війни, проаналізувати основні показники діяльності банківського сектору та з'ясувати, як відреагував Національний банк України на воєнні дії, пов'язані з російським вторгненням в Україну та які заходи були ним запроваджені для безперебійного та стабільного функціонування банків.

Матеріали та методи./Materials and methods. В ході дослідження даної теми було проаналізовано та систематизовано матеріали та публікації щодо динаміки показників банківського ринку України за 2018-2022 роки, рівня облікової ставки НБУ у довоєнний час та в період повномасштабної війни, а також оцінки та прогнози Міністерства фінансів України щодо банківської

діяльності. Серед загальнонаукових методів було використано контент-аналіз, табличний, графічний, абстрактно-логічний, узагальнення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Банківська система - це складова фінансової системи держави, вона демонструє собою сукупність різних видів за формою та спеціалізацією національних банків і кредитних установ, що діють в межах фінансової системи та грошово-кредитного механізму. Стан банківської системи має важливе значення в умовах розвитку національної економіки. Адже банки є одним із головних джерел інвестування фінансових ресурсів в державну економіку. Вона забезпечує ефективний розвиток і діяльність усіх сфер господарської системи, регулює потоки грошових коштів, створює передумови для розширеного відтворення економіки.

З початку розгорнення активної військової агресії Російської Федерації проти України, центральний банк України, а саме НБУ, здійснив певні корективи, а в деяких випадках і обмеження в роботі банківської системи. Ці заходи були розроблені для того, аби стабілізувати банківську систему та мінімізувати збитки, пов'язані із воєнним ризиком.

Серед заборон, котрі ввів НБУ з початком війни були[1]: 1) обмеження в знятті готівки обсягом більше ніж 100 тис.грн. впродовж одного дня; 2) виплати дивідендів за акціями, за винятком осіб, котрі володіють привілейованими акціями; 3) випуск та розповсюдження цифрових грошей банками, котрі займались цією емісією; 4) надання юридичним особам кредити у національній грошовій одиниці задля погашення їх кредитів у іноземній валюті; 5) заборона змінення іноземної валюти на гривню в кредиті для юридичних осіб. Винятком є банки; 6) розподілення капіталу, окрім перенесення прибутку в структуру власного капіталу та формування резервів.

НБУ завбачливо передбачив, які ризики чекатимуть на банківську систему з початком війни, тому всі внесені зміни забезпечили стабільну роботу банківських відділень, за винятком установ, котрі розміщені на тимчасово окупованих територіях та територіях, які підлягають постійному військовому

впливу зі сторони країни-агресора.

Слід також зауважити, що наш центральний банк запровадив низку послаблень для банків, котрі змогли б полегшити їх роботу. Серед них можна виділити[1]: 1) скасовано заходи впливу з боку регулятора за порушення різних нормативів, таких як ліквідності, капіталу, кредитного ризику тощо; 2) НБУ дозволив використовувати комерційним банкам хмарні сервіси, які розміщуються на території Європейського Союзу, Великобританії, Сполучених штатів Америки та Канади. Таке рішення дало змогу покращити стабільність банківської системи в цілому; 3) були скасовані заходи впливу за невчасне оприлюднення різних типів звітностей; 4) банкам надано дозвіл ідентифікувати військових осіб за їх військовим посвідченням для відкриття рахунків; 5) спрощено контроль джерел походження коштів, направлені на спеціальні рахунки благодійних організацій.

Завдяки вчасним діям НБУ та національних банків щодо забезпечення постійного функціонування фінансових установ, банківський сектор отримав відносно незначні втрати в перші місяці війни.

Національний банк з початком повномасштабної війни перерахував частину прибутку до розподілу, який склав майже 19 млрд грн до державного бюджету України, щоб забезпечити стабільне фінансове функціонування держави в умовах воєнного стану.

НБУ ухвалив рішення про відкриття спеціального рахунку для збору коштів на підтримку Збройних Сил України. Крім того, Національний банк підтримує ліквідність банків через механізм рефінансування, який дає можливість підтримувати фінансову стабільність[2].

Аналізуючи банківський ринок України, разом із деякою позитивною тенденцією його розвитку, наявна економічна та політична нестабільність, ріст інфляції, пандемія коронавірусу та інші фактори впродовж останніх років завдали помітний негативний вплив на його стан. Банки спрямували свої зусилля на підтримання стабільності, замість активного розвитку, що відобразилось як на банківському секторі, так і на економіці країни загалом.

Оцінку показників активів, кредитного портфелю та портфелю цінних паперів можна переглянути табл.1.

Таблиця 1

Динаміка показників діяльності банків України за 2018-2022 рр.

Показник	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.08.2022
Активи банків, млн грн	1 839 958	1 910 614	1 981 594	2 205 915	2 358 324	2 534 587
Кредитний портфель банків, млн грн	1 036 745	1 118 860	1 033 430	960 597	1 065 347	1 120 407
Цінні папери, млн грн	425 803	480 615	539 466	791 373	829 887	810 606
Абсолютний приріст активів банків, млн грн	102 686	70 656	70 980	224 321	152 409	176 263
Відносний приріст активів банків, %	5,91	3,84	3,72	11,32	6,91	7,47
Абсолютний приріст кред. портфелю, млн грн	30 822	82 115	-85 430	-72 833	104 750	55 060
Відносний приріст кредитного портфелю, %	3,06	7,92	-7,64	-7,05	10,90	5,17
Абсолютний приріст цінних паперів, млн грн	93 530	54 812	58 851	251 907	38 514	-19 281
Відносний приріст цінних паперів, %	28,15	12,87	12,24	46,70	4,87	-2,32
Питома вага кредитного портфелю в активах, %	56,35	58,56	52,15	43,55	45,17	44,20
Питома вага цінних паперів в активах, %	23,14	25,16	27,22	35,88	35,19	31,98

Складено авторами за джерелом [3]

З даної таблиці ми можемо побачити, що сумарний кредитний портфель банків України впродовж досліджуваного періоду є досить нестабільним: прослідковуються як скорочення, так і стрімкі зростання даного показника. Слід також зазначити, питома вага кредитного портфелю в загальній структурі активів майже постійно скорочується. Найбільше скорочення відбулось у 2020 році на 8,6% і його можна пов'язати з коронакризою, яка здійснила негативний вплив на світову економіку. Якщо ж розглядати питому вагу цінних паперів у структурі активів, то до 2022 року відбувалось його постійне зростання. Від початку введення воєнного стану на території нашої держави даний пункт скоротився на 3,21%.

Всі зміни, котрі стались впродовж 2017-2022 рр. можна пов'язати із

наступними факторами:

- Зменшилась кредитна пропозиція банків. На це вплинуло підвищення рівня кредитування суб'єктів господарювання.
- Пандемія коронавірусу, яка завдала значних збитків на всьому економічному секторі як України, так і світу в цілому
- Вплив правового регулювання центрального банку, який був спрямований на покращення та стабілізацію банківського сектору України.
- Важкий удар по економіці України, спричинений початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави.

З червня 2022 року Національний банк України встановив облікову ставку на рівні 25%, що значно перевищує її рівень у попередніх роках. Такий рівень ставки був у недалекому минулому, а саме на початку 2015 року, коли Росія почала військовий конфлікт на Сході України та незаконно анексувала АР Крим, тоді рівень ставки становив 30% та згодом вона таки зменшилась.

Рівень облікової ставки, це один з інструментів через які НБУ здійснює вплив на інфляцію. Внаслідок сягання інфляцією рівня 21,5% р/р у червні цього року, НБУ оголосив про збільшення облікової ставки у 2,5 рази. Рішення про підвищення облікової ставки одразу ж на 15% Національний банк обґрунтував тим, що економіка почала пристосовуватись до життя під час війни. Таке підвищення спонукає банки продавати кредити для суб'єктів господарювання дорожче, і пропонувати вигідніші депозити. Така динаміка призводить до зменшення швидкості обертання грошей та знижує темпи їх знецінення. Банки підвищили відсоткові ставки за кредитами рефінансування від НБУ з 11% до 27% річних, на що вплинуло збільшення ставок за кредитами та депозитами. У Національному банку України говорять, що першорядна мета підвищення облікової ставки є не так сповільнення інфляції через вищі ставки кредитів та депозитів, як зупинення перетікання грошей у гривнях в іноземну валюту. Це допоможе НБУ стримувати девальваційні тенденції на готівковому ринку та збереже золотовалютні резерви[4].

Відомо, що з 14 квітня за рішенням Національного банку України банки мали змогу продавати іноземну готівку у валюті населенню, проте було дозволено відхилення курсу продажу готівкової валюти не більше ніж на 10% від офіційного курсу Нацбанку у день, коли здійснювалась операція.

Окрім цього, НБУ на певний термін зменшив щомісячне обмеження на зняття готівки за кордоном з рахунків у гривнях, які відкриті в українських банках, до 50 тис. грн. (було 100 тис. грн.). Така норма не поширюється на валютні рахунки. Таке рішення зможе захистити міжнародні резерви держави, а саме - знизити ризики непродуктивного відпливу капіталу та зменшити можливість для спекуляцій та обходу валютних обмежень.

Крім того, 21 травня Національний банк України зняв обмеження на встановлення курсу валют. Це посилить конкуренцію, підвищить ліквідність легального сегменту та зменшить обсяг незаконних операцій. Ці впровадження зроблять валютний ринок більш стабільним і допоможуть зменшити волатильність обмінного курсу його готівкової складової[5].

Висновки./ Conclusions. Діяльність банківської системи під час війни є дуже важливою, оскільки саме банки надають платіжні послуги населенню та підприємствам. Як і в мирний час, його діяльність має бути законною, фінансово незалежною, відповідальною за власними зобов'язаннями, законною в банківській діяльності, відповідати національному банківському законодавству, забезпечувати право особи на вибір банківської установи та забезпечувати дотримання взятих на себе зобов'язань. Проте головний принцип, за яким працює банківська система, – зберегти довіру громадян.

Попри обстріли по всій території України та військові дії на значних окупованих територіях міст і сіл, попри майже 11 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, понад 4 мільйони з яких за кордоном, фінансова система забезпечує безперебійну грошову підтримку.

Після війни фінансові установи матимуть достатньо часу, щоб відновити нормальну діяльність і відновити капітал. НБУ максимально спростив вимоги до поточної роботи банків і відмовився вводити нові регуляторні вимоги.

Регулярні оцінки стійкості скасовано, вимоги до капіталу для ринкових ризиків відкладено, а буфери капіталу не активуватимуться. Водночас НБУ твердо переконаний, що навіть у найскладніших ситуаціях важливо знати справжній стан банку. Тому регулятори хочуть, щоб банки повністю відображали якість активів. Прозорість, ефективність і стабільність банківської системи були перевагами останніх років, що дозволило Україні зараз утримувати сильні позиції на «фінансовому фронті». Тому можна з упевненістю сказати, що українська банківська система витримала перший шок від початку російської військової агресії та залишається досить стабільною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Правління Національного банку України. Постанова від 24 лютого 2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/pb22027?an=134>Як
2. Національний банк допомагає здобувати перемогу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://voxukraine.org/yak-natsionalnyj-bank-dopomagaye-zdobuvaty-peremogu/>
3. Основні показники діяльності банків України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2022-08-01.xlsx
4. Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25%. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25>
5. НБУ підвищив ставку до 25%. Що це означає та якими можуть бути наслідки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/2/687760/#1>

ПЕРЕСТРАХУВАННЯ ЯК МЕТОД УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Шкурко Вікторія Ігорівна
аспірантка кафедри фінансів,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Ринок страхування, як невід’ємна складова економіки розвиненої країни, еволюціонує та зростає разом з ринком перестраховання. Розширення цих сегментів фінансового ринку призводить до збільшення кола можливих ризиків, пов’язаних з діяльністю страхова компанія, саме тому, заслуговує на особливу увагу такий метод управління ризиками як перестраховання.

Мета роботи. Дослідити перестраховання як метод управління ризиками.

Матеріали та методи. Теоретичною та методологічною базою для написання тез стали наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених в сфері страхування та перестраховання, матеріали Національного банку України. Та використано такі методи як: аналіз та синтез (при оцінці стану ринку перестраховання), порівняння (при аналізі статистичних даних), статистичний (при узагальненні статистичної інформації), абстрактно-логічний (при формулюванні висновків та пропозицій).

Результати та обговорення. Сьогодні, ми можемо спостерігати конкурентну боротьбу в розрізі всіх сфер економіки, стабільність страховика залежить від наявності спеціальних знань та навичок управління ризиками. Прогнозувати, відстежувати та контролювати та мінімізувати ризики допомагає ефективно розроблена система ризик-менеджменту. Основна функція ризик менеджменту, як невід’ємної складової управління підприємством, полягає у використанні комплексу таких заходів, що зведуть до мінімуму існуючі ризики.

Загалом, виділяють такі основні стратегії управління ризиками: уникнення, зменшення, збереження та передача ризику [1, с. 116]. Коли страховик приймає рішення передачі частини ризику, відповідальності, а також страхової премії третій стороні, тобто перестраховику, то ми говоримо про

метод управління ризиком – перестраховання.

Перестраховання – правовідносини з передачі перестраховувальником та прийняття перестраховиком за плату ризику щодо виконання перестраховувальником частини своїх обов'язків перед страхувальником та відшкодування витрат на умовах, визначених договором перестраховання [2].

Перестраховання це класичний метод мінімізації ризиків у закордонній практиці. Займаючись різними видами страхування страхові компанії дуже часто не здатні сформувати рівномірний портфель ризиків, це пов'язано насамперед з тим, що об'єкти прийняті на страхування несуть ризики різних масштабів, що створює певні диспропорції в портфелі. Зазвичай перестраховання використовують при страхуванні високовартісних об'єктів із суттєвими сумами відшкодування та великими ризиками. Так, з настанням страхового випадку виплата суми страхового відшкодування не обтяжуватиме одного страховика, а буде розподілена на перестрахову компанію.

Перевагами використання методу перестраховання є те, що він допомагає збалансувати страховий портфель та певною мірою захистити страховика від понесення великих сум страхових виплат, у разі настання страхового випадку. Також, слід відзначити, що перестраховання дає не лише фінансову стійкість страховику, а також допомагає знизити ризик втрати роботи працівниками, зменшити ризик недоотримання акціонерами дивідендів, та зрештою мінімізує ризик недоотримання державою надходжень до бюджету у формі податків [3].

Зі зменшенням ризиків шляхом їх розподілу, страховик може наражати себе на інший ризик, а саме : ризик перестраховання та низької якості перестраховального захисту [4, с. 53]. Мова йде про те, що у разі настання страхового випадку при перестрахованні є вірогідність, що перестраховик не сплатить страхову суму. Щоб цього уникнути, страхова компанія має чітко розраховувати ту величину ризику, яку вона може понести, а яку варто передати третій стороні, а також розподілити ризики серед різних страховиків з використанням перестрахового захисту. Також, важливо уважно підійти до вибору цього методу з економічного боку для компанії. Перестраховання – це

не безкоштовна послуга, воно включає в себе премію та суміжні витрати, що супроводжують перестраховика при наданні перестрахової послуги. Зрештою, використовуючи цей метод, страхова компанія разом зі зменшенням ризиків зменшує й розмір премії.

Висновки. Перестраховання – це дієвий метод управління ризиками, що допомагає страховику залишатися фінансово стабільним та надійним суб'єктом страхового ринку. Вдале використання перестраховання, як методу управління ризиками, здатне збалансувати страховий портфель компанії та надати гарантії надійного страхового захисту. А отже, надалі запустить механізм розвитку страхового ринку, що сприятиме підвищенню соціально-економічної стабільності та безпеки у суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Братюк В. П. Особливості процесу управління ризиками, прийнятими на страхування / В. П. Братюк, К. Ю. Байса // Економічний аналіз. - 2014. - Т. 17, № 1. - С. 112-119. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2014_17\(1\)__18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2014_17(1)__18).
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1909-20> (дата звернення 16.10.2022)
3. Базюта О. Ю. Методи управління ризиками в страхових організаціях URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3440> (дата звернення 16.10.2022)
4. Третяк Д. Д., Євтушенко Л. А. Методи мінімізації ризиків страхових компаній: зарубіжний та вітчизняний досвід. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 23. С. 50–54. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.50

АДВОКАТУВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ: ПРИНЦИПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Щербакова Таміла Анатоліївна

Державний торговельно-економічний університет
м. Київ

Вступ/Introduction. Конкурентну політику можна визначити як дії держави, спрямовані на розвиток конкурентного середовища, підтримки економічної конкуренції, захист споживачів та формування конкурентоспроможності національних виробників. Саме тому в сучасних реаліях потрібно модифікувати конкурентну політику, ширше інформувати про конкретні справи для ефективнішого втілення в життя принципів добросовісної конкуренції.

Сьогодні конкурентна політика - це переважно заходи, спрямовані на обмеження монопольної діяльності, контроль за економічною концентрацією, виявлення та припинення антиконкурентних узгоджених дій та захист добросовісної конкуренції. І застосування примусових адміністративних заходів явно недостатньо. Тому все частіше використовуються інструменти превентивного характеру для впливу на суб'єктів господарювання, такі як пропаганда добросовісної конкуренції, семінари, тренінги, програми обміну досвідом. Узагальнено йдеться про процес, систему, що становить сукупність методів, засобів, прийомів, видів та форм м'якого впливу контролюючих органів на суб'єкти конкурентних відносин, яке має назву - адвокатування конкуренції.

Мета роботи./Aim. Розкрити сутність адвокатування конкуренції, як напряму конкурентної політики, проаналізувати існуючі дефініції цього поняття,

Матеріали и методы./Materials and methods. Для наукового обґрунтування результатів дослідження конкурентної політики, а саме адвокатування конкуренції використано систему загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема: методи класифікації та

типології - для визначення видів адвокатування конкуренції; метод узагальнення – для ідентифікації категорій адвокатування конкуренції; метод абстрагування, абстрактно-логічні методи – для встановлення складових (елементів та важелів) адвокатування конкуренції.

Результати та обговорення./Results and discussion. Адвокатування конкуренції як напрям конкурентної політики спрямовано на роз'яснення позитивної ролі конкуренції в підприємницькому середовищі та суспільстві. Окремі аспекти цього явища висвітлено у працях вітчизняних науковців, таких зокрема, як: О. Бакалінська, В. Лагутін, Г. Лозова, Г. Філюк, А. Шаститко та інших.

В працях вищезазначених вчених досліджуються теоретичні аспекти реалізації конкурентної політики держави, а саме адвокатування конкуренції, простежується еволюція розвитку конкурентного законодавства. Дуже влучно зазначила О.Бакалінська «Лише тоді, коли усі учасники ринку розуміють ті вигоди, які несе з собою здорова та добросовісна конкуренція, можлива широка підтримка конкурентної політики усіма членами суспільства».

Термін «адвокатування конкуренції» вперше був визначений у 2002 р. створеною робочою групою з захисту конкуренції Міжнародної мережі з питань конкуренції. Згідно з цим визначенням, антимонопольне адвокатування – це комплекс заходів уповноважених антимонопольних органів, які спрямовані на посилення ефективності в сфері усєї конкурентної політики, які орган із захисту конкуренції здійснює з метою сприяння конкуренції шляхом використання не обов'язкових механізмів, але найбільше, взаємодіючи з державними суб'єктами і підвищення суспільної свідомості стосовно переваги конкуренції.

При розробці процесу адвокатування конкуренції необхідно окреслити поняття принципів адвокатування конкуренції та досягнути неухильного їх дотримання, адже власне на них має базуватись державна політика. Проаналізувавши наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, доходимо до висновків, що існує розгалужена система засад конкурентної

політики яка здійснюється уповноваженими органами. До прикладу, до принципів конкурентної політики можна віднести:

- підтримка формування ефективних ринкових відносин базуючись на розвитку конкуренції та підприємництва, а також контроль за процесами концентрації;

- запобігання усуненню конкуренції державними органами, заборона надання ними державної допомоги, що дозволяє надати конкурентні переваги окремому суб'єкту ринку;

- запобігання, обмеження та зупинення монопольної діяльності, та недобросовісної конкуренції;

- застосування «розумного підходу» під час реалізації норм антимонопольного законодавства, заради ефективного функціонування ринків та конкуренції;

- законність, гласність та публічність під час діяльності антимонопольних органів.

Якщо говорити про інструменти адвокатування конкуренції, найбільш точно вони були визначені Міжнародною мережею з питань конкуренції (ММК). Головною метою організації є співробітництво та зближення правової бази конкурентних відомств різних країн. У 2011 році ММК опублікувала перелік основних інструментів адвокатування конкуренції, дивитись рис 1.

Рис. 1. Інструменти адвокатування конкуренції. Складено автором

Адвокатування конкуренції має бути ефективним та науково обґрунтованим, тобто забезпечувати ефективний розвиток цивілізованих конкурентних процесів. Держава має стимулювати національне товарне виробництво заради сприяння економічній конкуренції. Ефективність адвокатування конкуренції визначається тими заходами держави по підтримці конкуренції, які необхідні для розвитку та модернізації національного виробництва. Ефективність, з економічної точки зору, є цільовою функцією адвокатування конкуренції, тим кінцевим наслідком її ефективної реалізації, керованим забезпеченням в національній економіці ефективної конкуренції. Адже, забезпечення ефективного адвокатування конкуренції є рисою цивілізованої конкурентної політики.

Державне адвокатування конкуренції має бути спрямоване на посилення ефективності економіки, забезпечення свободи підприємництва та, безумовно, вільний розвиток ринкових відносин. Головним завданням є реалізація захисних формалізованих, законодавчо закріплених процедур, що не допускають (або суттєво ускладнюють) збереження тих регулюючих форм, які перешкоджають, обмежують чи усувають ефективну конкуренцію.

Висновки./Conclusions. Адвокатування конкуренції вважають важливим механізмом протидії поширенню порушень положень про захист конкуренції, розвитку конкурентної свідомості учасників ринку та боротьби з асиметрією інформації на ринку. В підприємницькому середовищі суб'єкти господарювання та споживачі будуть врівноважувати один одного, діючи як запобіжники від антиконкурентної діяльності розуміючи при цьому сутність конкуренції, а також правосуб'єктність їх учасників.

Саме тому в усіх розвинених країнах, і в країнах з посттрансформаційною економікою відбувається процес впровадження механізмів та різних інструментів адвокатування конкуренції на практиці.

ДАНІ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РЕСУРС

Юдіна Світлана Валеріївна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів та обліку

Гуржий Тамара Олексіївна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та обліку

Галаганов Василь Олександрович

аспірант

Дніпровського державного технічного університету

Вступ. Сучасний економічний розвиток пов'язаний з розвитком цифрової економіки. Цифрова економіка базується на інформації, тобто дані стають важливим ресурсом.

Метою дослідження є підходи до визначення основних ознак, за якими можна класифікувати дані за різними критеріями з метою управління потоками даних.

Матеріали та методи. В дослідженні використовувалися загальнонаукові методи дослідження, а саме: аналізу – при аналізуванні літературних джерел щодо розвитку цифрової економіки, логіки – при визначенні основних аспектів формування вартості даних, формуванні висновків, розробки підходів до класифікації даних за різними ознаками.

Результати та обговорення. Дані стають особливим ресурсом, що має певні риси, які відрізняють його від товарів і послуг. Дані відрізняються невловимістю та неконкурентністю: це означає, що багато суб'єктів можуть використовувати одні й ті самі дані одночасно або через якийсь час, при цьому не вичерпуючи їх.

Водночас доступ до даних може бути обмежений технічними чи юридичними засобами, що буде призводити до різного ступеня виключення. Наприклад, дані, зібрані великими світовими платформами, не завжди доступні для використання іншими, що дає власникам платформ монопольне становище,

що дозволяє отримати вигоду з цих даних.

Крім того, сукупна вартість даних часто може бути більшою, ніж сума вартості окремих даних, особливо в поєднанні з іншими, додатковими даними.

Також, зібрані необроблені дані можуть мати «відкладену» вартість, оскільки вони можуть стати цінними, якщо за допомогою цих даних можна буде вирішити нові питання, яких не було раніше.

Чим більш докладними та деталізованими є дані, тим більшої кількості цілей вони можуть служити в результаті фільтрації, агрегування та комбінування різними способами, які використовуються для отримання різних результатів. Більше того, дані мають багатоплановий характер.

З економічної точки зору вони можуть приносити не лише приватну вигоду тим, хто збирає та контролює дані, а й суспільну вигоду економіці загалом. З іншого боку, приватні доходи, отримані завдяки використанню даних, розподіляються нерівномірно. Як наслідок виникає необхідність у розробці політики, спрямованої на підтримку цілей ефективності та справедливості у використанні даних. Однак необхідно враховувати і неекономічні аспекти, оскільки дані тісно пов'язані з недоторканністю приватного життя та іншими правами людини, а також з питаннями національної безпеки, які в сучасному світі потребують особливої уваги.

Розуміння даних та його потоків вимагає погляду на них із різних боків.

По-перше, завжди існували дані та інформація, пов'язані з торговельними угодами, такі як дані фактурування, банківські реквізити, найменування та адреса одержувача, які переважно надаються добровільно та рідко створюють проблеми, дані пов'язані з політикою, інші.

По-друге, необроблені дані, зібрані щодо окремих видів діяльності, товарів, подій та дій, самі по собі не мають вартості, але можуть створювати вартість після угруповання, обробки та монетизації або використання у суспільних цілях.

По-третє, перетворення необроблених даних на цифровий інтелект (у вигляді статистичних даних, баз даних, результатів аналітичної обробки

даних, інформації тощо) призводить до отримання «інформаційних товарів», які під час продажу в інші країни можуть розглядатися у структурі статистичних даних про торгівлю як послуги.

Існують також різні ознаки, за якими можна типи даних класифікувати за різними критеріями. До основних ознак можна віднести важливі відмінності пов'язані з тим:

- чи збираються дані в комерційних цілях чи для держави;
- чи використовуються вони компаніями чи державним сектором;
- до якого періоду вони відносяться — теперішнього чи минулого;
- чи є вони конфіденційними чи неконфіденційними;
- чи є вони персональними чи неперсональними.

Класифікація даних має велике значення, оскільки вона важлива не тільки для політики управління даними та їх міжнародними потоками, але й для визначення виду доступу, який необхідно надати кожному типу даних як на національному, так і на міжнародному рівні. Інформаційна асиметрія, властива економіці даних, здається непереборною, оскільки немає ринкових рішень на її корекції. Важливу роль також відіграють інші протиріччя, пов'язані з етикою даних, у тому числі між створенням вартості за рахунок використання даних та контролем за даними населення, а також між фільтруванням даних та цензурою. Як наслідок, велике значення має управління даними та їх потоками.

Висновки. Таким чином, країнам, навіть при недостатності наявних фінансових, технічних та інших ресурсів для розв'язання завдань розвитку цифрової економіки, необхідно буде виділяти більше внутрішніх ресурсів на розширення своїх можливостей щодо створення та утримання у себе доданої вартості даних.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Доклад о цифровой экономике 2021 Международные потоки данных и развитие: кому служат потоки данных. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/der2021_overview_ru.pdf

LEGAL SCIENCES

УДК 351

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Губенко Валентина Валеріївна,
викладач кафедри
публічного управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Діхтяренко Олександр Олександрович,
студент групи ПУА-21пм факультету ФГПОСТ

Найвища цінність та основа існування будь-якої держави та суспільства в цілому – здоров'я та життя людини. Стан екології, продуктовий ринок, розвиток науки, техніки і технологій, ритм життя, стан закладів охорони здоров'я, їх матеріальне забезпечення та форми власності, зумовлюють проведення дієвого реформування системи публічного адміністрування галузі охорони здоров'я в Україні. Вже кілька років Україна на шляху змін. Апробуються нові підходи, закордонний досвід, вивчаються економічні показники та показники якості отримання медичних послуг. Для ефективного впровадження у життя реформ у галузі охорони здоров'я необхідне використання гуманістичних підходів та дотримання принципу соціального забезпечення населення в організації діяльності з надання громадянам якісних медичних послуг. Розвинені країни, в період ґрунтовних трансформацій системи охорони здоров'я, визначали завдання з забезпечення якісної комунікаційної взаємодії між представниками медичної спільноти, центральними і місцевими органами влади та громадськістю.

Така співпраця можлива тільки за умови високого рівня підготовки та злагодженості дій органів влади та представників медичної галузі. В той же час

має бути двостороння зацікавленість у позитивному вирішенні питань навчання, підвищення кваліфікації медичних працівників, матеріального забезпечення галузі медицини держави. Успішне та своєчасне впровадження реформ у галузі охорони здоров'я зумовить підвищення рівня добробуту та здоров'я населення, що, в свою чергу, сприятиме позитивному сприйняттю громадськістю прогресу реформ медичної сфери. Міністерство охорони здоров'я України прагне здійснити реформування медичної галузі з максимально позитивним результатом для суспільства, адже громадяни покладають великі сподівання на державну владу та, разом з тим, з упередженням і острахом ставляться до будь-яких змін щодо реалізації реформування державного управління саме в медичній галузі.

Адже від народження і до останніх днів ми користуємося послугами медицини. Перед управліннями стоять непрості завдання. Наразі свої корективи вносить війна в Україні, COVID, різний рівень платоспроможності громадян, матеріальна забезпеченість закладів охорони здоров'я, і врешті-решт немало важливе кадрове забезпечення. Одним із пріоритетних завдань держави у процесі реформування сфери охорони здоров'я є приведення вітчизняної системи охорони здоров'я до міжнародних стандартів, що дозволить громадянам України отримувати якісну медичну допомогу у відповідності до сучасних тенденцій та науково-технічних здобутків медичної сфери у європейській спільноті. А такий напрям реформування медичної галузі зумовить створення абсолютно нової моделі розвитку системи охорони здоров'я, яка буде орієнтована на проведення профілактики захворювань, а не на їх лікування. Не секрет, що середня тривалість життя пересічного українця є порядком нижчою від показників більшості європейських країн. Процес стрімкого підвищення рівня здоров'я нації та, відповідно, подовження середньої тривалості життя громадян є доцільним кроком модернізації системи публічного управління сферою охорони здоров'я і неможливим без вирішення питань законодавчого забезпечення[1].

Нагальною необхідністю є перегляд законодавчої бази галузі, в тому

числі, розробка, ухвалення та реалізація у життя нового закону України, який би регулював діяльність закладів охорони здоров'я та здійснення медичного обслуговування населення, згідно з європейськими стандартами.

Потребує розробки та ухвалення закон, який би визначав основні засади загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування задля реалізації конституційних прав громадян України на охорону здоров'я, надання медичної допомоги населенню та медичне страхування. Не можемо залишити без уваги вже існуючі законодавчі документи. Серед них - Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [2]. Згідно з вимогами Угоди про асоціацію з Європейським союзом, державний уряд України має імплементувати Міжнародні медико-санітарні правила у вітчизняну систему охорони здоров'я, здійснювати обмін найкращими досягненнями та здобутками у медичній практиці для поступової інтеграції у європейську спільноту.

Перед закладами вищої освіти як медичного так і управлінського напрямів також стоять важливі завдання – разом з цифровізацією в державі всіх послуг, передбачити широке впровадження в освіту високотехнологічного інформаційного навчального процесу[3]. Це стосується всієї України, яка в умовах відкриття кордонів між державами проходить процес повноцінного входження в єдиний Європейський освітній простір.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Селезньова О. О. Здоров'я молоді та формування здорового способу життя/ О. О.Селезньова // електронне фахове (педагогічне) видання "Народна освіта". – 2019. №3(39). – С. 137-144
3. Федорчук М. В. Сутність і стан впровадження електронної освіти в Україні / М. В. Федорчук // Право і безпека. – 2017. - № 34(59) – С. 61-66.

ПРАКТИЧНЕ ТА ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗАКОНІВ ЛОГІКИ ДЛЯ ЮРИСТІВ

Жадяєв Денис Володимирович

к. філос. н.,

Хирса Анна Володимирівна

студентка

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Логіка, як вчення про формування правильних гіпотез і доказів, про вираження правильного мислення, питання та відповіді є необхідною складовою для кожної людини. Однією із специфічних сфер застосування є юриспруденція. До професійного мислення юриста висуваються високі вимоги правотворчої, правозастосовчої діяльності та теорії права.

Мета роботи. Показати значення законів логіки для практичної діяльності юриста.

Матеріали та методи. Методологічною основою стали загально-наукові та спеціально наукові методи, зокрема формально-логічний, системно структурний та порівняльний.

Результати та обговорення. Більшість сучасних юристів також наголошують у своїх працях про тісний зв'язок логіки і права. Вживання слова «логіка», що охоплює принципи і методи усіх видів раціональних процедур, розповсюджене головним чином серед тих, хто не є спеціалістом з логіки. Такий слововжиток поширений і в юридичній літературі. Однак триматися цієї історично й епістемологічно обґрунтованої, проте сумнівної практики недоцільно [1, с. 25].

Оскільки юридична практика базується на чіткому знанні та однаковому застосуванні законів, вона стає суворо регламентованою, набуває раціонального стилю. Знання логіки дає змогу юристу точно й аргументовано висловлюватися, помічати невідповідності, а також наявність писемних джерел,

допомагає переконливо спростовувати неправдиві докази опонентів, правильно складати план роботи, офіційні документи, висувати версії. Логіка гармонізує прикладний і творчий аспекти дослідження формального мислення, забезпечує не тільки адекватне розуміння взаємодії логіки і закону, а й подальший їх розвиток і вдосконалення з метою досягнення цілісного, гармонійного людського взаємоіснування. Тому всі юридичні дослідження вимагають повного дотримання логічної форми, законів і правил міркування, які вони забезпечують логіка виключного значення, яка має юридичне значення.

За однією з існуючих позицій під юридичною логікою пропонується розуміти синтетичну прикладну дисципліну, предметом якої є аналіз правових проблем методами традиційної та сучасної логіки [2, с. 25].

Банальне розуміння правової логіки не є загальновизнаним. Ряд зауважень Канта говорять про те, що наприклад спеціальна матеріальна логіка розвивалися разом із загальною логікою: вони не однакові за визначенням, але й за змістом вони залежать від різних сфер соціального простору їх участі, щодо яких розгортається психічна діяльність.

Важливим є розуміння сенсу логіки юридичної діяльності. Юридична діяльність включає в себе безпосередньо розумову діяльність. Як і будь-яка інша діяльність, юридична діяльність складається з основних компонентів:

- мотиваційний;
- інтелектуальний;
- фізичний;
- духовний.

Остання визначає зміст і соціальну спрямованість діяльність і впливає на відповідальність особи за реалізовану діяльність.

В сучасному цивілізованому світі міркування і рішення в галузі права спрямовані на оцінку, перш за все, по відношенню до цінностей людини та її прав, а також закону, який слугує інструментом їх забезпечення.

Банальне розуміння особливостей юридичної логіки виправдовується вказівкою на одну з особливих сфер застосування формальної логіки. Однак у

цьому випадку виникає питання про науку, яка досліджує норми та стандарти мислення, дійсні для цінностей, відмінних від формальної істини, включаючи спеціальні цінності галузі права; наука, яка пояснює інваріанти та правила «пошукового» міркування, без якого юридичне мислення може бути цілком доказовим, але неефективним у складних ситуаціях.

Більшість практикуючих юристів та науковців використовують у власних міркуваннях, письмових документах та спілкуванні стилізовані природні мови, насправді які містять неточності, неповноту, контекстну залежність тощо.

Висновки. Юридична логіка, як формальна логіка, є одним із різновидів неформальної логіки, де в якості зразка є не демонстративний, а ймовірнісний аргумент. Більш складний за формальну логіку шлях дослідження і організації юридичних міркувань відкриває така неформальна логіка. В практичному житті юриста юридична логіка застосовується для тлумачення норм права, а логічний метод, який застосовується у дослідженні засобами логіки структури правових текстів, займає важливе місце. У процесі тлумачення правової норми можуть застосовуватися різноманітні методи логічного аналізу понять, висловлювань, міркувань, а також методи аналізу логічних операцій: визначення, поділу та класифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Tammelo I. *Modern Logic in the Service of Law* / Ilmar Tammelo. – Wien. New York: Springer-Verlag, 1978. – XVIII, 175 p/
2. Вступ до сучасної юридичної логіки / В. Д. Титов, В. В. Навроцький та ін. / за ред. М. І. Панова та В. Д. Титова – Харків : Ксилон, 2001. – 198 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Потапенко Сергій Анатолійович,
доктор філософії зі спеціальності 081 «Право»,
доцент кафедри цивільного, господарського і трудового права
Академія праці, соціальних відносин і туризму, адвокат,
м. Біла Церква, Україна

Вступ. В умовах повномасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації на територію суверенної та незалежної України, яке відбулося 24.02.2022 року, частина її території опинилася в тимчасовій окупації, а прифронтові населені пункти знаходяться під постійним шквальним вогнем ворога. Темпи та масштаби обстрілів окупантами мирного населення України, руйнування їхніх осель, майна та критичної інфраструктури територій за десять місяців війни вже завдали дуже значних втрат. Відновлення постраждалих в наслідок Російської агресії територій нашої держави поставило на порядок денний нагальне питання забезпечення їх ревіталізації (відродження). У цьому зв'язку важливо визначити технічну та фінансову сторони даної проблеми.

Метою даної роботи є аналіз механізму забезпечення комплексного відновлення і ревіталізації територій України у повоєнний період внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації.

Матеріали та методи. Для реалізації визначеної мети нами проаналізовані законодавчі акти, які регулюють порядок розроблення програм комплексного відновлення територій України та їх правовий статус. В роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких формально-юридичний, структурно-функціональний, дескриптивний, компаративний, герменевтичний тощо.

Результати та обговорення. Інститут комплексного відновлення територій в Україні запроваджено з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо першочергових заходів реформування

сфери містобудівної діяльності» [1]. Цим законом у нормативний обіг уведено такий вид не містобудівної документації як програма комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) (далі - програма комплексного відновлення території), яка визначається як обласна або місцева програма відновлення територій, що визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (її частини), яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в якій сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища [1,ст.1].

Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» (ст.15¹,15²) передбачено можливість розроблення програм комплексного відновлення області та території територіальної громади [2]. За своєю структурою дані програми є майже ідентичними, але відрізняються за обсягом відновлення територій та суб'єктами, які приймають участь при їх розробленні, погодженні та затвердженні.

Програма комплексного відновлення області та/або території територіальної громади розробляється у формі електронного документа, який вноситься до Реєстру будівельної діяльності у форматі визначеному урядом. Структурно програма комплексного відновлення включає такі основні елементи: 1) причини розроблення програми; 2) загальний опис області, території територіальної громади (населених пунктів), для якої (яких) вона розробляється; 3) відомості про наявність чинної містобудівної документації на дану територію; 4) інформація про шкоду, заподіяну бойовими діями, терористичними актами, диверсіями, надзвичайними ситуаціями, що мають вплив на життєдіяльність відповідної території; 5) інформація про технічну можливість та економічну доцільність відновлення пошкоджених об'єктів шляхом нового будівництва, їх перенесення, або виконання робіт з реконструкції, реставрації, капітального чи поточного ремонту; 6) пропозиції

щодо внесення змін або розроблення містобудівної документації на місцевому рівні, доцільності зміни функціонального призначення територій територіальної громади (її частини) з урахуванням існуючої забудови та наявної містобудівної документації; 7) план заходів для забезпечення комплексного відновлення відповідної території (її частини) з визначенням їх пріоритетності; 8) попередній фінансово-економічний розрахунок для забезпечення заходів комплексного відновлення відповідної (її частини) та пропозиції щодо джерел їх фінансування.

Програма комплексного відновлення області розробляється на підставі розпорядження голови обласної державної адміністрації, а затверджується вже за рішенням сесії обласної ради. Отже, особливістю процедури розроблення даного виду документації є паритетна участь в ній органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування обласного рівня. Водночас, програма комплексного відновлення території територіальної громади розробляється за рішенням виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради, а затверджується на пленарному засіданні сесії цієї ж ради. Разом з тим, проект розробленої програми підлягає обов'язковому погодженню з уповноваженим органом містобудування та архітектури обласної державної адміністрації.

Виявляється, що в процесі розроблення будь-якої програми комплексного відновлення території на жодній її стадії не приймають участь органи субрегіональної ланки управління – районні ради та районні державні адміністрації. На нашу думку, така позиція законодавця потребує удосконалення з огляду на наступне.

За відомостями Міністерства розвитку громад та територій України відсоток актуальних генеральних планів, розроблених після 2011 року, становить для: міст-обласних центрів – 50%; міст обласного значення – 48,1%; міст районного значення – 23,7%. Водночас, застарілість наявних генеральних планів, розроблених ще за радянських часів, залишається ключовою проблемою у сфері забезпечення населених пунктів містобудівною документацією. Тому, наразі потребують оновлення, внесення змін або нового розроблення генеральні

плани: міст обласного значення – 23 (17,7% від загальної кількості); міст районного значення – 91 (37,1%); селищ міського типу – 373 (54,9%); сільських населених пунктів 22801 (85,0%) [3]. В той же час, у більшості районів є чинні Проекти (Схеми) районного планування які є різновидом містобудівної документації, та які також підлягають врахуванню при розробленні програм комплексного відновлення території. Наведене переконливо свідчить про необхідність включення районних рад та районних державних адміністрації до участі при розробленні програми комплексного відновлення території.

Отже, програми комплексного відновлення області і території територіальної громади мають бути взаємоузгодженими між собою, та передбачати реставрацію і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини тощо.

Такий обсяг робіт потребує значних витрат, а тому фінансування робіт з розроблення програми комплексного відновлення територій може здійснюватися за рахунок як бюджетних коштів, так і міжнародної технічної та/або поворотної чи безповоротної фінансової допомоги міжнародних організацій. І така фінансова допомога Україні вже надається і буде надаватися країнами Європейського Союзу, Великою Британією, Сполученими Штатами Америки та ін.

Крім, того для ефективного розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України за Указом Президента України від 21.04.2022 року № 266/2022 при його офісі утворено консультативно-дорадчий орган - Національну раду з відновлення України від наслідків війни [4], яка розглядає пропозиції державних органів, органів місцевого самоврядування, представників інститутів громадянського суспільства, а також міжнародних

організацій щодо відновлення України від наслідків війни та бере участь у розробленні відповідних проектів нормативно-правових актів.

Висновки. Механізм забезпечення комплексного відновлення та ревіталізації територій, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України є сукупністю засобів за допомогою яких держава здійснює вплив на конкретні суспільні відносини з метою їх упорядкування та розвитку. До цих засобів відносяться: 1) формування плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України; 2) розроблення програм комплексного відновлення територій; 3) пошук джерел фінансування реалізації плану заходів; 4) удосконалення чинного законодавства, яке регулює порядок розроблення програм комплексного відновлення територій (ми пропонуємо доповнити *ст. 15¹, 15² Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»* положеннями про участь у розробці та погодженні програм комплексного відновлення територій районних рад та районних державних адміністрацій).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про внесення змін до деяких Законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності : Закону України від 14.05.2022 р. № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#n27> (дата звернення: 19.10.2022).

2. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України 17.02.2011р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 19.10.2022).

3. Відкрите просторове планування: РМАР. URL: [https://pmap.minregion.gov.ua /index. php?r= map%2 Findex&typeAto=region](https://pmap.minregion.gov.ua/index.php?r=map%2Findex&typeAto=region) (дата звернення: 19.10.2022).

4. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (дата звернення: 19.10.2022).

**ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ВІДНОСНО ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ БУЛИ ВЧИНЕНІ НА
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ**

Сиводєд Іван Сергійович

кандидат юридичних наук, докторант,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Інституту права ім. Князя Володимира Великого МАУП,
начальник відділу Спеціалізованої прокуратури
у військовій та оборонній сфері
Офісу Генерального прокурора України

Вступ./Introduction. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану мало суттєвий вплив на всі сфери нашого життя. Система кримінальної юстиції не є виключенням. Під час воєнного стану вона стикнулася з новими викликами, тому законодавцем було внесено відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України [1].

Ціль роботи./Aim. Системний аналіз внесених змін до КПК України, розкриття особливостей початкового етапу кримінального провадження відносно правопорушень, які були вчинені на окупованих територіях України відповідно до нової редакції кримінального процесуального законодавства.

Матеріали та методи./Materials and methods. На основі загальнофілософських та спеціальних методів дослідження проаналізовано застосування законодавчих норм у доктрині кримінального процесуального закону.

Результати та обговорення./Results and discussion. У 2014 р. Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено розділом IX-1. Згідно з Законом від 12.08.2014 р. № 1631-VII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі

проведення антитерористичної операції», він називався «Особливий режим досудового розслідування воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» і складався з однієї ст. 615 КПК України, якою було передбачено, що в місцевостях, де діє воєнний чи надзвичайний стан або антитерористична операція, повноваження слідчого судді, визначені КПК України, а також щодо обрання запобіжного заходу на строк до 30 днів передаються прокурору. Проте це стосувалося кримінальних проваджень лише щодо виключного переліку злочинів. В той же час з 24 лютого 2022 року до Кримінального процесуального кодексу України вже дев'ять разів були внесені зміни. Зокрема, редакція статті 615 Кодексу, яка встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, вже змінювалась три рази. Верховна Рада України продовжує розглядати законопроекти різного спрямування, які пропонують зміни до кримінального процесуального законодавства України [2-4].

Згодом назва цього розділу кілька разів змінювалась. Так, Законом України від 27.04.2021 р. №1422-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування» його назва була доповнена: «Особливий режим досудового розслідування воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях». Саме так він називався на момент 24 лютого [2].

Після початку війни назва розділу була ще кілька разів змінена, а сам він суттєво доповнений. Зокрема, за Законом України від 15.03.2022 р. №2125-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» його назва стала звучати так: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або

у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України», а текст було доповнено ст. 616 КПК України [3].

І фінальні та найбільш суттєві зміни відбулися з прийняттям Закону України від 14.04.2022 р. №2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», яким була закріплена остаточна назва розділу «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». До того ж, було суттєво доповнено ст. 615 та додано ст. 615-1 КПК [4]. Ці зміни буде детально розглянуто нижче.

Висновки./Conclusions: Узагальнюючи проведені дослідження, можна дійти до висновку про доцільність та актуальність внесених змін, вказані норми сприятимуть підвищенню ефективності та результативності роботи правоохоронних органів під час розслідування та розкриття відповідної категорії кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сиводед І. С. Розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій. Дис... вчен. ступ. к. ю. н.: 12.00.09. Київ, 2021. 22 с.
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 06.08.2022).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 р. № 1631-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#n5> (дата звернення 06.08.2022).

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування: Закон України від 27.04.2021 р. №1422-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#n47> (дата звернення 06.08.2022).